Α. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

—

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

1887

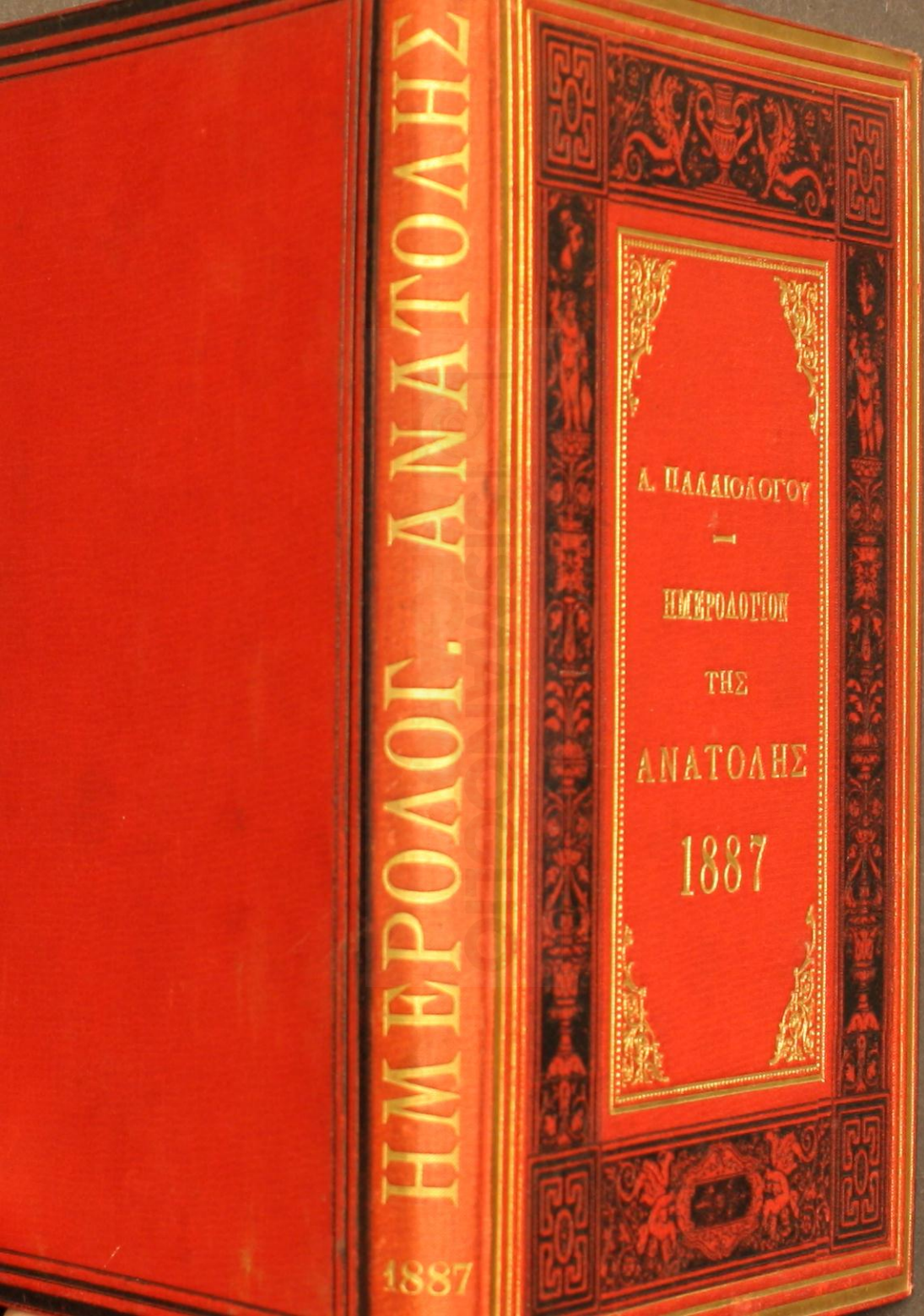
ΗΜΕΡΟΛΟΓ. ΑΝΑΤΟΛΗΣ
1887
Α. ΠΑΛΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ
ΤΗΣ
ΑΝΑΤΟΛΗΣ
1887

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΤΗΣ

ΑΝΑΤΟΛΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

1887

2431

ἐκδιδόμενον ὑπὸ

ΑΘ. ΠΑΛΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ἀδείᾳ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως

(ὑπ' ἀριθ. 945 καὶ ἡμερομ. 25 Ρεβι-οὐλ-ἀβιλ 1304, 9 Κανούνι-ἀβιλ 1302).

ΕΤΟΣ ΕΚΤΟΝ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

Τύποις Ι. ΠΑΛΛΑΜΑΡΗ.

Μεγάλη ὁδὸς τοῦ Πέραν, ἀρ. 403, παρὰ τῇ Ὁλλανδικῇ πρεσβείᾳ.

1886.

ΤΗ. ΜΑΚΑΡΙΑ. ΜΝΗΜΗ.

ΤΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ

ΖΑΝΝΗ ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ ΣΚΥΛΙΤΖΗ

ΙΤΟΔΕ ΤΟ ΠΟΝΗΜΑ

ΕΥΣΕΒΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ.

ΖΑΝΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ

SISMANOGLIO

Διατί τὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς» ἀποβάλλει κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο χαρακτηριστικώτατον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ μέρος, ἐπωνυμούμενον οὐχὶ «πολιτειογραφικόν, φιλολογικὸν καὶ ἐπιστημονικόν», ὡς μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ μόνον «φιλολογικὸν καὶ ἐπιστημονικόν»; Αὕτη βεβαίως ἔσται ἡ πρώτη ἐρώτησις τοῦ ἀναγνώστου, ἔχοντος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὸ τοῦ 1887 τεῦχος· ἑπομένως εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὀφείλομεν πρώτιστα ν' ἀπαντήσωμεν.

Μὴ ὑπολογίζοντες τὰς ὑλικωτέρας περὶ τὴν ἔκδοσιν φροντίδας τοῦ ἔργου, καθ' ὅσον παρ' ἡμῖν οἱ τῶν διανοητικῶν προϊόντων παραγωγεῖς εἰσὶν αὐτοὶ καὶ ἐκδόται, αὐτοὶ καὶ βιβλιοπῶλαι, πολλάκις ὑπεδείξαμεν τὰς ποικίλας δυσχερείας, ἃς καθ' ἑαυτὸ ἔχει τὸ ἐγχείρημα. Τὰς δυσχερείας ταύτας, τὰς καθαρῶς εἰς τὸ συντακτικὸν μέρος ἀναγομένας, καὶ ἄλλα μὲν γεννῶσιν αἴτια, ἰδίως ὅμως τὰ πολιτειογραφικὰ καὶ τὰ καταστατικά, ὧν οὔτε ἡ διακρίβωσις εὔκολος, οὔτε αἱ πηγαὶ πάντοτε εὐχερεῖς καὶ προσιταί. Ἐντεῦθεν δύο προκύπτουσι κακά, ἓν μὲν ἡ περὶ τὴν ἐκτύπωσιν βραδύτης, ἕτερον δὲ ἡ ἐξ ἀνάγκης περιστολὴ τοῦ φιλολογικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ μέρους. Τὸ δεύτερον τοῦτο κακὸν ἠδύνατο νὰ θεραπευθῇ διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ χώρου, ἀλλὰ τοῦτο θὰ παρεξέτεινε τὴν ἐκτύπωσιν πέρα καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰανουαρίου μηνός· οὕτω δὲ ἐγεννᾶτο ἄλλο ἄτοπον· διότι καίτοι τὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς» ἄλλον ἔχει προορισμὸν ἢ τὰ συνήθη ἡμερολόγια, ἐπειδὴ ὅμως, ἕνεκα δὴ τοῦ ἀστρονομικοῦ καὶ μηνολογικοῦ μέρους, ὅπερ μάλιστα κατ' ἔκτασιν καὶ ἰδιορρύθμως περιλαμβάνει, χρησιμεύει καὶ ὡς ἐπετηρίς, ἡ ἐκτύπωσις αὐτοῦ δέον νὰ ᾖ συντετελεσμένη πρὸ τῶν παραμονῶν τοῦ νέου ἔτους. Αἱ δυσχέρειαι αὗται πολλὰ ἡμῖν παρέσχον πράγματα, οὐδὲν δὲ ἕτερον μέσον θεραπείας εὕρομεν ἢ τὸν χωρισμὸν τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς» εἰς δύο ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων τεύχη, ὧν τὸ μὲν νὰ περιλαμβάνῃ τὰ πολιτειογραφικὰ ὅσῳ ἔνεστι πληρέστερα καὶ ἀκριβέστερα, τὸ δὲ τὰ φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικά, τὴν κυρίαν τροφὴν τῆς μείζονος μερίδος τῶν ἀναγνωστῶν, ὅσῳ ἔνεστι πλουσιώτερα, καθ' ἃ ἠξίωσαν καὶ ἄνδρες σοφοί, ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τῆς περαιτέρω καταχωριζομένης ἐπιστολῆς τοῦ εὐκλεοῦς μνήμης διασήμου ἑλληνιστοῦ Egger.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους δὲ τούτου ποιούμενοι ἀρχὴν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου ταύτης, προβαίνομεν τό γε νῦν ἔχον εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ φιλολογικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ τεύχους, ἐλπίζοντες ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐπιόντος ἔτους κατορθωθήσεται σὺν τῇ τοῦ φιλολογικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ καὶ ἡ τοῦ πολιτειογραφικοῦ τεύχους ἔκδοσις, διευθετουμένης καὶ κανονιζομένης τῆς λίαν ἐπιπόνου ταύτης καὶ δυσχεροῦς ἐργασίας, ἣν ἔχει ἰδίᾳ ὁ ἐκδότης, πλὴν τῶν γενεαλογικῶν, ὧν τὴν κατάρτισιν, πολλὴν ἐπίσης ἐπιμέλειαν καὶ ἀκριβολογίαν ἀπαιτοῦσαν, ἔχει εἰδικῶς ὁ ἀρχαῖος τοῦ «Ἡμερολογίου» καὶ παντὸς καλοῦ φίλος Γ. Α. Ξανθόπουλος. Ὁποία δὲ ἡ ὕλη τοῦ μετὰ χεῖρας τεύχους, ἧς τὸ πλούσιον καὶ ποικίλον δεικνύει ἁπλοῦν ἐπὶ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων βλέμμα; Πρὸς χαρακτερισμὸν αὐτῆς ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι πᾶσαι σχεδὸν αἱ πραγματεῖαι εἰσὶ πρωτότυποι, ἔνιαι δὲ τούτων θέγουσι ζητήματα, τὸ πρῶτον νῦν παρ' ἡμῖν δημοσίᾳ ἀνελισσόμενα καὶ διερευνώμενα, οἷα ἡ περὶ τῆς κοινῆς χριστιανικῆς χρονολογίας ὑπὸ τοῦ ἱεροδιδασκάλου Κ. Δελικάνη, ταύτης ἀποδεικνυομένης ἱστορικῶς ἐσφαλμένης κατὰ τέσσαρα τοὐλάχιστον ἔτη. Πλὴν δὲ τῶν ὅλως τερπνῶν καὶ εὐπέπτων ἀναγνωσμάτων καὶ μεταξὺ τῶν βαρυτέρων ἐγκατασπείρεται τὸ ἐπαγωγόν, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἄρτυμα τῆς πνευματικῆς τροφῆς (*). Ἐξαιροῦνται δύο ἢ τρεῖς διατριβαί, οἷαι π. χ. ἡ τοῦ γνωστοῦ Ἕλληνος γλωσσολόγου Γ. Ν. Χατζιδάκη καὶ ἡ τοῦ Γερμανοῦ, ἀλλ' ἐγκρατεστάτου τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς καὶ δοκίμου ἐπίσης γλωσσολόγου Karl Foy, αἵτινες, καθ' ἑαυτὰς σπουδαῖαι, ὡς λύουσαι, ὁριστικῶς ἴσως, ζήτημα οὐχὶ ἀδιάφορον τοῖς περὶ τὰ γράμματα ἀσχολουμένοις, γίνονται, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θέματος αὐτῶν, οὐχὶ παντὶ ἀναγνώστῃ προσιταί. Οὐδὲν δὲ λέγοντες ἡμεῖς περὶ τῶν λοιπῶν διατριβῶν, ἱστάμεθα μικρὸν ἐπὶ ἐκείνης μόνον, ἥτις φέρει ἐπιγραφὴν «Ἀναμνήσεις ἀρχαίου δημοδιδασκάλου»· διότι ἡ διατριβὴ αὕτη εἶναι ἤδη ἱερὸς τύμβος, καλύπτων τὸ σκῆνος τοῦ γράφαντος τὰς ἀναμνήσεις ταύτας σεβασμίου διδασκάλου· ἱστάμεθα μετ' εὐλαβείας ἅμα καὶ ψυχικῆς ὀδύνης, οὐχὶ

(*) Τὸ ἄρτυμα τοῦτο οὐδ' ἐξ αὐτῶν λείπει τῶν εἰς τὴν ὑψηλὴν φιλολογίαν ἀναγομένων, οἷαι αἱ δύο πολλῆς φιλολογικῆς ἀξίας διατριβαὶ τοῦ ἀρίστου ἡμῶν φίλου Π. Ν. Παπαγεωργίου, οὗ ἡ γραφὶς μετ' ἀγάπης κοσμεῖ πάντοτε τὰς σελίδας τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς».

ἵνα σπείσωμεν δάκρυ εἰς τὴν σκιὰν αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα κλαύσωμεν καὶ θρηνήσωμεν τὴν ἀθλιότητα καὶ τελείαν κατάπτωσιν τῆς κοινωνίας! Ἡμῖν ὅλον αἰῶνα ἐμόχθησεν ἀφανῶς ἐργαζόμενος ὁ Μιχαὴλ Ρούσιος πρὸς φωτισμὸν τῆς νεολαίας, καὶ μετὰ τοιαύτην μακρὰν, ἀδιάκοπον καὶ εὐσυνείδητον ἐργασίαν, ἀπέθνησκε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπὶ ψάθης ὑπὸ πάντων λησμονημένος καὶ τῶν πάντων στερούμενος! Ἰδοὺ πῶς ἡ κοινωνία ἡμῶν, ἐν ᾗ τόσοι κηφῆνες τρέφονται καὶ παχύνονται ἐκ τοῦ αἵματος αὐτῆς, ἀμείβει τοὺς ἀληθῶς ὑπὲρ αὐτῆς ἐργαζομένους· κοινωνία ὄντως ἀχάριστος καὶ ἐψιμυθιωμένη, ὡς χαρακτηρίζει αὐτὴν καὶ στηλιτεύει ὁ ἡμέτερος Τίμων εἰς τὰς παραβόξους ἰδιοτροπίας, ἃς βαθέως ὀφείλουσι νὰ μελετήσωσι πάντες.

Χάριτας ὁμολογοῦντες πᾶσι τοῖς εὐγενῶς καὶ εἰς τὴν τοῦ ἔτους τούτου ἔκδοσιν τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς» συμβαλομένοις, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκρύψωμεν τὴν χαρὰν ἡμῶν ἐπὶ τῇ προσκτήσει νέων χρηστῶν φίλων τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς», οἷος ὁ διευθυντὴς τῆς κεντρικῆς ἱερατικῆς σχολῆς, ὁ ἀκαταπόνητος οὗτος τῶν γραμμάτων ἐργάτης καὶ ἀληθὴς τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἔσωθεν παιδείας ἱεροφάντης καὶ μυσταγωγός, Βασίλειος ὁ Γεωργιάδης. Τὴν πολύτιμον αὐτοῦ συμβολὴν ἔσχεν ἅπαξ μὲν ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐν τῇ ὡραίᾳ αὐτοῦ περὶ Φωτίου πραγματείᾳ, φερούσῃ τὰ ἀρχικὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ γνωστὰ γράμματα, πολλάκις δὲ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς· διότι αὐτῷ ὀφείλονται τά τε μετὰ τοσαύτης ἐμβριθείας καὶ χάριτος προτασσόμενα καὶ ἐπιτασσόμενα τῆς σοφῆς τοῦ σοφοῦ Ἰωάννου Σκαλτζούνη πραγματείας, αὐτῷ τὰ ἀνέκδοτα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα, αὐτῷ τὸ «ἐξαίρετον παρηγκωνισμένον ποίημα» καὶ αἱ εἰς αὐτὸ σημειώσεις καὶ ἄλλη εἰς ἄλλα σπουδαία συμβολὴ σημειώσεων καὶ παρατηρήσεων. Τῷ σεβαστῷ τούτῳ φίλῳ ἐκ καρδίας εὐχαριστοῦντες, χάριτας ἀνομολογοῦμεν καὶ τῷ γηραιῷ, ἀλλ' ἀεὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡβῶντι Βασιλείῳ τῷ Πυλλάδῃ, ἐφ' οἷς ἑκάστοτε εἰσηγεῖται καὶ χορηγεῖ τῷ «Ἡμερολογίῳ τῆς Ἀνατολῆς» ἐκ τῶν πάλαι γνωστῶν αὐτῷ πηγῶν, δεινὸς ὢν αὐτὸς ἀνιχνευτὴς παντὸς κεκρυμμένου φιλολογικοῦ θησαυροῦ.

Εὐγνωμονοῦμεν ἐπίσης πᾶσι τοῖς εἰς τὴν διάδοσιν καὶ ὑλικὴν ὑποστήριξιν τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς» φιλοτίμως καὶ εὐγενῶς συντελέσασι καὶ συντελοῦσι καὶ πᾶσι τοῖς ὁπωσδήποτε ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργαζομένοις, ὡς καὶ τοῖς δι' εὐμενῶν κρίσεων τιμῶσι τὸ ἡμέτερον ἐγ-

χείρημα, ἰδίᾳ δὲ τοῖς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ σοφοῖς ἑλληνισταῖς, οἵτινες καὶ ἀναλύσεις καταχωρίζουσι καὶ ὁλοκλήρους πραγματείας μεταφέρουσιν ἐν περιπύστοις περιοδικοῖς καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν εὕρημον ἑκάστοτε ποιοῦνται λόγον ὡς περὶ ἔργου προάγοντος τὴν καθ' ἡμᾶς ἐθνικὴν φιλολογίαν· σὺν τούτοις δημοσίᾳ εὐχαριστοῦμεν καὶ ἐκείνοις ἐκ τῶν ξένων καὶ τῶν παρ' ἡμῖν λογίων καὶ σπουδαίων ἀνδρῶν, ὅσοι τὴν εὐμενῆ αὐτῶν γνώμην ἐκδηλοῦσι καὶ παραθαρρύνουσιν ἡμᾶς εἰς τὸν ἀγῶνα δι' ἰδιαιτέρων πρὸς ἡμᾶς ἐπιστολῶν, ἐν αἷς ἔχομεν νῦν καὶ τὴν τοῦ πατριάρχου τῶν παρ' ἡμῖν φιλολόγων καὶ κριτικῶν, τοῦ σεβαστοῦ καὶ εὐρυμαθεστάτου Θεαγένους Λιβαδᾶ, δεῖγμα συμπαθείας καὶ εὐμενείας πολυτιμότατον.

Τοιαύτας συμπαθείας περιβεβλημένον καὶ τοιαύτῃ τοιούτων ἐριτίμων καὶ εὐγενῶν φίλων συνδρομῇ καὶ συμπράξει καὶ νῦν καταρτισθέν, ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν σκέπην τοῦ ἀνωτάτου τῶν γραμμάτων καὶ παντὸς καλοῦ προστάτου, τοῦ σεπτοῦ ἡμῶν ἄνακτος, ἕκτον τοῦτο ἔτος, ἐμφανίζεται τὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς», ὅπερ ἀνατεθειμένον ἐπ' αἰσίοις τῇ ἱερᾷ σκιᾷ ἑνὸς τῶν ἀοιδίμων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους μεγάλων εὐεργετῶν, ἐπιλαμπρύνεται καὶ διὰ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ, ἔργου τοῦ ἐν Παρισίοις P. Dujardin, ἀριστοτέχνου πληρέστατα δικαιοῦντος τὴν ἀνὰ τὴν Γαλλίαν φήμην αὐτοῦ.

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΕΚΛΕΙΨΕΙΣ

κατὰ τὸ σωτήριον ἔτος 1887 συμβήσονται τέσσαρες, ὧν δύο τῆς Σελήνης καὶ δύο τοῦ Ἡλίου, αἱ ἑξῆς:

1. Μερικὴ ἔκλειψις Σελήνης τὴν 27ην Ἰανουαρίου, ἀόρατος ἐξ Εὐρώπης.

2. Δακτυλιοειδὴς ἔκλειψις Ἡλίου τὴν 10ην Φεβρουαρίου, ἀόρατος ἐκ τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Ἡ κεντρικὴ ἔκλειψις ἔσεται ὁρατὴ ἐκ τοῦ νοτίου Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ.

3. Μερικὴ ἔκλειψις Σελήνης τὴν 22αν Ἰουλίου, ὁρατὴ ἐξ ἁπάσης τῆς Εὐρώπης.

Εἴσοδος εἰς τὴν σκιὰν τῆς γῆς	9 ὥρ. 32 λ. μ.μ.	Μέσος χρόνος Κων/λεως.
Μέσον τῆς ἐκλείψεως	10 ὥρ. 45 λ. μ.μ.	
Ἔξοδος ἐκ τῆς σκιᾶς τῆς γῆς	11 ὥρ. 58 λ. μ.μ.	

Μέλλουσιν ἐπισκοτισθῆναι τὰ 0,419 τῆς σεληνιακῆς διαμέτρου.

4. Ὁλικὴ ἔκλειψις τοῦ Ἡλίου τὴν 7ην Αὐγούστου, ὁρατὴ ἐξ ἁπάσης σχεδὸν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκ μικροῦ μέρους τῆς Ἀφρικῆς.

Τὴν ἔκλειψιν ὄψονται ἀρχομένην ἀνατέλλοντος τοῦ Ἡλίου ἡ Παλαιστίνη, ἡ Καισάρεια, ἡ Ἀμισός, τὸ Βουκουρέστιον, ἡ Βαρσοβία, ἡ Στοκέλμη κτλ., λήγουσαν δὲ ἀνατέλλοντος τοῦ Ἡλίου ἡ Τύνις, ἡ Μασσαλία, ἡ δυτικὴ Γαλλία ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἰσλανδία.

Ἡ γραμμὴ τῆς κεντρικῆς ἐκλείψεως διέρχεται τὴν Ἰέδω (Ἰαπωνία) εἰσδύει εἰς τὸ οὐράνιον κράτος καὶ διασχίζουσα τὴν Σιβηρίαν

καὶ τὴν κεντρικὴν Ρωσσίαν διατρέχει τὴν νοτίαν ἀκτὴν τῆς Βαλτικῆς παρὰ τὴν Κενιγσβέργην, Βερολῖνον, Στετίνον κτλ. καὶ λήγει παρὰ τὸν Ρῆνον.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκλείψεως ἔσεται ἀόρατος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ἡλίου ἀνατέλλοντος τὴν 5ην ὥραν καὶ 15 λεπτά· κατὰ τὴν 5ην ὥραν καὶ 55 λεπτὰ ἐπελεύσεται τὸ μέσον τῆς ἐκλείψεως καὶ τὸ τέλος κατὰ τὴν 6ην ὥραν καὶ 49 λεπτά. Κατὰ τὴν μεγίστην φάσιν καλυφθήσονται τὰ 0,662 τῆς διαμέτρου τοῦ Ἡλίου.

ΖΩΔΙΑ.

Μέσος χρόνος Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Ἥλιος εἰς

τὸν Ὑδροχόον.	Ἰανουαρίου	8.	9 ὥρ.	46 λ.	π. μ.	
τοὺς Ἰχθῦς.	Φεβρουαρίου	7.	0 »	22 »	π. μ.	
τὸν Κριόν.	Μαρτίου	9.	0 »	15 »	π. μ.	Ἔαρ.
τὸν Ταῦρον.	Ἀπριλίου	8.	0 »	1 »	μ. μ.	
τοὺς Διδύμους.	Μαΐου	8.	11 »	55 »	π. μ.	
τὸν Καρκῖνον.	Ἰουνίου	9.	8 »	23 »	μ. μ.	Θέρος.
τὸν Λέοντα.	Ἰουλίου	10.	7 »	16 »	π. μ.	
τὴν Παρθένον.	Αὐγούστου	11.	1 »	56 »	μ. μ.	
τὸν Ζυγόν.	Σεπτεμβρίου	11.	10 »	50 »	π. μ.	Φθινόπωρον.
τὸν Σκορπίον.	Ὀκτωβρίου	11.	7 »	22 »	μ. μ.	
τὸν Τοξότην.	Νοεμβρίου	10.	4 »	13 »	μ. μ.	
τὸν Αἰγόκερων.	Δεκεμβρίου	10.	5. »	1 »	π. μ.	Χειμών.

ΗΛΙΟΔΡΟΜΙΟΝ

διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς μέσον χρόνον.

Μῆνες	Ἡμέραι	Ἀνατολ.	Δύσις	Μῆνες	Ἡμέραι	Ἀνατολ.	Δύσις
		ὥρ. λ.	ὥρ. λ.			ὥρ. λ.	ὥρ. λ.
Ἰανουάρ.	9	7.22	5. 2	Ἰούλιος	7	4.45	7.26
»	19	7.14	5.14	»	17	4.53	7.18
»	29	7. 3	5.26	»	27	5. 4	7. 6
Φεβρουάρ	8	6.50	5.39	Αὔγουστ.	6	5.14	6.53
»	17	6.37	5.49	»	16	5.23	6.39
»	27	6.21	6. 1	»	26	5.33	6.22
Μάρτιος	9	6. 5	6.11	Σεπτέμβρ	5	5.43	6. 5
»	19	5.48	6.22	»	15	5.52	5.49
»	29	5.32	6.32	»	25	6. 3	5.33
Ἀπρίλιος	8	5.16	6.43	Ὀκτώβρ.	5	6.14	5.16
»	18	5. 2	6.53	»	15	6.26	5. 1
»	28	4.50	7. 4	»	25	6.38	4.49
Μάϊος	8	4.40	7.14	Νοέμβρ.	4	6.50	4.39
»	18	4.33	7.22	»	14	7. 1	4.34
»	28	4.29	7.29	»	24	7.12	4.30
Ἰούνιος	7	4.29	7.33	Δεκέμβρ.	4	7.20	4.32
»	17	4.32	7.34	»	14	7.25	4.36
»	27	4.37	7.32	»	20	7.27	4.41
				»	30	7.26	4.50

ΣΗΜ. Οἱ ἀναγνῶσται τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς» γινώσκουσιν ἤδη ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ τὰ ἀστρονομικὰ χορηγεῖ ἡμῖν εὐγενῶς ὁ ἀγαστὸς τῶν φυσικομαθηματικῶν καθηγητὴς Ἀνδρέας Σπαθάρης.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Πέ. Ἡ ΠΕΡΙΤΟΜΗ τοῦ Χριστοῦ, μνήμη Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Τελεσφόρου ὁσίου.
14	2	Πα. Κυρὰ πατρ. Κ)πόλεως, Σιλβέστρου πάπα Ρώμ., Θεαγένους ἱερομ.
15	3	Σά. Μαλαχίου τοῦ προφήτου καὶ Γορδίου μάρτυρος.
16	4	Κυ. Μνήμη τῶν ὁ' ἀποστόλων καὶ Ζωσίμου μάρτυρος.
17	5	Δε. Θεοπέμπτου, Θεονᾶ μαρτύρων.
18	6	Τρ. Τὰ ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ. Ἀρχ. Γέννησις καὶ Βάπτισις Χριστοῦ.
19	7	Τε. Μνήμη τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου.
20	8	Πέ. Κύρου καὶ Ἀττικοῦ πατριαρχῶν Κ)πόλεως, Δομνίκης ὁσίας.
21	9	Πα. Πολυεύκτου μάρτυρος καὶ Εὐστρατίου ὁσίου.
22	10	Σά. Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης.
23	11	Κυ. Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου.
24	12	Δε. Τατιανῆς καὶ Εὐθασίας μαρτύρων.
25	13	Τρ. Ἐρμύλου καὶ Στρατονίκου μαρτύρων. Ἀρχ. Περιτομὴ Χριστοῦ.
26	14	Τε. Ἀγνῆς μ. καὶ Σέβδα α' ἀρχιεπ. Περσίας, κτίτορος τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς τοῦ Χιλιανταρίου. Μὴν Μουσ. Τζεμαζὶ-οὐλ-ἐββὲλ. Ἰουδ. Σεβάτ.
27	15	Πέ. Ἰωάννου τοῦ Καλυβήτου καὶ Παύλου τοῦ Θηβαίου. Ἀπ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου.
28	16	Πα. Ἡ προσκύνησις τῆς τιμίας ἁλύσεως τοῦ ἀποστόλου Πέτρου.
29	17	Σά. Ἀντωνίου τοῦ Μεγ. καὶ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου.
30	18	Κυ. Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας.
31	19	Δε. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου. Μακαρίων τῶν δύο, Αἰγυπτ. καὶ Ἀλεξανδρ.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ (ν. Ἔ.)

1	20	Τρ. Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου κτὶ μνήμη τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Λέοντος τοῦ Μεγάλου.
2	21	Τε. Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ Νεοφύτου μάρτ. Ἀπ. Ὑπαπαντή.
3	22	Πέ. Τιμοθέου τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου.
4	23	Πα. Κλήμεντος ἐπισκόπου Ἀγκύρας καὶ Ἀγαθαγγέλου μάρτυρος.
5	24	Σά. Ξένης ὁσ. Ἑρμογένους καὶ Μάμαντος μαρ. Φίλωνος ἐπ. Καλπασίου.
6	25	Κυ. Τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου. Γρηγορίου πατριάρχου Κ)πόλεως τοῦ θεολόγου.
7	26	Δε. Ξενοφῶντος ὁσ. Ἀρχ. Μπὰκ Ἀρατσαβουράχ (νηστεία ἡμέρας).
8	27	Τρ. Ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ Λειψάνου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Μαρκιανῆς τῆς βασιλίσσης.
9	28	Τε. Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου καὶ Παλλαδίου ὁσίων. Ἰουδ. Ἡμέρα Ἐκκλησίας.
10	29	Πέ. Ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου.
11	30	Πα. Μνήμη τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ Ἱππολύτου πάπα Ρώμης.
12	31	Σά. Κύρου καὶ Ἰωάννου· τῶν Ἀναργύρων. Ἀθανασίας καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς θυγατέρων Θεοδότης, Θεοκτίστης καὶ Εὐδοξίας, μαρτύρων.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

☾	Τελευτ. τέταρτον...	4,	ὥρ. 5,	λεπ. 18	μ.μ.
●	Νέα σελήνη.....	12,	» 4,	» 57	π.μ.
☽	Πρῶτον τέταρτον...	20,	» 10,	» 23	»
○	Πανσέληνος.....	27,	» 0,	» 11	μ.μ.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Κυ. Τοῦ Ἀσώτου. Τρύφωνος μάρτυρος.
14	2	Δε. Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ.
15	3	Τρ. Συμεὼν τοῦ θεοδόχου καὶ Ἄννης τῆς προφήτιδος.
16	4	Τε. Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου.
17	5	Πέ. Πολυεύκτου πατριάρχου Κ)πόλεως. Ἀγάθης μάρτυρος.
18	6	Πα. Φωτίου πατριάρχου Κ)πόλεως. Βουκόλου ἐπισκόπου Σμύρνης.
19	7	Σά. Τῶν Κεκοιμημένων. Παρθενίου ἐπισκόπου Λαμψάκου.
20	8	Κυ. Τῆς Ἀποκρεω. Θεοδώρου μεγαλομάρτυρος τοῦ Στρατηλάτου, Ζαχαρίου τοῦ προφήτου καὶ τῶν ἀδελφῶν Μάρθας καὶ Μαρίας μαρτύρων.
21	9	Δε. Νικηφόρου μάρτυρος.
22	10	Τρ. Χαραλάμπους ἱερομάρτυρος, Ἀναστασίου πατριάρχου Κ)πόλεως καὶ Ζήνωνος ὁσίου. Ἀπ. Τελευταία τῆς Ἀπόκρεω.
23	11	Τε. Βλασίου ἱερομάρτυρος καὶ Θεοδώρας τῆς βασιλίσσης.
24	12	Πέ. Ἀντωνίου πατριάρχου Κ)πόλεως, Μελετίου ἀρχιεπισ. Ἀντιοχείας καὶ Χρήστου νεομάρτυρος.
25	13	Πα. Μαρτινιανοῦ ὁσίου. Εὐλογίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Μὴν Μουσ. Τζεμαζὶ-οὐλ-Ἀχὴρ. Ἰουδ. Ἀδὰρ.
26	14	Σά. Αὐξεντίου ὁσίου. Ἀρχ. Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου.
27	15	Κυ. Τῆς Τυροφάγου. Ὀνησίμου τοῦ ἀποστόλου, μαθητοῦ τοῦ ἀποστόλου Παύλου.
28	16	Δε. Φλαβιανοῦ πατριάρχου Κ)πόλεως καὶ Παμφίλου μάρτυρος.

ΜΑΡΤΙΟΣ (ν. Ἔ.)

1	17	Τρ. Μαρκιανοῦ καὶ Πουλχερίας τῶν βασιλέων.
2	18	Τε. Λέοντος πάπα Ρώμης καὶ Παρηγορίου μάρτυρος. Ἀπ. νηστεία τριήμερος.
3	19	Πέ. Ἀρχίππου τοῦ ἀποστόλου.
4	20	Πα. Λέοντος ἐπισκόπου Κατάνης. Βησαρίωνος ὁσίου καὶ Ἀγάθωνος πάπα Ρώμης.
5	21	Σά. Τιμοθέου τοῦ ἐν Συμβόλοις. Ἰωάννου πατριάρχου Κ)πόλεως καὶ Εὐσταθίου πατριάρχου Ἀντιοχείας.
6	22	Κυ. Τῆς Ὀρθοδοξίας. Συνετοῦ καὶ Ἀνθούσης μαρτύρων.
7	23	Δε. Πολυκάρπου ἐπισκόπου Σμύρνης καὶ Πολυχρονίου ὁσίου.
8	24	Τρ. Ἡ α' καὶ β' εὕρεσις τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου.
9	25	Τε. Ταρασίου πατρ. Κωνσταντινουπόλεως. Ἰουδ. νηστεία τῆς Ἐσθήρ.
10	26	Πέ. Πορφυρίου ἐπισκόπου Γάζης καὶ Φωτεινῆς τῆς Σαμαρείτιδος. Ἰουδ. Πουρίμ.
11	27	Πα. Προκοπίου τοῦ Δεκαπολίτου καὶ Ἀσκληπιοῦ ὁσίων.
12	28	Σα. Βασιλείου τοῦ ὁμολογητοῦ.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

☾	Τελευτ. τέταρτον....	3,	ὥρ. 3,	λεπ. 28	π.μ.
●	Νέα σελήνη.....	10,	» 11,	» 37	μ.μ.
☽	Πρῶτον τέταρτον....	19,	» 3,	» 4	π.μ.
○	Πανσέληνος.....	25,	» 10,	» 30	μ.μ.

ΜΑΡΤΙΟΣ.

Ν.	Π.	
13	1	Κυ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Θεοδώρου Τήρωνος. Εὐδοκίας ὁσιομ.
14	2	Δε. Ἡσυχίου καὶ Εὐθαλίας μαρτύρων.
15	3	Τρ. Εὐτροπίου, Κλεονίκου καὶ Βασιλίσκου μαρτ. Θεοδωρήτου ὁσιομ.
16	4	Τε. Γερασίμου ὁσίου τοῦ Ἰορδανίτου.
17	5	Πέ. Κάνωνος ὁσιομάρ. καὶ Ἀρχελάου μάρτυρος.
18	6	Πα. Τῶν 42 μαγ. μαρτύρων τῶν ἐν Ἀμορίῳ μαρτυρησάντων.
19	7	Σά. Τῶν ἐν Χερσῶνι ἱερομαρτύρων Ἀγαθοδώρου, Βασιλέως κλπ.
20	8	Κυ. Τῆς Σταυροπροσκυνήσεως. Θεοφυλάκτου Νικομηδείας, Ἑρμοῦ ἀποστόλου, Δίωνος μάρτυρος.
21	9	Δε. Τῶν ἐν Σεβαστείᾳ 40 μαρτύρων καὶ Ἀγλαΐου τοῦ θεσμοφύλακος. (Ἐν ταύτῃ ἑορτάζουσι καὶ αἱ φερώνυμοι τῆς Ἀγλαΐας).
22	10	Τρ. Κοδράτου μάρτυρος τοῦ ἐκ Κορίνθου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
23	11	Τε. Σωφρονίου ἀρχιεπ. Ἱεροσολύμων. Τροφίμου καὶ Θαλοῦ μαρτ.
24	12	Πέ. Γρηγορίου πάπα Ρώμης τοῦ Διαλόγου καὶ Θεοφάνους ὁμολογητοῦ.
25	13	Πα. Νικηφόρου πατρ. Κ)πόλεως. Δαπ. Εὐαγγελισμὸς Θεοτ. Μὴν Μουσ. Ρεζέπ: Λείλέ-ραγαΐπ.
26	14	Σά. Βενεδίκτου ὁσίου. Εὐσχήμου ἐπισκ. Ἀμαφάκου. Μὴν Ἰουδ. Νισάν.
27	15	Κυ. Ἀκολουθία Ἰωάν. Κλήμακος. Ἀγαπίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Ἀριστοβούλου ἐπισκόπ. Βρεττανίας καὶ Νικάνδρου μάρτυρος.
28	16	Δε. Σαβίνου μάρτυρος καὶ Χριστοδούλου ὁσίου τοῦ ἐν Πάτμῳ.
29	17	Τρ. Ἀλεξίου καὶ Θεοστερίκτου ὁσίων.
30	18	Τε. Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.
31	19	Πέ. Ἀκολουθία Μεγάλου Κανόνος. Χρυσάνθου καὶ Δαρείας, Ἰάσονος καὶ Ἰλαρίας μαρτύρων.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ (ν. Ἡ.)

1	20	Πα. Τῶν ἐν τῇ μονῇ ἁγ. Σάββα ἀναιρ. πατέρων καὶ Ἐμμανουὴλ μάρτ.
2	21	Σά. Ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου. Σεραπίωνος μάρτυρος.
3	22	Κυ. Βασιλείου ἱερομ. Καλλινίκης, Βασιλίσσης καὶ Δροσίδος μαρτύρων. Δαπ. τῶν Βαΐων.
4	23	Δε. Νίκωνος ὁσιομάρτυρος.
5	24	Τρ. Ἀρτέμωνος ἐπισκόπου Σελευκείας τῆς Πισιδίας καὶ Ζαχαρίου ὁσίου.
6	25	Τε. Ὁ ΕΙΣΙΤΕΑΙΣΜΟΣ τῆς Θεοτόκου.
7	26	Πέ. Μνήμη τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.
8	27	Πα. Ματρώνης μάρτυρος τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἰουδ. Νισάν.
9	28	Σά. Τοῦ Λαζάρου. Ἰλαρίωνος τοῦ Ν. Ἡρωδίωνος τοῦ ἐκ τῶν ο' Ἰουδ. Πάσχα.
10	29	Κυ. Τῶν Βαΐων. Μάρκου ἐπισκόπου Ἀρεθουσίων. Δαπ. Πάσχα.
11	30	Δε. Εὐδοξίας μητρὸς τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος.
12	31	Τρ. Ὑπατίου ἐπισκόπου Γαγγρῶν. Ἀκακίου ἐπισκόπου Μελιτινῆς.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

☾ Τελευτ. τέταρτον ...	4,	ὥρ.	3,	λεπ.	38	μ.μ.
☌ Νέα σελήνη	12,	»	6,	»	6	»
☽ Πρῶτον τέταρτον....	20,	»	3,	»	49	»
● Πανσέληνος.....	27,	»	7,	»	35	π.μ.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Τε. Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας.
14	2	Πέ. Τίτου ὁσίου.
15	3	Πα. Νικήτα ὁσίου καὶ Ἰωσὴφ τοῦ Ὑμνογράφου.
16	4	Σά. Πλάτωνος καὶ Ζωσιμᾶ ὁσίων.
17	5	Κυ. Ἡ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ τοῦ Χριστοῦ. Θεοδώρας ὁσίας τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ. Πομπηίου μάρτυρος.
18	6	Δε. Εὐτυχίου πατριάρχου Κ)πόλεως καὶ Πλατωνίδος ὁσίας.
19	7	Τρ. Καλλιοπίου μάρτυρος καὶ Γεωργίου τοῦ ἐν Μαλαιῷ. Ἀρμ. Εὐαγγελισμὸς Θεοτόκου.
20	8	Τε. Ἀγάθου, Φλέγοντος, Ρούφου καὶ Ἀσυγκρίτου τῶν ἐκ τῶν ο' ἀποστ.
21	9	Πέ. Εὐψυχίου μάρτ. τοῦ ἐν Καισαρείᾳ. Μουσ. Λειλέϊ-μιραάτζουν-νεμπί.
22	10	Πα. Τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Τερεντίου, Ἀφρικανοῦ, Μαξίμου καὶ Πομπηίου μαρτύρων.
23	11	Σά. Ἀντίπα ἐπισκόπου Περγάμου ἱερομάρτυρος.
24	12	Κυ. Τοῦ Θωμᾶ. Βασιλείου ἐπισκόπου Παρίου, Ἀρτέμωνος ἱερομάρτ.
25	13	Δε. Μαρτίνου πάπα Ρώμης καὶ Θεοδοσίου μάρτ. Μὴν Μουσ. Σιαμπάν. Ἰουδ. Ἰγιάρ.
26	14	Τρ. Ἀριστάρχου, Πούδη καὶ Τροφίμου τῶν ἐκ τῶν ο' ἀποστόλων.
27	15	Τε. Κρήσκεντος μάρτυρος, Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν.
28	16	Πέ. Διονυσίου, Χαρίσσης, Νίκης, Γαλήνης, Καλλίδος, Νουνεχίας, Βασιλίσσης καὶ Θεοδώρας μαρτύρων.
29	17	Πα. Σωμεὼν ἱερομάρτυρος.
30	18	Σά. Κοσμᾶ ἐπισκόπου Χαλκηδόνος.

ΜΑΙΟΣ (ν. Ἡ.)

1	19	Κυ. Τῶν Μυροφόρων. Τρύφωνος πατρ. Κ)πόλεως, Σωκράτους καὶ Διονυσίου μαρτύρων.
2	20	Δε. Ζακχαίου τοῦ ἀποστόλου.
3	21	Τρ. Μαξιμιανοῦ πατρ. Κ)πόλεως καὶ Ἀλεξάνδρας τῆς βασιλίσσης.
4	22	Τε. Ναθαναὴλ τοῦ ἀποστόλου καὶ Νεάρχου μάρτυρος.
5	23	Πέ. Γεωργίου μεγαλομάρτυρος.
6	24	Πα. Ἐλισάβετ ὁσίας, Δούκα Μιτυληναίου νεομάρτυρος.
7	25	Σά. Μάρκου τοῦ ἀποστόλου, Μακεδονίου πατρ. Κωνσταντινουπόλεως.
8	26	Κυ. Τοῦ Παραλύτου. Βασιλέως ἐπισκόπου Ἀμασείας ἱερομάρτ.
9	27	Δε. Συμεὼν ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων ἱερομ. Μουσ. Λειλέϊ-μπεράτ.
10	28	Τρ. Τῶν ἐν Κυζίκῳ ἐννέα μαρτύρων Θεόγνιος, Ἀντιπάτρου κλπ.
11	29	Τε. Τῆς Μεσοπεντηκοστῆς. Ἰάσονος καὶ Σωσιπάτρου τῶν ἐκ τῶν ο' ἀποστόλων.
12	30	Πέ. Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου, ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου, καὶ Ἀργυρῆς νεομάρτυρος. Ἰουδ. Λαγ-λαόμερ.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

☾ Τελευτ. τέταρτον ...	3,	ὥρ.	6,	λεπ.	0	π.μ.
☌ Νέα σελήνη	11,	»	10,	»	50	»
☽ Πρῶτον τέταρτον ...	19,	»	0,	»	57	»
● Πανσέληνος	25,	»	3,	»	48	μ.μ.

ΜΑΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Πα. Ἱερεμίου τοῦ προφήτου.
14	2	Σά. Ἡ ἀνακομ. τοῦ λειψ. Ἀθανασίου τοῦ Μεγ., Ἐσπέρου καὶ Ζωῆς μαρ.
15	3	Κυ. Τῆς Σαμαρειτίδος. Τιμοθέου καὶ Μαύρας μαρτύρων.
16	4	Δε. Πελαγίας μάρτ. Ἀπ. Αἱτεῖ τριήμερον ὑπὲρ τῆς εὐφορίας τῆς γῆς.
17	5	Τρ. Εἰρήνης μάρτυρος.
18	6	Τε. Ἰὼδ τοῦ δικαίου καὶ πολυαθλου.
19	7	Πέ. Ἀνάμνησις τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ σταυροῦ καὶ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. Ἀπ. τῆς Ἀναλήψεως.
20	8	Πα. Ἰωάννου τοῦ θεολόγου καὶ Ἀρσενίου τοῦ Μεγάλου.
21	9	Σά. Ἡσαΐου τοῦ προφήτου καὶ Χριστοφόρου μεγαλομάρτυρος.
22	10	Κυ. Τοῦ Τυφλοῦ. Σίμωνος ἀποστ. τοῦ Ζηλωτοῦ καὶ Λαυρεντίου ὁσ.
23	11	Δε. Μωσέως ἱερομ. καὶ Ἀργυροῦ νεομάρτ. τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ.
24	12	Τρ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κωνσταντίας Κύπρου. Μὴν Μουσ. Ραμαζάν. Ἰουδ. Σιβάν.
25	13	Τε. Γλυκερίας μάρτυρος καὶ Σεργίου ὁμολογητοῦ.
26	14	Πέ. ΤΗΣ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ. Ἰσιδώρου μάρτ. τοῦ ἐν Χίῳ. Θεράποντος ἱερομάρτυρος. Ἀρμ. τῆς Ἀναλήψεως.
27	15	Πα. Παχωμίου τοῦ Μεγάλου, Ἀγιλλίου ἐπισκόπου Λαρίσσης.
28	16	Σά. Νικολάου πατρ. Κ)πόλεως. Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπ. Ἱεροσολύμων.
29	17	Κυ. Μνήμη τῶν 318 θεοφόρων πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' οἰκουμεν. Συνόδου. Ἀνδρονίκου καὶ Ἰουλίας τῶν ἀποστόλων. Ἀπ. τῆς Πεντηκοστῆς. Ἰουδ. Σαβαὼθ (Πεντηκοστή).
30	18	Δε. Στεφάνου Κ)πόλεως, Ἀλεξανδρίας, Εὐφρασίας, Ἰουλίας, Κλαυδίας καὶ τῶν λοιπῶν 7 μαρτύρων γυναικῶν.
31	19	Τρ. Πατρικίου ἐπισκ. Προύσης ἱερομ. καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, Μενάνδρου κλπ.

ΙΟΥΝΙΟΣ (ν. ἔ.)

1	20	Τε. Θαλλελαίου μάρτυρος. Ἀπ. Νηστεία τριήμερος.
2	21	Πέ. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τῶν ἰσαποστόλων βασιλέων.
3	22	Πα. Βασιλίσκου καὶ Κόδρου μαρτύρων.
4	23	Σά. Τῶν Κεκοιμημένων. Μιχαὴλ ἐπισκόπου Συνάδων.
5	24	Κυ. Τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀρμ. Ὁμ. Συμεὼν ὁσίου τοῦ ἐν τῷ Θαυμαστῷ ὄρει. Ἀπ. τῆς Ἁγίας Τριάδος.
6	25	Δε. Τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ γ' εὕρεσις τῆς τιμ. κεφαλ. τοῦ Προδρ.
7	26	Τρ. Κάρπου τοῦ ἐκ τῶν ο' καὶ Ἀλφαίου ἀποστ. Μουσ. Χιρκὶ-Σερίφ.
8	27	Τε. Ἑλλαδίου ἱερομάρτυρος.
9	28	Πέ. Εὐτυχοῦς ἐπ. Μελιτινῆς ἱερομ. Ἐλεωνίδος μάρ. Ἀπ. Ἁγ. Δωρεᾶς.
10	29	Πα. Ἀλεξάνδρου πατρ. Ἀλεξανδρ. Θεοδοσίας ὁσ. τῆς Κ)πολίτιδος.
11	30	Σά. Ἰσαακίου ὁσίου.
12	31	Κυ. Ἑρμείου μάρτυρος.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

☾ Τελευτ. τέταρτον...	2,	ὥρ.	10,	λεπ.	14	μ.μ.
● Νέα σελήνη.....	11,	»	1,	»	2	π.μ.
☽ Πρῶτον τέταρτον....	18,	»	7,	»	16	»
○ Πανσέληνος.....	25,	»	0,	»	35	»

ΙΟΥΝΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Δε. Ἰουστίνου φιλοσόφου καὶ Θεσπεσίου μαρτύρων. (Νηστεία Ἁγ. Ἀποστόλων ἡμ. 25).
14	2	Τρ. Νικηφόρου πατρ. Κων/λεως ὁμολογητοῦ καὶ Ἐράσμου ἱερομάρτ.
15	3	Τε. Λουκιλλιανοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Κλαυδίου, Ὑπατίου, Παύλης καὶ λοιπῶν μαρτύρων.
16	4	Πέ. Μητροφάνους πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.
17	5	Πα. Δωροθέου ἐπισκόπου Τύρου. Τῶν 10 μαρτύρων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ. Ἀπόλλωνος, Γοργίου κλπ.
18	6	Σά. Πλαρίωνος τοῦ Νέου ἡγ. τῆς μονῆς τῶν Δαλμάτων. Γελασίου μάρτ.
19	7	Κυ. Θεοδότου ἐπισκόπου Ἀγκύρας. Μουσουλ. Λειλὲ-Καδήρ.
20	8	Δε. Ἡ ἀνακ. τοῦ λειψ. Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου, Καλλιόπης μάρτ. καὶ Μελανίας ὁσίας.
21	9	Τρ. Κυρίλλου ἀρχιεπ. Ἀλεξανδρείας.
22	10	Τε. Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντωνίνης μαρτύρων.
23	11	Πέ. Βαρθολομαίου καὶ Βαρνάβα τῶν ἀποστόλων. Μὴν Μουσ. Σεβάλ: Σεκὲρ Βαϊράμ, ἡμ. 3. Ἰουδ. Ταμούζ.
24	12	Πα. Ὀνουφρίου ὁσ. τοῦ Αἰγυπτ. Ἀπ. Γεν. Προδρόμου.
25	13	Σά. Ἀκιλίνης μάρτυρος.
26	14	Κυ. Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου. Μεθοδίου πατρ. Κ/λεως. Νήφωνος ὁσ.
27	15	Δε. Ἀμὼς τοῦ προφήτου, Ἱερωνύμου ὁσίου, Νερσῆ μάρτυρος.
28	16	Τρ. Τύχωνος ἐπισκόπου Ἀμαθοῦντος τῆς ἐν Κύπρῳ.
29	17	Τε. Μανουὴλ Σαβὶλ καὶ Ἰσμαὴλ μαρτύρων· Ἀπ. Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων.
30	18	Πέ. Ἀετοντίου, Θεοδούλου, Ὑπάτου καὶ Αἰθερίου μαρτύρων.

ΙΟΥΛΙΟΣ (ν. ἔ.)

1	19	Πα. Ἰούδα τοῦ ἀποστόλου καὶ Παϊσίου τοῦ Μεγάλου, ὁσίου.
2	20	Σά. Μεθοδίου ἐπισκόπου Πατάρων, ἱερομ. Ἀρμ. Γρηγορίου Φωτιστοῦ.
3	21	Κυ. Ἰουλιανοῦ τοῦ Ταρσέως, μάρτυρος.
4	22	Δε. Εὐσεβίου ἐπισκόπου Σαμοσάτων.
5	23	Τρ. Ἀγριππίνης, Ἀριστοκλέους καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων.
6	24	Τε. Τὸ Γενέθλιον τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ νεομάρτυρος.
7	25	Πέ. Φεβρωνίας ὁσιομάρτυρος καὶ Δομετίου ὁσίου.
8	26	Πα. Δαυὶδ ὁσίου τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ.
9	27	Σά. Σαμψὼν ὁσίου τοῦ ξενοδόχου. Ἰουδ. Ἅλωσις τοῦ Ναοῦ. Νηστεία.
10	28	Κυ. Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων Κύρου καὶ Ἰωάννου τῶν Ἀναργύρων.
11	29	Δε. Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων.
12	30	Τρ. Μνήμη τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

☾ Τελευτ. τέταρτον...	1,	ὥρ.	3,	λεπ.	31	μ.μ.
● Νέα σελήνη.....	9,	»	0,	»	49	»
☽ Πρῶτον τέταρτον...	16,	»	11,	»	57	π.μ.
○ Πανσέληνος.....	23,	»	10,	»	31	»

ΙΟΥΛΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Τε. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ τῶν Ἀναργύρων.
14	2	Πέ. Ἡ ἐν Βλαχέρναις κατάθεσις τῆς τιμίας ἐσθῆτος τῆς Θεοτόκου ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μεγάλου.
15	3	Πα. Ἀνατολίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀκίνθου μάρτυρος.
16	4	Σά. Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου.
17	5	Κυ. Ἀθανασίου τοῦ ἐν Ἄθῳ καὶ Λαμπαδοῦ ὁσίων.
18	6	Δε. Σισοῆ ὁσίου τοῦ Μεγάλου. Λουκᾶ καὶ Ἐπιμάχου μαρτύρων.
19	7	Τρ. Κυριακῆς μεγαλομάρτυρος καὶ Εὐαγγέλου μάρτυρος.
20	8	Τε. Προκοπίου μεγαλομάρτυρος.
21	9	Πέ. Παγκρατίου ἐπισκόπου Ταυρομενίας τῆς ἐν Σικελίᾳ, ἱερομάρτυρος.
22	10	Πα. Τῶν ἐν Νικοπόλει τῆς Ἀρμενίας μϛ' καὶ Ἀπολλωνίου τοῦ ἐκ Σάρδεων, μαρτύρων. Μὴν μουσουλ. Ζιλκαδέ.
23	11	Σά. Εὐφημίας μεγαλομάρτυρος. Μὴν Ἰουδ. Ἀϐ.
24	12	Κυ. Πρόκλου, Ἱλαρίου καὶ Βερονίκης μαρτύρων.
25	13	Δε. Μνήμη τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.
26	14	Τρ. Ἀκύλα τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἡρακλείου μάρτυρος. Ἰωσὴφ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης.
27	15	Τε. Κηρύκου καὶ Ἰουλίττης μαρτύρων.
28	16	Πέ. Ἀθηνογένους ἱερομάρτυρος.
29	17	Πα. Μαρίνης μεγαλομάρτυρος.
30	18	Σά. Αἱμιλιανοῦ καὶ Οὐαλεντίνης μαρτύρων.
31	19	Κυ. Μνήμη τῶν ϠΛ' θεοφ. πατέρων τῆς ἐν Χαλκηδόνι δ' οἰκουμεν. Συνόδου. Τῶν ὁσίων Δίου καὶ Μακρίνης, ἀδελφῆς τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἀρμ. Μεταμόρφωσις Χριστοῦ. Ἰουδ. Νηστεία.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ (ν. Ἡ.)

1	20	Δε. Ἠλιοῦ τοῦ προφήτου.
2	21	Τρ. Ἰωάννου καὶ Συμεὼν τοῦ Σαλοῦ.
3	22	Τε. Μαρίας Μαγδαληνῆς τῆς Μυροφόρου.
4	23	Πέ. Φωκᾶ ἐπισ. Σινώπης ἱερομάρτ. καὶ Ἰεζεκιὴλ τοῦ προφήτου.
5	24	Πα. Χριστίνης μεγαλομάρτυρος.
6	25	Σά. Ἡ κοίμησις τῆς θεομ. Ἄννης. Ὀλυμπιάδος καὶ Εὐπραξίας ὁσίων.
7	26	Κυ. Ἑρμολάου, Ἑρμίππου, Ἑρμοκράτους ἱερομαρτύρων, Ὡραιοζήλης μάρτ. καὶ Παρασκευῆς ὁσιομάρτυρος.
8	27	Δε. Παντελεήμονος μεγαλομάρτυρος.
9	28	Τρ. Προχόρου, Νικάνορος, Τίμωνος καὶ Παρμενᾶ ἀποστόλων.
10	29	Τε. Κωνσταντίνου πατρ. Κ/πόλεως. Καλλινίκου, Θεοδότης μαρτύρων.
11	30	Πέ. Σόλα, Σιλουανοῦ, Ἐπαινετοῦ, Κρήσκεντος καὶ Ἀνδρονίκου τῶν ἐκ τῶν ο' ἀποστόλων.
12	31	Πα. Εὐδοκίμου τοῦ Δικαίου.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

Τελευταῖον τέταρτον.	1,	ὥρ. 8,	λεπ. 53,	π.μ.
Νέα Σελήνη.....	8,	» 10,	» 46,	μ.μ.
Πρῶτον τέταρτον...	15,	» 4,	» 27,	»
Πανσέληνος.....	22,	» 10,	» 36,	»
Τελευταῖον τέταρτον.	31,	» 1,	» 33,	π.μ.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Σά. Μνήμη τῶν 7 Μακκαβαίων μαρτ., τοῦ διδασκάλου αὐτῶν Ἐλεαζάρου καὶ τῆς μητρὸς Σολομονῆς.
14	2	Κυ. Ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως.
15	3	Δε. Ἰσαακίου ὁσίου, Στεφάνου πάπα Ρώμης, Σολώμης Μυροφ. Θεοκλητοῦς ὁσίας. Απτ. Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.
16	4	Τρ. Τῶν ἁγιὰ παίδων τῶν ἐν Ἐφέσῳ.
17	5	Τε. Εὐσιγνίου μάρτ., Φαβίου ἀρχιεπ. Ρώμης, Νόνας μητρὸς Γρηγορίου Θεολόγου.
18	6	Πέ. Ἡ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΣ τοῦ Χριστοῦ.
19	7	Πα. Ναρκίσσου ἀρχιεπ. Ἱεροσολύμων, Ἀστερίου ὁσιομ., Ποταμίας μ.
20	8	Σά. Αἰμιλιανοῦ ἐπισκ. Κυζίκου, Μύρωνος ἐπισκ. Κρήτης καὶ Τριανταφύλλου νεομάρτυρος.
21	9	Κυ. Ματθίου τοῦ ἀποστόλου. Μὴν μουσουλ. Ζιλχιτζέ. Ἰουδ. Ἐλούλ.
22	10	Δε. Ξύστου πάπα Ρώμης, Λαυρεντίου καὶ Ἱππολύτου μαρτύρων.
23	11	Τρ. Νήφωνος πατρ. Κ/πόλεως, Εὔπλου μεγαλομάρτυρος.
24	12	Τε. Φωτίου καὶ Ἀνικήτου μαρτύρων.
25	13	Πέ. Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ, Εὐδοκίας καὶ Εἰρήνης τῶν βασιλισσῶν.
26	14	Πα. Μιχαίου τοῦ προφήτου.
27	15	Σά. Ἡ ΚΟΙΜΗΣΙΣ τῆς Θεοτόκου.
28	16	Κυ. Ἀλκιβιάδου, Στρατίου καὶ Διομήδους μαρ. Ἀρμ. Κοίμ. Θεοτόκου.
29	17	Δε. Μύρωνος, Στράτωνος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων.
30	18	Τρ. Ἰωάννου καὶ Γεωργίου πατριαρχῶν Κ/πόλεως. Φλώρου καὶ Λαύρου μαρτύρων. Μουσουλ. Κουρμπὰν Βαϊράμ, ἡμ. 4.
31	19	Τε. Ἀνδρέου τοῦ Στρατηλάτου μεγαλομάρτυρος.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ (ν. Ἡ.)

1	20	Πέ. Σαμουὴλ τοῦ προφήτου, Σεβήρου καὶ Μέμνονος μαρτύρων.
2	21	Πα. Θαδδαίου τοῦ ἀποστόλου.
3	22	Σά. Ἀγαθονίκου, Ζωτικοῦ, Θεοπρεπίου κλπ. μαρτύρων.
4	23	Κυ. Καλλινίκου πατρ. Κ/πόλεως, Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνων.
5	24	Δε. Εὐτυχοῦς, μαθητοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἱερομάρτυρος.
6	25	Τρ. Βαρθολομαίου καὶ Τίτου τῶν ἀποστόλων.
7	26	Τε. Ἀδριανοῦ καὶ Ναταλίας μαρτύρων.
8	27	Πέ. Ποιμένος ὁσίου. Απτ. Γενεθλιον Θεοτόκου.
9	28	Πα. Μωυσέως ὁσίου τοῦ Αἰθίοπος.
10	29	Σά. Ἡ ἀποτομὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου.
11	30	Κυ. Ἀλεξάνδρου, Ἰωάννου καὶ Παύλου τοῦ Νέου πατριαρχῶν Κ/λεως.
12	31	Δε. Ἡ κατάθεσις τῆς τιμίας ζώνης τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ ἁγίᾳ Σορῷ.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

Νέα Σελήνη	7,	ὥρ. 7,	λεπ. 35	π.μ.
Πρῶτον τέταρτον ...	13,	» 10,	» 18	μ.μ.
Πανσέληνος	21,	» 1,	» 9	»
Τελευτ. τέταρτον ...	29,	» 5,	» 0	»

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Τρ. Ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου.
14	2	Τε. Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ πατρ. Κων/πόλεως, Μάμαντος μάρτυρος. Απτ. Ὕψωσις Σταυροῦ.
15	3	Πέ. Ἀνθίμου ἐπισκ. Νικομηδείας, Ἀριστίωνος ἐπισκ. Ἀλεξανδρείας.
16	4	Πα. Βαβύλα ἐπ. Ἀντιοχείας Ιερ. Μωϋσέως τοῦ θεόπτου καὶ Ἐρμιόνης μ.
17	5	Σά. Ζαχαρίου τοῦ προφήτου.
18	6	Κυ. Ἀνάμνησις τοῦ ἐν Κολοσσαῖς θαύματος τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ. Ἀρμ. Γενέθλιον Θεοτόκου.
19	7	Δε. Σώζοντος μάρτ., Εὐόδου καὶ Ὀνησιφόρου τῶν ἀποστ. Μὴν μουσ. Μουχαρέμ. Νέον ἔτος 1305. Ἰουδ. Τισρί. Νέον ἔτος 5648.
20	8	Τρ. Τὸ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ τῆς Θεοτόκου.
21	9	Τε. Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης τῶν θεοπατόρων. Απτ. Νηστεία τριήμερος. Ἰουδ. Νηστεία Γεδαλία (Γοδολία).
22	10	Πέ. Ἀπελλοῦ, Λουκᾶ καὶ Κλήμεντος τῶν ἀποστόλων. Μηνοδώρας, Μητροδώρας καὶ Νυμφοδώρας μαρτύρων.
23	11	Πα. Θεοδώρας ὁσίας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Εὐανθίας μάρτυρος.
24	12	Σά. Αὐτονόμου μάρτυρος.
25	13	Κυ. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ Κορνηλίου ἑκατοντάρχου. Ἀρμ. Ὕψωσις Σταυροῦ.
26	14	Δε. Ἡ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΥΨΩΣΙΣ τοῦ τιμίου Σταυροῦ.
27	15	Τρ. Νικήτα μάρτυρος καὶ Φιλοθέου ὁσίου.
28	16	Τε. Εὐφημίας μεγαλομάρτυρος. Μουσουλ. Γεβμι ασιουρὶ βαχαὶ Κερμελὶ Ἰουδ. Κιπούρ. Μ. νηστεία.
29	17	Πέ. Σοφίας μάρτ. καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς θυγατέρων Πίστεως, Ἐλπίδος καὶ Ἀγαπης. Ἀγαθοκλείας καὶ Παντολέοντος μαρτ. Ηλίου Ιερομ.
30	18	Πα. Εὐμενίου ἐπισκόπου Γορτύνης καὶ Ἀριάδνης μάρτυρος.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ (ν. ἡ.)

1	19	Σά. Τροφίμου, Σαββατίου καὶ Δορυμεδοντος μαρτύρων.
2	20	Κυ. Εὐσταθίου μεγαλομάρτυρος καὶ Θεοκτίστης τῆς συμβίου·
3	21	Δε. Κοδράτου ἐπισκ. Ἀθηνῶν καὶ Ἀριστείδου Ἀθηναίου τῶν ἀπολογητῶν. Ἰωνᾶ τοῦ προφ. Ἰουδ. Σουκκὼθ (σκηνοπηγία) ἑορ. ἐννεαήμ.
4	22	Τρ. Φωκᾶ ἐπισκόπου Σινώπης, Ιερομάρτ. καὶ Ἰσαὰκ μάρτυρος.
5	23	Τε. Ἡ σύλληψις τοῦ Προδρόμου. Πολυξένης καὶ Ξανθίππης ὁσίων.
6	24	Πέ. Θέκλης πρωτομάρτυρος καὶ Ἰσαποστόλου.
7	25	Πα. Εὐφροσύνης ὁσίας καὶ Παφνουτίου μ. Απτ. Παναγίας τῶν Ρόδων.
8	26	Σά. Ἡ μετάστασις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.
9	27	Κυ. Καλλιστράτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μθ' μαρτύρων.
10	28	Δε. Χαρίτωνος ὁμολογητοῦ καὶ Βαρουχ τοῦ προφήτου.
11	29	Τρ. Κυριακοῦ τοῦ ἀναχωρητοῦ.
12	30	Τε. Γρηγορίου ἐπισκόπου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, Ιερομάρτυρος.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

🌑 Νέα σελήνη.....	5,	ὥρ.	3,	λεπ.	56	μ.μ.
☽ Πρῶτον τέταρτον....	12,	»	7,	»	0	π.μ.
🌕 Πανσέληνος.....	20,	»	5,	»	44	»
☾ Τελευτ. τέταρτον...	28,	»	6,	»	54	»

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Πέ. Ἀνανίου τοῦ ἐκ τῶν ο' καὶ Ρωμανοῦ ὁσίου τοῦ Μελῳδοῦ.
14	2	Πα. Κυπριανοῦ Ἱερομ. Ἰουστίνης μάρτ. καὶ Θεοφίλου ὁμολογητοῦ.
15	3	Σά. Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου Ἱερομάρτυρος.
16	4	Κυ. Ἱεροθέου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν.
17	5	Δε. Χαριτίνης μάρτυρος.
18	6	Τρ. Θωμᾶ τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἐρωτηΐδος μάρτυρος.
19	7	Τε. Σεργίου καὶ Βάκχου μαρτύρ. καὶ Πολυχρονίου Ἱερομ. Μὴν μουσ. Σαφέρ. Ἰουδ. Χεσβάν.
20	8	Πέ. Πελαγίας ὁσίας.
21	9	Πα. Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου.
22	10	Σά. Εὐλαμπίου καὶ Εὐλαμπίας μαρτύρων.
23	11	Κυ. Μνήμη τῶν θεοπ. πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ τὸ β' ἐν ἔτει 783 συνελθούσης ζ' οἰκουμ. Συνόδου. Νεκταρίου, Ἀρσακίου καὶ Σισινίου πατριαρχῶν Κων/πόλεως. Θεοφάνους τοῦ Γραπτοῦ.
24	12	Δε. Διοδώρου καὶ Ἀνδρομάχου μαρτύρων. (Ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἑορτάζουσι καὶ αἱ φερώνυμοι τῆς Ἀνδρομάχης.)
25	13	Τρ. Ἀγαθονίκης καὶ Χρυσῆς μαρτύρων.
26	14	Τε. Κοσμᾶ τοῦ ποιητοῦ.
27	15	Πέ. Λουκιανοῦ Ἱερομάρτυρος.
28	16	Πα. Λογγίνου τοῦ ἑκατοντάρχου μάρτυρος.
29	17	Σά. Ὡσηὲ τοῦ προφήτου.
30	18	Κυ. Λουκᾶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ Μαρίνου μάρτυρος.
31	19	Δε. Ἰωὴλ τοῦ προφήτου.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ (ν. ἑ.)

1	20	Τρ. Ἀρτεμίου μεγαλομ., Γερασίμου τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ Ματρώνης τῆς Χιοπολίτιδος. Απτ. Ἁγίων Πάντων.
2	21	Τε. Ἰλαρίωνος τοῦ Μεγάλου. Απτ. Τῶν Κεκοιμημένων.
3	22	Πέ. Ἀβερκίου ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως.
4	23	Πα. Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ Ἰγνατίου πατριάρχου Κ/πόλεως.
5	24	Σά. Ἀρέθα μεγαλομ. καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
6	25	Κυ. Μαρκιανοῦ καὶ Μαρτυρίου μαρτύρων.
7	26	Δε. Δημητρίου μεγαλομάρτυρος.
8	27	Τρ. Κυριακοῦ πατρ. Κων/πόλεως καὶ Νέστορος μάρτυρος.
9	28	Τε. Ἀθανασίου πατρ. Κων/λεως τοῦ ἐν Ἄθῳ ἀσκήσαντος, Τερεντίου καὶ Νεονίλλης μαρτύρων.
10	29	Πέ. Ἀναστασίας ὁσιομ. τῆς Ρωμαίας καὶ Ἀβραμίου ὁσίου.
11	30	Πα. Κλεόπα ἀποστόλου, Ἰωσὴφ Κ/λεως, Ζηνοβίου καὶ Ζηνοβίας μαρτ.
12	31	Σά. Στάχυος α' μετὰ τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέου ἐπισκ. Κων/λεως.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

🌑 Νέα σελήνη.....	5,	ὥρ.	0,	λεπ.	31	π.μ.
☽ Πρῶτον τέταρτον....	11,	»	7,	»	42	μ.μ.
🌕 Πανσέληνος.....	19,	»	11,	»	27	»
☾ Τελευτ. τέταρτον....	27,	»	6,	»	58	»

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Κυ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ τῶν Ἀναργύρων.
14	2	Δε. Ἀκινδύνου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων.
15	3	Τρ. Ἀκεψιμᾶ, Ἰωσὴφ καὶ Ἀειθαλᾶ μαρτύρων.
16	4	Τε. Ἰωαννικίου τοῦ Μεγάλου. Νικάνδρου καὶ Ἑρμαίου ἱερομαρτ.
17	5	Πέ. Γαλακτίωνος καὶ Ἐπιστήμης μαρτύρων. Μὴν Ἰουδ. Κισλέβ.
18	6	Πα. Παύλου πατρ. Κων/πόλεως ὁμολογητοῦ.
19	7	Σά. Τῶν ἐν Μελιτινῇ λγ' μαρτ. Ἱέρωνος κλπ. καὶ Θεσσαλονίκης μάρτ. Μὴν Μουσ. Ρεβι-οὐλ-Ἐββέλ.
20	8	Κυ. Μνήμη τῶν ἀρχιστρατήγων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ καὶ τῶν λοιπῶν ἀσωμάτων δυνάμεων.
21	9	Δε. Ὀνησιφόρου καὶ Πορφυρίου μαρτ., Ματρώνης ὁσίας καὶ Συμεὼν Μεταφραστοῦ.
22	10	Τρ. Ἑράστου ἀποστόλου καὶ Ὁρέστου μάρτυρος.
23	11	Τε. Μηνᾶ, Βίκτωρος, Βικεντίου καὶ Στεφανίδος μαρτύρων.
24	12	Πέ. Ἰωάννου Ἐλεήμονος ἀρχιεπ. Ἀλεξανδρείας. Νείλου ὁσίου.
25	13	Πα. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.
26	14	Σά. Φιλίππου τοῦ ἐκ τῶν ιβ' ἀποστ. καὶ Κωνσταντίνου νεομάρτ. τοῦ Ὑδραίου.
27	15	Κυ. Τῶν βασιλέων Ἰουστίνου καὶ Θεοδώρας. (Ἀρχὴ τῆς νηστείας τῶν Χριστουγέννων).
28	16	Δε. Ματθαίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ.
29	17	Τρ. Γρηγορίου ἐπισκ. Νεοκαισαρείας καὶ Γενναδίου α' μετὰ τὴν ἅλωσιν πατρ. Κων/λεως.
30	18	Τε. Πλάτωνος καὶ Ρωμανοῦ μαρτύρων. Μουσ. Λεϊλέϊ-Μεβλούδη-νεμπί.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ (ν. ἔ.)

1	19	Πέ. Ἀββιοὺ τοῦ προφήτου.
2	20	Πα. Πρόκλου πατρ. Κων/λεως καὶ Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου.
3	21	Σά. Τὰ ΕΙΣΟΔΙΑ τῆς Θεοτόκου.
4	22	Κυ. Φιλήμονος, Ἀπφίας, Ἀρχίππου καὶ Ὀνησίμου τῶν ἀποστόλων.
5	23	Δε. Ἀμφιλοχίου ἐπισκ. Ἰκονίου, Γρηγορίου ἐπισκ. Ἀκραγαντίνων.
6	24	Τρ. Κλήμεντος πάπα Ρώμης καὶ Πέτρου Ἀλεξανδρείας. Λατ. Ἁγίου Νικολάου.
7	25	Τε. Αἰκατερίνης καὶ Μερκουρίου μεγαλομαρτύρων.
8	26	Πέ. Στυλιανοῦ ὁσίου.
9	27	Πα. Ἰακώβου μεγαλομ. τοῦ Πέρσου.
10	28	Σά. Στεφάνου τοῦ Νέου καὶ Εἰρηνάρχου μάρτυρος.
11	29	Κυ. Νικολάου ἀρχιεπ. Θεσσ/νίκης καὶ Φαίδρου μάρτ. (Τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἑορτάζουσι καὶ αἱ φερώνυμοι τῆς Φαίδρας). Ἰουδ. Χανουκά.
12	30	Δε. Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου ἀποστόλου.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

🌑	Νέα σελήνη.....	3,	ὥρ. 10,	λεπ. 5	π.μ.
☽	Πρῶτον τέταρτον....	10,	» 0,	» 39	μ.μ.
🌕	Πανσέληνος.....	18,	» 5,	» 16	»
☾	Τελευτ. τέταρτον...	26,	» 5,	» 7	π.μ.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Ν.	Π.	
13	1	Τρ. Ναοὺμ τοῦ προφήτου καὶ Φιλαρέτου τοῦ Ἐλεήμονος.
14	2	Τε. Ἀββακοὺμ τοῦ προφήτου. Λατ. Νηστεία τριήμερος.
15	3	Πέ. Σοφονίου τοῦ προφήτου καὶ Ἀγγελῆ νεομάρτυρος.
16	4	Πα. Βαρβάρας μεγαλομάρτυρος, Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Σεραφεὶμ ἱερομάρτυρος. Μὴν Ἰουδ. Τεβέτ.
17	5	Σά. Σάββα τοῦ Θεοφόρου καὶ Διογένους μάρτυρος.
18	6	Κυ. Νικολάου ἀρχιεπ. Μύρων τῆς Λυκίας.
19	7	Δε. Ἀμβροσίου ἐπισκ. Μεδιολάνων καὶ Ἀθηνοδώρου μάρτ. Μὴν Μουσ. Ρεβι-οὐλ-Ἀχήρ.
20	8	Τρ. Σωσθένους τοῦ ἐκ τῶν ο' ἀποστόλων. Λατ. συλλ. Παρθένου.
21	9	Τε. Ἡ σύλληψις τῆς θεομήτορος Ἄννης.
22	10	Πε. Μηνᾶ, Ἑρμογένους καὶ Εὐγράφου μαρτύρων.
23	11	Πα. Δανιὴλ τοῦ Στυλίτου, ὁσίου.
24	12	Σά. Σπυρίδωνος ἐπισκόπου Τριμυθοῦντος τῆς ἐν Κύπρῳ.
25	13	Κυ. Τῶν κατὰ σάρκα προπατόρων τοῦ Κυρίου. Εὐστρατίου, Αὐξεντίου καὶ Λουκίας μαρτύρων. Λατ. Γεν. Χριστοῦ. Ἰουδ. Ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ. Νηστεία.
26	14	Δε. Θύρσου, Λευκίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων. Λατ. Στεφάνου πρωτομάρτ.
27	15	Τρ. Ἐλευθερίου ἱερομ. καὶ Σωσάννης ὁσιομ.
28	16	Τε. Ἀγγαίου τοῦ προφήτου καὶ Θεοφανοῦς τῆς βασιλίσσης.
29	17	Πέ. Δανιὴλ τοῦ προφ. μετὰ τῶν 3 παίδων καὶ Διονυσίου τοῦ ἐκ Ζακύνθου.
30	18	Πα. Σεβαστιανοῦ καὶ Ζωῆς μαρτύρων.
31	19	Σά. Βονιφατίου μάρτυρος.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ (ν. ἔ.)

1	20	Κυ. Μνήμη πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος Θεῷ εὐαρεστησάντων ἀπὸ Ἀδὰμ ἄχρι καὶ Ἰωσὴφ τοῦ Μνήστορος. Ἰγνατίου ἱερομάρτυρος τοῦ Θεοφόρου. Λατ. Περιτομὴ Χριστοῦ.
2	21	Δε. Θεμιστοκλέους καὶ Ἰουλιανῆς μαρτύρων. Λατ. Ἁγ. Βασιλείου.
3	22	Τρ. Ἀναστασίας Φαρμακολυτρίας μεγαλομάρτυρος.
4	23	Τε. Τῶν ἐν Κρήτῃ δέκα μαρτύρων.
5	24	Πέ. Εὐγενίας ὁσιομάρτυρος.
6	25	Πα. Η ΚΑΤΑ ΣΑΡΚΑ ΓΕΝΝΗΣΙΣ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Λατ. Θεοφάνεια.
7	26	Σά. Μνήμη τῆς Θεοτόκου καὶ Εὐθυμίου ἐπισκ. Σάρδεων.
8	27	Κυ. Στεφάνου πρωτομάρτ. Θεοδώρου πατρ. Κων/λεως.
9	28	Δε. Τῶν ἐν Νικομηδείᾳ δισμυρίων μαρτ. καὶ Δόμνης μάρτ.
10	29	Τρ. Τῶν ἐν Βηθλεὲμ ὑπὸ Ἡρώδου ἀναιρεθ. 14 κισχιλίων νηπίων.
11	30	Τε. Ἀνυσίας τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ μάρτυρος.
12	31	Πέ. Μελάνης ὁσίας τῆς Ρωμαίας καὶ Ὀλυμπιοδώρας μάρτυρος.

ΣΕΛΗΝΟΔΡΟΜΙΟΝ

🌑	Νέα σελήνη.....	2,	ὥρ. 9,	λεπ. 18	μ.μ.
☽	Πρῶτον τέταρτον...	10,	» 8,	» 58	π.μ.
🌕	Πανσέληνος.....	18,	» 10,	» 11	»
☾	Τελευτ. τέταρτον...	26,	» 9,	» 57	»

ΠΡΟΣΟΜΟΙΑ ΚΑΤ' ΕΠΙΤΟΜΗΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΝΤΑ ΟΛΟΝ ΤΟ ΜΗΝΟΛΟΓΙΟΝ.

ΠΟΙΗΜΑ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ ΤΟΥ ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ.

ΜΗΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος β'.

Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου.

1 Θέλων, περιτέμνεται Χριστός· ἦλθε γὰρ πληρῶσαι τὸν νόμον, οὐ καταλῦσαι αὐτόν· ἅμα δὲ τιμάσθω μέγας Βασίλειος, 2 Ρώμης πάπας τε Σίλβεστρος, 3 καὶ ὁ Μαλαχίας, 4 Γόρδιος ὁ ἔνδοξος, 5 Παῦλος Θηβῶν ὁ βλαστός, 6 † θεῖος βαπτισμὸς τοῦ Σωτῆρος, 7 † Πρόδρομος, 8 ὁσία Δομνίκα, 9 Πολύευκτος, 10 Νύσσης τε Γρηγόριος.

11 † Ὕμνοις Θεοδόσιον σεπτοῖς, τὸν κοινοβιάρχην αἰνέσω, 12 Τατιανὴν τὴν σεμνήν, 13 μάρτυρα Στρατόνικον, Ἑρμύλον σύναθλον, 14 Ραϊθοῦ τοὺς ἀββάδας τε καὶ ὄρους Σιναίου, 15 θεῖον Καλυβίτην τε, 16 καὶ Πέτρου ἅλυσιν, 17 † ἅμα Ἀντωνίῳ ὁσίῳ, 18 † καὶ Ἀθανασίῳ, Κυρίλλῳ, 19 καὶ σὺν Μακαρίῳ, 20 † τὸν Εὐθύμιον.

21 Μνήμη ἡ Μαξίμου τοῦ σεπτοῦ, 22 μάρτυς Ἀναστάσιος Πέρσης, καὶ ὁ Τιμόθεος, 23 Κλήμης, Ἀγαθάγγελος, 24 ὁσία Ξένη τε 25 † θεολόγος Γρηγόριος, 26 σὺν τῷ Ξενοφῶντι, 27 † ὅλβιος Χρυσόστομος, 28 Ἑρμεῖ ὁ ὅσιος, 29 ἔτι καὶ Ἰγνάτιος νέος, 30 † πάπας ὁ Ἱππόλυτος Ρώμης, 31 Κῦρος, Ἰωάννης τε αἰνείσθωσαν.

ΜΗΝ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος α'.

Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

1 Ὑμνείσθω Τρύφων ὁ Μέγας, 2 † Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ, 3 καὶ Συμεὼν ὁ πρέσβυς, 4 καὶ Ἰσίδωρος ἅμα, 5 Ἀγάθη, 6 καὶ Βουκόλος Σμύρνης ποιμήν, 7 καὶ Παρθένιος ἔνδοξος, 8 ὁ στρατηλάτης Θεόδωρος σὺν αὐτοῖς, 9 Νικηφόρος, 10 Χαραλάμπης τε.

11 Βλάσιον πάντες συμφώνως ἀνευφημήσωμεν, 12 καὶ Μελετίου χάριν, 13 τοῦ Μαρτινιανοῦ τε, 14 Αὐξέντιον σὺν τούτοις τὸν εὐκλεῆ, 15 καὶ τὸν θεῖον Ὀνήσιμον, 16 Πάμφιλον μέγαν, 17 καὶ Τύρωνα τὸν σεπτὸν, 18 Ρώμης πάπαν τε τὸν Λέοντα.

19 Σὺν τῷ Ἀρχίππῳ γεραίρω, 20 Κατάνης Λέοντα, 21 Τιμόθεον τὸν μέγαν, 22 καὶ Προτέριον θεῖον, 23 Πολύκαρπον τὸν Σμύρνης, 24 † καὶ κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου τὴν εὕρεσιν, 25 σὺν Ταρασίῳ, 26 Πορφύριον, καὶ σὺν σοί, 27 ὦ Προκόπιε, 28 Βασίλειον.

ΜΗΝ ΜΑΡΤΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος δ'.

Ἤθελον δάκρυσιν ἐξαλεῖψαι.

1 Ὑμνοις τιμάσθω ἡ Εὐδοκία, 2 ὁ γενναῖος Νέστωρ, ἅμα τε καὶ Θεόδοτος, 3 σὺν Εὐτροπίῳ, 4 καὶ Γερασίμῳ, 5 Κόνων, 6, δύο ἄνδρες καὶ τεσσαράκοντα, 7 Ἐφραὶμ ποιμὴν τῆς Χερσῶνος, 8 σὺν θείῳ Θεοφιλάκτῳ, 9 † Μαρτύρων, ὧν πᾶσα πληθὺς τεσσαράκοντα.

10 Πρέπει Κοδράτῳ, 11 καὶ Σωφρονίῳ, 12 καὶ τῷ Θεοφάνει ᾄσματα, 13 Νικηφόρῳ τε, 14 ὕμνοις Ἀλέξανδρος εὐφημείσθω, 15 Ὀλυμπᾶς, 16 Σαβῖνος Πάπας, 17 Ἀλέξιος, 18 Κύριλλος φίλος Κυρίου, 19 Χρύσανθός τε, Δαρεία, 20 Κόραι ἑπτὰ παρθένοι, 21 Ἰάκωβος ὅσιος.

22 Τέρπου Βασίλειε, 23 κρότει Νίκων, 24 σκίρτα Ζαχαρία· χαῖρε Θεοχαρίτωτε, 25 † εὐαγγελίζου χαρὰν μεγάλην· 26 Γαβριὴλ

αἰνῶ σε, 27 τιμῶ Ματρῶναν δὲ, 28 καὶ Ἱλαρίωνα σέβω, 29 τὸν Βαραχήσιον μέλπω, 30 Κλίμακος Ἰωάννην, 31 σεπτὸν καὶ Ἰάκωβον.

ΜΗΝ ΑΠΡΙΛΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος πλ. δ΄.

Ὦ τοῦ παραδόξου θαύματος.

1 Ὁσιωτάτην αἰνέσωμεν Μαρίαν, 2 Τίτον σεπτὸν, 3 καὶ Νικήταν τὸν ἔνδοξον, 4 καὶ τὸν Ἀγαθόποδα, 5 καὶ Θεόδουλον σύναθλον, 6 τὸν Κλαύδιόν τε, 7 καὶ τὸν Εὐτύχιον, 8 σὺν Γεωργίῳ, 9 τὸν Ἡρωδίωνα. 10 καὶ τὸν Εὐψύχιον, 11 καὶ στερρὸν Τερέντιον καὶ σὺν αὐτοῖς, 12 πίστει εὐφημήσωμεν, Ἀντίπαν Μάρτυρα.

13 Τὸν τοῦ Παρείου Βασίλειον, 14 καὶ τὸν Μαρτῖνον τιμῶ, 15 καὶ Ἀρίσταρχον ἔνδοξον, 16 καὶ τὸν θεῖον Κρήσκεντα, Χιονίαν, Ἀγάπην τε, 17 Περσῶν ποιμένα τὸν θαυμαστὸν Συμεών, 18 τῶν Γότθων Σάββαν, 19 Πέργης Θεόδωρον, Τριχινᾶν αἰνέσωμεν, καὶ σὺν αὐτοῖς, 21 τὸν ἱερομάρτυρα Ἰανουάριον.

22 Μεγαλυνέσθω Θεόδωρος, ὁ Συκεώτης ὁμοῦ, 23 † καὶ ὁ μάρτυς Γεώργιος, 24 Στρατηλάτης Σάββας τε, 25 † Μάρκος μέγας Ἀπόστολος, 26 ὁ Βασιλεύς τε ὁ Ἀμασείας φωστὴρ, 27 καὶ τοῦ Κυρίου ὁ ἀδελφὸς Συμεών, 28 ἔτι Ἰάσων τε ὁ κλεινὸς ἀπόστολος, καὶ σὺν αὐτοῖς, 29 Μέμνων, 30 καὶ Ἰάκωβος τοῦ Ζεβεδαίου υἱός.

ΜΗΝ ΜΑΪΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος α΄.

Πανεύφημοι μάρτυρες.

1 Σὺν Ἱερεμίᾳ σε ὑμνῶ, 2 θεῖε Ἀθανάσιε, 3 σὺν σοὶ στερρόν τε Τιμόθεον, τὴν Μαύραν Μάρτυρα, 4 τὸν Ὀλβιανόν τε 5 Εἰρήνην τὴν πάνσεμνον, 6 Ἰὼβ καρτερικὸν, 7 καὶ Ἀκάκιον, 8 † καὶ τὸν Ἀπόστολον Ἰωάννην, 9 Χριστοφόρον τε Ἡσαΐαν, 1 ζηλωτήν τε Σίμωνα.

11 Μάκιον τὸν ἔνδοξον τιμῶ, 12 Κύπρου Ἐπιφάνιον, 13 καὶ Γλυκερίαν τὴν μάρτυρα, 14 καὶ τὸν Ἰσίδωρον, 15 σὺν τῷ Παχωμίῳ, 16 Ἀλέξανδρον πάνσεπτον, 17 Ἀνδρόνικον Χριστοῦ τὸν Ἀπόστολον, 18 καὶ Διονύσιον, 19 καὶ Πατρίκιον τὸν ἔνδοξον, 20 καὶ τὸν θεῖον ἰατρὸν Θαλάλαιον.

21 † Ἅμα Κωνσταντίνῳ σε ᾠδαῖς, ὦ Ἑλένη, στέφομεν, 22 σὺν Βασιλίσκῳ, Συνάδων τε, 23 Μιχαὴλ πρόεδρον, θαυμαστοῦ τε ὄρους, 24 Συμεὼν καὶ εὕρεσιν, 25 Προδρόμου θείου κάρας, 26 καὶ Κάρπον τε, 27 καὶ τὸν Ἑλλάδιον, 28 τὴν σεπτὴν Θεοδοσίαν τε, 29 Ἰσαάκιον, 30 Ἑρμείαν τε μάρτυρα.

ΜΗΝ ΙΟΥΝΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος δ΄.

Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν.

1 Ἰουστῖνον ὑμνήσωμεν, 2 ἱερὸν Νικηφόρον τε, 3 Λουκιλλιανόν τε μεγαλομάρτυρα, 4 σὺν Μητροφάνει, 5 Εὐστάθιον, 6 ποιμένα Παναρίστου, 7 καὶ Δωρόθεον σεπτὸν, καὶ Θεόδοτον ἔνδοξον, 8 καὶ Θεόδωρον μεγαν στρατηλάτην, 9 σὺν Κυρίλλῳ, 10 Ἀντωνίῳ ἀθλοφόρῳ, 11 Βαρθολομαῖον Βαρνάβαν τε.

12 Ἐπαινείσθω Ὀνούφριος, 13 ἡ σεμνὴ Ἀκυλίνα τε, 14 μεθ' ὧν Ἐλισσαῖος προφητικώτατος, 15 Ἀμὼς, 16 καὶ Τύχων ἐπίσκοπος, 17 Σαβὲλ καρτερόψυχος, Μανουὴλ, καὶ Ἰσμαὴλ. 18 καὶ Λεόντιος ἔνδοξος, 19 καὶ ὁ Ζώσιμος, 20 καὶ Ἰούδας ὁ μύστης τοῦ Κυρίου, 21 Ἰουλιανός τε ὁ μάρτυς 22 καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Εὐσέβιος.

23 Ἀγριππῖνα πολύαθλος, 24 † καὶ Προδρόμου ἡ γέννησις, 25 καὶ ἡ Φευρωνία ἀνευφημείσθωσαν, 26 τῶν Θεσσαλῶν Δαυὶδ καύχημα, 27 Σαμψὼν ἱερώτατος, 28 Ἰωάννου τῶν ὁστῶν καὶ τοῦ Κύρου ἡ εὕρεσις, 29 † Πέτρος, Παῦλός τε οἱ φωτίσαντες πᾶσαν οἰκουμένην, 30 † καὶ τῶν δώδεκα προκρίτων, μυστῶν Κυρίου ἡ σύναξις.

ΜΗΝ ΙΟΥΛΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος πλ. δ'.

Ὢ τοῦ παραδόξου θαύματος.

1 Θείους Ἀναργύρους ᾄσμασι τοὺς ἀπὸ Ρώμης ὑμνῶ, 2 καὶ Ἐσθῆτος κατάθεσιν, ἁγνῆς Θεομήτορος, 3 καὶ τὸν θεῖον Ὑάκινθον, 4 Ἀνδρέαν Κρήτης, 5 καὶ Ἀθανάσιον τὸν ἐν τῷ Ἄθῳ, 6 καὶ τὸν Σισώην πε, 7 Κυριακὴν ὑμνῶ, 8 καὶ στερρὸν Προκόπιον, μεθ' ὧν αἰνῶ, 9 Κόπριν Πατερμούθιον, 11 Νικοπολίτας τε.

11 Δεῦτε Εὐφημίαν ἅπαντες ἀνευφημήσωμεν νῦν, τὴν τῶν ὄρων Δικάστριαν, 12 Πρόκλον Ἱλαρίωνα, 13 Σαββαΐτην τε Στέφανον, 14 Ἀκύλαν, Ἰοῦστον, 15 καὶ Ἰουλίτταν σεμνὴν, μετὰ Κηρύκου, 16 Ἀθηνογένην τε καὶ μαθητὰς αὐτοῦ· 17 † καὶ Μαρίναν μάρτυρα καὶ σὺν αὐτῇ, 18 Αἰμυλιανὸν αἰνῶ, 19 Δία 20 † Ἠλίαν τε.

21 Ὕμνοις τιμῶ καὶ τὸν φρόνιμον διὰ Χριστὸν δὲ σαλὸν, Συμεὼν ὄντως ἔνδοξον, 22 καὶ Χριστοῦ μαθήτριαν, τὴν Μαρίαν τὴν πάνσεμνον, 23 Φωκᾶ λειψάνων τὴν ἀνακόμισιν, 24 Χριστίναν, 25 † Ἄνναν, 26 καὶ τὸν Ἑρμόλαον, 27 Παντελεήμονα, 28 Πρόχορον, 27 Καλλίνικον, 30 Συλουανὸν, Σύλλαν, 31 καὶ Εὐδόκιμον τὸν πάνυ δόκιμον.

ΜΗΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος δ'.

Ὁ ἐξ ὑψίστου κληθείς.

1 Σὺν Σολομόνῃ ὑμνείσθω Ἐλεάζαρ, ἑπτὰ Μακκαβαῖοί τε, 2 καὶ πρωτομάρτυρος ἡ ἐκ Σιὼν ἀνακόμισις, 3 Δαλμάτιος, Φαῦστος καὶ Ἰσαάκιος ὁ πολύαθλος, 4 ἀνακομιζόμενος τῆς Εὐδοκίας νεκρός, 5 καὶ ὁ γενναῖος Εὐστόργιος, 6 † καὶ τοῦ Χριστοῦ μου, τοῦ Θεανθρώπου ἡ μεταμόρφωσις, 7 ἅμα δ' ὑμνείσθω καὶ Δομέτιος σὺν τοῖς κλεινοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, 8 καὶ Αἰμυλιανός τε, 9 καὶ Ματθίας, 10 καὶ Λαυρέντιος.

11 Εὔπλους ὁ μάρτυς ἀξίως ἐπαινείσθω, 12 ἀνίκητος Φώτιος, καὶ ἡ μετάθεσις, 13 ἡ τοῦ Μαξίμου τοῦ λάμψαντος ἐν τῇ γενναίᾳ ὁμολογίᾳ τοῦ Ποιητοῦ καὶ Θεοῦ, 14 τούτοις συναινείσθωσαν Μιχαίας ἔνδοξος, 15 † καὶ ἡ σεβάσμιος κοίμησις τῆς Θεοτόκου, 16 καὶ Διομήδης ὁ περιβόητος, 17 Μύρων ὁ θεῖος, 18 Φλῶρος, Λαῦρός τε, 19 καὶ στρατηλάτης Ἀνδρέας ὁ ἔνδοξος, 20 τῆς εὐχῆς τε τὸ τέκνον, Σαμουὴλ ὁ ἱερώτατος.

21 Βάσσα σὺν τέκνοις τιμάσθω, ἡ θεόφρων, 22 στερρὸς Ἀγαθόνικος, 23 Λεῦπος ὁ ἔνδοξος, 24 Τίτος ὁ θεῖος ἀπόστολος, 25 Βαρθολομαίου τοῦ σεμνοτάτου ἡ ἀνακόμισις· ὅτε καρτερόψυχος, 26 Ἀδριανὸς σὺν αὐτοῖς, καὶ Ναταλία ἡ πάνσεμνος, 27 Ποιμὴν ὁ θεῖος, 28 καὶ ὁ Αἰθίοψ Μωσῆς ὁ τίμιος, 29 † ἀποτομή τε ἡ αἰδέσιμος τοῦ Προδρόμου, 30 Ἀλέξανδρος ἔνδοξος, 31 πανεντίμου τε Ζώνης, Θεοτόκου ἡ κατάθεσις.

ΜΗΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος δ'.

Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσι.

1 Συμεὼν ἀνυμνείσθω μοι, οὗ περ στύλος τὸ γνώρισμα, 2 καὶ σὺν τούτῳ Μάμας ὁ περιβόητος, 3 καὶ ὁ θαυμάσιος Ἄνθιμος, 4 Βαβύλας ὁ ἔνδοξος, 5 Ζαχαρίας ὁ κλεινὸς, 6 Μιχαὴλ ὁ Ἀρχάγγελος, 7 Σώζων ἔνδοξος, 8 † τοῦ Θεοῦ μου ἡ Μήτηρ, 9 σὺν τοκεῦσι, 10 Μηνοδώρα, Νυμφοδώρα καὶ Μητροδώρα αἱ μάρτυρες.

11 Θεοδώρας ἡ ἄσκησις, 12 Αὐτονόμου ἡ ἄθλησις, 13 καὶ τῆς Ἀναστάσεως τὰ ἐγκαίνια, 14 † καὶ τοῦ Σταυροῦ ἡ ἀνύψωσις ἀξίως τιμάσθωσαν, 15 σὺν Νικήτᾳ τῷ στερρῷ, 16 Εὐφημία ἡ ἔνδοξος, 17 Ἐλπὶς, Πίστις τε καὶ Ἀγάπη σὺν θείῳ, 18 Εὐμενίῳ, 19 Δορυμέδοντι, Τροφίμῳ, 20 καὶ παγγενὴς ὁ Εὐστάθιος.

21 Ἰωνᾶς συνδοξάζεται, 22 ὁ Φωκᾶς ὁ ἀοίδιμος, 23 καὶ Προδρόμου θεία τιμία σύλληψις, 24 καὶ ἡ καλλίνικος Πρώταθλος, 25 μεθ' ὧν Εὐφροσύνη τε, καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς, 26 † Ἰωάννης ἀπόστολος, 27 καὶ Ἐπίχαρις, 28 καὶ Καλλίστρατος ἅμα, 29 καὶ Χαρίτων, 30 σὺν αὐτοῖς Κυριακός τε, 31 καὶ Ἀρμενίας Γρηγόριος.

ΜΗΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος πλ. δ΄.

Τί ὑμᾶς καλέσωμεν Ἅγιοι;

1 Ὕμνοις Ἀνανίαν τιμήσωμεν, 2 Ἰουστίναν τὴν παρθένον, καὶ σεπτὸν Κυπριανόν, 3 Διονύσιον τὸν μέγαν, 4 Ἱερόθεον ὁμοῦ, 5 Χαριτίνην, 6 καὶ Θωμᾶν τὸν Χρισταπόστολον, 7 τὸν Βάκχον, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὸν Σέργιον, 8 τὴν Πελαγίαν τὴν ἔνδοξον, 9 τὸν τοῦ Ἀλφαίου Ἰάκωβον, 10 Εὐλάμπιον, Εὐλαμπίαν τε τὴν πάνσεπτον.

11 Θεῖον νῦν δοξάσωμεν Φίλιππον, Φιλομήλαν τὴν ὁσίαν, 12 Πρόβον, Τάραχον σεπτὸν καὶ Ἀνδρόνικον γενναῖον, 13 Κάρπον, Πάπυλον ὁμοῦ, σὺν τούτοις, 14 καὶ τοὺς περὶ τὸν Ναζάριον, αἰνείσθω, σὺν αὐτοῖς, 15 καὶ ὁ θεόπνευστος Λουκιανός, 16 ὁ Λογγῖνός τε, 17 σὺν Ὡσηὲ, 18 † Λουκᾶς ἔνδοξος, 19 ὁ βέλτιστος Ἰωήλ, 20 καὶ ὁ Ἀρτέμιος.

21 Αἶνει τὸν σεπτὸν Ἱλαρίωνα, 22 καὶ Ἀβέρκιον, 23 † καὶ μέγαν Ἀδελφόθεον ὁμοῦ, 24 καὶ Ἀρέθαν καὶ συναθλους, 25 Ναταρίους τε σοφοὺς, 26 † σὺν τούτοις καὶ Δημήτριον, 27 καὶ Νέστορα, Κυρίαν καὶ Δευλίδα τὰς συμμάρτυρας, 28 Τερέντιον, καὶ τὴν πάνσεπτον, 29 Ἀναστασίαν, Ἀβράμιον, 30 Ζηνόβιον, Ζηνοβίαν, 31 καὶ Ἐπίμαχον.

ΜΗΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος πλ. β΄.

Ὅλην ἀποθέμενοι.

1 † Δεῦτε εὐφημήσωμεν, σὺν Ἀναργύρων δυάδι, 2 τοὺς περὶ Ἀκίνδυνον, 3 καὶ τοὺς σὺν Ἀκεψιμᾷ γενναιόφρονας· τὰς σεπτὰς πράξεις τε, 4 Ἰωαννικίου, 5 Ἐπιστήμην, Γαλακτίωνα, καὶ τὸν τῆς πίστεως, 6 ὁμολογητὴν Παῦλον ἔνδοξον, 7 τὸν κράτιστον Ἥρωνα, 8 † καὶ τὸν Μιχαὴλ τὸν Ἀρχάγγελον, 9 μεθ' ὧν τὴν ὁσίαν, Ματρώναν, 10 καὶ Ὀρέστην ἀθλητὴν, 11 Μηνᾶν τὸν μέγαν καὶ Βίκτωρα, καὶ στερρὸν Βικέντιον.

12 Θεῖον Ἐλεήμονα, 13 † καὶ Ἰωάννην σὺν τούτῳ, τὸν ὄντως Χρυσόστομον, κοινῷ πάντες στόματι, ἀνυμνήσωμεν, 14 † μαθητὴν ἄριστον, τοῦ Χριστοῦ Φίλιππον, 15 Σαμωνᾶν, Γουρίαν, Ἄβιβον, μεθ' ὧν τὸν ἔνδοξον, 16 † εὐαγγελιστὴν καὶ ἀπόστολον Ματθαῖον τὸν θεόφρονα· 17 τὸν θαυματουργόν τε Γρηγόριον, 18 Πλάτωνα γενναῖον, 19 καὶ θεῖον Ρωμανὸν, καὶ Ἀββιού, 20 Δεκαπολίτην Γρηγόριον, πάνυ γρηγορώτατον.

21 † Παρθένου εἰσέλευσιν, τὴν εἰς ναὸν τοῦ Κυρίου, 22 Καικιλίαν μάρτυρα, 23 καὶ τὸν Ἀμφιλόχιον ὕμνοις στέψωμεν· ὀφθαλμὸν Γρήγορον, τῆς τῶν Ἀκραγάντων, 24 τὸν τῆς Ρώμης θεῖον Κλήμεντα, Ἀλεξανδρείας τε, Πέτρον, 25 † Αἰκατερίναν, Μερκούριον, 26 † Ἀλύπιον τὸν ἔνδοξον, 27 καὶ τὸν ἐκ Περσίδος Ἰάκωβον, 28 Στέφανον τὸν νέον, 29 Εἰρήναρχον, Παράμονον ὁμοῦ, 30 † καὶ τὸν Ἀνδρέαν τὸν κάλλιστον, τοῦ Χριστοῦ Ἀπόστολον.

ΜΗΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ.

Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος πλ. β΄.

Αἱ ἀγγελικαί.

1 Ἄσμασι Ναούμ, 2 Ἀββακοὺμ, 3 καὶ Σοφονίαν, 4 † Ἰουλιανὴν καὶ Βαρβάραν δεξιοῦμαι, 5 † τὸν Σάββαν τε μέγαν, 6 † καὶ τὸν θεῖον Νικόλαον, 7 ἅμα Ἀμβροσίῳ, 8 Παταπίῳ, 9 † καὶ τὴν σεπτὴν σύλληψιν Ἄννης, 10 Μηνᾶν ἔνδοξον, τὸν καλλικέλαδον φημὶ, καὶ συναδίαν αὐτοῦ.

11 Στύλου Δανιὴλ, 12 γεραιρέσθω καὶ Σπυρίδων, 13 σύναθλος τετράς, ἡ μετὰ τοῦ Εὐστρατίου, 14 σὺν τούτοις δὲ καὶ Θύρσος, 15 καὶ στερρὸς Ἐλευθέριος, 16 Ἀγγαῖος, προπάτορες, πατέρες, 17 καὶ Δανιὴλ, τριάς τε παίδων, 18 Ζωὴ πάνσεμνος, 19 καὶ Βονιφάτιος ὁμοῦ, 20 καὶ θεῖος Ἰγνάτιος.

21 Ἰουλιανῆς, 22 μνήμην καὶ Ἀναστασίας, 23 Κρήτης ἀθλητῶν, 24 δέκα καὶ τῆς Εὐγενείας, 25 † τῆς ἐκ Παρθένου κόρης τοῦ Θεοῦ μου γεννήσεως, 26 † ὁμολογητοῦ τοῦ Εὐθυμίου, 27 † τοῦ

ἀθλητοῦ πρώτου Στεφάνου, 28 καὶ δισμυρίων τῶν μαρτύρων, 29 πλήθους νηπίων τε, 30 καὶ Ἀνυσίας τῆς σεπτῆς 31 καὶ Μελάνης σέβομεν.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

Τὰ προσόμοια ταῦτα ἀσμάτια ἐκδίδονται ἐνταῦθα, ἐξ ἀρχαίου Ὡρολογίου παραλειφθέντα, οὐχὶ ὡς ἐξαίρετόν τι ἐκκλησιαστικῆς, εἴτε μᾶλλον ὡς ἐκκλησιαστικῆς, ὑμνῳδίας ἀριστούργημα, ἀλλ' ὡς παίγνιον φιλολογικόν, ἔχον τι τὸ περίεργον καὶ ἐπαγωγόν. Ἐντὸς ὀλίγων ἀσματίων περιλαμβάνεται ἐν τοῖς κυριωτάτοις τὸ μηνολόγιον ὁλοκλήρου τοῦ ἐνιαυτοῦ. Οἱ ἐν αὐτοῖς σημειούμενοι ἀριθμοὶ σημαίνουσι τὰς ἡμέρας τῶν μηνῶν, οἱ δὲ σταυροὶ τὰς ἐπισήμους ἑορτάς, εἰ καὶ τούτων ἔνιαι δὲν διετήρησαν μέχρι τοῦδε τὴν ἐπισημότητα αὐτῶν.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐν τοῖς τροπαρίοις τούτοις δὲν συμπεριλαμβάνονται τὰ ὀνόματα, ἀρχαῖά τε καὶ νεώτερα, τῶν ἁγίων ἐκείνων οἵτινες ἐλλείπουσι μὲν ἔκ τε τοῦ Μεγάλου Ὡρολογίου καὶ τῶν κοινῶν ἡμερολογίων, ἀναγράφονται δὲ ἐν τῷ ὅλως διερρυθμισμένῳ ἑορτολογίῳ τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς», ἀναζητηθέντα καὶ ἐπιμελῶς περισυλλεγέντα· ἵνα μὴ οἱ μὲν φερώνυμοι τοῦ Λεωνίδου π. χ. ἑορτάζωσιν ἀτόπως κατὰ τὴν μνήμην τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ, οἱ δὲ τοῦ Παναγιώτου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, οἱ δὲ τοῦ Χρήστου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων, αἱ φερώνυμοι τῆς Φωτεινῆς κατὰ τὴν τῶν Θεοφανείων, αἱ τῆς Ἀριάδνης τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας Ἄννης καὶ ἄλλοι ἄλλως ἢ καὶ οὐδαμῶς, ὡς ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης ἐλλείψεως φερωνύμων ἁγίων, οἷοι οἱ Ἀριστείδης, Λεωνίδας, Θεμιστοκλῆς, Ἀριστοκλῆς, Τηλέμαχος, Ἀριάδνη κλπ.

Τῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἑορτολογίῳ ἀναγραφομένων τέως ἀγνώστων τούτων ἁγίων πρόχειρον τῶν πλείστων πίνακα παρατίθεμεν ὧδε κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν.

Ἀγαθόκλεια μάρ. (σεπτ. 17).
Ἀγλαΐα (ἴδε. μαρτ. 9).
Ἁγνῆ μάρ. (ἰαν. 14).
Ἀθανασία μάρ. (ἰαν. 31).
Ἀθηνέδωρος μάρ. (δεκεμβρ. 7).
Ἀλκιβιάδης μάρ. (αὐγ. 16).
Ἀνδρομάχη (ἴδε ὀκτ. 12).
Ἀριάδνη μάρ. (σεπτεμβρ. 18).

Ἀριστείδης ἀπολ. (σεπτ. 21).
Ἀριστίων ἐπισκ. (σεπτ. 3).
Ἀριστοκλῆς μάρ. (μαΐου 23).
Ἀσκληπιὰς ὅσ. (φεβρ. 27).
Ἀστέριος μάρ. (αὐγ. 7).
Βερονίκη μάρ. (ἰουλ. 12).
Γοργίας μάρ. (ἰουν. 5).
Διογένης μάρ. (δεκεμ. 5).
Δροσὶς μάρ. (μαρτ. 22).
Ἔρασμος ἱερ. (ἰουν. 2).
Ἑρμιόνη μάρ. (σεπτ. 4).
Ἐρωτηὶς μάρ. (ὀκτ. 6).
Εὐανθία μάρ. (σεπτ. 11).
Εὐάγγελος μάρ. (ἰουλ. 7).
Εὐβούλη μάρ. (μαρτ. 30).
Εὐδοξία μάρ. (ἰαν. 31).
Εὐθαλία μάρ. (μαρτ. 2).
Εὐθασία μάρ. (ἰαν. 12).
Εὐπραξία ὅσ. (ἰουλ. 25).
Θαλῆς μάρ. (μαρτ. 11).
Θεαγένης ἱερ. (ἰαν. 2).
Θεμιστοκλῆς μάρ. (δεκ. 21).
Θεοκλητὼ ὅσ. (αὐγ. 3).
Θεοκτίστη μάρ. (ἰαν. 31).
Θεοφανὼ βασ. (δεκ. 16).
Θεσσαλονίκη μάρ. (νοεμ. 7).
Καλλινίκη μάρ. (μαρτ. 22).
Καλλιόπη μάρ. (ἰουν. 8).
Λεωνίδας ἐπίσκ. (ἀπρ. 15).
Λεωνίδας μάρ. (ἀπρ. 16).
Μέμνων μάρ. (αὐγ. 20).
Ξανθίππη ὅσ. (σεπτ. 23).
Ὀλυμπιὰς ὅσ. (ἰουλ. 25).
Ὀλυμπιοδώρα μάρ. (δεκ. 31).
Παναγιώτης νεομ. (ἰουν. 24).
Παντολέων μάρ. (σεπτ. 17).
Πηλεὺς ἱερ. (σεπτ. 17).
Πολυξένη ὅσ. (σεπτ. 23).
Πολυχρόνιος ἱερ. (ὀκτ. 7).
Ποταμία μάρ. (αὐγ. 7).
Πουλχερία βασ. (φεβρ. 17).
Στεφανὶς μάρ. (νοεμ. 11).
Σωσθένης μάρ. (δεκ. 8).
Τηλέμαχος ὅσ. (ἰαν. 1).
Τριαντάφυλλος νεομ. (αὐγ. 8).
Φαίδρα (ἴδε νοεμ. 29).
Χρυσῆ μάρ. (ὀκτ. 13).
Ὡραιοζήλη μάρ. (ἰουλ. 26).

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΟΝ.

1304		1887		
1	Δζεμαζί-σὺλ-Ἐββέλ,	Ἰανουαρίου	14	
1	Δζεμαζί-σὺλ-Ἀχήρ,	Φεβρουαρίου	13	
1	Ρεδζέπ	Μαρτίου	13	Λειλέϊ-ραγαΐπ (νὺξ τῆς συλλήψεως τοῦ προφήτου).
27	»	Ἀπριλίου	9	Λειλέϊ - μιραάτζουν - νεμπὶ (νὺξ τῆς ἀναλήψεως τοῦ προφήτου).
1	Σιαμπάν	»	13	
15	»	»	27	Λειλέϊ-μπεράτ (νὺξ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὸν προφήτην).
1	Ραμαζάν	Μαΐου	12	
15	»	»	26	Χιρκάϊ-Σερίφ (ἡ προσκύνησις τοῦ ἱεροῦ μανδύου).
27	»	Ἰουνίου	7	Λειλέϊ-Καδὴρ (νὺξ ἰσχύος).
1	Σεβάλ	»	11	Ἤδη-φητὴρ, ἢ Σεκὲρ Βαϊράμ, ἡμέρας 3.
1	Ζιλκαδέ	Ἰουλίου	10	
1	Ζιλχιδζέ	Αὐγούστου	9	
10	»	»	18	Ἤδι - ἀζχά, ἢ Κουρμπὰν Βαϊράμ, ἡμέρας 4.
1	Μουχαρέμ	Σεπτεμβρίου	7	Νέον ἔτος Ἐγείρας 1305.
10	»	»	16	Γέβμι ἀσιουρὲ βακαὶ Κερμπελᾶ (τὸ μαρτύριον τοῦ Κερμπελᾶ).
1	Σαφέρ	Ὀκτωβρίου	7	
1	Ρεβὶ-σὺλ-Ἐββέλ	Νοεμβρίου	7	
12	»	»	18	Λειλέϊ - μεβλούδη - νεμπὶ (γέννησις τοῦ Μωάμεθ).
1	Ρεβὶ-σὺλ-Ἀχήρ	Δεκεμβρίου	7	

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΙΟΥΔΑΪΚΟΝ.

5647		1887		
1	Σεβάτ	Ἰανουαρ.	14	
15	»	»	28	Ἡμέρα ἱκεσίας ὑπὲρ εὐφορίας τῆς γῆς.
1	Ἀδὰρ	Φεβρουαρ.	13	
13	»	»	25	Νηστεία τῆς Ἐσθήρ.
14	»	»	26	Πουρὶμ (Ἀπολύτρωσις), ἑορτὴ διήμερος.
1	Νισὰν	Μαρτίου	14	
14	»	»	27	Νηστεία τῶν πρωτοτόκων (Βεχόρ).
15	»	»	28	Πεσὰχ (Πάσχα), ἑορτὴ ὀκταήμερος.
1	Ἰγιὰρ	Ἀπριλίου	13	
18	»	»	30	Λὰγ-λαόμερ (τριακοστὴ τρίτη ἀπὸ τοῦ Πάσχα).
1	Σιβὰν	Μαΐου	12	
6	»	»	17	Σαβαὼθ (Πεντηκοστή), ἑορτὴ διήμερος.
1	Ταμούζ	Ἰουνίου	11	
17	»	»	27	Ἅλωσις τοῦ ναοῦ. Νηστεία.
1	Ἀὰβ	Ἰουλίου	11	
9	»	»	19	Ἐννάτη Ἀβ. Νηστεία ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ναοῦ.
1	Ἐλούλ	Αὐγούστου	9	
1	Τισρὶ	Σεπτεμβρ.	7	Νέον ἔτος 5648, ἑορτὴ διήμερος.
3	»	»	9	Νηστεία Γεδάλια (Γοδολία).
10	»	»	16	Κιποὺρ (Ἐξιλασμός). Μεγάλη νηστεία.
15	»	»	21	Σουκὼθ (Σκηνοπηγία), ἑορτὴ ἐννεαήμερ.
1	Χεσβὰν	Ὀκτωβρίου	7	
1	Κισλέβ	Νοεμβρίου	5	
25	»	»	29	Χανουκὰ (Ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ), ἑορτὴ ὀκταήμερος.
1	Τεβέτ	Δεκεμβρίου	4	
10	»	»	13	Ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ. Νηστεία.

ΕΟΡΤΑΙ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΓΡΑΦΕΙΩΝ.

ΕΝ ΤΟΥΡΚΙΑ.

α'. Θρησκευτικαί.

Ἡ 1η τοῦ Ραμαζὰν (12 Μαΐου). — Ἡ 15 τοῦ Ραμαζὰν (26 Μαΐου). — Αἱ τρεῖς ἡμέραι τοῦ Σεκὲρ Βαϊράμ (11, 12, 13 Ἰουνίου). — Αἱ τέσσαρες ἡμέραι τοῦ Κουρμπὰν Βαϊράμ (18, 19, 20, 21 Αὐγούστου).

β'. Βασιλικαί.

Τὰ γενέθλια τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου (Βελαδὲτ Χουμαγιοὺν), ἑορταζόμενα κατὰ τὸ σεληνιακὸν ἔτος 16 Σιαμπὰν, ἤτοι 28 Ἀπριλίου.—Ἡ ἀνάβασις εἰς τὸν θρόνον τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου (Δζουλοῦστι-Χουμαγιοὺν), ἑορταζομένη κατὰ τὸ ἡλιακὸν ἔτος, 19 Αὐγούστου.

ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ.

α'. Θρησκευτικαί.

1) Νέον ἔτος.—2) Θεοφάνεια.—3) Εὐαγγελισμός.— 4) Μεγάλη Παρασκευὴ καὶ Μέγα Σάββατον.— 5) Κυριακὴ καὶ Δευτέρα τοῦ Πάσχα. — 6) Ἅγιος Γεώργιος — 7) Ἀνάληψις.— 8) Πεντηκοστή.— 9) Ἅγιοι Ἀπόστολοι.—10) Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.— 11) Ἅγιος Δημήτριος.— 12) Αἱ δύο ἡμέραι τῶν Χριστουγέννων.

β'. Βασιλικαί.

Τὸ ὄνομα τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως Γεωργίου (23 Ἀπριλίου).— Τὰ γενέθλια αὐτοῦ (12 Δεκεμβρίου). — Τὸ ὄνομα τῆς Α. Μ. τῆς βασιλίσσης Ὄλγας (11 Ἰουλίου). — Τὰ γενέθλια αὐτῆς (22 Αὐγούστου). — Τὸ ὄνομα τοῦ βασιλικοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου (21 Μαΐου).— Τὰ γενέθλια αὐτοῦ (21 Ἰουλίου).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Α'.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΑΣ ΑΥΤΗΣ

ΥΠΟ Ε. EGGER.

Μεταξὺ τῶν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους διαπρεπεστέρων ἑλληνιστῶν καὶ λογίων τῆς Γαλλίας ἀναμφιβόλως συγκαταλέγεται καὶ ὁ Αἰμίλιος Ἔγγερος (Emile Egger), οὗτινος τὸν θάνατον πρὸ ὀλίγου ἐθρήνησεν ἅπας ὁ λόγιος κόσμος. Μετὰ μεγίστης εἰλικρινείας καὶ ἀγάπης, ὡς γνήσιος μαθητὴς τοῦ σοφοῦ Χασίου (Hase), ἐγκύψας εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης, συνέταξε διαφόρους πραγματείας, εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην καὶ τὴν φιλολογίαν αὐτῆς ἀφορώσας, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐν τοῖς ἑπομένοις ἐν μεταφράσει ἐκδιδομένη. Τὴν πραγματείαν ταύτην κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον ἀξίαν ἐκδόσεως εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ἐκρίναμεν, καθ' ὅσον πραγματεύεται περὶ ζητήματος, ὅπερ ἀπὸ τοσούτου ἀπασχολεῖ πολλοὺς τῶν παρ' ἡμῖν λογίων. Ὁ Ἔγγερος εὐλογώτατα συνάπτει τὰ δύο ζητήματα τὸ περὶ τῆς προφορᾶς τῆς ἀρχαίας καὶ τὸ περὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης ζήτημα, ἅτινα ἀναμφιβόλως στενῶς συνέχονται πρὸς ἄλληλα. Καὶ δὲν συμφωνοῦμεν μὲν κατὰ πάντα πρὸς τὰς ἐκφερομένας κατ' αὐτοῦ θεωρίας, φρονοῦμεν ὅμως, ὅτι παρατηρήσεις ἀνδρὸς ἐπὶ μακρὸν μετὰ εἰλικρινείας καὶ ἀγάπης ἀφιερώσαντος τὸ πλεῖστον τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ ἐργασίας εἰς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς

γλώσσης καὶ φιλολογίας ἔχουσι μεγάλην σπουδαιότητα. Ἐξ ἄλλου τε-
λοῦμεν φόρον εὐγνωμοσύνης εἰς τὴν μνήμην διαπρεποῦς ἑλληνιστοῦ καὶ
φίλου τοῦ «Ἡμερολ. τῆς Ἀνατολῆς», ὃς ἐπέστειλεν ἡμῖν πρὸ διετίας
τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν, ἐμφαίνουσαν τὴν εὐμενῆ ἐκτίμησιν, ἧς ἀπο-
λαύει καὶ παρὰ τοῖς ἐν Γαλλίᾳ ἑλληνισταῖς τὸ ἡμέτερον ἐγχείρημα.

Ἐν Παρισίοις, τῇ 11/23 Φεβρουαρίου 1884.

Πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς» Α. Παλαιολόγον.

«Ἐὰν ἐβράδυνα νὰ εὐχαριστήσω ὑμῖν ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ 3ου
τεύχους τοῦ ὑμετέρου «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς», τοῦτο προσῆλ-
θεν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἰατρὸς κ. Ῥίζος προσηνέχθη νὰ ζητήσῃ δι' ἐμὲ
τὰ δύο προηγούμενα τεύχη. Ταῦτα ἔλαβον χθὲς καὶ σπεύδω νὰ εἴπω
ὑμῖν μετὰ πόσης προθυμίας γίνεται παρ' ἡμῖν δεκτὴ συλλογὴ τόσῳ
χρήσιμος εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ πρὸ πάντων
τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς οἰκογενείας.

Οἱ ἁπλοῖ φιλόλογοι, οἷος ἐγώ, θὰ ἀνεζήτουν ἐκουσίως εἰς τὰ
τρία τεύχη τοῦ ὑμετέρου Ἡμερολογίου μείζονα ἔκτασιν τῆς κυρίως
λεγομένης φιλολογίας. Ἀλλὰ πάντα τὰ συμφέροντα τῆς ἡμετέρας
δυτικῆς Εὐρώπης εἰσὶν οὕτω συνδεδεμένα μετὰ τῶν πραγμάτων τῆς
Ἀνατολῆς, ὥστε ἡ ἡμετέρα περιεργία προσηλοῦται φυσικῶς ἐπὶ
παντὸς ὅ,τι δύναται νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν
πνευμάτων καὶ περὶ τῆς προόδου τῶν θεσμῶν ἐν ταῖς πολυαρίθμοις
χώραις, ὧν ἡ Κωνσταντινούπολις διαμένει πάντοτε ἡ ἀληθὴς πο-
λιτικὴ πρωτεύουσα.

Πιστεύσατε λοιπόν, κύριε, ὅτι τὸ ὑμέτερον ἔργον πολλῆς συμπα-
θείας τυγχάνει παρ' ἡμῖν καὶ πρὸ πάντων μεταξὺ τῶν ἑταίρων τοῦ
πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου, οὗ σεμνύνομαι
ὅτι ὑπῆρξα εἷς τῶν ἱδρυτῶν.»

E. Egger.

Ὁ τίτλος αὐτὸς, ὃν ἀνέγνω ἄνωθεν τῆς παρούσης διατριβῆς ὁ
ἀναγνώστης δεικνύει κατὰ ποῖον πνεῦμα προτιθέμεθα νὰ πραγματευ-
θῶμεν ζήτημα, ὅπερ πολλάκις συνεζητήθη ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως
τῶν γραμμάτων, καὶ ὅπερ δὲν ἠδυνήθη μέχρι τοῦδε νὰ λάβῃ ὁριστι-

κήν τινα λύσιν. Ἐὰν αἱ συζητήσεις ἐπὶ ἀντικειμένου ἐνδιαφέροντος
τήν τε ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τὸ μέλλον τῆς ἑλληνι-
κῆς γλώσσης δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλήξωσι μέχρι σήμερον εἰς
συμπεράσματα ἀκριβῆ, τοῦτο προῆλθε καθ' ἡμᾶς ἐκ τοῦ ὅτι ἐχωρί-
σθησαν, ἀπεμακρύνθησαν τὸ ἓν τοῦ ἄλλου τὰ δύο κύρια στοιχεῖα τοῦ
προβλήματος. Ἰδοὺ διατί θὰ πειραθῶμεν νὰ μελετήσωμεν αὐτὰ πα-
ραλλήλως.

Ἀρχόμεθα δὲ χρονολογικῶς ἐξετάζοντες σχετικά τινα γεγονότα,
ὧν ἡ ἐξακρίβωσις θέλει θέσει ἡμᾶς εἰς τὸ ἀληθὲς σημεῖον τῆς ἀπό-
ψεως μιᾶς δικαίας κριτικῆς.

Ὅτε τῷ 1832 καὶ κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη, δηλ. ἅμα τῇ ἐκ τοῦ
Γυμνασίου ἀποφοιτήσει μου ἠκολούθουν ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀνατολικῶν
γλωσσῶν τὰ μαθήματα τοῦ Χασίου, ὅστις ἐδίδασκεν ἡμᾶς περισσό-
τερον τὴν ἀρχαίαν παρὰ τὴν νέαν ἑλληνικήν, ἔμαθον παρὰ τοῦ σο-
φοῦ τούτου διδασκάλου νὰ προφέρω τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατὰ
τὴν ἀνατολικὴν μέθοδον, ἣν οἱ σύγχρονοι ἡμῶν Ἕλληνες θεωροῦ-
σιν ὡς τὴν μόνην νόμιμον καὶ ἥτις ἦν τότε σχεδὸν ἄγνωστος πᾶσι
τοῖς τοῦ Πανεπιστημίου καθηγηταῖς. Μόλις τινὲς ἐξ αὐτῶν ἔδιδον
ἡμῖν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύωμεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἕτερος τρόπος προ-
φορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διάφορος τῆς παρ' ἡμῖν ἀπὸ τριῶν
αἰώνων ἐν χρήσει. Ἐν τούτοις ὁ Χάσιος δὲν ἦτο ὁ μόνος ἀγωνιζό-
μενος νὰ διδάσκῃ ἡμᾶς τὸν ἕτερον τρόπον καὶ νὰ δικαιολογῇ αὐτὸν
διὰ μαρτυριῶν λαμβανομένων παρὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ὁ
Βουασσονάδος ἐν τῷ Collège de France χωρὶς νὰ εἰσέρχηται εἰς
μακρὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συζητήσεις μετεχειρίζετο ὡσαύ-
τως τὴν ἀνατολικὴν προφορὰν καὶ ὁ ἀναπληρῶν αὐτὸν εἰς τὴν φιλο-
λογικὴν σχολὴν Ἰούλιος Δαυὶδ ἄλλοτε πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν
Ἀνατολῇ ἐφαίνετο μάλιστα ὅτι δὲν ἐγίνωσκεν ἄλλην διάφορον προ-
φοράν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἕτερος ἑλληνιστὴς σήμερον ὅλως λη-
σμονηθεὶς ὁ Φλερῦ Λεκλὺζ συνίστα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἐν τῷ
Πανεπιστημίῳ τῆς Τουλούζης τὴν αὐτὴν προφοράν. Μεθ' ὅλα ταῦτα
τὰ παραδείγματα καὶ τὸ κῦρος τῶν διδόντων αὐτὰ οἱ διασημότεροι
ἡμῶν φιλόλογοι ἢ ἠγνόουν ἢ κατεπολέμουν ὡς ὀχληρὰν τὴν προ-
φορὰν τὴν καθιερωθεῖσαν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. Ὅτε τῷ 1840 ἐκλή-
θην ν' ἀναπληρώσω ἐν τῇ φιλολογικῇ σχολῇ τὸν ἀρχαῖον διδάσκαλόν

μου Βουασσονάδον, τινὲς ἐκ τῶν καθηγητῶν, οἵτινες ἀπετέλουν τότε τὴν πανεπιστημιακὴν σύγκλητον μὲ ἀπέτρεπον νὰ μιμηθῶ τὸν Ἰούλιον Δαυὶδ εἰς τὰς ἑρμηνείας κειμένων τινῶν κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἐφοβοῦντο μὴ τὸ δημόσιον ἐμποδισθῇ ἐκ τούτου ἀπὸ τοῦ νὰ συχνάζῃ εἰς τὰ φιλολογικά μου μαθήματα. Οὐδὲν ἐκ τούτων συνέβη, χάρις τῷ Θεῷ, καὶ μάλιστα ἔσχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδω τοὺς ἀκροατὰς, ἐν σμικρῷ ἀριθμῷ ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ ἐπιμελεῖς, ἀφοσιουμένους μετ' ἐμοῦ κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κειμένων ἅτινα ἡρμηνεύομεν, ὡς πρὸς τὸ λεπτὸν πρόβλημα τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἡ σύγκρισις τῶν δύο μεθόδων.

Ἡ σύγκρισις αὕτη ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου οὕτως εἰπεῖν νὰ τεθῇ ἐπισήμως εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς σχολῆς.

Τῷ 1846 ὁ Ἀλέξανδρος ὅστις ἀκολούθως ἐγένετο συνάδελφος ἡμῶν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐπιφορτισθεὶς ὑπὸ τοῦ de Salvandy τότε ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ μέσα τῆς ἱδρύσεως τῆς σχολῆς ταύτης, μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ προέτεινεν ἀποφασιστικῶς τὴν παραδοχὴν ἐν τοῖς Λυκείοις ἡμῶν τῆς ἀνατολικῆς προφορᾶς. Μεγάλην αὐτῷ ἐντύπωσιν εἶχον ἐμποιήσει αἱ δυσκολίαι ἃς οὐ μόνον οἱ ἀγράμματοι ἀλλὰ καὶ οἱ πεπαιδευμένοι δοκιμάζουσιν Ἕλληνες, ὅπως συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν ἑλληνιζόντων τῆς Δύσεως τῶν ἀκολουθούντων τὴν τοῦ Ἐράσμου προφοράν. Ἡ σχολὴ ἱδρύθη, ἀλλ' οὔτε ἡ ἔκθεσις τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν ὑπουργὸν οὔτε ἡ παρουσία τῆς νεαρᾶς ἀποικίας ἡμῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ νέου ἑλληνικοῦ βασιλείου ἐπέφερον τὴν ἐλαχίστην μεταβολὴν εἰς τὴν συνήθειαν τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τὸ πᾶν περιωρίσθη εἰς σύντομον ἀνταλλαγὴν ἐπιχειρημάτων μεταξὺ τῶν Γάλλων φιλολόγων εἰς τὰς ἐφημερίδας τοῦ 1846 καὶ τὰς τοῦ ἐπιόντος ἔτους.

Τῷ 1864 ὁ G. d'Eichthal καὶ ὁ M. Ρενιέρης ἀνενέωσαν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐνστάσεις αἵτινες προὐκάλεσαν διάσκεψιν τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν, ἔκθεσιν εὐνοϊκὴν ὑποβληθεῖσαν ἐξ ὀνόματος τῆς ἁρμοδίου ἐπιτροπῆς ὑπὸ τοῦ Dehèque καὶ ψηφοφορίαν ἐπίσης εὐνοϊκὴν καὶ σχεδὸν ὁμόφωνον τῆς Ἀκαδημίας. Ἀλλ ὅμως καὶ τότε ἔτι οὐδὲν ἐγένετο ὅπως ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀπόφασις τοῦ σοφοῦ συλλόγου.

Ποῦ δὲ ὀφείλεται ἡ διπλῆ ἀποτυχία προτάσεως δὶς ἐπιβεβαιωθείσης διὰ τοσούτῳ σοβαρῶν μαρτυριῶν; Εἰς τὴν ἰσχὺν τῆς συνηθείας, ἥτις ἀνέρχεται παρ' ἡμῖν εἰς τρεῖς σχεδὸν αἰῶνας, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ εἰς ἀντιστάσεις, σπουδαίας καὶ περιεσκεμμένης κριτικῆς, ἥτις δὲν ἀποφασίζει νὰ θεωρήσῃ ὡς μόνην ἀληθῆ καὶ νόμιμον τὴν προφορὰν τὴν κατὰ παράδοσιν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ καὶ ἐν τοῖς σχολείοις. Οἱ Ἕλληνες, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν τοῦτο, μόνον τελευταίως προσῳκειώθησαν τὰς γλωσσολογικὰς ἀρχὰς ὡς διδάσκουσιν αὐτὰς ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ διὰ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν. Συνέχεαν πάντοτε ὀνειροπολήματά τινα τῆς φιλοπατρίας αὐτῶν πρὸς τὸ δίκαιον καὶ πρέπον, ὅπερ μόνη δύναται νὰ ὁρίσῃ ἡ ἀπαθὴς ἱστορία τῆς γλώσσης αὐτῶν.

Ἀκριβεῖς τινες ἀναμνήσεις ἤθελον δυνηθῆ νὰ διαλύσωσι τὰς ὀνειροπολήσεις ταύτας.

Μέχρι τοῦ 1836 ἐγνώρισαν ἐν τῇ Δύσει μίαν ῥωμαϊκὴν ἢ νεοελληνικὴν γλῶσσαν διακρινομένην τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Διατρέξωμεν τὴν γραμματικὴν τοῦ Νικολάου Σοφιανοῦ ἀφιερωθεῖσαν τῷ καρδιναλίῳ τῆς Λωραίνης περὶ τὰ 1550, τὴν γραμματικὴν τοῦ Simon Portius τοῦ 1638, ἀφιερωθεῖσαν εἰς τὸν καρδινάλιον de Richelieu, τὴν τοῦ καπουκίνου Θωμᾶ μέλους τῶν τριῶν ἀκαδημιῶν· ἡ δὲ ἀλληλουχία τῶν μαρτυριῶν τούτων εἶναι ἀξιοπαρατήρητος δι' ἡμᾶς τοὺς Γάλλους. Συγκρίνων τις μίαν οἱανδήποτε γραμματικὴν δημοσιευθεῖσαν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ παρόντος αἰῶνος, οἷαι ἡ τοῦ Σχινᾶ, τοῦ P. Elluin ἢ τοῦ Ραγκαβῆ, βλέπει ἐν αὐταῖς τὴν ῥωμαϊκὴν γλῶσσαν χαρακτηριζομένην διὰ τῶν διακριτικῶν αὐτῆς χαρακτηριστικῶν, χωρὶς οὐδόλως νὰ δυσανασχετῇ διότι εἶναι κατωτέρα.

Δὲν δύναται νὰ εἴπῃ τις τὸ αὐτὸ περὶ τοῦ νεοελληνικοῦ Λεξικοῦ τοῦ δημοσιευθέντος τῷ 1825 ὑπὸ τοῦ M Dehèque, οὗτινος ἡ ὠφέλεια οὐχ ἧττον ἀνεγνωρίσθη ἀκολούθως ὑπὸ τῶν ἀρχαιοδιφῶν καὶ τῶν νεαρῶν ἀρχαιολόγων ἡμῶν τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς σχολῆς (*). Εὑρίσκει τις ἐν αὐτῷ μέγαν ἀριθμὸν λέξεων, ἃς ἔκτοτε οἱ πεπαι-

(*) Δύναταί τις νὰ εἴπῃ τὸ αὐτὸ περὶ τοῦ γαλλο-απλοελληνικοῦ Λεξικοῦ τοῦ πατρὸς P. S. Daviers, Paris, 1830.

δευμένοι Ἕλληνες ἐξώρισαν ἐκ τῆς χρήσεως, ἀλλ' αἵτινες τότε ἐθεωροῦντο ὡς καλῆς ποιότητος νόμισμα. Οἱ γραμματικοὶ καὶ λεξικογράφοι Ἕλληνες δὲν ἔχουσι νὰ παραπέμψωσιν εἰς μεγάλους συγγραφεῖς τῆς ἁπλοελληνικῆς γλώσσης, ὅπως οὔτε οἱ ἡμέτεροι γραμματικοὶ τοῦ ΙΣΤ' καὶ αὐτοῦ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀναγνωρίζουσιν ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ ἓν κοινὸν κεφάλαιον καθιερωμένον παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ μεθ' ὅλας τὰς τοπικὰς μεταξὺ διαλέκτων διαφοράς. Τὰς διαλέκτους ταύτας ὁ Κοδρικᾶς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ αἰῶνος ἡμῶν ἀνήγαγεν εἰς δεκατρεῖς κυρίας διαφοράς, ἀλλ' ὁ Κοραῆς εἰς τὰ πολυάριθμα καὶ πλούσια αὐτοῦ ἔργα πρὸς ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐν Ἑλλάδι δὲν ἐξήγαγεν ἐξ αὐτῶν συμπεράσματα ἐναντία τῆς ἑνότητος μιᾶς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης διαφόρου τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, καὶ ἣν ἠγωνίζετο νὰ βελτιώσῃ διὰ τῶν διδαγμάτων ὡς καὶ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ χωρὶς νὰ θελήσῃ νὰ συγχύσῃ τὴν γλῶσσαν ταύτην πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κλασικὴν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τῶν λογίων τοῦ μεσαιῶνος. Ἀργότερον μόνον βλέπω τινὰς ἐκ τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ ἐνασχολουμένους ὑπὲρ τὸ δέον περὶ τὴν ποικιλίαν τῶν τοῦ λαοῦ διαλέκτων καθ' ὅσον θεωροῦνται ἐμπόδιον εἰς τὴν παραγωγὴν φιλολογίας νέας καὶ ταυτοχρόνως κλασικῆς.

Ἀπὸ πεντήκοντα ἐτῶν οἱ Ἕλληνες προχωροῦντες εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ γράμματα κατελήφθησαν αἴφνης ὑπὸ αἰσχύνης διὰ τὴν σχετικὴν πτωχίαν τῆς δημώδους αὐτῶν φιλολογίας, καὶ ὡς λέγουσι τοῦτο ἀσμένως, διὰ τὴν βαρβαρότητα τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματός των. Οὕτως ἐνισχύθη ἡ ἤδη παρ' αὐτοῖς ἀρχαία ἰδέα τοῦ διακόψαι πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν γλῶσσαν (καὶ αὐτῆς τῆς λέξεως ρωμαΐϊκα ἀποβάλλουσι τὴν ἔξιν ἐν τῇ χρήσει) καὶ νὰ κατασκευάσωσιν ἐκ νέου χάριν τῆς φιλοδοξίας αὐτῶν γλῶσσαν ἀξίαν τῶν κληρονόμων τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Διὰ νὰ φθάσωσι δὲ εἰς τοῦτο δὲν σκέπτονται μόνον νὰ πλουτίσωσι τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ λέξεων ἀναγκαίων εἰς ἔκφρασιν ἰδεῶν ὀλίγον διαδεδομένων παρ' αὐτοῖς μέχρι τοῦ 1830. Δὲν περιορίζονται μόνον ν' ἀπομακρύνωσιν, ἐφ' ὅσον δύνανται, τὰς ξένας λέξεις, αἵτινες ἀπὸ πολλοῦ εἶναι ἐν χρήσει, ὅπως ἀντικαταστήσωσιν αὐτὰς διὰ λέξεων καθαρῶν ἑλληνικῶν, ἀλλὰ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν διατείνονται ὅτι θὰ ἀναμορφώσωσιν αὐτὴν τὴν γραμματικὴν τῆς νέας ἑλληνικῆς, γραμματικὴν ἥτις

σχετίζεται δι' ἐκπληκτικῶν ἀναλογιῶν πρὸς τὴν γραμματικὴν τῶν νεο-λατινικῶν ἰδιωμάτων. Ζητοῦσι πράγματι διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν τὸ προνόμιον, ὅπερ δὲν ἔσχεν ἡ λατινικὴ γλῶσσα, τοῦ νὰ διέλθῃ 15 αἰῶνας χωρὶς νὰ παύσῃ οὖσα γλῶσσα ζῶσα ἐν τῷ λαῷ καὶ ἐν τῇ σχολῇ. Ἀναφέρουσι μετ' εὐαρεσκείας τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν θεολόγων καὶ πολυγράφων βυζαντινῶν, οἵτινες ἐξηκολούθησαν γράφοντες γλῶσσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον γειτονεύουσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν κανονικότητα. Δὲν λησμονοῦσιν, ἄρα γε, οἱ ταῦτα λέγοντες ὅτι καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐπίσης δὲν ἔπαυσε γραφομένη, ἀναγινωσκομένη καὶ ἐννοουμένη ὑπὸ χιλιάδων θεολόγων, νομοδιδασκάλων καὶ ἱστορικῶν ἐν τῇ Δύσει, ἥτις ἄλλοτε κατεκτήθη ὑπὸ τῶν ὅπλων καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ρωμαίων καὶ ἐν τοσούτῳ τοῦτο δὲν ἐμποδίζει τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἀπὸ πολλοῦ γλῶσσα νεκρά;

Μεταξὺ τοῦ 1453 καὶ τοῦ 1830 δύναταί τις νὰ εὕρῃ βιβλία τινὰ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ γεγραμμένα εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀρκετὰ γείτονα τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι γεγονὸς ὅπερ συμβαίνει ἐπίσης εἰς τὰς νέας φιλολογίας τῆς Δύσεως. Π. χ. ὁ ΙΣΤ' αἰὼν καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΖ' παρουσιάζουσιν ἡμῖν 8 ἢ 10 ἱστορικοὺς Γάλλους, γράψαντας τὰ βιβλία αὐτῶν λατινιστὶ (*), χωρὶς νὰ δύναταί τις ἐκ τούτου νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἦν τότε ἡ κλασικὴ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας γλῶσσα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ Rollin ἐπῃνεῖτο διότι ἔγραφε τὴν λατινικήν, ὡσεὶ ἡ γλῶσσα αὕτη ἦν ἡ μητρικὴ αὐτοῦ γλῶσσα· τόσον ἡ λατινικὴ ἦν δημώδης ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ. Τί λέγω; ἔχομεν ἀκόμη εἰς τὰς φιλολογικὰς ἡμῶν σχολὰς τὸ ἔθος τοῦ ἐπιβάλλειν εἰς τοὺς τοῦ διδακτορικοῦ βαθμοῦ ὑποψηφίους τὴν σύνταξιν μιᾶς λατινικῆς θέσεως (**). Ἐν τῇ ποιήσει ἐπὶ πολὺ ἔχομεν σχολὴν λατινιστῶν, ὧν τινες κληρονόμοι ἀκόμη καὶ σήμερον δὲν ἀποκνοῦσιν ἀπὸ τοῦ γράφειν καὶ δημοσιεύειν στίχους λατινικοὺς χωρὶς νὰ ἀξιῶσι διὰ τοῦτο νὰ διαφιλονεικήσωσιν εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν τὸ ἀπόλυτον αὐτῆς δικαίωμα τῆς ἐθνικῆς ὑπεροχῆς.

(*) Ἴδε τὸ βιβλίον ἡμῶν ὁ ἑλληνισμὸς ἐν Γαλλίᾳ Τομ. 2, σελ. 166, σημ. 2.

(**) Ὁ σοφὸς ἀρχαιολόγος ἑλληνιστὴς Ἕλλην Κουμανούδης καὶ ὁ σοφὸς ἰατρὸς Οἰκονόμος δὲν ἔγραψαν ἐν Γερμανίᾳ λατινιστὶ διατριβάς, ὁ μὲν ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ὁ δὲ ἕτερος περὶ τῆς θεραπευτικῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι;

Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ δικαίωμα οἱ Ἕλληνες, οἱ σύγχρονοι ἡμῶν, διαφιλονεικοῦσιν εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν· ἀναγνωρίζουσι μόνον τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς τὴν ποίησιν, παραιτηθέντες ἢ σχεδὸν παραιτηθέντες ἀπὸ τοῦ συνθέτειν στίχους κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Πινδάρου ἢ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀλλὰ ποιοῦντες εἴδός τι συμβιβασμοῦ μεταξὺ τῆς μετρικῆς τοῦ μεσαιῶνος, ἥτις κατὰ πολὺ ἀπομακρυνομένης τῆς ἀρχαίας μετρικῆς καὶ τῆς στιχουργίας τῶν νεωτέρων τῆς Δύσεως ποιητῶν. Ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τοὐναντίον θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἀνέλθωσι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμόν, ἐὰν οὐχὶ εἰς τὸν τοῦ Περικλέους καὶ Ἀλεξάνδρου, τοὐλάχιστον εἰς τὸν τῶν πρώτων αἰώνων τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Δὲν διδάσκουσι πλέον εἰς τὰς σχολὰς παρὰ τὴν γραμματικὴν, ἣν ἐδίδασκον οἱ Διονύσιοι Θρᾷκες, οἱ Ἀπολλώνιοι Δύσκολοι καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν νεωτέρων χρόνων ὁ Θεόδωρος Γαζῆς καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Λάσκαρις. Συμβιβάζουσιν ὅσον δύνανται τὴν ἑλληνικὴν ταύτην ἀρχαίαν γλῶσσαν, ἕνεκα τῆς γραμματικῆς αὐτῆς, πρὸς τὴν μίμησιν τῶν νέων ἡμῶν γλωσσῶν. Ἐκ τούτου προκύπτει ἀσυμφωνία τις, ἐφ' ᾗς ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων δύναται νὰ πλανᾶται δι' ὀνειροπολημάτων, ἀλλ' ἥτις παραδέξως προσβάλλει τὸ αἴσθημα τῆς καλαισθησίας καὶ τολμῶ εἰπεῖν τὸν ὀρθὸν λόγον τῶν τῆς Δύσεως σοφῶν. Πολλαὶ χιλιάδες λέξεων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ μεταβιβασθεῖσαι μέχρις ἡμῶν ὑπὸ μορφὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἠλλοιωμένας ἔλαβον ταὐτοχρόνως σημασίας διαφερούσας ἐκείνων ἃς εἶχον ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Αἱ λέξεις ἠκολούθησαν τὴν μεταβολὴν τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι. Ἀλλ' ὁ νεώτερος τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι συμβιβάζεται δυσκόλως πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν ταύτην εἰς τὸ ἀρχαῖον λεξιλόγιον καὶ τὴν ἀρχαίαν γραμματικήν. Τὸ τῆς ἀναλύσεως πνεῦμα ὅπερ ἡπλοποίησε τὸ γραμματικὸν σύστημα εἰς τὰς ἐκ τῆς λατινικῆς προερχομένας διαλέκτους καὶ δὴ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς γερμανικὰς καὶ γερμανο-λατινικὰς, ὅπως τὴν ἀγγλικὴν, εἶναι ἀντίθετον ὅλως εἰς τοσοῦτῳ περίπλοκον γραμματικὸν σύστημα οἷον τὸ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Αἱ ἀττικαὶ ἢ σχεδὸν ἀττικαὶ λέξεις αἵτινες ἀναφαίνονται ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ μετὰ σημασίας, ἣν δὲν ὑπώπτευον εἰς αὐτὰς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, παράγουσι τὴν παραδοξοτέραν ἐντύπωσιν εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν σελίδα ἑνὸς ἱστορικοῦ βιβλίου ἢ μιᾶς ἐφημερίδος, ὡς ἐκδίδονται τοσαῦτα σήμερον εἰς τὰ μέρη, ἔνθα βασιλεύει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα (*). Ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐπιμείνωμεν περισσότερον εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς γλώσσης ἣν μεταχειρίζονται σήμερον οἱ πεζοὶ Ἕλληνες συγγραφεῖς, δέον νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν τυχῶν τοῦ ἰδιώματος καὶ τῶν μεταβολῶν ἐν τῇ προφορᾷ. Ἀπασχολημένοι μόνον ἐκ τῆς διατωνίσεως τῆς ὡραίας αὐτῶν γλώσσης ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν (**) οἱ Ἕλληνες ἐνωρὶς ἤχθησαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐὰν αὕτη διετήρησε τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς χαρακτῆρα εἰς τὰ βιβλία, πρέπει ἐπίσης νὰ τὸν διετήρησεν ἐν πᾶσιν εἰς τοὺς κανόνας τοῦ τονισμοῦ αὐτῆς καὶ εἰς τὴν προφοράν.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν τονισμὸν εἶναι ἀδύνατον νὰ παραγνωρίσῃ τις τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀξιώσεών των. Ἴσως ἡ ἀρχαιότης διέκρινε δύο ἐλαφρὰς διαφορὰς εἰς τὸν τονισμὸν, μίαν μᾶλλον μελῳδικὴν, τὴν ἑτέραν καθαρῶς τονικὴν, ὅπως τοῦτο φαίνεται ἐξαγόμενον ἐκ τῆς περιφήμου μαρτυρίας Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως εἰς τὸ κεφαλ. ια' τῆς πραγματείας αὐτοῦ περὶ συνθέσεως ὀνομάτων. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐννοοῦμεν νὰ ὁμιλήσωμεν ἐνταῦθα περὶ τοῦ δευτέρου εἴδους τοῦ τονισμοῦ· ὅθεν, ὅπως ὁ λατινικὸς τονισμὸς διατωνίσθη εἰς ὅλας τὰς νεο-λατινικὰς γλώσσας καὶ προὐκάλεσε τὸ πλεῖστον τῶν μεταβολῶν τῶν λατινικῶν λέξεων, ὅθεν αἱ ἡμέτεραι παρήχθησαν διὰ τοῦ λαοῦ, οὕτω ὁ τονικὸς τονισμὸς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκτὸς σπανίων τινῶν ἐξαιρέσεων διετήρησε τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ διὰ τοσούτων αἰώνων. Μάλιστα αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ τονισμοῦ τούτου ἐπὶ τῆς ποσότητος τῶν συλλαβῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεμόρφωσε τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν εἰς μετρικὴν βυζαντινήν· αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἐπιρροὴ παρήγαγεν εἰς τὰ ῥωμαϊκὰ τόσας συντόμους καὶ ζωηρὰς λέξεις καὶ ὑποκοριστικὰ ἅπερ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κλα-

(*) Δὲν δύναμαι νὰ δώσω καλλίτερον παράδειγμα παρὰ τὴν «Κλειὼ» τῆς Τεργέστης ἥτις εἰς τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς 20/30 Μαΐου 1883 περιέχει ἄρθρον τοῦ Λιδαδᾶ «περὶ τῆς νῦν ἑλληνικῆς γλώσσης» ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς συζητεῖ μετὰ πολλῆς ἀβροφροσύνης τὰς ἰδέας μου καὶ τὰς τοῦ Φρήμαν περὶ τῆς παρούσης προόδου τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς.

(**) Ἴδε εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῶν σοφῶν» αὐγ. 1880 τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Κοντοπούλου ἐξ Ὀδησσοῦ περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

σικῇ γλώσσῃ. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου οἱ διδάσκαλοι τῆς Δύσεως ἀπὸ τοῦ Ἐράσμου μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν οὐδαμῶς διεφιλονείκησαν τὸ δίκαιον τῶν Ἑλλήνων. Δέον λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν κλασικῶν συγγραφέων τὸ πρῶτον καθῆκον τῶν μαθητῶν ἡμῶν εἶναι νὰ προφέρωσι τὸν τόνον ἐπὶ τῆς συλλαβῆς, ἐφ' ἧς τίθησιν αὐτὸν ἡ κατὰ παράδοσιν ὀρθογραφία τῶν χειρογράφων, ἥτις ἀκριβῶς παριστάνεται ὑπὸ τοῦ τύπου. Ἀλλὰ συμβαίνει ἄρά γε τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν προφορὰν τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συμφώνων θεωρουμένων ἐν ταῖς ἄλλαις φωνητικαῖς αὐτῶν ἰδιότησι; Τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοῦτο ἐξάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τῶν γλωσσῶν μία ἀρχὴ ἣν οἱ φίλοι ἡμῶν Ἕλληνες ὅλως παρεγνώρισαν. Πᾶσα γλῶσσα, ἧς ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσῃ τις τὸν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας βίον, δεικνύει ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα μεταβολὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σπουδαίας ἐν τῇ προφορᾷ αὐτῆς. Οὐχὶ μόνον τὸ λεξιλόγιον αὐτῆς πτωχεύει ἢ πλουτίζει ἀλληλοδιαδόχως, ἀλλ' ἐκεῖνοι οἵτινες μεταχειρίζονται αὐτὴν ἀλλάσσουσιν ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος εἰς ἄλλον τὸν ἦχον τῶν φωνηέντων καὶ τὸν τῶν συμφώνων, ἄλλοτε μακρύνοντες καὶ ἰσχυροποιοῦντες αὐτά, ἄλλοτε τοὐναντίον βραχύνοντες τὰς συλλαβὰς διὰ συστολῶν, μεταβιβάζοντες μάλιστα πολλάκις γράμματά τινα ἀπὸ ἑνὸς ὀργάνου εἰς ἕτερον, ὡς τοῦτο φαίνεται ἐν τῷ v ὅπερ γίνεται g, καὶ τἀνάπαλιν, ἄλλοτε πάλιν ἐξασθενίζοντες τὰς ἀρχικὰς συλλαβὰς ἢ τὰς τελικάς, καὶ ἐνίοτε ἐξαλείφοντες αὐτάς. Οὕτω μάλιστα ἐκ μιᾶς ἀρχικῆς γλώσσης, ὡς ἦν ἡ λατινικὴ διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως τοὺς ὑπαχθέντας εἰς τοὺς Ρωμαίους, παράγεται ἑτέρα γλῶσσα. Οὕτω προέρχονται μάλιστα πολλαὶ γλῶσσαι ἐκ μιᾶς μόνης, ἐὰν ἡ μήτηρ γλῶσσα διαβίβωται εἰς λαοὺς διαφόρων φυλῶν. Ἡ ἰταλικὴ, ἡ ἱσπανικὴ, ἡ πορτογαλικὴ, ἡ ῥουμουνικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα δὲν ἔχουσιν ἄλλην ἀρχὴν, εἰμὴ τὸ ἔργον τοῦτο τῆς διὰ τοῦ λαοῦ μεταμορφώσεως τῆς γλώσσης. Τὸ πρᾶγμα εἶναι τοῦ λοιποῦ βέβαιον· οἱ νεώτεροι γλωσσολόγοι ἀπέδειξαν τοῦτο διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν νεολατινικῶν ἰδιωμάτων. Ὅθεν ἐὰν ἡ πλήρης μεταμόρφωσις ἑνὸς ἰδιώματος γίνεται ταχύτερον κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς ἀγνοίας καὶ βαρβαρότητος, καθ' οὓς ἡ πρώτη γλῶσσα διαφεύγει τὴν κηδεμονίαν τῶν γραμματικῶν καὶ τὸ κῦρος τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος φιλολόγων, μία

γλῶσσα καὶ ὡρισμένη οὖσα ἐν ἀριστουργήμασι φιλολογικοῖς, ἐν λεξικοῖς, ἐν γραμματικαῖς, δὲν ἀπαλλάσσεται διὰ τοῦτο τῆς συνεχοῦς ἐπενεργείας τῆς ἐνστίκτου ἐκείνης ἀνάγκης τῆς μεταβολῆς, ἥτις εἶναι ἡ συνθήκη τοῦ βίου αὐτῆς (*). Αἱ γλῶσσαι δὲν μένουσι στάσιμοι εἰμὴ γινόμεναι νεκραὶ γλῶσσαι· ἐφ' ὅσον δὲ ζῶσι δὲν παύουσι νὰ μεταβάλλωνται. Οὕτως ἐννοοῦμεν ὅτι ἡ προφορὰ τῆς λατινικῆς, τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἀγγλικῆς ἔχει τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν λατινικὴν ὁ Edon ἐν Γαλλίᾳ μετὰ πολλοὺς Γερμανοὺς φιλολόγους κατεδείκνυεν ἄλλοτε τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐν βιβλίῳ, ἐν ᾧ συνέλεξε τὰς μαρτυρίας τὰς μᾶλλον ἀμέσους καὶ τὰς ἧττον συζητήσεως ἐπιδεκτικάς· ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γαλλικὴν ὁ Charles Thurot πρὸ ὀλίγου παρέσχεν ὁμοίαν ἀπόδειξιν ἐν δυσὶ τόμοις, καὶ τοῦτο χωρὶς νὰ ἀναβράμῃ εἰς τὸν μεσαιῶνα. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὁ Ellis ἐχορήγησεν ἀφθόνως καὶ καθαρῶς τὴν ἀπόδειξιν ταύτην ἐν τέσσαρσι τόμοις περιλαμβάνουσι τὴν ἀπὸ τοῦ Chaucer μέχρι τοῦ Shakespeare περίοδον. Διὰ ποίου παραδόξου προνομίου ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤθελεν ἀποφύγει ἐν τῇ προφορᾷ αὐτῆς τὸν νόμον τοῦτον τῆς μεταβολῆς ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων, ἀπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων μέχρι τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ Χρυσοστόμου μέχρι τῶν τελευταίων βυζαντινῶν συγγραφέων; Πῶς ἰδίως ἐν τῷ μεσαιῶνι αἱ χιλιάδες τῶν ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων, οἵτινες δὲν ἔζων εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βυζαντίου, οὔτε εἰς τὰς σχολὰς, πολὺ φεῦ σπανίας τότε, οὔτε ἐν ταῖς Μοναῖς, οἵτινες δὲν ἐγίνωσκον νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ γράφωσιν, οἵτινες δὲν ἐκοινώνουν μετὰ τῆς πεπαιδευμένης ἢ ἡμιμαθοῦς παραδόσεως τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς γλώσσης παρὰ διὰ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἀπαγγελίας τινῶν προσευχῶν ἐπ' ἐκκλησίας, δὲν ἤθελον ἐν μέσῳ τῆς ἀνωμαλίας ταύτης λησμονήσει τὴν κλασικὴν γραμματικὴν καὶ τὰ παραγγέλματα αὐτῆς; Πῶς δὲν ἤθελον μεταβάλει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν μορφὴν καὶ ἔννοιαν τῶν λέξεων, τὴν δύναμιν καὶ τὸν ἦχον τῶν διφθόγγων, τῶν συμφώνων καὶ τῶν φωνηέντων; Εἶναι τοὐναν-

(*) Τοῦτο εἶναι σχεδὸν ἀξίωμα τῆς παρατηρήσεως ὅπερ εὑρίσκομεν ἤδη σημειούμενον παρὰ τοῦ Βερονίου εἰς τὴν περὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης πραγματείαν αὐτοῦ (IX 17) consuetudo laquendi est in motu. Ὁ Ὁράτιος εἶπε τὸ αὐτὸ ἐν τῇ «ποιητικῇ τέχνῃ», στιχ. 70 καὶ ἑφεξῆς.

τίον ὅλως φυσικὸν ὅτι μετεβλήθησαν παραλλήλως τὸ λεξικὸν, ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ προφορὰ, καὶ ὅτι ἐκ τῶν μεταβολῶν τούτων προῆλθεν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ, ἣν ἐπειρῶντο νὰ διδάξωσι τοὺς ἐν τῇ Δύσει Ἕλληνες, οἷοι ὁ Σοφιανὸς καὶ ὁ Πόρτιος. Προφερόμενον κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τρόπον τὸ ἰδίωμα τοῦτο ὅσον καὶ ἂν εὑηρεστοῦντο νὰ τὸ ἀποκαλῶσι χυδαῖον ἔχει τὸν ἴδιον αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του. Ἐπὶ τῷ ὁρῳ τοῦ νὰ πλουτίσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ νὰ κανονισθῇ εἶχε δικαίωμα νὰ ἀνακτήσῃ θέσιν πλησίον εἰς τὰς ἐκ τῆς λατινικῆς προελθούσας γλώσσας, ὧν ἡ φιλολογία ἀποτελεῖ τὸ καύχημα τεσσάρων ἢ πέντε μεγάλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἓν παράδειγμα ληφθὲν ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης ἡμῶν θέλει καλλίτερον καταστήσει καταληπτὴν τὴν ἰδέαν μου. Εἶναι γνωστὸν πόσας ὁ ΙΒ' αἰὼν παρήγαγε ποιήσεις παρ' ἡμῖν παντὸς εἴδους, πρὸ πάντων ἱστορικὰς, ἢ φαντασιώδεις διηγήσεις ἐμμέτρους. Ὅλα τὰ ἔργα ταῦτά εἰσι γαλλιστὶ γεγραμμένα μετὰ ἀξίας βεβαίως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἀλλὰ χωρὶς ὁ ποιητὴς, ἢ ἁπλοῦς στιχουργὸς νὰ σκεφθῇ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν λατινικὴν, ἐν ᾗ ἄλλως ἤθελε λίαν δυσκολευθῇ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν πρῶτον τύπον τῆς μητρικῆς του γλώσσης. Μόνον ὅτε εἶχε νὰ διαπραγματευθῇ ἀντικείμενόν τι ὑψηλοτέρας ἀξίας ἢ ὅσον εἶναι αἱ δημώδεις διηγήσεις ὑπεχρεοῦτο νὰ δανεισθῇ ἀπὸ τῶν νομικῶν ἢ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τινὰς ὅρους, χαρακτῆρος τεχνικοῦ, συνήθως σχηματισθέντας κατὰ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἢ προερχομένας ἐκ τῆς γλώσσης ταύτης κατὰ τὸν κοινὸν τρόπον.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προφορὰν τὴν κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα οἱ Φλαμανδοὶ καὶ Γάλλοι φιλόσοφοι ἡμῶν ἐσκέφθησαν νὰ μὴ διατηρήσωσιν αὐτὴν τοιαύτην οἵαν ἐδίδαξαν αὐτοὺς οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρόσφυγες, τοῦτο προῆλθεν ἁπλῶς καὶ μόνον διότι αὕτη καθίστα δι' αὐτοὺς λίαν δυσχερῆ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Ὁ ἰωτακισμὸς (iotacisme), ἰδίως ἡ σύγχυσις αὕτη δύο διφθόγγων καὶ τριῶν ἁπλῶν φωνηέντων εἰς ἕνα μόνον ἦχον, ἦν σπουδαία δυσχέρεια εἰς τὴν χρῆσιν τῆς σχολῆς, ὅπως εἶναι καὶ σήμερον ἔτι διὰ τοὺς τυπογράφους καὶ διορθωτὰς τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων εἰς Ἀθήνας, εἰς Σμύρνην ἢ Κωνσταντινούπολιν. Βεβαίως οἱ σοφοὶ οἵτινες κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐράσμου ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθοῦς προφορᾶς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, καὶ οἵτινες ἐνόμισαν

ὅτι εὗρον αὐτὴν εἰς τὰς ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐν εἴκοσι συγγραφεῦσιν ἀπαντώσας μαρτυρίας, ἐδίωκον χίμαιραν καὶ κατήντησαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ Γυμνάσια τῆς Δύσεως τοσοῦτῳ ποικίλλας προφορὰς τῆς ἑλληνικῆς, ὅσαι ὑπάρχουσι γλῶσσαι ζῶσαι ἐν τοῖς διαφόροις ἔθνεσι. Τοῦτο εἶναι μέγα κακὸν, ἀλλὰ δὲν παρέχει τις βέβαιον φάρμακον ἐπανάγων ἡμᾶς εἰς τὴν ἀνατολικὴν μέθοδον καὶ ἀναγκάζων ἡμᾶς νὰ προφέρωμεν τοὺς στίχους τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου ἢ τὸν πεζὸν λόγον τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Πλάτωνος, ὅπως προφέρουσιν ἐν Ἑλλάδι τοὺς στίχους τοῦ Χρηστοπούλου, τοῦ Σούστου ἢ τοῦ Βαλαωρίτου ἢ τὸν πεζὸν λόγον τῶν ῥητόρων τῶν Ἀθηνῶν, τὸν τῶν ναυτῶν τῆς Ὕδρας, ἢ τὸν τῶν Ἑλλήνων νομοθετῶν τοῦ 1831. Μετὰ τῆς νεωτέρας γλώσσης συμβιβάζεται κάλλιστα ὁ νεώτερος τρόπος τῆς προφορᾶς τῶν λέξεων, καὶ τοῦτο διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι τὸ νέον τοῦτο ἰδίωμα ἐξῆλθε κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς νέας προφορᾶς. Τὰ δύο γεγονότα συμβιβάζονται, ἐπειδὴ ἔχουσι τὴν αὐτὴν αἰτίαν, τὴν αὐτὴν ἀρχήν· π. χ. πόθεν προέρχεται ὅτι ἡ ἁπλο-ελληνικὴ λέγει σήμερον ἐμεῖς καὶ ἐμᾶς ἀντὶ ἡμεῖς καὶ ἡμᾶς, ἐσεῖς καὶ ἐσᾶς ἀντὶ ὑμεῖς ἐὰν οὐχὶ ἐκ τοῦ ὅτι τῶν δύο ἀρχαίων σχηματισμῶν ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς ἐγένοντο προϊόντος τοῦ χρόνου σύγχυσις μεταξύ των καὶ ὅτι καὶ κατὰ τὰς δύο περιπτώσεις ἐπρόφερέ τις ἡμεῖς, σύγχυσις ἀληθῶς ἀνυπόφορος εἰς τὰς σχέσεις τοῦ βίου; Ἀλλὰ πολὺ ὀλιγώτερον εἶναι τὸ κῦρος τῆς νεωτέρας ταύτης προφορᾶς, ὅταν ἐφαρμόζῃ τις αὐτὴν εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἔνθα αὕτη δημιουργεῖ πλείστας ὅσας συγχύσεις τῶν ἤχων καὶ ἔνθα αὕτη τίθησιν ἐμπόδια εἰς τὴν στοιχειώδη ἔκθεσιν τῆς κλασικῆς γραμματικῆς. Γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἰθισμένοι εἰς τὸ σέβας καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐνδόξων ὀνομάτων τῶν ποιητῶν, τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ῥητόρων αὐτῆς, εἰθισμένοι πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς παιδικῆς των ἡλικίας εἰς τὸν ἐθνικὸν τονισμὸν τοῦτον ὃν ἔλαβον ἐκ κληρονομίας τῆς γενεᾶς αὐτῶν οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες, εὑρίσκουσιν ἧττονας ἢ ἡμεῖς δυσχερείας ἐν τῷ ἰωτακισμῷ (iotacisme), ἐνοχλοῦνται περισσότερον ἢ ὅσον ἡμεῖς, ὅταν ἀκούωσι ἀναγινωσκόμενα τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα διὰ τεχνιτῆς προφορᾶς. Ἐννοοῦμεν τὴν ἀπέχθειάν των, ἀλλ' ἱκετεύομεν αὐτοὺς νὰ μὴ μέμφωνται παρὰ πολὺ τοὺς ἑλληνιστὰς τῆς

Δύσεως, οἵτινες τοσοῦτον εἰργάσθησαν διὰ τοῦ τύπου, τῶν σχολείων, τῶν μεταφράσεων, τῶν παντὸς εἴδους ἀπομιμήσεων καὶ διὰ τῆς εὐγλώττου προφορικῆς διδασκαλίας ἵνα ἐξάψωσι τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ὡραίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ διαδώσωσιν αὐτήν. Ὅλοι οὗτοι οἱ σοφοί, ὅλοι οὗτοι οἱ κριτικοὶ προσήνεγκον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδουλεύσεις, ἃς αὕτη δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζῃ.

Ἀπομακρύνωμεν λοιπὸν ὁριστικῶς ἀπὸ τῆς παρούσης συζητήσεως πάσας τὰς προκαταλήψεις καὶ πάσας τὰς προλήψεις. Ὁμολογήσωμεν ὅτι ἑκατέρωθεν αἱ πλάναι ἢ ἡ σχολαστικότης καὶ ἡ φιλοπατρία παρέσυραν πολὺ μακρὰν πολλὰ ἀξιόλογα πνεύματα ἐν τῇ συζητήσει, ἥτις ἀπασχολεῖ ἡμᾶς. Ἡ ἱστορία καὶ ἡ γλωσσολογία καλῶς ἐννοούμεναι δεικνύουσιν ἡμῖν δύο ἀληθείας, ἃς πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν καὶ ἐξ ὧν πρέπει ἀκολούθως νὰ ἐξαγάγωμεν τὰ συμπεράσματα ἐκεῖνα μόνον, ὧν εἶναι ἐπιδεκτικαὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ κατὰ τὰς μελέτας ἡμῶν. Ἡ πρώτη ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία μιᾶς γλώσσης εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς προφορᾶς αὐτῆς, καὶ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ χωρίζωμεν τὴν μίαν τῆς ἄλλης χωρὶς νὰ ἐκτεθῶμεν εἰς πλείστας ὅσας πλάνας. Ἡ δευτέρα ἀλήθεια εἶναι ὅτι οὐδεμία προσπάθεια τῆς φιλολογίας, ἥτις γίνεται ἐπὶ τῶν γραπτῶν μνημείων, δύναται νὰ ἐξακριβώσῃ διὰ πᾶσαν περίοδον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ διὰ πᾶσαν χώραν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐν ὅλῃ τῇ λεπτομερείᾳ αὐτῆς τὴν προφοράν, ἣν εἶχον οἱ κάτοικοι αὐτῆς (*). Ἡ φωνητικὴ παρὰ τοῖς νεωτέροις γλωσσολόγοις κατέστη κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἐργαλεῖον ἀναζητήσεως καὶ ἀναλύσεως λεπτότατον, κατώρθωσε νὰ καταδείξῃ πολλὰ γεγονότα ἅτινα ἐφαίνοντο διαφεύγοντα τὴν παρατήρησιν. Ἐν τούτοις ἐὰν καὶ ὀλίγον ἀναβῶμεν τὸ ῥεῦμα τῶν ἡλικιῶν βλέπομεν καὶ ταύτην σταματῶσαν εἰς πλεῖστα ὅσα σημεῖα, καθόσον εἴτε ἐλλείπουσιν ἀκριβεῖς μαρτυρίαι εἴτε τὰ ὑπάρχοντα πειστήρια εἶναι σκοτεινὰ καὶ δὲν ὑπάρχει δυνατὴ ἡ ἐξέλεγξις. Μολαταῦτα ἡ φωνητικὴ πρέπει σήμερον νὰ δεσπόζῃ πάσης συζητήσεως σχετικῆς πρὸς τὴν προφορὰν ἀρχαίου τινὸς ἰδιώματος· τοῦθ' ὅπερ διὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τρανῶς ἀπεδείχθη ἔκ τινος

(*) Τοῦτο ἐξάγεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκ τῶν ἔργων τῶν συναδέλφων ἡμῶν φιλολόγων καὶ ἰδίᾳ ἔκ τινος διατριβῆς ἀρτίως δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ Βλάς: Ueber die Aussprache des Griechischen Berlin 1882 in 8ο.

θέσεως συνταχθείσης τῷ 1878 ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὑπὸ νέου τινὸς διδάκτορος τῆς φιλολογικῆς ἡμῶν σχολῆς (*) καὶ καλλίτερον ἔτι ἐκ τῆς συζητήσεως ἣν ἡ θέσις αὕτη προὐκάλεσε.

Καὶ ἤδη ἐν τῇ πράξει ἐὰν εἶναι λίαν ὠφέλιμος ἡ ἐν τῇ Δύσει διάδοσις τῆς ἐθνικῆς προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς γνῶσιν καὶ χρῆσιν αὐτῆς, δύναταί τις νὰ ἐλπίσῃ ὅτι τοῦτο ἐπιτυγχάνεται δι' ἑνὸς βουλεύματος ἢ διατάγματος ὑπουργικοῦ. Τῇ ἀληθείᾳ δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ πιστεύσω τοῦτο. Παρίσταμαι ἀπὸ πεντήκοντα ἤδη ἐτῶν εἰς μίαν πρόοδον συνεχῆ, ὅτι δήποτε καὶ ἂν λέγωσι πνεύματα δύσθυμα, τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν. Ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν φιλολογικῶν σχολῶν διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν περιηγητῶν καὶ τῶν ἀρχαιοδιφῶν, οἵτινες διαμένουσιν ἐν χώραις ἔνθα ὁμιλεῖται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, μανθάνομεν καὶ μεταχειριζόμεθα χωρὶς ἀποστροφὴν τὴν ἐθνικὴν μέθοδον τῶν Ἑλλήνων. Προσπαθήσωμεν πάντες ἡ περὶ τὰς γλώσσας ἐντριβεῖς Γάλλοι νὰ ἐξοικειωθῶμεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μετὰ τῆς προφορᾶς ταύτης, προσπαθήσωμεν νὰ εἰσαγάγωμεν ταύτην ἐν τῇ κοινῇ χρήσει παρὰ τῇ παραδεδεγμένῃ ἐν ταῖς φιλολογικαῖς σχολαῖς μεθόδῳ. Ἐκ τῆς γνώσεως καὶ προσεγγίσεως ταύτης εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξέλθῃ σχέδιον συμβιβασμοῦ, ὅπερ τὸ ἐπ' ἐμοὶ θερμῶς εὔχομαι. Διάσημοι ἑλληνισταὶ εἷς ὁ πολύκλαυστος Brunet de Presle ἐπειράθησαν ἤδη νὰ διατυπώσωσι τὰ ἄρθρα τοῦ τοιούτου συμβιβασμοῦ. Ἀπαιτεῖται καιρός, πολὺς ἴσως καιρός, ἵνα συνταχθῇ καὶ κατορθωθῇ νὰ γίνῃ παραδεκτὴ διεθνής τις σύμβασις τοσοῦτο λεπτή, ἧς ὅμως ἡ ἐπιτυχία ἔσται ἀνταξία τῶν κόπων, οἵτινες ἤθελον καταβληθῇ.

ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

Τοιαύτη ἡ περὶ δύο σπουδαιοτάτων ζητημάτων εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀφορώντων δοξασία τοῦ εὐκλεοῦς μνήμης Ἐγγέρου, ὡς δὲ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, καὶ τιμῶντες τὸν ἄνδρα διὰ τοὺς πολλοὺς ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀγῶνας αὐτοῦ, δὲν συμφωνοῦμεν κατὰ πάντα πρὸς τὰς περὶ τῶν δύο τούτων ζητημάτων θεωρίας αὐτοῦ,

(*) Σχεδίασμα ἱστορικὸν περὶ τῆς προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης par Barel, Paris, 1878.

καὶ μάλιστα πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν, ὅτι ἡ αὐτὴ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς νέας καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, οἵα μεταξὺ τῶν ῥωμανικῶν λεγομένων γλωσσῶν, ἤτοι τῆς γαλλικῆς, τῆς ἰταλικῆς καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν γλωσσῶν πρὸς τὴν λατινικήν. Ἡ διαφορὰ νομίζομεν εἶναι ἱκανῶς μεγάλη· διότι παρ' ἡμῖν μὲν μόνον ἰδίωμα γλωσσικὸν ἐμορφώθη καταπτώσεως καὶ παρακμῆς εἰς χρόνους μακρούς, ἐν ᾧ παρὰ τοῖς λατινικοῖς λαοῖς νέαι ὅλως γλῶσσαι διετυπώθησαν βάσιν ἔχουσαι τὴν κληρονομίαν, ἣν παρέλαβον ἐκ τῆς λατινικῆς, μηδέποτε ὑπ' αὐτῶν λαληθείσης ὡς μητρικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο χρῄζει μακρῶν καὶ σπουδαίων μελετῶν ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων. Ἡμεῖς δὲ ἐκρίναμεν καλὸν νὰ σημειώσωμεν τ' ἀνωτέρω ἵνα μὴ εὐχερῶς καὶ ἀταλαιπώρως ἀσπασθῶσι τινὲς τῶν παρ' ἡμῖν τὰς τοιαύτας θεωρίας, καὶ οὕτως ἐπιταθῇ ἡ σύγχυσις. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι ὅσον πλανῶνται οἱ σχολαστικοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ζητοῦσι νὰ καθαρίσωσι τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπὸ παντὸς ῥύπου παρακμῆς, καὶ νὰ παραστήσωσιν αὐτὴν καθαρὰν καὶ ἀκμαίαν κατὰ τὸ ἀγλαὸν πρότυπον τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, ἐπὶ τοσοῦτο πλανῶνται καὶ ὅσοι ζητοῦσι νὰ περιορίσωσι τὴν ἐλευθέραν αὐτῆς πρόοδον, ὅταν ἐν αὐτῇ δὲν παρουσιάζηταί τις ὑπερβολὴ καὶ κατάχρησις. Βεβαίως ὁ πόθος πολλῶν λογιωτάτων τοῦ νὰ φαίνωνται ἀρχαΐζοντες καιρίως βλάπτει τὴν κανονικὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν· ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ θέσωμεν ἀνυπέρβλητον φραγμὸν εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, γλῶσσαν πτωχὴν καὶ πολλῶν δεομένην, ἐν ᾧ αἱ ἀσυγκρίτως πλουσιώτεραι καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμέναι εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι καθ' ἑκάστην ἐπὶ τὰ πρόσω χωροῦσι, καίτοι ἐνίοτε οὐχὶ τοσοῦτο λογικῶς καὶ κατὰ τὰς οἰκείας ἑαυτῶν δυνάμεις; Ἐὰν δὲ πρόκειται νὰ πλουτίσῃ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ λεξιλόγιον αὐτῆς καὶ νὰ διατυπώσῃ κάλλιον τὸν τύπον καὶ τὴν μορφὴν τῶν λέξεων ποῦ ἀλλαχοῦ φυσικώτερον πρέπει νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν, ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ τελειοτέραν διάπλασιν αὐτῆς, καὶ εἰς τὴν ἀναλογίαν πρὸς αὐτήν; Καὶ εἰς μὲν τὴν συντακτικὴν πλοκὴν καὶ ἄκουσα θὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ἀναλυτικώτερον τρόπον τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Εἰς τὴν λέξιν ὅμως καὶ εἰς τὸν τύπον ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, ἐκτὸς ἐὰν τις διϊσχυρίζηται, ὅτι ἔχει τοσαύτας οἰκείας δυνάμεις, ὥστε καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν

τούτῳ νὰ ἀναπτυχθῇ ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν.

Οὕτω νοουμένου τοῦ πράγματος, καὶ τὸ ἕτερον ζήτημα, τὸ περὶ τῆς προφορᾶς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, λαμβάνει διάφορον διεύθυνσιν. Ἀνεξαρτήτως πάσης ἀναβρομικῆς ἐρεύνης περὶ τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων προφορᾶς, ὀφείλουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι ἑλληνισταὶ νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν προφοράν, ὡς τὴν προφορὰν τῆς νεωτάτης φάσεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὅπως δὲ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας οὐδεὶς θὰ τολμήσῃ νὰ εἰσαγάγῃ ἀρχαιοτέραν προφορὰν παρὰ τὴν νῦν ἐπικρατοῦσαν καὶ ἂν πλεῖστα ἔχει—ὅπως καὶ ἔχει—μαρτύρια, ὅτι ἀλλοίαν εἶχον προφορὰν εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, ἥτις δὲν εἶναι μὲν ἡ ζῶσα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων γλῶσσα, εἶναι ὅμως ἡ ἀρχαιοτέρα τῆς γλώσσης αὐτῶν μορφή. Ἢ μήπως πρέπει τις νὰ ἀναγινώσκῃ τοὺς συγγραφεῖς ἀρχαιοτέρων χρόνων οἱασδήποτε εὐρωπαϊκῆς γλώσσης κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν προφοράν, ὅτε οὗτοι ἔζων; Καὶ ἂν αὕτη ἀκριβῶς δὲν εἶναι ἐγνωσμένη; Τοῦτο συμβαίνει εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι καὶ μαρτυρίαι ὑπὲρ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς προφορᾶς, ὧν ἱκανὰς ἀνέπτυσσεν ἐν τοῖς μαθήμασιν αὐτοῦ καὶ ὁ σοφὸς Χάσιος (Hase), ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἐγγέρου, ὡς λ. χ. ἡ ὁμοφωνία τοῦ ἑλληνικοῦ β πρὸς τὸ v (βαίνω=venio), ἡ παρήχησις παρ' Ὁμήρῳ τοῦ Ἥρη καὶ Ἴρι, ὡς ἀρχαῖος γραμματικὸς παρετήρησε, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ὁ δὲ ἐν τῇ διατριβῇ μνημονευόμενος Ἰούλιος Δαυὶδ ἐχρημάτισε καὶ διδάσκαλος ἐν Χίῳ, συντάξας καὶ ἀξιόλογον βιβλίον, ἐν ᾧ παραλληλίζεται ἡ ἀρχαία καὶ ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα, φέρον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν: «Συνοπτικὸς παραλληλισμὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ γραικικῆς ἢ ἁπλοελληνικῆς γλώσσης, συντεθεὶς ὑπὸ Ἰουλίου Δαβίδ, τοῦ πάλαι μὲν προξένου τῶν Γάλλων εἰς τὸν Ὑδρουντὰ τῆς Ἰαπυγίας, ἔπειτα δὲ ἀκροατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν βουλὴν, καὶ ὑπονομάρχου εἰς τὸν νομὸν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἄλβιος, τέλος δὲ δημοσίου διδασκάλου εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Χίου. Ἐν Παρισίοις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ι. Μ. Ἑβεράρτου. ΑΩ'Κ» (σελ. ις', 144, 8ον). Οὗτος ἐν ἀρχῇ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ τάσσει ἐξαίρετα προλεγόμενα, ἐξ ὧν ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς· «Κατὰ τὴν γνώμην τῶν περιηγητῶν ἡ νῦν ὁμιλουμένη γλῶσσα, ἀντὶ νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὴν μάθησιν τῆς ἑλληνικῆς, εἶναι

μάλιστα καὶ βλαβερὰ, ἐπειδὴ μανθάνει τις κακὴν προφορὰν, συνειθίζει νὰ ἐκλαμβάνῃ ἐσφαλμένως πολλὰς λέξεις, αἵτινες ἤλλαξαν τὴν παλαιάν των σημασίαν, καὶ νὰ μεταχειρίζηται ἀκαταλλήλους συντάξεις. — Πρῶτον μὲν περὶ τῆς προφορᾶς δὲν συμφωνῶ καθόλου μὲ τοὺς κατηγόρους· ἐπειδὴ εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι αὐτὴ σώζει τῶν περισσοτέρων γραμμάτων καὶ συλλαβῶν τὸν φθόγγον καὶ τὴν φωνὴν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἂν ὄχι εἰς τοὺς παμπαλαίους καιροὺς, τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ Χριστὸν αἰῶνας. Ἔπειτα διαφυλάττει καὶ τὸν τόνον, τὸ καιριώτατον μέρος τῆς παλαιᾶς προσῳδίας, μὲ μικρὰν παραλλαγὴν, ἀλλὰ διὰ τὰ καθόλου ὁμοιον μὲ τὴν παλαιὰν συνήθειαν. — Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα φαίνεται ὅτι ἀρκεῖ ὁ τόνος διὰ νὰ στολίσῃ μὲ τὴν πρέπουσαν χάριν τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον καὶ ἐξαιρέτως ἐπὶ τοῦ πεζοῦ λόγου· καὶ θέλει τὸ πληροφορηθῆν ὅστις ἀκούσῃ ἑλληνικὸν λόγον προφερόμενον ἀπὸ Γραικὸν προκομμένον. — Περὶ δὲ τῆς ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν τῆς σημασίας τῶν λέξεων ἐνδεχομένης συγχύσεως, λέγω ὅτι πολλαὶ λέξεις, αἵτινες κατὰ τὸ φαινόμενον ἐκλαμβάνονται εἰς σημασίαν παρηλλαγμένην ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν, ἤτοι σῴζουν σπανίαν μὲν, παλαιὰν δὲ σημασίαν, ἢ ἔχουν νεωτέραν τινὰ, παλαιὰν ὅμως καὶ ἐκείνην καὶ ἐπικρατήσασαν εἰς τοὺς ὑστερινοὺς αἰῶνας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὥστε εὑρίσκεται εἰς ἐκείνου τοῦ καιροῦ τὰ συγγράμματα (σελ. θ′, ι′).—Κανεὶς, οὔτε περιηγητὴς, ἢ πεπαιδευμένος τῆς Εὐρώπης, δὲν ἐπεχείρησεν ἕως τὴν σήμερον νὰ ἐκθέσῃ ἢ ἀναπτύξῃ τὸ σύστημα τῆς γλώσσης ταύτης (τῆς ἁπλοελληνικῆς). Κανεὶς δὲν ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ τὴν ἀντιπαρεξετάσῃ γραμματικῶς πρὸς τὴν παλαιάν. Ἄγγλος τις περιηγητὴς ἔκαμε πρὸ ὀλίγου διεξοδικὴν διατριβὴν περὶ αὐτῆς, τῆς ὁποίας τὴν ἐπίκρισιν ἐβιάβασα εἰς τὸν Λόγιον Ἑρμῆν. Αὐτὸς περισρίζεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένης ἁπλοελληνικῆς γλώσσης, συγκρίνει τὰς διαφόρους νέας διαλέκτους ἀναμεταξύ των, καὶ ταύτας ἐπιπολαίως, χωρὶς καμμίαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐκ παραλλήλου σύγκρισιν, καὶ τέλος πάντων ἀποφαίνεται, ὅτι ἡ ἁπλοελληνικὴ σώζει ἴσως τόσην ὁμοιότητα μὲ τὴν ἑλληνικὴν, ὅσην ἡ ἰταλικὴ μὲ τὴν λατινικήν. Ab uno disce omnia» (σελ. ιβ′, κ′).

Β′.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΑΠΟΠΛΑΝΗΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΟΣ ΙΑΤΡΟΥ.

Ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν φέρει ἐξαίρετος ἀπολογητικὴ πραγματεία τοῦ γνωστοῦ παρ' ἡμῖν σοφοῦ ἀπολογητοῦ Ἰωάννου Σκαλτζούνη. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν αὐτῆς ἔδωκε διατριβή τις τοῦ ἐν Καστελλοκάμπῳ τῶν Πατρῶν ἰατροῦ Ἀργυρίου Θ. Διαμαντοπούλου ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς ἄρθροις τοῦ ἀττικοῦ Ἡμερολογίου τοῦ 1886 ἐκδοθεῖσα καὶ ἐπιγραφομένη· «Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὰς νεωτέρας ἐπιστημονικὰς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου, Σπένσερ, Χαέκελ καὶ ἄλλων (*). Δυστυχῶς ὁ συγγραφεὺς συγκαταλέγεται, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν τάξιν τῶν νεωτέρων ἐκείνων ἐν Ἑλλάδι λογίων, αἵτινες μόλις ἀρξάμενοι νὰ μανθάνωσί τι, καὶ ἐν ᾧ ὀφείλουσιν ἐπὶ μακρὸν ἔτι μετὰ εἰλικρινείας καὶ ἀφοσιώσεως νὰ ἀσχολῶνται περὶ τὰς σπουδὰς, ἃς φαίνονται ἀγαπῶντες, παρίστανται λίαν προώρως πρὸ τοῦ κοινοῦ ὡς διδάσκαλοι κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον δογματικοὶ καὶ τολμηροὶ εἰς τὰς ἀποφάνσεις αὐτῶν ὄντες, ὅσον ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν ἐπλησίασαν. Ἡ τάξις τῶν τοιούτων λογίων νομίζει, ὅτι κατορθοῖ μέγα τι καὶ ὑπεραίρεται ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς μυκτηρίζουσα παρατόλμως καὶ προπετῶς ὅ,τι ὁλόκληρον τὸ ἔθνος καὶ τοσαῦτα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων σέβουσι καὶ τιμῶσι· τὸ δ' ἔτι χεῖρον νομίζει, ὅτι οὕτω πράττουσα καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἀτελεστάτων μὲν καὶ πλημμελῶν, ἀλλὰ πάντοτε ὀλεθρίων, δοξασιῶν αὐτῆς διὰ παντοίων τρόπων ἐπιδιώκουσα εὐεργετεῖ τὸ ἔθνος, εἰς ὃ ἀνήκει, ἐν ᾧ τοὐναντίον καιρίως βλάπτει αὐτὸ καὶ ἀνοίγει εὐρυτέρας τὰς πληγὰς, αἵτινες ἐπαπειλοῦσι τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον. Φανταζεται δηλαδὴ ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐποχὴ, ἔνδοξος δι' αὐτὴν καὶ ποθεινὴ, καθ' ἣν καταλιπόντες οἱ πολλοὶ τὰ πάτρια ἔν τε τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ θὰ παραδεθῶσιν εἰς τὰς

(*) Ὅρα Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου 1886 σελ. 222—255.

νεωτέρας, ὡς λέγουσιν, ἐπιστημονικὰς θεωρίας καὶ ἀληθείας, ὧν οὗτοι προκύπτουσι διαπρύσιοι κήρυκες· τότε, λέγουσιν, αἱ πλάναι καὶ αἱ προλήψεις θὰ ἐκλίπωσι καὶ ὁ ἄνθρωπος θὰ χαίρῃ καὶ θὰ προοδεύῃ πεπληροφορημένος πλέον περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς συγγενείας αὐτοῦ πρὸς τοὺς πιθήκους καὶ πρὸς τὴν ἀνόργανον φύσιν. Καὶ βεβαίως τότε θὰ εἴμεθα κατ' αὐτοὺς ἐν ὑπερτέρᾳ ἀκμῇ, καὶ ἡ ἐπὶ τὰ πρόσω πορεία τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἀνθρώπων θὰ εἶναι ἀσυγκρίτως μείζων ἢ ἡ νῦν.

Καὶ ὅτι μὲν αἱ τοιαῦται δοξασίαι ἀντὶ νὰ ὠφελήσωσι καιρίως ἔβλαψαν καὶ βλάπτουσι τά τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια ἑκάστου συμφέροντα καὶ καταβιβάζουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς βαθμῖδα κατωτέραν πολλῶν ζώων, δύναται νὰ ἴδῃ πᾶς προσεκτικὸς παρατηρητὴς, περιοριζόμενος μάλιστα εἰς ὀλίγας σκέψεις τῶν ὀπαδῶν τῶν νέων διδαγμάτων. Ὅταν δὲ θελήσῃ μετὰ πλείονος προσοχῆς νὰ ἐπισκοπήσῃ ἅπαντα τὸν καθ' ἡμᾶς βίον, θὰ ἀναγνωρίσῃ ἐξ ἅπαντος τὰ ὀλέθρια καὶ ὀδυνηρὰ ἀποτελέσματα τῶν τοιούτων διδαγμάτων ἐν πάσῃ τῇ νεωτέρᾳ καχεξίᾳ ἡμῶν. Ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐπιστημονικῶς ταῦτα ὠφελοῦσι τρανώτατον μαρτύριον εἶναι ἡ τῶν ἐπιστημῶν παρ' ἡμῖν ἀτελεστάτη μορφή, ἐν ᾧ ἀναλόγως πλείονες παρ' ἡμῖν ἢ ἀλλαχοῦ ἐμφανίζονται κήρυκες τῶν τοιούτων νεωτέρων ἐπιστημονικῶν θεωριῶν καὶ ἀληθειῶν. Ἀλλ' ἀδιάφορον! Ὑπάρχει ἐλευθερία λόγου, καὶ ἕκαστος δύναται νὰ εἴπῃ ὅ,τι αἰσθάνεται καὶ σκέπτεται ἢ νομίζει ὅτι γινώσκει καὶ ἔμαθεν. Ἕκαστος δικαιοῦται νὰ ἔχῃ ἰδίας ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις καὶ μάλιστα ἐπιστημονικὰς, καὶ ταύτας φυσικῶς δικαιοῦται νὰ καταστήσῃ κτῆμα κοινὸν ὅσον τὸ δυνατὸν πλειόνων ἀδελφῶν, εἴτε πιθήκων εἴτε ἀνθρώπων. Ἐν τούτοις μένει πάλιν καί τι ἄλυτον. Πῶς δηλαδὴ οἱ τῶν καινῶν διδαγμάτων ὑπέρμαχοι ζητοῦσι πάντοτε νὰ κατοχυρῶνται ὄπισθεν τῆς ἐπιστήμης, τῆς προόδου, τῆς ἀληθείας, ὄπισθεν τοὐλάχιστον ἑνὸς ἥρωος, ὡς νομίζουσι, τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἔπειτα καταφωρῶνται πᾶν ἄλλο λέγοντες καὶ ὑποστηρίζοντες, ἢ ὅ,τι ἡ ἐπιστήμη πρεσβεύει καὶ ἀποδέχεται, πᾶν ἄλλο ἢ ὅ,τι ἐδιδάχθη παρ' αὐτῶν, ὧν τὴν μαρτυρίαν ὡς ἀκαταμάχητον ἀπόδειξιν τῆς ἰσχύος τῶν λεγομένων προσάγουσι (*). Τοῦτο ἀπαν-

(*) Οὕτως ἐν ἄλλῃ τινὶ διατριβῇ τοῦ αὐτοῦ Ἡμερολογίου Πέτρος τις Ἀποστολίδης ἐκ Πειραιῶς πραγματευόμενος περὶ τοῦ ἐσταυρωμένου τοῦ Van Dyck πρὸς ἄλλους μεταχειρίζεται καὶ τὰς ἑξῆς ἐκφράσεις: «ἡμεῖς τὰ τέκνα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος θαυμάζοντες μετὰ τοῦ Ρενὰν κτλ.». — «Σήμερον, ὅτε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπαλλαγὲν τοῦ δέους τῶν προλήψεων ἀναμετρεῖ μετὰ τοῦ Ρενὰν κτλ.». — «δι' ἡμᾶς τὰ τέκνα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ γλυκὺς διδάσκαλος τῆς ἀγάπης κτλ.». Τίνες εἶναι αὐτοὶ τὰ τέκνα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος; τί δὲ γινώσκει ὁ διατριβογράφος περὶ τοῦ Ρενάν; καὶ πῶς ἄρα γε ὅσοι δὲν εἶναι τέκνα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος παραδέχονται τὸν Ἰησοῦν; Ταῦτα μὲν δὲν λέγει ὁ γράψας, τρέπει ὅμως τὴν Ἔδεσσαν εἰς Ἔδεσσον (ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἐδέσσου), καὶ εἶναι κήρυξ καὶ αὐτὸς τῶν νέων διδαγμάτων, καὶ μάχεται γενναίως καθ' ἑαυτὸν ἵνα ἀπαλλάξῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τοῦ δέους τῶν προλήψεων, ἱστάμενος παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ρενάν!

(*) Τὸ δογματικὸν τοῦ Διαμαντοπούλου καταφαίνεται καὶ εἰς ζήτημά τι, ὅπερ ὡς ἐν παρόδῳ μνημονεύει, καὶ ὅμως δὲν διστάζει νὰ εἴπῃ, ὅτι κατὰ προσέγγισιν ὁρίζεται ὁ μακρὸς χρόνος τῆς ἐπὶ γῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπείρως μείζων τοῦ κοινῶς πρεσβευομένου. Καὶ λοιπὸν ἀποφαίνεται προσάγων ὡς ἐπιχείρημα τὸ περὶ τῶν φρεάτων τοῦ δέλτα καὶ τῶν ἀνακαλυπτομένων ἐκεῖ κεράμων. «Γνωστὸν ἤδη ὑπάρχει τῇ ἐπιστήμῃ κατὰ πόσον διὰ τῆς κατα-

τᾷ τις συνεχῶς ἐν τοῖς γραφομένοις τῶν τοιούτων νεωτέρων ἐν Ἑλλάδι λογίων, ἐνίοτε μάλιστα μετὰ τοσαύτης ἐπιτηδειότητος ἀσκούμενον, ὥστε νὰ κινδυνεύῃ νὰ πιστεύσῃ εἰς τοὺς ἰσχυρισμοὺς αὐτῶν ὡς φέροντας κῦρός τι ἐπιστημονικὸν καὶ ὑποστηριχθέντας ὑπό τινος διασήμου ἐπιστήμονος, καὶ αὐτὸς ὁ μᾶλλον προσεκτικὸς καὶ ἐφεκτικὸς ἀναγνώστης. Τί σημαίνει τοῦτο; Ἆρά γε μόνον ἄγνοιαν, καὶ ἄγνοιαν πλέον χυδαίαν καὶ ὅλως ἀπρεπῆ εἰς λογίους ἀνθρώπους; Ἢ μήπως καὶ ἐνταῦθα ἡ μεγάλη στοργὴ πρὸς τὰ ἴδια πειθαναγκάζῃ νὰ περιβάλλωμεν αὐτὰ τὸ ψευδὲς ἔνδυμα τῆς ἐπιστήμης καὶ μεγάλου τινὸς φυσιοδίφου; Τῇ ἀληθείᾳ τὸ ζήτημα τοῦτο μένει εἰς ἡμᾶς ἀνεξήγητον, καὶ ἴσως νεανικῆς ἐξάψεως καὶ ἀπειρίας καὶ τοῦτο ἴδιον πολλάκις εἶναι τὸ νὰ νομίζῃ τις ἀναμφηρίστους καὶ γενικῶς πρεσβευομένας ἀληθείας, πᾶν ὅ,τι εἰς ὀλίγων τὸν ἐγκέφαλον ἐγκλείεται καὶ ὀλίγοι ἔχουσι τὴν τόλμην νὰ προβάλωσιν εἰς τὸ μέσον ὡς ἰδίαν πεποίθησιν.

Τοιοῦτός τις φαίνεται καὶ ὁ διατριβογράφος ἰατρὸς τοῦ ἀττικοῦ Ἡμερολογίου, ὅστις μονονουχὶ λέγει, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς διατριβῆς αὐτοῦ εἶναι ἡ τελευταία ἐπιστημονικὴ ἀπόφανσις περὶ ζητημάτων σπουδαιοτάτων καὶ τοὺς πάντας τὰ μέγιστα ἐνδιαφερόντων (*).

Καὶ ὅμως ὁ κατὰ πάντα ἄριστος καὶ τὴν δικαιοσύνην μετὰ τῆς ἀληθείας παρὰ τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ ἠθικῇ περιέπων Ἰωάννης Σκαλτσούνης ἀποδεικνύει τὸν ἰατρὸν τοῦτον παρουσιάζοντα τὰ ἕωλα ὡς καινὰ καὶ συγχέοντα ἁπλᾶς ὑποθέσεις πρὸς ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις. Ἡ ἀλήθεια εἶναι τοσοῦτον προφανὴς καὶ χειραπτή, ὥστε οὐδ' ὁ πλέον ἐνθουσιώδης θαυμαστὴς καὶ ὀπαδὸς τῶν νέων διδαγμάτων θὰ τολμήσῃ νὰ εἴπῃ, ὅτι περιέχεται ἴχνος νεωτέρας ἀληθοῦς ἐπιστημονικῆς θεωρίας περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ῥηθείσῃ διατριβῇ τοῦ ἰατροῦ Ἀργυρίου Θ. Διαμαντοπούλου. Τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὴν διατριβὴν στολίζουσι τὰ ὀνόματα ποικίλων φυσιοδιφῶν, οἱονεὶ ἐπιβαλλόμενα εἰς τὸν ἀναγνώστην καὶ καθιστῶντα αὐτὸν ἀναπολόγητον, ὅπως αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ παράθυρα διαφόρων ἐμπορικῶν καταστημάτων φέρουσι παντοίας πληροφορίας περὶ τῆς γνησιότητος καὶ ἀξίας τῶν προϊόντων ἅτινα ἐν αὐτοῖς πωλοῦνται. Καὶ ὅμως πάντα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ κατισχύσωσι τῆς ἐπιστημονικῆς ὄντως ἀναιρέσεως τοῦ Ἰωάννου Σκαλτσούνη, ἣν θεωροῦμεν ἀπολογητικὴν πραγματείαν, ἐπειδὴ πράγματι ἡ ἀξιάγαστος καὶ παντὸς ἐπαίνου ὑπερτέρα πρόθεσις τοῦ συγγραφέως εἶναι νὰ ἀπολογηθῇ ὑπὲρ τῆς πατρίου θρησκείας καὶ τῶν γνησίων ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν ἀπέναντι τῆς διαστροφῆς αὐτῶν καὶ τοῦ διασυρμοῦ. Παρατίθεμεν δὲ ἐνταῦθα ἅπασαν ταύτην τὴν σπουδαίαν πραγματείαν ὡς συνοψίζουσαν τὰ τελευταῖα ἐπιστημονικὰ ἐξαγόμενα ἐπὶ δύο σπουδαιοτάτων ζητημάτων, ὧν τὴν τελευταίαν ἔρευναν ἀτελέστατα παρακολουθοῦντές τινες τολμῶσι νὰ ἐμφανιασθῶσι πρὸ τῶν πολλῶν ὡς ὁδηγοὶ καὶ διδάσκαλοι.

φερομένης ἴλυος ὑψοῖ ἐτησίως τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ὁ ἀρδεύων αὐτὸ Νεῖλος. Ἐάν τις ὑπολογίσῃ κατὰ προσέγγισιν τὸ βάθος, εἰς ὃ εὑρέθησαν αἱ περὶ ὧν πρόκειται κέραμοι, — παραβάλῃ δὲ τὸ βάθος τοῦτο πρὸς τὴν κατ' ἔτος ἐπίχωσιν, θέλει φθάσει κατ' ἀνάγκην καὶ ἄκων νὰ παραδεχθῇ ὅτι κατά τινας μὲν πρὸ 30,000 ἐτῶν, κατ' ἄλλους δὲ πρὸ 70,000 ὑπῆρχεν ἐν Αἰγύπτῳ λαός τις τελειότερος τῶν νῦν ἀγρίων». Μεταξὺ 30,000 καὶ 70,000 ἐτῶν διάστημα βεβαίως μικρὸν ὑπάρχει καὶ ἡ προσέγγισις εἶναι ἀσφαλής, ὥστε οὐδεὶς δικαιοῦται περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης ἀληθείας νὰ ἀμφιβάλλῃ.

Τὴν δοξασίαν περὶ καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πιθηκοειδοῦς τινος κτήνους, προταθεῖσαν μὲν ὑπὸ τοῦ Δαρβίνου ὡς ὑπόθεσιν ἀξίαν μελέτης, ἀποκρουσθεῖσαν δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστέρων φυσιοδιφῶν καὶ ναυαγήσασαν ἀπέναντι τῶν ἐξαγομένων τῶν παλαιοντολογικῶν ἐρευνῶν, παραμορφοῦντες οἱ ὑλισταὶ καὶ εἰς ἐπιστημονικὴν μετατρέποντες ἀλήθειαν, ἐπιχειροῦσι τὴν ἐπίλυσιν τοῦ περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου ζητήματος. Συναρμολογοῦντες τὴν ὑπόθεσιν ταύτην μετ' ἄλλης θεωρίας, ἐξελεγχθείσης ἤδη ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ὡς ψευδοῦς καὶ ἀνυποστάτου, τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου ὕλης, ἀνεγείρουσι φαντασιῶδες καὶ χιμαιρικὸν οἰκοδόμημα, ὅπερ ἀντιτάσσουσιν εἰς τὸ δόγμα τῆς δημιουργίας. Ἐὰν ὑποθέσωμεν, λέγουσιν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου ὕλης παρήχθη αὐτομάτως μία ζωϊκὴ κυψέλη, ἓν κύτταρον ζωῆς, ἁπλοῦν ἔντομον ἢ μικρόβιον, δυνάμεθα δι' αὐτοῦ καὶ μόνου νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν γένεσιν τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ γόνοι τῆς πρώτης ταύτης κυψέλης, αὐτομάτως παραχθείσης καὶ βλαστησάσης ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνελισσόμενοι ἠρέμως καὶ κατὰ διάρκειαν ἀναριθμήτων κύκλων αἰώνων μετεμορφώθησαν εἰς σκώληκας, οὗτοι δὲ εἰς ἑρπετά, εἰς βατράχους, εἰς πτηνά, εἰς λέοντας, εἰς πιθήκους, ἀπὸ δὲ τῆς μεταμορφώσεως ἑνὸς τούτων παρήχθη ὁ ἄνθρωπος.

Ἀλλ' ὁ σωρείτης οὗτος καὶ τὸ ἐπὶ νοσηρᾶς φαντασίας ἐγειρόμενον οἰκοδόμημα καταρρέει καὶ ἐξαφανίζεται ἀπέναντι δύο ἀναλλοιώτων, ἀκαταγωνίστων καὶ ἀδιαφιλονεικήτων τῆς φύσεως νόμων. Καὶ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον ἡ ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου ὕλης παραγωγὴ ζωῆς, ἔστω καὶ ἁπλοῦ κυττάρου ἢ ἐντόμου, ἄνευ σπερματίων παραχθέντων ὑπὸ ἄλλου ζωϊκοῦ ὄντος εἶναι φυσικῶς ἀδύνατος, κατὰ δὲ τὸν ἕτερον βιολογικὸν νόμον τὰ ζωϊκὰ εἴδη διατηροῦσι πάντοτε τοὺς ἰδιάζοντας εἰς ἕκαστον χαρακτῆρας, οὐδέποτε δὲ συγχέονται οὐδὲ εἶδός τι δύναται νὰ παραχθῇ ἀπὸ ἕτερον. Οἱ δύο οὗτοι φυσικοὶ νόμοι, εἶναι αἱ ὕφαλοι, ἐφ' ὧν προσέκρουσαν καὶ ἐναυάγησαν πᾶσαι αἱ κατὰ καιροὺς ἐπινοηθεῖσαι θεωρίαι πρὸς διεξήγησιν τῆς ἐνάρξεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀπτοῦ καὶ ὑλικοῦ κόσμου.

Ἡ ζωὴ ἢ ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ αὐτομάτως ἐβλάστησεν, ἢ ἐδημιουργήθη ὑπὸ ἀρχῆς καὶ δυνάμεως ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τῶν μη-

χανικῶν νόμων τῆς ἀνοργάνου ὕλης. Αὐτόματος γένεσις ἢ δημιουργία! τρίτη ὑπόθεσις δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν ἡ αὐτόματος γένεσις εἶναι φυσικῶς ἀδύνατος, ἡ δημιουργία δὲν εἶναι ἁπλῶς δόγμα θρησκευτικόν, εἶναι ἀλήθεια αὐταπόδεικτος ἀπορρέουσα ἐξ αὐτῶν τῶν φυσικῶν νόμων. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἢ ἐβλάστησε καὶ παρήχθη αὐτομάτως ἀπὸ τῆς γῆς, ἢ παρήχθη ἐκ τινος ἄλλου ζωϊκοῦ πλάσματος, ἢ ἐδημιουργήθη ὑπὸ ἀρχῆς καὶ δυνάμεως ὑπερκοσμίου καὶ πνευματικῆς, ἥτις ἐπροίκισεν αὐτὸν διὰ πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων διακρινουσῶν αὐτὸν μεταξὺ πάντων τῶν λοιπῶν τῆς κτίσεως πλασμάτων· ἑτέρα ὑπόθεσις δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν δὲ καὶ ἡ αὐτόματος γένεσις ἑνὸς εἴδους ἀπὸ ἕτερον εἶναι ἀδύνατος, ἡ γένεσις τοῦ ἀνθρώπου ἐξ ἄλλης ἀρχῆς καὶ δημιουργοῦ δυνάμεως δὲν εἶναι ἁπλοῦν θρησκευτικὸν δόγμα ἀλλ' ἀλήθεια πειραματικὴ καὶ ἀναμφίλεκτος.

Πρὸ τριάκοντα πέντε περίπου ἐτῶν οἱ δύο οὗτοι φυσικοὶ νόμοι διημφισβητήθησαν καὶ ἐγένοντο ὑποκείμενον μακρῶν καὶ σπουδαίων μελετῶν. Καὶ ὁ μὲν Πουσὲ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὁ Mantegazza εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνήγγειλαν ὅτι διὰ τῶν γενομένων ὑπ' αὐτῶν πειραμάτων ἀπεδεικνύετο τὸ ἐφικτὸν τῆς αὐτομάτου γενέσεως ἐκ τῆς ἀνοργάνου ὕλης, ὁ δὲ Δαρβῖνος ἐπρότεινεν εἰς τὴν μελέτην τῶν φυσιοδιφῶν τὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ζωϊκοῦ βασιλείου διὰ τῆς ἀνελίξεως ἑνὸς πρωτοπλάσματος. Ἀλλὰ καὶ τὰ πειράματα τοῦ Πουσὲ καὶ τοῦ Mantegazza περὶ αὐτομάτου τῆς ζωῆς ἐμφανίσεως ἀπεδείχθησαν ἐσφαλμένα, ὁριστικῶς δὲ ὑπὸ τῶν φυσιοδιφῶν ἡ θεωρία αὐτῶν κατεδικάσθη, καὶ ἡ τοῦ Δαρβίνου ὑπόθεσις κατεδείχθη ὡς μὴ ἔχουσα ἐπιστημονικήν τινα βάσιν καὶ ἀντίθετος πρὸς τὰ ἐξαγόμενα τῶν γενομένων παλαιοντολογικῶν ἐκζητήσεων.

Τοιαύτης οὔσης τῆς ἐπιστημονικῆς θέσεως τοῦ ζητήματος περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου, Ἕλλην ἰατρὸς ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους τούτου διατριβὴν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου», ἐν ᾗ, ἐπικαλούμενος τὰ γενόμενα ὑπὸ τοῦ Πουσὲ καὶ τοῦ Mantegazza πειράματα καὶ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Δαρβίνου, διδάσκων δὲ ὡς ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν τὴν

περὶ αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς θεωρίαν καὶ ὡς γεγονὸς ἀναμφισβήτητον τὰ περὶ μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν, μηδένα δὲ λόγον ποιούμενος οὔτε περὶ τῶν φυσικῶν νόμων καθ' ὧν αἱ θεωρίαι αὗται ἀντιστρατεύονται, οὔτε περὶ τῶν γενομένων νέων ἐκζητήσεων ἐπὶ τῆς δαρβινείου προτάσεως, οὔτε περὶ τῆς γνώμης τῶν ἐπιφανῶν φυσιοδιφῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀποφαίνεται ἄνευ ἐνδοιασμοῦ τινος ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐνάρξεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἡ μὲν αὐτόματος τῆς ζωῆς βλάστησις, κατὰ τὸν συγγραφέα, καὶ ἡ διὰ πειραμάτων ἀνάπτυξις μικροσκοπικῶν ὄντων ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου ὕλης, διατελεῖ γεγονὸς ἀδιαφιλονείκητον, ὡς ἀπέδειξαν ὁ Πουσὲ καὶ ὁ Mantegazza, ἡ δὲ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πιθήκου τινὸς κατοίκου τῆς Μεσημβρινῆς Ἀσίας ἢ τῆς Βορείου Ἀφρικῆς προφανῶς καταδείκνυται ἐκ τῆς μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν τῆς δαρβινείου θεωρίας. Καὶ ἀνομολογεῖ μὲν ὁ διατριβογράφος ὅτι ἡ θεωρία αὕτη προσκρούει εἰς τὸν νόμον τοῦ ἀμεταβλήτου τῶν ζωϊκῶν εἰδῶν, ἀλλὰ τὴν δυσχέρειαν ὑπερπηδᾷ διὰ γενναιοτάτου ἅλματος. Ἀποβάλλοντες τὴν ὑπερκόσμιον γένεσιν, λέγει ὁ συγγραφεύς, ἀναγκαίως πρέπει νὰ στραφῶμεν πρὸς τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς μητρὸς γῆς, ἥτις, κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως πορευομένη, δὲν ἐδύνατο ἢ ἐκ τῶν σπλάγχνων της νὰ παράσχῃ κατὰ τὰς γεωλογικὰς αὐτῆς περιόδους, τὰ ὄντα ἅπαντα, μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐξαιρουμένου.»

Τοῦ Ἕλληνος ἰατροῦ ἐπικαλουμένου πρὸς πίστωσιν τῶν διδασκαλιῶν του τὰς θεωρίας τοῦ Πουσὲ καὶ τοῦ Mantegazza ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Δαρβίνου ἀφ' ἑτέρου, σύντομος ἔκθεσις τῆς ἱστορίας τῶν θεωριῶν τούτων θὰ ἀρκέσῃ ὅπως καταστήσῃ προφανὲς τὸ πεπλανημένον τοῦ ἰσχυρισμοῦ, μαρτυροῦντος καὶ τὴν παντελῆ ἄγνοιαν τῶν ὅρων καὶ τῆς θέσεως τοῦ ζητήματος.

Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ὁ Ρέδης, ἰταλὸς φυσιοδίφης, πρὸς βεβαίωσιν τοῦ καθολικοῦ περὶ τῆς ζωῆς νόμου, καθ' ὃν ἡ ζωὴ ἐκπορεύεται πάντοτε ἀπὸ τῆς ζωῆς, ἰσχυρίζετο ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἔντομα τὰ ἐκ τῶν σεσηπότων κρεάτων παραγόμενα γεννῶνται ἀπὸ τὰ ζωϊκὰ σπερμάτια ὧν γέμει ἡ γηΐνη ἀτμόσφαιρα. Πρὸς πίστωσιν τούτου ἑτοιμάζων τεμάχια κρέατος καὶ ἐναποθέτων εἰς ἀγγεῖα προπαρασκευασθέντα ὅπως προφυλάξωσιν αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἐπαφῆς τῶν ἐντόμων τῆς ἀτμο-

σφαίρας, ἐξηκρίβωσεν ὅτι καὶ μετὰ τὴν σῆψιν δὲν παρήγοντο σκώληκες ἀπὸ τῶν σεσηπότων κρεάτων. Ὁ ὁλλανδὸς Schwamerdon ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν μικροσκοπικὴν ἔρευναν τοῦ βίου τῶν ἐντόμων καὶ περιγράψας μεθ' ὅλης τῆς ἀκριβείας τοὺς τρόπους τῆς μεταδόσεως τῆς ζωῆς τῶν ἐντόμων, νέας ἔδωκεν ἀποδείξεις περὶ τῆς καθολικότητος τοῦ νόμου τῆς ἐκπορεύσεως τῆς ζωῆς ἀπὸ τῆς ζωῆς. Μεταγενέστερος φυσιοδίφης διὰ νέων πειραμάτων ἐκύρωσε τὰ συμπεράσματα τοῦ Ρέδη, ἡ δὲ θεωρία τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς ἐκ τῆς ἀνοργάνου ὕλης δὲν ἐθεωρεῖτο ἔκτοτε οὐδὲ σπουδαίας ἐπιστημονικῆς συζητήσεως ἀξία. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1859 ὁ Πουσὲ ἐδημοσίευσε διατριβὴν δι' ἧς ἀνήγγελλεν ὅτι ἐπαναλαβὼν τὰ πειράματα τοῦ Ρέδη κατέληξεν εἰς ἐναντία ἀποτελέσματα, ἐπιτυχὼν τὴν παραγωγὴν σκωλήκων ἐκ σεσηπότων κρεάτων, καίτοι ἐκκαθαρίσας τὴν περὶ αὐτὰ ἀτμοσφαῖραν ἀπὸ παντὸς ζωϊκοῦ σπερματίου. Ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν νέων τούτων πειραμάτων ὁ Κλαύδιος Βερνὰρδ καὶ ὁ Quatrefages, ὁ δὲ Φλουρὰνς ὑποβαλὼν ἔκθεσιν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀπεφάνθη λίαν ἐφεκτικῶς. Μετὰ μικρὸν ὁ ἐπιφανὴς Παστὲρ ἐπιχειρήσας τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος καὶ τὴν ἐξέλεγξιν τῶν πειραμάτων τοῦ Πουσέ, ἀπηύθυνεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν σπουδαῖον ὑπόμνημα, δι' οὗ ἀνεσκεύαζε μὲν τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ ἐκεῖνος κατέληξεν, ἀνήγγελλε δὲ νέα πειράματα ἐξελέγχοντα προφανῶς τὴν πλάνην τῆς περὶ αὐτομάτου γενέσεως θεωρίας καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς ἀντιθέτου τοῦ Ρέδη δοξασίας. Ἡ Ἀκαδημία συνέστησε τότε ἐπιτροπὴν προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Φλουράνς, ἥτις προσκαλέσασα τοὺς ἀντιδοξοῦντας νὰ ἐπαναλάβωσιν ἐνώπιον αὐτῆς τὰ πειράματα, ἀπεφάνθη ὁριστικῶς κατὰ τῆς θεωρίας περὶ τῆς αὐτομάτου γενέσεως, ὁ δὲ Φλουρὰνς ὑπέβαλεν, ἐπ' ὀνόματι τῆς ἐπιτροπῆς, ἐκτενεστάτην περὶ τῶν πεπραγμένων ἔκθεσιν καταλήγουσαν εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα· «Ὅτε ἀνηγγέλθησαν τὰ νέα πειράματα τοῦ Πουσέ, ἡ δὲ γνώμη μου δὲν εἶχεν ἔτι ὁριστικῶς μορφωθῇ, ἀπεφάνθην μετά τινος δισταγμοῦ. Ἀλλ' ἤδη ἡ πεποίθησίς μου εἶναι πλήρης καὶ ἀποφαίνομαι μετὰ θετικότητος. Τὰ γενόμενα ὑπὸ τοῦ Παστὲρ πειράματα λύουσιν ὁριστικῶς τὸ ζήτημα. Κατὰ τὴν περὶ αὐτομάτου γενέσεως θεωρίαν ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν ὕλην σεσηπυῖαν καὶ ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, ὅπως ἔχωμεν καὶ παραγωγὴν ἐντόμων. Ἀλλ' ὁ Παστὲρ ἐναποτίθησι σεσηπυίας ὕλας ἐν ἀτμοσφαίρᾳ, ἣν ἐκκαθαίρει ἀπὸ ζωϊκῶν σπερματίων, καὶ οὐδὲν ἔντομον γεννᾶται. Αὐτόματος γένεσις λοιπὸν δὲν ὑπάρχει, ἐπὶ δὲ τοῦ προκειμένου δὲν ἐπιτρέπεται πλέον ἀμφιβολία· ὁ ἐγείρων δισταγμοὺς ἀποδεικνύει ὅτι δὲν νοεῖ οὐδὲ τοὺς ὅρους τοῦ ζητήματος.» Ὁ Ἄγγλος ὑλιστὴς Huxley, ὑπέρμαχος τῆς θεωρίας περὶ αὐτομάτου γενέσεως, παρευρεθεὶς εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Παστὲρ γενόμενα πειράματα καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγλίαν, ἔγραφε μεθ' ὅλης τῆς εἰλικρινείας· «Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου δὲν ἐπιτρέπεται πλέον συζήτησις· ὁ Παστὲρ διὰ τῶν τελευταίων πειραμάτων του ἀνέτρεψεν ἄρδην καὶ διὰ παντὸς τὴν περὶ αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς θεωρίαν.» Τὰ πειράματα ἐπανελήφθησαν ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν Ἐρεμβεργ, Σουάν, Σοὺλτζ καὶ Οὔγγερ, τὰ δὲ ἐξαγόμενα ὑπῆρξαν πάντοτε τὰ αὐτά, ἡ δὲ βεβαίωσις τοῦ Παστὲρ περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐκπορεύσεως τῆς ζωῆς ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου ὕλης ἄνευ προϋπάρξεως σπερματίων, ἐγένετο δεκτὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὡς ἀληθεια ἀναμφισβητήτως καὶ πειραματικῶς ἀποδεδειγμένη (*). Ἀλλ' ὁ γράφων εἰς τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον πρὸς οὐδὲν λογισάμενος οὔτε τὰ ἔργα τοῦ Παστέρ, οὔτε τὰς ἀποφάνσεις τοῦ ὑλιστοῦ Huxley, οὔτε τὰ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων, οὔτε τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἀποδεκτὴν γενομένην ἀλήθειαν περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς αὐτομάτου γενέσεως καὶ ἐπικαλούμενος τὴν ἤδη ἐξελεγχθεῖσαν πεπλανημένην τοῦ Πουσὲ γνώμην, ἀγγέλλει εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ὅτι ἡ περὶ αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς θεωρία διατελεῖ γεγονὸς ἀδιαφιλονείκητον!

Τί δὲ ἐγένοντο τὰ πειράματα καὶ αἱ μελέται τοῦ Mantegazza ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου; Εἶναι πασίγνωστον εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον ὅτι μετὰ τὰς γενομένας ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐκζητήσεις καὶ ἐξελέγξεις ὁ διάσημος ἰταλός, οὗ τινος ἡ πολυμάθεια εἶναι ἴση πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν, ἀπεκήρυξε τὰς ἰδίας δοξασίας καὶ κατεδίκασε τὴν περὶ αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς θεωρίαν, ὑπὲρ ἧς ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπερεμάχησε. Μὴ ἐνθυμούμενος εἰς τίνα τῶν

(*) Ὅρα· Les colonies animales et la formation des organismes ὑπὸ Edmond Perier, 1881.

συγγραμμάτων του ἀνέγνωσα τὰ περὶ τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἔκτοτε μετάγνωσίν του, ἔγραψα πρὸς τὸν ἐπιφανῆ ἄνδρα παρακαλῶν αὐτὸν νὰ μοὶ ὑποδείξῃ εἰς τίνα τῶν συγγραφῶν του ἠδυνάμην ν' ἀνεύρω ὅ,τι ἐζήτουν, ἐκεῖνος δέ, φρονῶν ὅτι καὶ τοῦ κόπου ἀνάξιον εἶναι πλέον νὰ ἐνασχολῆταί τις ἐπὶ τοιούτου ζητήματος καὶ ἐπὶ μελετῶν ἃς αὐτὸς οὗτος ἀπεκήρυξε, μοὶ ἀπηύθυνε τὴν ἑπομένην ἀπάντησιν·

«Ἐν Φλωρεντίᾳ, 1 Ἀπριλίου 1886.

Ἀγαπητέ μοι Κύριε!

Αἱ περὶ τῆς θεωρίας τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς μελέται μου δύνανται ἤδη νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προϊστορικαί, συμβουλεύω δ' ὑμᾶς, νὰ μὴ λάβητε αὐτὰς ὑπ' ὄψει. Αἱ μελέται αὗται ἐγένοντο πρὸ 34 ἐτῶν! Ἔκτοτε ἡ ἐπιστήμη ἀποκτήσασα σπουδαιότατα μέσα παρατηρήσεως, ὧν προηγουμένως ἐστερεῖτο, κατέληξεν εἰς δοξασίας ὅλως ἐναντίας τῶν ἐμῶν.

Mantegazza.»

Ἀλλ' ὁ Ἕλλην ἰατρὸς ἐπικαλούμενος τὰς προϊστορικὰς ταύτας μελέτας τοῦ διασήμου Mantegazza, τὰς ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἀποκηρυχθείσας καὶ χαρακτηριζομένας ὡς ἀναξίας μελέτης, μᾶς διδάσκει ὡς ἀδιαφιλονείκητον ἀλήθειαν τὰς ἐν αὐταῖς σκέψεις καὶ τὰ συμπεράσματά του! Καθ' ὃν χρόνον δὲ ὁ Κλαύδιος Βερνὰρδ βεβαιοῖ ὅτι «τὸ ὢν εἶναι ὢν διότι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει δύναμις ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ αὐτομάτως», ὁ δὲ Brüche διδάσκει ὅτι «ἡ αὐτόματος γένεσις δὲν εἶναι μόνον ἀπίθανος ἀλλὰ φυσικῶς ἀδύνατος, τὸ δὲ ζήτημα περὶ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ζωῆς παρουσιάζεται ἁπλούστατον, ὅταν παραδεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν ἀρχικῆς καὶ δημιουργικῆς δυνάμεως ὅλως ξένης καὶ ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τῆς ὕλης, ἧς ἄνευ ἡ πρώτη τῆς ζωῆς ἀρχὴ θὰ ἦτο φυσικῶς ἀδύνατος», καθ' ὃν χρόνον ὁ Βίρχοφ στηλιτεύει τὸν Χέκελ ὡς ὁμιλοῦντα περὶ αὐτομάτου γενέσεως μετὰ τὴν βεβαιωθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἀλήθειαν περὶ τοῦ φυσικῶς ἀδυνάτου τῆς ἐκπορεύσεως τῆς ζωῆς ἀπὸ τῆς ὕλης, ὁ Ἕλλην ἰατρός, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν πειραμάτων τοῦ Πουσὲ καὶ Mantegazza, ὡσεὶ μὴ ὑπῆρχε περὶ αὐτῶν οὔτε ἀμφισβήτησις οὔτε ἀντιλογία οὔτε ἐπιστημονικὴ ἀποκήρυξις, οὔτε αὐτῶν τῶν ἰδίων μετάγνωσις, μᾶς προσκαλεῖ νὰ ἀποσκορακίσωμεν τὰς περὶ δημιουργίας τῆς ζωῆς πε-

ποιθήσεις ἀποδεχόμενοι τὴν ὀρθότητα τῆς θεωρίας περὶ αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς!

Τί δὲ νὰ εἴπω περὶ τῆς διδασκομένης ὑπὸ τοῦ συγγραφέως δαρβινείου θεωρίας ὡς ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης υἱοθετηθείσης καὶ τί περὶ τῆς γενεαλογικῆς τοῦ Χέκελ κλίμακος, ἐφ' ἧς στηριζόμενος βεβαιοῖ ὅτι οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἦσαν θαλάσσια ὄντα τῶν ὠκεανῶν τῆς Μαδαγασκάρης καὶ Κεϋλάνης;

Ἀγνοεῖ ἄρα γε ὁ ταῦτα γράφων ὅτι ὁ Δάρβιν, ὁ διατυπώσας τὴν περὶ μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν θεωρίαν, ἀνωμολόγησε μετά τινα χρόνον ὅτι «οἱ φυσιοδίφαι, εἰς οὓς ἡ ἐπιστήμη ὀφείλει τὸ πλεῖστον τῶν σημερινῶν προόδων, δὲν ἀποδέχονται τὴν ὑπ' αὐτοῦ προταθεῖσαν ὑπόθεσιν τῆς παραγωγῆς τοῦ ἑνὸς εἴδους ἀπὸ ἑτέρου;» Ἀνέγνω ἄρα γε ὅτι καὶ ὁ Κυβιὲ καὶ ὁ Ἀγαζίζ καὶ ὁ Argyle καὶ ὁ Browne καὶ ὁ Βοῦλγερ ἀπέκρουσαν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Δαρβίνου ὡς ἐξελεγχομένην ψευδῆ ὑπὸ τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἀνέγνω δὲ καὶ τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς ἀνθρωπολογικῆς ἑταιρίας τῶν Παρισίων; «Ἐγὼ οὐδεμίαν δύναμαι νὰ ἀποδεχθῶ ἐκ τῶν διδασκαλιῶν περὶ παραγωγῆς τῶν ζωϊκῶν ὄντων διὰ τῆς ἐξελίξεως καὶ μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν. Αἱ δαρβίνειοι θεωρίαι προσκρούουσιν εἰς γεγονὸς φυσιολογικὸν ἀδιαφιλονείκητον· διατελοῦσιν εἰς πλήρη ἀντίθεσιν καὶ ἐναντιότητα πρὸς τὸν νόμον τῆς μὴ συγχύσεως τῶν εἰδῶν ἐν μέσῳ πασῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς μεταβολῶν. Ὁ θέλων νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν ἐπιστήμην ὀφείλει ἀναγκαίως ν' ἀποδεχθῇ τὴν ὕπαρξιν καὶ διατήρησιν τῶν εἰδῶν ὡς γεγονὸς ἀρχέτυπον, οὐδὲ πρέπει νὰ θυσιάζῃ τὰς θετικὰς γνώσεις καὶ τὰς βεβαιωθείσας ἐπιστημονικὰς ἀληθείας εἰς ὑπόθεσιν (τὴν δαρβίνειον) εὐφυᾶ μέν, ἀλλὰ μὴ ἔχουσαν ὑπόστασιν ἐνώπιον τῶν πραγμάτων.»

Ἀγνοεῖ ἄρα γε ὁ Ἕλλην ἰατρὸς ὅτι τὴν γενεαλογικὴν τοῦ Χέκελ κλίμακα ὁ Ἀγαζίζ ἐθεώρησεν ὡς ἀποκύημα νοσούσης φαντασίας ἀνάξιον ἐπιστημονικῆς μελέτης, ὁ δὲ ὀπαδὸς τοῦ Δαρβίνου Φεριὲ ὡς ἔργον ἀπονενοημένον καὶ καταγέλαστον, ὁ δὲ Mantegazza ὡς ὑπονομεύσαν τὴν δαρβίνειον θεωρίαν καὶ ἐπισύραν ἐπ' αὐτῆς τὰ βέλη τοῦ μυκτηρισμοῦ; Γνωρίζει ἄρα γε τὰ τελευταῖα ἐξαγόμενα τῶν παλαιοντολογικῶν μελετῶν τὰ ἀνατρέψαντα ἄρδην τὴν δαρβίνειον ὑπό-

θεσιν καὶ καταδείξαντα αὐτὴν ἀντιφάσκουσαν καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ πρὸς τὰ πράγματα; Ὁ ζωολόγος Van Beneden βεβαιοῖ ὅτι, «οὐδεμία παρετηρήθη ἀλλοίωσις ἢ ἐλαχίστη μετάμειψις ζωϊκῶν ὄντων, οἱ δὲ τὴν μόρφωσιν τῶν εἰδῶν ἀποδίδοντες εἰς τὴν φυσικὴν διαλογὴν λανθάνονται», ὁ δὲ Barrande ἐπεκτείνας τὰς παλαιοντολογικὰς ἐρεύνας του ἐπὶ 350 εἰδῶν κατέληξεν εἰς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα, «οὐδὲ ἴχνος παρετήρησα ἀποδεικνύον ὅτι ἐπῆλθεν ἐλαχίστη τῶν εἰδῶν μετάμειψις, πλεῖστοι δὲ παλαιοντολόγοι ἐξετάσαντες καὶ ἄλλα εἴδη καὶ ἄλλας γεωλογικὰς ἐποχὰς οὐδὲν ἴχνος τοιαύτης μεταμορφώσεως ἀνεκάλυψαν».

Πρὶν ἢ ὁ συγγραφεὺς βεβαιώσῃ ὅτι ἐξετάζοντες τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς λιθίνης ἐποχῆς καὶ ἐντεῦθεν ἀπαντῶμεν καταφανῆ τὰ δείγματα τῆς βραδείας ἐπὶ τὰ πρόσω ἐξελίξεώς του καὶ ὅτι τὰ εὑρεθέντα κρανία εἰς πολλὰ σπήλαια ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν δολιχοκεφάλων, πλησιάζουσαν μᾶλλον πρὸς τὴν τοῦ κιμπανζῆ, ἐμελέτησεν ἄρα γε τὰ ἐξαγόμενα, εἰς ἃ κατέληξαν αἱ τελευταῖαι ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι, βεβαιούμενα μὲν ὑπὸ διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν, ἐκθέτοντα δὲ εἰς τὸν μυκτηρισμὸν καὶ εἰς τὸν γέλωτα τὰ ὑπὸ τοῦ Χέκελ ἐκ τῆς μορφῆς κρανίων τινῶν συμπεράσματα; Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἔνγην ἀνακαλυφθὲν κρανίον ἔν τινι σπηλαίῳ τῆς Ἑλβετίας μὴ ἔχον, κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ δαρβινισμοῦ, οὔτε τοὺς χαρακτῆρας τοῦ κρανίου τοῦ πιθήκου, οὐδὲ τοὺς τοῦ ἀνθρώπου, ἐθεωρήθη ὡς κρανίον ἑτέρου ἀνθρωποειδοῦς ζώου μεσάζοντος, ἐξ οὗ παρήχθη ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἐσχάτως μυρία ἐξητάσθησαν κρανία τῶν σημερινῶν κατοίκων τῆς Αὐστραλίας μηδόλως διαφέροντα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἔνγην ἐξευρεθέντος. Ὁ περιώνυμος τοῦ Neanderthal σκελετός, ὁ θεωρηθεὶς ὡς μέσος ὅρος μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ πιθήκου, ἦτο σκελετὸς ἀνθρώπου ἐν παθολογικῇ διατελοῦντος καταστάσει. «Τὰ παλαιότατα κρανία, ἔγραφεν ὁ Βίρχοφ, οὐδὲν ἐμφαίνουσι τεκμήριον ὑποδεεστέρας καταγωγῆς· μόνον τὸ τοῦ Neanderthal ἐμποιεῖ τὸ πρῶτον τοιαύτην ἐντύπωσιν, ἀλλὰ τοῦτο ἀπεδείχθη ἤδη ὡς παθολογικὴ μόρφωσις». Ἡ συνελθοῦσα ἐν Στουτγάρτῃ ἐπιστημονικὴ σύνοδος ἐξήλεγξε τὰς περὶ τῶν ἐξευρεθέντων ἀπολιθωθέντων κρανίων βεβαιώσεις τοῦ Χέκελ καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ δαρβινισμοῦ ὀπαδῶν ὡς καὶ τὰ ἐκ τούτων συμπεράσματα καὶ τὰς μὲν κατέδειξεν ἀνακριβεῖς, τὰ δὲ ὡς ὅλως φαντασιώδη καὶ χιμαιρικά.

Ὁ Δάρβιν αὐτὸς ἀνεγνώρισε τὴν σπουδαιότητα τῶν γενομένων νέων μελετῶν κατὰ τῆς προταθείσης ὑπ' αὐτοῦ θεωρίας περὶ παραγωγῆς τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοῦ ἑτέρου εἴδους. «Ὁμολογῶ, ἔλεγεν, ὅτι αἱ ἀντιρρήσεις αὗται εἶναι βεβαίως σπουδαιόταται, εἶναι μάλιστα τοσαύτης βαρύτητος, ὥστε διάσημοι παλαιοντολόγοι οἷοι ὁ Barrande, ὁ Pictet, ὁ Φαλκόνερ, ὡς καὶ ἐπιφανεῖς γεωλόγοι μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὑπεστήριξαν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀμεταβλήτου τῶν ζωϊκῶν εἰδῶν». Μόναι τῶν δαρβινιστῶν τῆς Ἑλλάδος αἱ πεποιθήσεις ἔμειναν σταθεραὶ καὶ ἀδιάσειστοι καὶ οὐδὲ ἀντίρρησιν ἀνέχονται κατὰ τῶν θεωριῶν τῆς αὐτομάτου γενέσεως καὶ τῆς μεταμορφώσεως καὶ μεταμείψεως τῶν ζωϊκῶν εἰδῶν! «Οὕτως, ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ, ἐχωρίσθη ὁ ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωπος καὶ ἀπετέλεσεν ἰδίαν τάξιν, ἀφήσας ἐν τοῖς σπαργάνοις τοὺς ἑαυτοῦ ἐξαδέλφους, πρώτους ἢ δευτέρους ἢ τρίτους ἀδιάφορον τοῦτο, Γορίλαν, Κιμπανζῆ καὶ Οὐραγκοτάγκον. Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἀντιτάσσεται κατὰ ῥοροποιῶν ἀποπλανήσεων.»

Ἀποπλανήσεων; Ἀλλ' ἀνέγνωσεν ἄρα γε ὁ Ἕλλην ἰατρὸς τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ μεγαλοφυοῦς Ἀγαζίζ τοῦ καταπλήξαντος τοὺς δύο κόσμους διὰ τῶν ἀνακαλύψεων καὶ μελετῶν αὐτοῦ, τοῦ διευθύνοντος τὸ πλουσιώτερον τοῦ κόσμου ζωολογικὸν μουσεῖον καὶ περὶ οὗ ὁ ὑλιστὴς Βύχνερ ἔγραφεν, «ὁ Ἀγαζίζ εἶναι ὁ περιφανέστερος τῶν φυσιοδιφῶν», ὁ δὲ Mantegazza ἐβεβαίου ὅτι «ἡ γνώμη τοῦ Ἀγαζίζ ἰσοφαρίζει πρὸς τὴν γνώμην μιᾶς ὅλης ἀκαδημίας φυσιοδιφῶν»; «Ἡ θεωρία τοῦ Δαρβίνου ἀντίκειται εἰς τὰς ὀρθὰς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μεθόδους, πρόκειται δὲ νὰ ἐπιδράσῃ ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς προόδου αὐτῶν. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Δαρβίνου δὲν ἐκπηγάζει ἀπὸ τῶν παρατηρηθέντων γεγονότων, ἀλλ' εἶναι θεωρία ἐκ τῶν προτέρων ἐπινοηθεῖσα καὶ ἀντιτασσομένη εἰς ἀρχὰς ὁριστικῶς ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἐγκριθείσας, ἀναδείκνυται δὲ ἐκ διαμέτρου ἐναντία τῶν ἀρχῶν τῆς ζωολογίας καὶ φυσιολογίας. Ἡ ἐπιστήμη θεωρεῖ ὡς ἀξίωμα τὴν γένεσιν τοῦ ὁμοίου ἐκ τοῦ ὁμοίου καὶ τὸ ἀμετάβλητον τοῦ εἴδους διὰ τοῦ ὑφισταμένου φυσιολογικοῦ συνδέσμου. Αἱ ποικιλίαι τῶν ἀτόμων τοῦ αὐτοῦ εἴδους εἶναι ἀναρίθμητοι, ἀλλ' οὐδεμία τούτων παρεκβαίνει τῶν χαρακτήρων τοῦ εἴδους. Παρετήρησα 27,000 κογχυλῶν καὶ δὲν

ἀπήντησα μίαν πρὸς τὴν ἄλλην ὁμοιάζουσαν ἀκριβῶς ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις τῆς μορφῆς, ἀλλὰ καὶ οὐδεμίαν εὗρον παρεκβαίνουσαν τῶν χαρακτήρων τοῦ εἴδους ἢ ὑπεμφαίνουσαν ἀβεβαιότητα περὶ τῶν ὁρίων τούτου. Τὰ γεγονότα καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ παρατηρήσεις μᾶς ἀπομακρύνουσι τῆς Δαρβινείου θεωρίας καὶ μᾶς ὁδηγοῦσιν εἰς ὑπερτάτην Νόησιν ἀποκαλυπτομένην καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἐξαισίας τῶν ἀτόμων ποικιλίας καὶ τῆς ἀναλλοιώτου τῶν εἰδῶν συντηρήσεως.»

Θρησκευτικαὶ μακροχρόνιοι ἀποπλανήσεις! Ἀλλ' ἀνέγνω ἆρά γε ὁ συγγραφεὺς τῆς διατριβῆς τὰ δημοσιευθέντα πρακτικὰ τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἀνθρωπολογικῆς ἑταιρίας τοῦ ἔτους 1882; «Δὲν πρέπει νὰ αἰτιώμεθα τὸν Δάρβιν, ἔλεγεν εἰς μίαν τῶν συνεδριάσεων τῆς ἑταιρίας ὁ περιφανὴς Βίρχοφ, ἀλλὰ τοὺς ἡμετέρους τῆς Γερμανίας φυσιοδίφας, ὅσοι διέστρεψαν τὰς θεωρίας του μέχρις ὑλιστικῆς δοξασίας. Αὐτὸς οὗτος ὡμολόγει ὅτι αἱ ἀνατομικαὶ καὶ φυσιολογικαὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου γνώσεις του ἦσαν λίαν περιωρισμέναι, ἐφ' ὅσον δὲ καὶ ἂν παρωθήσωμεν τὰς περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑποθέσεις φθάνωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ πρό τινος διδασκομένη ὑπό τινων θεωρία περὶ ἐκπορεύσεως αὐτοῦ ἐξ ἄλλου ζωϊκοῦ ὀργανισμοῦ οὐδεμίαν ἔχει ἐπιστημονικὴν ὑπόστασιν. Ἡ θεωρία αὕτη ἀποδείκνυται ψευδὴς ὅταν ἐμβριθῶς μελετήσωμεν τὰ πράγματα, ἐγὼ δὲ φρονῶ ὅτι ἡ ἡμετέρα ἑταιρία νέον ἐκτήσατο τίτλον δόξης μὴ θαμβωθεῖσα ὑπὸ τῆς Δαρβινείου θεωρίας καὶ διατηρήσασα πλήρη ἀταραξίαν, καθ' ἣν ἐποχὴν αὕτη ἐγένετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀποδεκτὴ ὑπό τινων ἐπιστημόνων.»

Γνωρίζει ἆρά γε τὸ συμπέρασμα εἰς ὃ κατέληξεν ὁ Dr. James μετὰ εἰκοσαετῆ μελέτην τῆς Δαρβινείου θεωρίας; «Τὸ προτεινόμενον ὑπὸ τῶν Δαρβινιστῶν σύστημα πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν περὶ δημιουργίας πεποιθήσεων τῆς ἀνθρωπότητος, ἔγραφεν ὁ διάσημος ἰατρός, ἔχει ὡς σημεῖον ἀφετηρίας τὸ ἄγνωστον, ὡς ἀποδείξεις τὸ κενόν, ὡς ἀναγκαῖον συμπέρασμα τὸ τερατῶδες καὶ τὸ φυσικῶς ἀδύνατον.»

Οὐδὲν τούτων ὁ Ἕλλην ἰατρὸς ἀνέγνωσε καὶ οὐδὲν ἐγίνωσκε, λέγω δὲ τοῦτο μετ' ἀνυποκρίτου πεποιθήσεως, οὐχὶ πρὸς μομφήν, ἀλλὰ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς καλῆς του πίστεως καὶ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. Ἀνὴρ ἔντιμος

καὶ ἐπιστήμων, οἷος ὁ γράψας, οὐδέποτε θὰ ἐπεκαλεῖτο πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δοξασίας του τὴν αὐθεντίαν τοῦ Mantegazza, ἐὰν ἐγνώριζε τὴν μετάγνωσιν αὐτοῦ, οὐδὲ τὰ πειράματα τοῦ Πουσὲ θὰ ἐπρότεινεν ὡς ἐπιχειρήματα ἐὰν ἐγίνωσκεν ὅτι κατεδείχθησαν πεπλανημένα καὶ ὡς τοιαῦτα ἀπεκρούσθησαν ὑπό τε τῆς ἀκαδημίας τῶν Παρισίων καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἐπιφανῶν φυσιοδιφῶν, οὐδὲ θὰ ἀπέκρυπτε πάσας τὰς γενομένας ἐρεύνας καὶ μελέτας ἐπὶ τῆς Δαρβινείου θεωρίας, δι' ὧν κατεδείχθη τὸ πλημμελὲς καὶ ἀνυπόστατον αὐτῆς. Ὁ συγγραφεὺς ἀναγνοὺς πιθανῶς πόνημά τι τοῦ Χέκελ ἢ τοῦ Πουσὲ ἐπείσθη περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν δοξασιῶν των παρασυρόμενος ὑπὸ τῆς γενικῆς τῶν ἰατρῶν τάσεως τοῦ ὑπάγειν πάντα τὰ φαινόμενα, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ διανοητικὰ καὶ ἠθικὰ γεγονότα καὶ τὰ ὑπερκόσμια αἴτια τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων, εἰς τοὺς μηχανικοὺς νόμους τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Οἱ ἰατροί, ἔλεγον εἰς ἄλλην περίστασιν, εἶναι ὅλως ἀναρμόδιοι πρὸς συζήτησιν μεταφυσικῶν, κοσμολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων, ἐφ' ὅσον, περισπώμενοι ὑπὸ τῶν φροντίδων τῆς ἐνασκήσεως τῆς ἐπιστήμης, δὲν ἐγκύψωσιν εἰς ἰδιαιτέρας καὶ ἐνδελεχεῖς ἐπ' αὐτῶν μελέτας. Ἡ δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον διατριβὴ νέαν παρέχει ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ταύτης. Ἡ ἔμφυτος τοῦ ἀνθρώπου ἱκανότης τοῦ ἐνορᾶν καὶ διαγινώσκειν τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ γεγονότων ἀνεπιδέκτων αἰσθητῆς καὶ πρακτικῆς πείρας, ἀποχαυνοῦται εἰς τοὺς συγκεντροῦντας ἀποκλειστικῶς τὰς σκέψεις καὶ παρατηρήσεις των ἐπὶ ὅλως ὑλικῶν καὶ μηχανικῶν φαινομένων. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀντικειμένων τῶν μὴ ἀποτελούντων τὸ ἀντικείμενον τῶν συνήθων σκέψεων καὶ ἐπιζητήσεων τῶν ἰατρῶν, εὐκόλως ἀποδέχονται τὴν ἐπίλυσιν παντὸς ζητήματος σύμφωνον πρὸς τὰς μεθόδους καὶ τὴν ροπὴν τοῦ πνεύματός των. Βουλόμενοι καὶ εἰς ἐπισταμένην ἐπιδιδόμενοι ἐκζήτησιν καὶ τὰς καταλλήλους ἐφαρμόζοντες μεθόδους νικῶσι βεβαίως τὴν ροπὴν τοῦ πνεύματος καὶ καθίστανται οὕτω ἁρμοδιώτεροι παντὸς ἄλλου πρὸς λύσιν τῶν ἀνθρωπολογικῶν προβλημάτων, ἀλλ' οὔτε πάντες ἐνδιαφέρονται οὔτε εἰς τοιαύτας ἐρεύνας συνήθως ἐπιδίδονται οὔτε ἡ ἐνάσκησις τῆς ἐπιστήμης ἐπιτρέπει πάντοτε εἰς αὐτοὺς τοιαύτας ἐκζητήσεις, οἱ πλεῖστοι δὲ ἢ ἀδιαφοροῦσιν ἢ ἀκολουθοῦντες τὴν ἐμπειρικὴν τοῦ πνεύματός των ροπὴν θεωροῦσιν ὡς ἀναξίαν μελέτης πᾶσαν πεποίθησιν ἢ θεωρίαν μὴ ἀποδει-

κνυσμένην διὰ τῆς αἰσθητῆς τῶν πραγμάτων παρατηρήσεως. Ἰδοὺ διατί οἱ Χάλερ καὶ οἱ Φοδερέ, καὶ οἱ Λορδά, καὶ οἱ Bertulus καὶ οἱ Βουφαλίνη καὶ οἱ Βεμέρο ἐπιχειροῦσι νὰ ὑπερασπίσωσι τὰς βιολογικὰς ἐπιστήμας κατὰ τῶν δοξαζόντων ὅτι αὗται ὁδηγοῦσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὑλοδοξίαν καὶ τὸν σκεπτισμόν, οἱ δὲ μὴ ἐγκύψαντες εἰς τὴν ἐμβριθῆ μελέτην τοιούτων ζητημάτων ἀποφαίνονται μετ' ἀπερισκεψίας καὶ κουφότητος καὶ διδάσκουσιν ὡς ἐπιστημονικὰ δόγματα ὑποθέσεις ἢ θεωρίας προτεινομένας πρὸς ἁπλῆν μελέτην καὶ ἔρευναν ἢ ἐξελεγχομένας ψευδεῖς ὑπό τε τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τῶν πραγμάτων. Οἱ δὲ ἐν Ἑλλάδι δαρβινισταὶ προέβησαν καὶ περαιτέρω, διότι οὐ μόνον τὴν δαρβίνειον ὑπόθεσιν, ἐγκαταλειπομένην ἤδη ὑπὸ τῆς ἐν Ἑσπερίᾳ ἐπιστήμης, προτείνουσιν ὡς ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ συναρμολογοῦντες ταύτην μετὰ τῶν μύθων τοῦ Χέκελ καὶ τῶν ἀσεβειῶν τοῦ Βύχνερ ἁρμοποιοῦσιν αὐτὴν πρὸς τὸν ἀθεϊσμὸν καὶ ὑλισμὸν καὶ τὴν διάνοιαν τῆς νεότητος στραγγαλίζοντες δηλητηριάζουσι τὰς καρδίας καὶ διασείουσι πᾶν αἴσθημα ἠθικότητος καὶ ὑποσκάπτουσι τὰς βάσεις παντὸς γενναίου καὶ ὑψηλοῦ φρονήματος.

Ὁ Δάρβιν οὐ μόνον διὰ τῶν λόγων καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἐδήλου τὰ βαθέα θρησκευτικὰ αὐτοῦ συναισθήματα, ἀλλ' ἐδόξαζεν ὅτι ἡ ἀνέλιξις τῆς πρώτης ζωϊκῆς κυψέλης πεπροικισμένης διὰ τεραστίας καὶ ἀκαταλήπτου δυνάμεως ἐξ ἧς παρήχθη διὰ μεταμορφώσεων καὶ μεταμείψεων τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ζωϊκὸν βασίλειον καὶ τὸ θαῦμα τῆς φύσεως, ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ πλήρης ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως ἀπείρου καὶ ὑπερκοσμίου αἰτιότητος, ὑπερτάτης καὶ ἀκαταλήπτου δυνάμεως, πανσόφου καὶ παντοδυνάμου Θεοῦ. Ὁ Δάρβιν οὐδέποτε ἀπεδέξατο τὴν θεωρίαν τῆς αὐτομάτου γενέσεως τοῦ πρώτου ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιφανέντος πρωτοπλάσματος, οὐδέποτε ἀπήγγειλε τὴν ἐπιστημονικὴν βλασφημίαν τῆς βλαστήσεως τῆς ζωῆς ἀπὸ τῆς ἀοργάνου ὕλης. «Δὲν βλέπω, ἔλεγε, διὰ τίνα λόγον αἱ θεωρίαι μου θὰ σκανδαλίσωσι τὸ ἀγνότατον τοῦ ἀνθρώπου θρησκευτικὸν αἴσθημα. Τὸ μεγαλεῖον τῆς δημιουργίας εἰς τοῦτο μάλιστα ἔγκειται, ὅτι ἅπαν τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ζωϊκὸν βασίλειον ἐπήγασεν ἐξ ἑνὸς ἢ πλειόνων ὄντων ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ προικισθέντων δι' ἀπεράντου καὶ καταπληκτικῆς παραγωγικῆς δυνάμεως». Ὁ δὲ ὀπαδὸς αὐτοῦ Assa Gray ὁλόκληρον ἐξεπόνησε συγγραφήν, ὅπως ἀποδείξῃ τὴν ὑφισταμένην ἁρμονίαν μεταξὺ

τῆς περὶ ἀνελίξεως τῆς ζωῆς θεωρίας καὶ τῶν θρησκευτικῶν περὶ δημιουργίας πεποιθήσεων. «Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Δαρβίνου, ἔγραφεν, ὁρᾷ τὴν τάξιν τῶν τῆς ζωῆς φαινομένων οὐχὶ δὲ καὶ τὸ παραγαγὸν αὐτὴν αἴτιον. Ἐὰν ἀπεδεικνύετο ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα προέκυψαν ἐκ τῆς ἀνελίξεως τῶν πρώτων ἀρχετύπων τῆς ζωῆς καὶ τῆς βαθμιαίας αὐτῶν μεταβολῆς, ἡ ἐνυπάρχουσα ἁρμονία μεταξὺ τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου καὶ τῶν νέων ἐμφανίσεων θὰ ἐνίσχυε τὰ ἐπιχειρήματα περὶ προϋπάρξεως σχεδίου καὶ Δημιουργοῦ» (*). Ὁ δὲ Σπένσερ ἐφαρμόσας τὴν δαρβίνειον θεωρίαν ἐπὶ τῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων διετύπου τὰς ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου δοξασίας τῶν δαρβινιστῶν. «Βεβαίως, γράφει ἐν τῷ περὶ Ἀγωγῆς συγγράμματι αὐτοῦ, ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐχθρὰ τῶν δεισιδαιμονιῶν, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐχθρὰ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας. Βεβαίως μέρος τι τῆς χυδαίας ἐπιστήμης ἐμφορεῖται πνεύματος ἀντιθρησκευτικοῦ, τὸ πνεῦμα ὅμως τοῦτο δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην, τὴν εἰσδύουσαν ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐμβατεύουσαν εἰς τὰ βάθη τῶν φαινομένων. Ἀληθὴς θρησκεία καὶ ἀληθὴς ἐπιστήμη, εἶναι δύο ὁμαίμονες ἀδελφαί, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν ἄνευ βλάβης ἀμφοτέρων. Ἡ θρησκεία ἀκμάζει, ὅταν ὑπηρετῆται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, ἡ δὲ ἐπιστήμη μεγαλύνεται, ὅταν εἶνε θρησκευτική. Τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ ἔργα δὲν ἐπήγασαν κυρίως ἐκ τῆς διανοίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐνεπνεύσθησαν εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν ὑπὸ ἐξόχου θρησκευτικοῦ πνεύματος. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι φιλόθρησκος, διότι ἐνῷ δεικνύει εἰς ἡμᾶς πᾶν ὅ,τι δυνάμεθα νὰ μάθωμεν, γνωρίζει ἡμῖν τὰ ὅρια πέρα τῶν ὁποίων οὐδὲν νὰ γνωρίσωμεν δυνάμεθα».

Ἀλλ' οἱ ἐν Γερμανίᾳ ὑλισταί, ὁ Βύχνερ, ὁ Χέκελ, ὁ Φόγτ, παραμορφώσαντες τὴν δαρβίνειον ὑπόθεσιν, συνδυάσαντες μετ' αὐτῆς τὴν ἀπονενοημένην περὶ αὐτομάτου τῆς ζωῆς γενέσεως θεωρίαν, βεβαιώσαντες ὅτι τὸ πρῶτον ζωϊκὸν κύτταρον ἐβλάστησεν αὐτόματον ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου ὕλης τῆς γῆς καὶ μυκτηρίσαντες πᾶσαν περὶ δημιουργίας πεποίθησιν, παρέστησαν τὴν θεωρίαν περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐξ ἄλλου ζωϊκοῦ πλάσματος ὡς τὴν ἄρνησιν πάσης θρη-

(*) Natural selection not inconsisted with natural theology ὑπὸ Assa Gray.

σκευτικῆς ἰδέας καὶ πεποιθήσεως, ὡς τὴν ἀπόδειξιν μὴ ὑπάρξεως πρώτης αἰτιότητος καὶ ὑπερκοσμίου δυνάμεως.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπικρινομένης διατριβῆς δὲν προέθετο ὡς σκοπὸν τὴν συζήτησιν τῶν μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας σχέσεων, οὐδὲ τὴν ἀνατροπὴν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ἐὰν δὲν ὑπῆρξεν οὗτος ὁ σκοπός, τοιαῦται εἶναι αἱ ἀναγκαῖαι συνέπειαι θεωριῶν ἀποκηρυττομένων μὲν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἀντιστρατευομένων δὲ πρὸς τοὺς ἀναγκαίους ὅρους καὶ πρὸς τὰς βάσεις ὑπερκοσμίου ἰδέας καὶ πεποιθήσεως.

Εἰς τὸ τελευταῖον τῆς διατριβῆς μέρος ὁ Ἕλλην ἰατρὸς ἐπιλαμβάνεται τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀγγέλλει ἡμῖν ὅτι ὁ μέλλων ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωπος δὲν θ' ἀποβῇ ἰσχυρότερος τοῦ συγχρόνου κατὰ τὰς σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἡ εὐκαμψία μάλιστα τοῦ σώματος καὶ ἡ ταχύτης τῶν ποδῶν θέλουσι μειωθῆ, ἀλλ' ἡ τῆς διανοίας ἀνάπτυξις ἔσται βεβαιότατον τοῦ μέλλοντος τάλαντον, μετ' αὐτῆς δὲ συμβαδίσει καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ ἀνθρώπου μόρφωσις, ἤτοι ἡ ἐπὶ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ ἐπίδρασις. Καὶ ἐγὼ μὲν δὲν συμμερίζομαι τὰς ἐλπίδας ταύτας, ἐὰν μάλιστα ἐπικρατήσωσιν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν λαῶν αἱ ὑλιστικαὶ θεωρίαι καθ' ἃς ἀρετὴ καὶ κακία, καθῆκον καὶ εὐθύνη εἶναι λέξεις κεναὶ παντὸς νοήματος, ἢ αἱ τοῦ Χέκελ διδασκαλίαι, καθ' ἃς ὁ ἄνθρωπος εἶναι προϊὸν τυχαίας ἀνελίξεως ἀνοργάνου ὕλης, ποικιλία τις ρυραγκουτάγκων ἢ πιθήκων, ἀλλ' οἱαιδήποτε περὶ τοῦ ἐπὶ γῆς μέλλοντος τοῦ ἀνθρώπου συζητήσεις εἶναι καθαρὰ ματαιοπονία, προτιμότερον δὲ εἶναι νὰ σκεπτώμεθα μετ' ἐμβριθείας καὶ λογικότητος ἐπὶ τῶν ἐνεστώτων. Ἤκουσα ἀπὸ στόματος διασήμων ἰατρῶν ὅτι ἡ νοσολογικὴ ἐπιστήμη εἰς νηπιώδη διάκειται θέσιν, ἐπικρατεῖ δὲ ἀβεβαιότης περὶ τὴν διαγνωστικήν, ἀπορία τελεσφόρων μέσων περὶ τὴν θεραπευτικήν, σκότος κατὰ τὴν πρόγνωσιν τῆς πορείας τῶν νοσημάτων, πλήρης δὲ ἄγνοια περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας τῶν χορηγουμένων φαρμάκων. Δὲν θὰ ἦτο ἀρά γε καὶ λογικώτερον καὶ ἐπωφελέστερον ἐὰν οἱ νοσολόγοι ἐπελαμβάνοντο τῆς μελέτης καὶ λύσεως τῶν ἀναριθμήτων φυσιολογικῶν καὶ παθολογικῶν ζητημάτων τῶν ἀναγομένων εἰς τὸν κύκλον τῶν γνώσεων καὶ παρατηρήσεών των, πρὶν ἢ ἐπιχειρίσωσι τὴν ἐξεύρεσιν τῶν περγαμηνῶν τῆς πιθηκοειδοῦς τοῦ ἀνθρώπου κατα-

γωγῆς καὶ ὁρίσωσι τὴν εὐεξίαν τῶν σωμάτων καὶ τὴν ταχύτητα τῶν ποδῶν τῶν μετὰ εἴκοσιν ἢ τριάκοντα αἰῶνας κατοίκων τῆς γῆς; Καὶ ἐὰν τοὐλάχιστον ἦσαν σύμφωνοι καὶ ἐπὶ τούτων θὰ ἐπωφελούμεθα τῶν γνώσεων καὶ διδασκαλιῶν των, ἀλλ' ἐν ᾧ κατὰ Αὔγουστον 1885 ὁ ἰατρὸς τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου μᾶς ἐδίδασκεν ὅτι ἡ αὐτόματος τῆς ζωῆς ἐκπόρευσις ἀπὸ τῆς ὕλης εἶναι ἀλήθεια ἀδιαφιλονείκητος, ἡ δὲ τοῦ ἀνθρώπου γένεσις ἀπὸ τοῦ πιθήκου θεωρία ἀναμφισβήτητος, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἕτερος Ἕλλην ἰατρὸς ἐδημοσίευσε διατριβὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Θρησκεία καὶ Ἐπιστήμη», δι' ἧς λάβρος ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ βαρβινισμοῦ καὶ τῶν ὑλιστικῶν θεωριῶν καὶ εἰς ἣν ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς· «Πολλοὶ δὲ καὶ σήμερον, λαμβάνοντες ὡς ὑπόδειγμα πλείστους ὅσους μικρᾶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀξίας καὶ σημασίας ἰατρούς, διακρινομένους οὐχὶ ἐπὶ ἐπιστημονικοῖς συγγράμμασι καὶ ἰατρικαῖς μελέταις, ἀλλ' ἐπὶ ἀσεβείᾳ καὶ ὑλισμῷ, φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἰατρικὴ ἄγει εἰς τὸν ὑλισμόν, τουτέστιν εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἀδικωτέρα ταύτης καὶ ἀβασιμωτέρα κατὰ τῆς ἐπιστήμης διαβολὴ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ· τὴν τοιαύτην μομφὴν καὶ συκοφαντίαν ἀνῆρεσαν καὶ ἀνυπόστατον ἀπέδειξαν λάτρεις τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης περιφανεῖς. Καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ βεβαιοῦμεν ὅτι ὅσα μέχρι τοῦδε ἰατρικὰ συγγράμματα διεξήλθομεν (καὶ διεξήλθομεν τὰ σπουδαιότερα), οὐδὲν οὐδαμοῦ συνᾴδον πρὸς τὰ τοῦ ὑλισμοῦ δόγματα ἢ πολεμοῦν τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας ἀπηντήσαμεν· τοὐναντίον μάλιστα ἡ σπουδὴ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἐκράτυνεν ἡμῶν ἐν πολλοῖς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις καὶ ἔπεισεν ἡμᾶς περὶ τοῦ ἀνυποστάτου τῶν ὑλιστικῶν θεωριῶν» (*).

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ,

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ σοφὸς καὶ ὁ ἄριστος τῶν παρ' ἡμῖν ἀπολογητῶν Σκαλτσούνης. Ἀλλὰ τίς ἆρά γε ἐκ τῶν τῆς προρρηθείσης τάξεως θ' ἀνεχθῇ νὰ πεισθῇ εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ νὰ ὁμολογήσῃ μετ' εἰλικρινείας, ὅτι ἐπλανᾶτο; Δυστυχῶς ἡ πλάνη εἶναι πολὺ πλειότερον πείσμων ἢ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐξελεγχομένη ἀγριαίνει καὶ πάσει δυνάμει προσπαθεῖ νὰ καταπνίξῃ ἐκείνην, ὑφ' ἧς τὸ προσω-

(*) Περιοδικὸν ὁ Σωτήρ. Τεῦχος Δεκ. 1885.

πεῖον παρουσιάζεται. Ἡμεῖς δὲ δὲν δυνάμεθα ἢ καὶ αὖθις νὰ ἐκφράσωμεν τὸ μύχιον ἄλγος, ὅπερ καταλαμβάνει πάντα συνετὸν φίλον τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας καὶ προόδου, διότι τοσοῦτον εὐχερῶς καὶ ἀνυποστόλως διασύρονται καὶ κατασυκοφαντοῦνται τὰ ἱερώτατα ὑπό τινων ἐκ τῆς νέας γενεᾶς, καὶ τὸ τοιοῦτο θεωρεῖται πρόοδος καὶ ἀνάπτυξις. Ἐν ᾧ δὲ ἐν τῇ δυσμικῇ Εὐρώπῃ τῇ τε καθολικῇ καὶ τῇ διαμαρτυρομένῃ ποικίλαι συγγραφαὶ προφυλάσσουσι τοὺς πολλοὺς ἀπὸ τῶν ὀλεθρίων αὐθαιρεσιῶν παραδόξων τινῶν καὶ θρασέων ἀνθρώπων, καὶ περιοδικὰ θρησκευτικὰ συγγράμματα φέρουσιν ὡς ἐπιγραφὴν τὸ τῆς ἀποκαλύψεως «Κράτει ὃ ἔχεις», παρ' ἡμῖν σκωρία καὶ προλήψεις κηρύσσονται, ὅσα ἱερὰ κειμήλια παρελάβομεν παρὰ τῶν πατέρων. Ἀλλ' εἴθε, εἴθε μηδέποτε παρὰ τῷ λαῷ νὰ εὕρωσιν ἠχὼ αἱ δύσηχοι αὗται φωναί, ἵνα μὴ ἡ ἐντεῦθεν ἀνεπανόρθωτος ζημία συνεπαγάγῃ θᾶσσον ἢ βράδιον τὴν πανωλεθρίαν. Οὐαὶ δὲ εἰς πᾶν ἔθνος καὶ μάλιστα εἰς τὸ ἡμέτερον, ὅταν ἀπαυθαδιάσῃ πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν θρησκείαν καὶ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων αὐτοῦ.

Γ'.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ.

Τὰ κατωτέρω ἐκδιδόμενα δύο ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα εὑρίσκονται ἐν τῷ 175 χειρογράφῳ τῆς πανεπιστημιακῆς ἐν Λειψίᾳ βιβλιοθήκης. Εἶναι δύο ἀρχιερέων τῆς Πελοποννήσου, τὸ πρῶτον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μονεμβασίας Νεοφύτου, τὸ δὲ δεύτερον μητροπολίτου τινὸς τῶν παλαιῶν Πατρῶν, ἀμφότερα δὲ πιθανῶς τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος. Ἐκδίδονται δὲ ἐνταῦθα καὶ διὰ τὸ γλωσσικὸν αὐτῶν ἐνδιαφέρον καὶ διότι δεικνύουσι τὸν ἤπιον καὶ συνετὸν τρόπον, καθ' ὃν ἔκριναν καλὸν νὰ διοικῶσι τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτοῖς ποίμνιον οἱ τότε πνευματικοὶ ποιμένες. Ἐν τῷ πρώτῳ εὑρίσκεται καὶ ἡ ἑξῆς

σημείωσις: Εἰς τὸν λαὸν ἀναγνωσθήτω ἐπ' ἐκκλησίας, ἥτις καὶ αὐτὴ δεικνύει τὴν πατρικὴν τοῦ ποιμένος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μέριμναν.

Α'.

Νεόφυτος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Μονεμβασίας ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Πελοποννήσου.

Τιμιώτατοι καὶ εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ καραβοκυραῖοι τῆς καθ' ἡμᾶς μητροπόλεως Μονεμβασίας καὶ ὁ λοιπὸς τοῦ Κυρίου χριστώνυμος λαὸς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι τέκνα ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, καὶ παρ' ἡμῶν εὐχὴ εὐλογία καὶ συγχώρησις. Δέομαι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ παντοκράτορος ἵνα ὑγιαίνητε ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς εἰς ἡμετέραν εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν ἀγαλλίασιν. Γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν ὅτι καὶ ἡμεῖς χάριτι Χριστοῦ καλῶς ἔχομεν. Ὅλων τὰ τίμια ὑμῶν γράμματα ἐλάβομεν καὶ τὴν ἀναφοράν, διὰ τῶν ὁποίων δικαιόνετε τοὺς ἱερεῖς αὐτούς, τὸν Σακελλάριον, τὸν παπᾶ Νικόλαον καὶ τὸν παπᾶ Ματθαῖον, πῶς εἶναι καλοὶ καὶ ἄξιοι καὶ μᾶς παρακαλεῖτε νὰ τοὺς συγχωρέσωμεν, ὅτι δὲν τὸ ἐκάμαμεν καλά· καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸ δὲν πταίομεν τίποτες. Ἡ εὐγενεία σας τοὺς κατηγορεῖτε καὶ πάλιν ἀτοί σας τοὺς ἀθωώνετε. Καὶ πάλιν δι' ἀγάπην σας δὲν παραβλέπω τὸ ζήτημά σας. Μόνον ἂς εἶναι ἀνεύθυνοι ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ πάλιν ἂς ἱερουργοῦν καὶ ἂς εὐλογοῦν καὶ ἂς ἁγιάζουν τὸν λαὸν ὡς καὶ πρότερον, σωφρόνως καὶ ταπεινῶς ὡς χρὴ τὸν ἱερέα, ἕως ὁποῦ νὰ ἔλθω καὶ ἐγὼ πρὸς τὰ αὐτόθι σωματικῶς νὰ σᾶς ἀπολαύσω. Πλὴν θέλω πρῶτον νὰ ἐξετάσωσιν οἱ ἐπίτροποι ἡμῶν ὅ τε οἰκονόμος, ὁ μέγας λογοθέτης καὶ ὁ μέγας ῥεφερενδάριος ἔτι καὶ ὁ ἔκδικος ὁ κὺρ Νικολὸς καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἐντιμότατοι κληρικοὶ καὶ εἰ μὲν καὶ ἡ ἀναφορὰ εἶναι ἀληθινή, ἔστωσαν λελυμένοι τοῦ ἱερουργεῖν οἱ ἄνωθεν ἱερεῖς· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ ἡ εὐχὴ καὶ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν ἀμήν.

Ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ, ἰνδικτιῶνος β'.

Β΄.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰπὼν τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ τρὶς τὸ εἰ φιλεῖς με, ποίμαινε τὰ ἀρνία μου, ποίμαινε τὰ λογικά ἐμὰ πρόβατα, ἔδωκε καὶ ἐνεχείρισεν αὐτῷ τὴν φροντίδα τοῦ ποιμένειν τὰ λογικὰ αὐτοῦ πρόβατα, ἤτοι τὸν χριστώνυμον λαόν, ὡς πρᾶγμα χρειῶδες καὶ ἀναγκαιότατον. Ἀλλὰ δὴ καὶ δι' ἔργων αὐτῶν ὁ Κύριος πρῶτον ἱεράρχην ἐν Ἱεροσολύμοις κεχειροτόνηκεν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον, ὅθεν καὶ καθεξῆς ἔκτοτε καὶ οἱ διάδοχοι ἐκείνων ἀρχιερεῖς καὶ ποιμένες χειροτονηθέντες, προέστησαν ἕκαστος εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτῷ θεόθεν ἐπαρχίαν καὶ μητρόπολιν. Διότι ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος διπλὸς εἶναι καὶ συνίσταται ἔκ τε σώματος λέγω καὶ ψυχῆς, τοῦ μὲν σώματος καὶ τῶν σωματικῶν πραγμάτων ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ ἔξω ἐξουσία ἄρχει καὶ κυριεύει, τῶν δὲ ψυχῶν τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν φροντίδα ὁ ἀρχιερεὺς ἔχει ὁ ταύτην ἀναδεξάμενος. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀρχιερέων ἐβηγίᾳ καὶ προνοίᾳ τοῦ ἅπαντα ἐπισκοποῦντος Θεοῦ, εἶτα φροντίδι τοῦ παναγιωτάτου αὐθεντὸς καὶ δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ψήφῳ τε καὶ δοκιμασίᾳ τῶν καθεύρεθέντων ἀρχιερέων χειροτονηθεὶς ἀνεδεξάμην καὶ ἔλαβον τὴν ἱερὰν καὶ ποιμαντικὴν προστασίαν τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως ταύτης παλαιῶν Πατρῶν, ἤδη σὺν Θεῷ σωματικῶς εἰς αὐτὴν ἐφθάσαμεν. Καὶ πρῶτον μὲν εὔχομαι καὶ εὐχαριστῶ τῷ παναγάθῳ Θεῷ ὅτι εὕρομεν ὑμᾶς ὑγιεῖς, τούς τε τιμιωτάτους λέγω κληρικοὺς ἡμῶν καὶ τοὺς λοιποὺς θεοσεβεστάτους ἱερεῖς καὶ τιμιωτάτους ἄρχοντας τῆς πολιτείας καὶ τὸν λοιπὸν τοῦ Κυρίου χριστώνυμον λαόν, τὰ ἀγαπητὰ τέκνα τῆς ἡμῶν ταπεινότητος. Εἶτα δέομαι τοσούτῳ τυχεῖν ἐπικουρίας καὶ βοηθείας, ὥστε δυνηθῆναι ποιμάναι ὑμᾶς καλῶς καὶ θεοφιλῶς, μὴ μόνον τὸ ἴδιον συμφέρον ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦ πλησίον καὶ τὸ κοινόν, ἐν πάσῃ ἀγάπῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ εὐθύτητι καὶ πατρικῇ στοργῇ τε καὶ διαθέσει. Τοῦτο γὰρ φροντίζομεν καὶ ἀεὶ φροντιοῦμεν καὶ τούτου χάριν ἀγρυπνήσομεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. Ὅμως παραινῶ καὶ ἐντέλλομαι πᾶσιν ὑμῖν ἵνα ὑποτάσσησθε, καὶ ὑπακούητέ μοι εὐγνώμονες, ἵνα μετὰ χαρᾶς κυβερνῶ καὶ διεξάγω ὑμᾶς εἰς τὴν θείαν

νομήν, καὶ ὅπως σπείροντός μου τὸν λογον τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, ὁ τοιοῦτος πνευματικὸς σπόρος μήτε παρὰ τὴν ὁδὸν πέσῃ καὶ καταπατηθῇ, μήτε ἐπὶ τῶν πετρῶν, μήτε ἀλλαχοῦ διάκενος πέσῃ καὶ οὐ φέρῃ καρπόν, ἀλλὰ καταβληθεὶς εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, ὥσπερ εἰς γῆν ἀγαθήν, αὐξηθῇ καὶ καρποφορήσῃ ἑκατονταπλασίως· καὶ πάλιν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τὸ «οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἔργα δὲ ἀγαθὰ ποῖα ἄρα εἶναι; Αἱ ἀρεταί, ἐγκράτεια, λέγω, καὶ ἀλήθεια, σωφροσύνη καὶ ταπεινοφροσύνη, ἀγάπη, ὁμόνοια, φιλαδελφία καὶ τὸ ἀλλήλους ὑπηρετεῖν ἔν τε ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ καὶ μὴ μόνον τὸ ἴδιον ζητεῖν συμφέρον, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινόν. Οὕτω γοῦν τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς καὶ τὰς ἀρετὰς κατορθοῦντες καὶ ὑμεῖς μὲν ψυχικῶς καὶ σωματικῶς ὠφεληθήσεσθε αὐξανόμενοι ἐν Κυρίῳ, ἐμοὶ δὲ τῷ ποιμένι ὑμῶν χαρὰν μεγίστην καὶ εὐφροσύνην προξενήσεσθε. Διότι ὁ γεωργὸς βλέπων τὰ γεώργια πληθυνόμενα καὶ αὐξανόμενα χαίρει, καὶ ὁ στρατηγὸς ὁρῶν τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ κτώμενον νίκην χαίρει, καὶ ὁ ἰατρὸς ὁρῶν τὴν ὑγείαν τοῦ κάμνοντος καὶ τοῦ ἀσθενοῦς χαίρει καὶ αὐτός. Πολλῷ γοῦν μᾶλλον ἐγὼ θέλω χαρῆ ἐπὶ τῇ πνευματικῇ ὑμῶν γεωργίᾳ στρατηγίᾳ τε καὶ τῇ κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν νίκῃ καὶ ἰατρείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ ἁμαρτιῶν· ὅτι οὐδεὶς τῶν πάντων ἀνθρώπων ὁ ἀναμάρτητος. Οὕτω γοῦν ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ ποιεῖν παραινῶ καὶ προτρέπομαι, καὶ οὕτω φροντίσατε ποιῆσαι, ἵνα καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀξιωθῶμεν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Δ΄.

ΠΩΣ ΕΓΙΝΕΤΟ Η ΤΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΝ ΕΠΤΑΝΗΣΩι ΕΠΙ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ.

Κατὰ τὴν τεταγμένην ἡμέραν δύο τυμπανοφόροι διατρέχοντες τὴν πόλιν ἀπὸ πρωΐας ἐκάλουν διὰ τυμπανοκρουσίας τοὺς ἐκλογεῖς εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ὡρισμένον τόπον, ἤτοι εἰς τὸν κῆπον τῆς Εὐλογημένης Παρθένου, παρὰ τῇ Μονῇ τῶν πατέρων τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν. Μετὰ τὴν συνάθροισιν τῶν ἐκλογέων, μετέβαινεν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκλογῆς ἐν ἐπισήμῳ στολῇ ὁ γενικὸς τῶν θαλασσίων δυνάμεων προβλεπτής, παρακολουθούμενος ὑπό τε τῶν δημοσίων ἀντιπροσώπων καὶ τῶν συνδίκων τῆς πόλεως καὶ ἱκανῶν λογχοφόρων. Οὗτος ἅμα φθὰς ἀνήρχετο τὸν ἐξαβάθμιον καὶ δι' οὐρανίας ἐπισκεπόμενον θρόνον αὐτοῦ, ὅπου ἐκαθέζετο ἔχων πρὸ αὐτοῦ τράπεζαν· ἐκ δεξιῶν δὲ τὸν γραμματέα τῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐξ ἀριστερῶν παρὰ τῷ θρόνῳ τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς συνδίκους. Παρὰ τῷ προβλεπτῇ ἵστατο ὁ ἀρχηγὸς τῶν λογχοφόρων καὶ μετ' αὐτὸν ἱερεὺς κρατῶν τὸν τίμιον σταυρόν· δύο δὲ ὑπασπισταὶ ἱστάμενοι παρὰ τῇ τραπέζῃ ἐκράτουν στερεῶς τὰς κάλπας. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκλογῆς ὁ γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπήγγειλλεν ἐπιτίμιον κατὰ παντός, ὅστις ἤθελε ψηφίσει παρὰ συνείδησιν ἢ ἀντὶ χρηματικῆς ἀμοιβῆς, σιμωνιακῶς. Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἐπιτιμίου τούτου ἤρχετο ἡ ψηφοφορία. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἐκλεκτοῦ τοῦ κλήρου, ὁ νεώτερος ἐκ τῶν συνδίκων καὶ εἷς τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ προβλεπτοῦ, μεταβαίνοντες παρελάμβανον τὸν ἐκλεχθέντα καὶ ὡδήγουν αὐτὸν πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ ἐκλαμπροτάτου. Ἐκεῖ ὁ ἐκλεχθεὶς περιβαλλόμενος τὸν ἀρχιερατικὸν μανδύαν, ἐλάμβανεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ προβλεπτοῦ, ἀνεγειρομένου, τὴν ποιμαντορικὴν ῥάβδον, ἔχων ἀποκεκαλυμμένην τὴν κεφαλὴν καὶ ἀσπαζόμενος ἐν

βαθείᾳ ὑποκλίσει τὴν χεῖρα τοῦ ἐκλαμπροτάτου, ὃς προσφωνῶν αὐτῷ παρεγγύα εἰλικρινῆ ὑποταγὴν τῇ κυβερνήσει. Μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην ὁ μὲν προβλεπτὴς ἀπήρχετο μετὰ παρατάξεως οἴκοι, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος περιστοιχούμενος ὑπὸ δύο στρατιωτικῶν ἑνωμοτιῶν, μετέβαινεν εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ οἴκημα, παρακολουθούμενος ὑπὸ πλήθους λαοῦ, ἐν ᾧ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ δημόσιος γραμματεύς, ἱστάμενος παρὰ τὸν θρόνον, κατέγραφεν ἐν βιβλίῳ τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ τάξιν πρὸ αὐτοῦ διερχομένων ψηφοφόρων ἱερέων.

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἐκλογῆς ὁ νέος ἀρχιεπίσκοπος περιβεβλημένος τὸν ἀρχιερατικὸν μανδύαν καὶ κρατῶν τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον, ὑπὸ διαφόρων δὲ ἱερέων, τῶν συνδίκων καὶ πολλῶν πολιτῶν παρακολουθούμενος μετέβαινεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ γενικοῦ τῶν θαλασσίων δυνάμεων προβλεπτοῦ. Πρὸ τοῦ παλατίου τοῦ προβλεπτοῦ ἦν παρατεταγμένη ἡ φρουρὰ καὶ τὰ τάγματα τῶν λογχοφόρων καὶ τυφεκοφόρων, ὅπως ἀπονείμωσι τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τὰς εἰθισμένας στρατιωτικὰς τιμάς. Πρὸ τῆς θύρας, ὅπου ἵσταντο δύο ὑπασπισταί, προϋπήντων τὸν θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας οἱ αὐλικοί, ἐπὶ τῆς κλίμακος ἱσταμένου τοῦ ταγματάρχου τῆς ἐπαρχίας.

Ὁ προβλεπτὴς ἱστάμενος ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς θύρας, φέρων ἐπίσημον στολήν, ξίφος καὶ ῥάβδον, ὑπεδέχετο τὸν ἀρχιεπίσκοπον, προσερχόμενον ἀσκεπῆ, εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῶν παιανισμάτων. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος καλυπτόμενος τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῷ νεύματι τοῦ προβλεπτοῦ, εἰσήρχετο μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς, ἔνθα ἀμφότεροι ἐκαθέζοντο ἐπὶ μεγαλοπρεπῶν ὁμοίων ἑδρῶν, παρόντων καὶ τῶν συνδίκων. Μετὰ τὰς συνήθεις φιλοφρονήσεις ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀπήρχετο προπεμπόμενος ὑπὸ μὲν τοῦ προβλεπτοῦ μέχρι τῆς ἐξωτερικῆς θύρας τῆς κλίμακος, ἔνθα ἀποχαιρετίζων αὐτὸν ἀπεκάλυπτεν αὖθις τὴν κεφαλήν, ὑπὸ δὲ τοῦ ταγματάρχου τῆς ἐπαρχίας μέχρι τῶν κατωτάτων τῆς κλίμακος βαθμίδων, ὑπὸ δὲ τῶν ὑπασπιστῶν μέχρι τῆς ἐξωτερικῆς θύρας, ὑπὸ δὲ τῶν σωματοφυλάκων ἐκτὸς τῆς θύρας ἐν τῇ ὁδῷ.

Ἡ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἀντεπίσκεψις τοῦ προβλεπτοῦ ἐγίνετο διὰ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ, τοῦ ταγματάρχου τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ τῶν λογχοφόρων ἀρχηγοῦ, παρακολουθουμένων ὑπὸ δύο ὑπασπιστῶν

καὶ τεσσάρων σωματοφυλάκων. Τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ προβλεπτοῦ προϋπήντων μὲν διάφοροι ἱερεῖς, ἐπὶ τῆς κλίμακος παρατεταγμένοι, ὑπεδέχετο δὲ παρὰ τὴν θύραν τῆς κλίμακος ὁ ἀρχιεπίσκοπος, φέρων μανδύαν καὶ κρατῶν τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον. Τοῦ ἀρχιεπισκόπου δὲ ἔχοντος δεξιόθεν τὸν γραμματέα τοῦ προβλεπτοῦ, εἰσήρχοντο πάντες εἰς τὴν τῆς ὑποδοχῆς αἴθουσαν, ἔνθα κατὰ τάξιν δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ἐκαθέζοντο. Ἡ ἔξοδος δὲ καὶ ἀπέλευσις τῶν ἐπισήμων ξένων, μετὰ τὰς εἰθισμένας φιλοφρονήσεις, ἐγίνετο κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν τῆς ἐλεύσεως καὶ εἰσόδου.

Ε'.

ΜΗΧΑΝΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ εἰσὶν ἄπειροι. Ἡ μυϊκὴ αὐτοῦ δύναμις ὑπάρχει ἀνεπαρκὴς καὶ ἀνίκανος πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ, αἵτινες συναυξάνουσι μετὰ τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐντεῦθεν ἡ τάσις πρὸς εὕρεσιν μέσων τινῶν ὑλικῶν δι' ὧν νὰ ἐνδυναμῶνται αἱ σωματικαὶ δυνάμεις ἃς ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ διέθετε, ἢ νὰ χρησιμοποιῶνται αἱ φυσικαί. Ἐντεῦθεν ὁ μοχλός, ἐντεῦθεν τὸ κεκλιμένον ἐπίπεδον, ἐντεῦθεν ὁ σφὴν καὶ πᾶσαι αἱ ἁπλαῖ λεγόμεναι μηχαναί.

Αἱ πρῶται μηχαναὶ ἦσαν ἐργαλεῖα τινὰ χονδροειδῆ, χρήσιμα πρὸς τὴν θήραν, τὴν πρὸς ἀλλήλους καὶ μετὰ τῶν θηρίων μάχην, καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Βραδύτερον ἡ ἀνάγκη τοῦ εὖ ἔχειν ἐβελτίωσε πάντα τὰ ἐργαλεῖα ταῦτα καὶ ἐφεῦρε νέα, δι' ὧν καὶ κατοικίαι νὰ οἰκοδομῶνται καὶ ἐνδύματα νὰ κατασκευάζωνται καὶ πάντες ἐν γένει νὰ ἀναπτυχθῶσιν οἱ βιομηχανικοὶ κλάδοι, οἵτινες ἐπιτρέπουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ζῇ, νὰ ἀναπτύσσηται καὶ νὰ κατακυριεύῃ τῆς γῆς.

Αἱ πρόοδοι ὅμως ἦσαν βραδεῖαι. Ἐν τῷ μέσῳ γὰρ αἰῶνι, μόλις ἀπαντῶμεν ἁπλᾶς τινὰς μηχανάς, λίαν ἀτελεῖς, ἀπαιτούσας, κατὰ συνέπειαν, πλῆθος ἐργατῶν ἵνα ἐνεργήσωσιν. Οἱ ἀνεμόμυλοι καὶ τὰ κρεμαστὰ ὡρολόγια ὀφείλονται εἰς τὸν μεσαίωνα, οὗπερ ἡ κυριωτέρα ἀνακάλυψις, ἡ πυρίτις, ἔσπειρεν ἐν τῷ κόσμῳ τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Βραδύτερον ἡ τυπογραφία, ἡ ἀτμομηχανὴ καὶ ὁ τηλέγραφος ἐπήνεγκαν τὴν μεγάλην ταύτην κοινωνικὴν ἀναστάτωσιν, καθ' ἧς λίαν ἀδίκως πολλάκις ἐπετέθησαν, καὶ ἧς τὴν ἀξίαν τότε μόνον δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ὁπόταν στερηθῶμεν ἐν ἀκαρεῖ τῶν σπουδαίων τούτων βοηθημάτων.

Ἡ ἀτμομηχανὴ ὑπῆρξε τὸ ἰσχυρότερον ἐκπολιτιστικὸν στοιχεῖον· διότι αὕτη ἀνεκούφισε τοὺς καμάτους τοῦ ἀνθρώπου, ἔδωκεν αὐτῷ τὰ μέσα τοῦ διακρίνεσθαι ἀπὸ τῶν ζώων πρὸς ἃ ἦν ὁμοιωθείς, ἀπέδωκεν αὐτῷ ἅπασαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς νοημοσύνης αὐτοῦ, ἐδίδαξεν αὐτῷ τὴν πρὸς τοὺς ὁμοίους ἰσότητα. Ὅλα ταῦτα τὰ ἀντικείμενα ὧν σήμερον ποιούμεθα χρῆσιν δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀτμομηχανήν; ἢ, εἰς τίνα ἕτερον ἢ εἰς τὸν ἀτμὸν ὀφείλομεν τὴν ἐμπορικὴν ἡμῶν κίνησιν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἡμετέρων προϊόντων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς γῆς εἰς τὸ ἕτερον;

Ἡ δημιουργία τῶν μηχανῶν οὐδεμίαν νέαν ἐδημιούργησε δύναμιν, ὡς οὔτε ὁ ἄνθρωπος δύναται νά δημιουργήσῃ οὔτε ὕλην οὔτε δύναμιν· κατώρθωσεν ὅμως διὰ τῆς ἐπιστήμης νὰ μεταχειρίζηται ἐπωφελῶς τάς τε ζωϊκὰς καὶ φυσικὰς δυνάμεις, ὧν αἱ ἐν χρήσει εἰσὶν ἡ βαρύτης (ὑδρόμυλος), ὁ ἄνεμος (ἀνεμόμυλος), τὰ ἐλατήρια (ὡρολόγια), ἡ θερμότης (ἀτμομηχαναὶ) καὶ ὁ ἠλεκτρισμὸς (τηλέγραφος), δυνάμεις ἃς ἡ φύσις ἔθηκεν εἰς τὴν ἡμετέραν διάθεσιν, αἵτινες συνυπάρχουσι μετὰ τῆς ὕλης, καὶ αἵτινες εἰσὶν ἀναλλοίωτοι. Τὰς δυνάμεις ταύτας ἡ μηχανὴ μεταμορφοῖ καὶ μεταδίδωσιν.

Ἐντεῦθεν ὁ μαθηματικὸς ὁρισμὸς τῶν μηχανῶν. «Μηχανή ἐστι σύστημα διαφόρων ὀργάνων χρησιμευόντων πρὸς μετάδοσιν τῶν δυνάμεων», σύστημα ὅπερ χωρὶς οὐδὲν νὰ προσθέτῃ εἰς τὴν δύναμιν, ἀφαιρεῖ τοὐναντίον ἀπ' αὐτῆς μικρόν τι μέρος καταναλισκόμενον εἰς τὴν κατανίκησιν τῶν καλουμένων παθητικῶν ἀντιστάσεων, ἀλλ' ἔχον τὸν οὐσιώδη χαρακτῆρα τῆς ὁμοειδοῦς ταχύτητος τῆς ἰσοχρόνου καὶ περιοδικῆς κινήσεως αὐτοῦ, μεθ'

ἧς ἐκτελεῖ πᾶσαν ἐργασίαν ἣν αὐτῷ ἐμπιστευόμεθα. Ἐκ τῆς ταχύτητος δὲ ταύτης πηγάζει μεγίστη οἰκονομία χρόνου. Ὑπὸ μηχανικὴν δὲ ἔποψιν τὸ ἐξαίρετον τῶν μηχανῶν πλεονέκτημα εἶναι τοῦτο: ὅτι δύνανται νὰ μεταβάλλωσι κατὰ βούλησιν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ταχύτητα, τοὺς δύο τούτους παράγοντας τοῦ μηχανικοῦ ἔργου τῶν φυσικῶν δυνάμεων, καὶ ὅτι μεταδίδουσι τὸ ἔργον τοῦτο εἰς πάσας τὰς ἀποστάσεις καὶ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις κατὰ βούλησιν. Ἀπέναντι τῆς μεγίστης ταύτης τῶν μηχανῶν ἀρετῆς ἡ ἐκ τῶν παθητικῶν ἀντιστάσεων πηγάζουσα ἀπώλεια δυνάμεως εἶναι μηδέν.

Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ συγκρίνωμεν τὴν πεπερασμένην ἀνθρωτίνην ἰσχύν, πρὸς τὴν συνεχῆ καὶ ταχεῖαν τῶν μηχανῶν ἐνέργειαν· ὑποθέσωμεν ὅτι ἐλλείψει ἀτμοῦ ἠθέλομεν μεταχειρισθεῖ ἀνθρώπους ἢ ἵππους εἴτε πρὸς κίνησιν ἐκτάκτου σιδηροδρομικῆς ἁμαξοστοιχίας, εἴτε πρὸς κίνησιν τῆς ἕλικος τῶν ἀτμοπλοίων· ὑπολογίζοντες ὅτι ὁ ἀτμόϊππος (cheval vapeur) ἰσοδυναμεῖ πρὸς 3 ἵππους συνήθεις ἢ πρὸς 7 ἐργάτας ἄνδρας, τότε ἠθέλομεν χρειασθεῖ 1400 ἄνδρας ἵνα κινήσωμεν μηχανὴν σιδηροδρομικῆς ἁμάξης 200 ἵππων δυνάμεως, καὶ 14,000 ἄνδρας πρὸς κίνησιν μηχανῆς ἀτμοπλοίου ἐχούσης 2000 ἵππων δύναμιν. Μεθ' ὅλα δὲ ταῦτα οὔτε ἡ κίνησις ἔσται ὁμοειδὴς οὔτε ἡ ταχύτης ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ ἀτμοῦ.

Ἡ σύγκρισις αὕτη ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀνθρωπίνης ἰσχύος ὡς κινητηρίου μηχανῆς θεωρουμένης.

Ὁ ἄνθρωπος, ὅπως καὶ τὰ ζῶα, ὀφείλει τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ εἰς τὰς τροφάς, αἵτινες εἰσαγόμεναι ἐν τῷ στόματι τρίβονται διὰ τῶν ὀδόντων καὶ ἁλφιτοποιοῦνται, καὶ μιγνύμεναι μετὰ σιέλου κατέρχονται εἰς τὸν στόμαχον, ἐν ᾧ ἐρχόμεναι εἰς ἐπαφὴν μετά τινων ἀντιβρασταρίων καθίστανται εὐδιάλυτοι καὶ ἀφομοιώσιμοι, καὶ διαμερίζονται ἀκολούθως εἰς τοὺς διαφόρους σωλῆνας ὧν αἱ πάρειαὶ ἔχουσι τὴν ἰδιότητα νὰ ἀπορροφῶσι τὰς εἰς τὸν ὀργανισμὸν ἀναγκαίας οὐσίας καὶ ν' ἀπορρίπτωσι τὰς περιττάς.

Αἱ ἐν τῷ ὀργανισμῷ περαινόμεναι χημικαὶ ἀντιδράσεις ἀναπτύσσουσι θερμότητα ἧς, ἐν μέν τι μέρος διαφεύγει τοῦ σώματος, τὸ δὲ λοιπὸν παράγει τὸ ἔργον ὅπερ ὁ ἄνθρωπος ἐξωτερικῶς ἐκτελεῖ· ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς δύναται νὰ συγκριθῇ

πρὸς ἀτμομηχανὴν ἥτις οὐδὲν ἕτερον πράττει, ἢ μετασχηματίζει εἰς μηχανικὸν ἔργον τὴν θερμότητα ἣν τῇ παρέχομεν.

Μετρίας ἰσχύος ἀνὴρ καταναλίσκει ἡμερησίως εἰς τροφὴν 251,4 γραμμάρια ἄνθρακος καὶ 125,5 γραμμάρια ὑδρογόνου, ἅτινα μετατρέπονται εἰς ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ εἰς ὕδωρ, ἢ ὅπερ ταὐτόν, καίονται ἑνούμενα μετὰ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ εἰσπνεομένου ἀέρος· ἀλλὰ τῆς καύσεως ἑνὸς χιλιογράμμου ἄνθρακος παραγούσης 7000 θερμογόνου, τῆς δὲ ἑνὸς χιλιογράμμου ὑδρογόνου 34000 τοιούτου, ἡ ἡμερησίως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καταναλισκομένη ποσότης ἄνθρακος καὶ ὑδρογόνου παράγει 2185 θερμογόνου, ἢ

$$2185 \times 425 = 928625 \text{ χιλιογραμμόμετρα}$$

425 ὄντος τοῦ μηχανικοῦ ἰσοδυνάμου τῆς θερμότητος.

Ἡ πεῖρα ὅμως ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐργασθῇ πλέον τῶν ὀκτὼ ὡρῶν καθ' ἡμερονύκτιον ἄνευ βλάβης τῆς ὑγείας αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτελουμένη ἐργασία ἰσοῦται πρὸς 7 χιλιογραμμόμετρα κατὰ πᾶν δεύτερον λεπτόν· κατὰ συνέπειαν τὸ ἡμερήσιον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου ἰσοῦται πρὸς

$$8 \times 3600 \times 7 = 201600 \text{ χιλιογραμμόμετρα}$$

ἤτοι τὸ παραγόμενον ἔργον ἰσοῦται πρὸς τὰ 0,21 τῆς ὑπὸ τῶν τροφῶν ἀναπτυσσομένης θερμότητος, τῶν λοιπῶν 0,79 δαπανωμένων ἐν μέρει μὲν ἐν ταῖς ζωϊκαῖς λειτουργείαις ἐν μέρει δὲ διαφευγόντων ὑπὸ μορφὴν αἰσθητῆς θερμότητος. Τῶν ἐντελεστέρων ἀτμομηχανῶν μὴ παρεχουσῶν πλέον τῶν 8 ἢ 10 τοῖς ἑκατόν, ἕπεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει ἡ ὑπερτέρα καὶ τελειωτέρα μηχανή.

Ὑπὸ μηχανικὴν λοιπὸν ἔποψιν ὁ ἄνθρωπος ἢ τὸ ζῶον δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς ἀτμομηχανὴν ἐν ᾗ αἱ μὲν τροφαὶ ἀντικαθιστῶσι τὴν καύσιμον ὕλην, οἱ δὲ πνεύμονες τὴν ἑστίαν, καὶ ὁ στόμαχος τὸν λέβητα. Ὅπως δὲ ἐν ταῖς μηχαναῖς ἡ ποσότης τῆς παραγομένης ἐργασίας ποικίλλει ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς καυσίμου ὕλης, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει μεγίστη σχέσις μεταξὺ τοῦ ποσοῦ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς τροφῆς τῶν ἐργατῶν· διὰ τοῦτο ὡς τρεφόμενοι ἧττον καλῶς οἱ μεσημβρινοὶ λαοί εἰσι καὶ ἧττον ἐργατικοὶ ἢ οἱ ἀρκτῷοι· ἄλλως τε ἵνα ὁ ἄνθρωπος διατηρῆται ἐν εὐεξίᾳ καὶ ὑγείᾳ, ἡ τροφὴ αὐτοῦ δέον ἵνα ποικίλλῃ μετὰ τῆς ἡλικίας, τοῦ γένους, τῆς φυλῆς καὶ ἰδίως τοῦ κλίματος.

Ὑπὸ οἰκονομικὴν ὅμως ἔποψιν ἐξετάζοντες τὴν ἀνθρωπίνην μηχανήν, βλέπομεν ὅτι αἱ πρὸς τροφὴν ἀναγκαῖαι οὐσίαι εἰσί, κατ' ἴσα βάρη, 20άκις καὶ 30άκις ἀκριβώτεραι ἢ οἱ ἄνθρακες οἵτινες ἄλλως τε κατ' ἴσας καταναλώσεις παράγουσι θερμότητα περισσοτέραν· κατὰ συνέπειαν μόλον ὅτι τὸ ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης μηχανῆς εἶναι διπλάσιον τοῦ τῶν τελειωτέρων ἀτμομηχανῶν, ἡ μεγάλη ὅμως ἀξία τῶν τροφίμων καθιστᾷ τὸ ἔργον τῶν μηχανῶν δεκάκις καὶ δεκαπεντάκις εὐθυνότερον.

Ἐν Καρὰ Χισὰρ Σαρκῆ, τῇ 28 Σεπτεμβρίου 1886.

Δ. ΓΕΔΕΩΝ
μηχανικός.

ΣΤ'.

ΜΕΛΑΓΧΡΟΙΝΟΙ ΚΑΙ ΞΑΝΘΟΙ.

Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ συγγράμματος CHARLES ROCHET, ἀγαλματοποιοῦ καὶ ζωγράφου.

Τὸ χρῶμα τῆς κόμης οὐδεμίαν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ θὰ εἶχε φυσιογνωμικὴν ἀξίαν, ἂν μὴ συνεπήγετο μεθ' ἑαυτοῦ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν· καὶ οὗτοι εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τῆς ἐκφραστικότητος τοῦ προσώπου καὶ τὸ μᾶλλον ἐν συγκοινωνίᾳ διατελοῦν μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου. Ἰδοὺ ποῦ ἔγκειται ἡ ἀξία τοῦ χρώματος· διότι τὸ ἐνεργοῦν ἐπὶ τῆς κόμης ἐνεργεῖ ἐπ' ἴσης πληρέστατα καὶ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν.

Ἤδη μετὰ τὰς προεκτεθείσας ἰδέας μου οἴκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ ἐκλογή μου ἐγένετο καὶ ὅτι ὁ μελαγχροινὸς ἢ τοὐλάχιστον ὁ βαθὺ καστανὸν χρῶμα ἔχων ἀπολαύει πάσης τῆς προτιμήσεώς μου. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἀποδώσῃ τις εἰς τὸ χρῶμα τῶν πραγμάτων σημασίαν μείζονα ἐκείνης ἣν κέκτηνται, βλέπει ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀτόμων διαφοράς τινας.

Οὕτω, φερ' εἰπεῖν, οἱ μελαγχροινοὶ εἶναι ἐν γένει ζωηρότεροι, γοργότεροι, περιπαθέστεροι, ἐκφραστικώτεροι ἔν τε τῷ λόγῳ καὶ ταῖς κινήσεσιν. Οἱ ξανθοὶ εἶναι ψυχρότεροι, σκεπτικώτεροι, αὐτενέργητοι καὶ δὲν παρασύρονται ὑπ' ἄλλων· εἶναι ὡσαύτως εὐπειθέστεροι, ἐργατικώτεροι, ὑποτάσσονται τῇ τύχῃ αὐτῶν καὶ εὐκολώτερον εὐχαριστοῦνται ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτῶν· εἶναι ἐπ' ἴσης οἱ ἄνδρες τῶν μακροχρονίων σπουδῶν, τῶν ἐπιπόνων ἔργων, οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ τῆς βιομηχανίας.

Οἱ μελαγχροινοὶ τῆς μεσημβρίας, οἱ ἄνθρωποι τοῦ καλοῦ οὐρανοῦ, εἶναι θεωρητικοὶ μᾶλλον ἢ παραγωγοί, καὶ τούτου ἕνεκα ἐνεργοῦσιν ὠθούμενοι ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Πάντες οἱ μάρτυρες τοῦ χριστιανισμοῦ ἦσαν μελαγχροινοί.

Οἱ ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας ἀποθνήσκοντες εἶναι μελαγχροινοί. Οἱ ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος ἢ τοῦ καθήκοντος ἀποθνήσκοντες εἶναι ξανθοί.

Ὁ ξανθὸς εἶναι ἐγωϊστὴς ἢ νουνεχής. Ὁ μελαγχροινὸς γενναῖος ἢ ἀσύνετος. Οὕτως ὁ ξανθός, ὃν ἡ φύσις ἐγέννησε πτωχόν, πλουτεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ πολλῶν προσόντων πεπλουτισμένος καθίσταται πτωχὸς ἐξ ἰδίας ἐλλείψεως.

Ἰδοὺ τί ἐν ταῖς ἐρεύναις ἡμῶν περὶ τῶν διασήμων καταστάντων ἀνδρῶν εὕρομεν.

Πάντες οἱ μεγάλοι ζωγράφοι κατάγονται ἐκ τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν, μόνον δὲ χαράκται τινὲς καὶ ἐργάται μικροσκοπικῶν ἔργων, βραδεῖς καὶ ὑπομονητικοί, κατάγονται ἐκ βορρᾶ. Πλὴν τοῦ Ρούβενς, ὅστις ἦτο ξανθός, πάντες οἱ ἄλλοι εἶναι μελαγχροινοί.

Μελαγχροινοὶ ὡσαύτως ἦσαν πάντες οἱ μεγάλοι μουσικοί, οἱ μεγάλοι ῥήτορες, οἱ τόσον ἐνεργητικοὶ καὶ τόσον ἐνθουσιώδεις οὗτοι ἄνδρες. Πόσα παραδείγματα, πόσα ὀνόματα ἔχω ἐν τῷ σημειωματαρίῳ μου, ἅτινα ἠδυνάμην νὰ καταλέξω ἐνταῦθα, ὅπως καταδείξω ὅτι πάντες οὗτοι ἦσαν μελαγχροινοὶ τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν, καὶ ὅτι τὰ λαμπρὰ προτερήματα τὰ ἀναδεικνύοντα τὸν ἄνθρωπον ὄντως ἔξοχον εἶναι προϊὸν τοῦ καλοῦ οὐρανοῦ, τοῦ καλοῦ ἡλίου! Ὁ κατάλογός μου παρίστησιν ἀναλογίαν πεντήκοντα μελαγχροινῶν ἀπέναντι ἑνὸς ἢ δύο ξανθῶν.

Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν· ἡ μελαγχροινὴ εἶναι φλογερωτέρα, περιπαθεστέρα, ἐνεργητικωτέρα καὶ ἀποφασιστικωτέρα τῆς χλωμῆς ξανθῆς. Τρέφει πλείονα ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ πλεῖον μῖσος, ἡ δὲ ἐκδίκησις αὐτῆς εἶναι ἐπιφοβωτέρα.

Ἡ ξανθὴ εἶναι ἡ γυνὴ τῆς οἰκογενειακῆς ἑστίας, τῆς ἀγνῆς φιλίας, τῆς ὑπακοῆς· οὕτως, ἂν ἡ μελαγχροινὴ ἦναι καλλιτέρα ὡς ἐρωμένη, ἡ ξανθὴ εἶναι συνήθως καλλιτέρα ὡς μήτηρ.

Ἡ μελαγχροινὴ ἀποβαίνει ἔξοχος τραγῳδός· ἡ ξανθὴ μόλις δύναται νὰ καταστῇ μικρὰ κωμῳδός.

Πόσα παραδείγματα ἠδυνάμην νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθοῦς τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου! ἀλλὰ τότε θ' ἀπεμακρυνόμην πολὺ· ἀπαιτεῖται ὁλόκληρον σύγγραμμα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τῆς συγκρίσεως· ὅθεν ἀφίνω ἕκαστον νὰ ποιήσῃ παρατηρήσεις καὶ συγκρίσεις οἴκοθεν, ἀνασκαλεύων ἐν τῇ μνήμῃ του, ἀναδιφῶν τὴν ἱστορίαν, συμβουλευόμενος τὰς βιογραφίας καὶ τὰς εἰκόνας καὶ ἐξετάζων πρὸ πάντων, ὡς πράττω ἐγὼ καθ' ἑκάστην, τὰ ζῶντα πρόσωπα.

Τέλος καὶ χωρὶς νὰ θελήσῃ τις νὰ ἐξενέγκῃ ἀπόλυτον γνώμην ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος τοῦ πνεύματος μεταξὺ τῶν ξανθῶν, ὅτι ὅλαι αἱ μεγάλαι ἰδέαι, αἱ μεγάλαι ἔννοιαι, αἱ μεγάλαι ἀνακαλύψεις προέρχονται ἐκ τῶν μελαγχροινῶν, ἤτοι τῶν ἀνθρώπων τῆς μεσημβρίας ἀλλ' ὅτι οἱ ξανθοὶ τοῦ βορρᾶ γινώσκουσι νὰ ὠφελῶνται ἐξ αὐτῶν. Ἡ γαλῆ ἡ ἐξαγαγοῦσα τὰ κάστανα ἐκ τῆς πυρᾶς ἦτο μελαγχροινή, ἡ δὲ εὐφυὴς συνοδοιπόρος αὐτῆς ἡ φαγοῦσα αὐτὰ ἀναμφιβόλως ἦτο ξανθή.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΚΟΥΖΟΣ.

Ζ'.

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ.

(Ἀπόσπασμα ἀνεκδότου μελέτης.) *

. . . . . .

. . . . . .

Καινὸν δὲν λέγει τις ἐὰν εἴπῃ ὅτι πασῶν ἀρίστη καὶ πιθανωτάτη εἶνε ἡ διόρθωσις ἣν αὐτὰ τὰ χειρόγραφα κείμενα παλαιογραφικῶς καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς πραγματικῶς δύναται νὰ ἀσφαλίσῃ καὶ νὰ ἐμπεδώσῃ κατά τινα οἱονδήποτε τρόπον· καὶ ὅμως ἡ ἀλήθεια αὕτη ὅσον φανερὰ καὶ σαφὴς εἶνε τόσον καὶ ὡς ἀρχαιότροπος καὶ ἄχρηστος σχεδὸν κινδυνεύει ὁσημέραι νὰ νομίζηται πρὸς βλάβην τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. Ἐὰν μὴ λεπτομερὴς παλαιογραφικὴ ἔρευνα τῶν ποικίλων καὶ διαφόρων παραφθορῶν, ἃς κείμενόν τι κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους ἔπαθεν ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων, καὶ ἐὰν μὴ ἀκριβὴς γραμματικὴ καὶ γλωσσικὴ καὶ ἄλλη τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ μελέτη ὑποτεθῇ βάσις εἰς τὴν κριτικὴν ἀποκατάστασιν, προασφαλίζουσα οὕτως εἰς τὰς προτεινομένας μεταβολὰς ἂν μὴ βεβαιότητα πλήρη τοὐλάχιστον ὅμως πιθανότητα τὴν ἐφικτὴν καὶ ἀναγκαίαν, ἀγνοῶ μὰ τοῦ Ἑρμοῦ τὸν λόγον ποῖον ἄλλο θεμέλιον δύναται, ἀνθρωπίνως ἐπινοηθέν, νὰ ὑποτεθῇ εἰς τοῦ κριτικοῦ τὸ σὺχὶ εὔκολον ἔργον. Ἐὰν κατὰ τὴν κριτικὴν τῶν ἀρχαίων κειμένων ἐπιτρέπηται ἡμῖν τὰ πάντα νὰ ἀποτολμῶμεν, οὐδὲν ἄλλο κατορθοῦμεν ἢ κλονοῦμεν ἐκ θεμελίων καὶ σείομεν αὐτόρριζον αὐτὴν τὴν παράδοσιν εἰς ἣν καὶ

* Ἡ διατριβὴ αὕτη τοῦ ἀρίστου ἡμῶν φίλου Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου, τοῦ νεαροῦ, ἀλλὰ δεινοῦ παρ' ἡμῖν κριτικοῦ, ἀποτελεῖ μέρος ἐκτεταμένης πραγματείας, συνταχθείσης πρὸς ἀνακοίνωσιν ἐν τῷ ματαιωθέντι συνεδρίῳ τοῦ ἐνταῦθα Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

μόνην ὀφείλομεν τὰ σῳζόμενα κείμενα· ὅταν δὲ τὴν παράδοσιν ἀφαιρέσωμεν πᾶν ἀξίωμα καὶ ἀποσυλήσωμεν πᾶσαν πίστιν καὶ πᾶν κῦρος, τί μένει ἡμῖν; ποῦ τότε τὸ θεμέλιον ἐφ' οὗ ἐστηρίξαμεν τὸ κριτικὸν ἡμῶν οἰκοδόμημα;

Τὸ θεμέλιον ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἀκρίτων «κριτικῶν» ἐπισωρευμάτων μετεβλήθη ἤδη ἀνεπαισθήτως εἰς ἄμμον, γινώσκομεν δὲ τί πάσχουσι κατόπιν τὰ ἐπὶ ἄμμου οἰκοδομηθέντα· πίπτουσι καὶ πίπτουσιν οἰκτρῶς μεταβαλλόμενα εἰς ἄχρηστον λίθων καὶ χωμάτων σωρόν. Πράγματι δὲ σωρὸς ἄχρηστος εἶνε τὸ πλῆθος, τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ μέγα πλῆθος ὅπερ κατεφόρτισε μέχρι τοῦδε εἰς τῶν συγγραφέων τὴν ῥάχιν ἡ αὐθαίρετος τολμηρία τῶν νεωτέρων κριτικῶν. Δὲν ἐπινοοῦσιν οἱ πλεῖστοι αὐτῶν μεταβολὴν σήμερον ταύτην, ὅπως αὐτοὶ πάλιν, φανερῶς ἀποδοκιμάζοντες ἤ, συνηθέστερον, διὰ τῆς σιωπῆς πλαγίως ἀποκηρύσσοντες αὐτήν, δοκιμάσωσι τὴν ἀμφίβολον ἡδονὴν νὰ ἀναστηλώσωσιν αὖριον ἐκείνην; ἤ εἶνε ὀλίγοι καὶ ὅσοι ἀνὰ τρεῖς καὶ πέντε ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χωρίῳ προβάλλοντες τὰς εἰκοτολογίας (μάρτυς ἐν τοῖς νεωτάτοις πλὴν ἄλλων ὁ Blaydes, Ἀριστοφανομάστιξ αὐτὸς) περιάγουσι τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν πρωτότυπον ἀμηχανίαν περὶ ἀπονομῆς τῶν πρωτείων τῆς . . . ἀπιθανότητος;

Καὶ οὕτω πάσχουσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς τὸ παραδοξότατον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ παθημάτων· οὐχὶ τριάδες καὶ πεντάδες ἀλλὰ εἰκοσάδες καὶ τριακοντάδες ὅλαι εἰκοτολογιῶν κατέκλυσαν καὶ κατακλύζουσι καὶ νῦν ἔτι ἑκατοντάδας ὅλας χωρίων, χωρὶς πολλάκις μία ἐξ αὐτῶν νὰ εἶνε καὶ κατ' ἐλάχιστον τῆς ἄλλης πιθανωτέρα, τί λέγω; χωρὶς ἐνίοτε πρὸς μηδεμίαν νὰ ὑπάρχῃ πιθανὸς ἂν μὴ ἀποχρῶν λόγος, πλὴν ἐὰν τοιοῦτος ὑποληφθῇ ὁ ἁπλοῦς ἔρως πρὸς καινοτομίαν καὶ διαστροφὴν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀθῴας παραδόσεως.

Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ὅλης ταύτης τῆς ματαιοπονίας; παρερμηνεύων ὁ εἷς τὸν συγγραφέα, μεταδιδάσκων αὐτὸν ὁ ἄλλος σαφέστερα δῆθεν καὶ σοφώτερα κινδυνεύομεν νὰ ἀναπλάσωμεν κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα, ἐὰν μὴ ἀνεπλάσαμεν ἤδη κατὰ τὸν ἔννατον καὶ δέκατον, ἴδιον ἕκαστος ἡμῶν Αἰσχύλον καὶ Σοφοκλέα καὶ Εὐριπίδην καὶ ὅλον τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν συγγραφέων, οὐδὲν ἄλλο μέλλοντας κοινὸν νὰ ἔχωσί ποτε πρὸς τοὺς ἀπ' αἰώνων νεκοιμημένους εἰ μὴ τὸ ὄνομα.

Ἀλλὰ κριτικὴ δὲν εἶνε αὕτη· ἐὰν «κριτικοὺς» ὀνομάσωμεν τὸ

σμῆνος τῶν νεωτέρων αὐτοβαπτίστων καὶ αὐτοχειροτονήτων διασκευαστῶν ἢ παραμορφωτῶν, τότε ἀγνοῶ πῶς ἐν ταῖς σελίσι τῆς ἱστορίας τῆς κριτικῆς θὰ ὀνομάζωνται τοῦ λοιποῦ οἱ ἀληθεῖς αὐτῆς μύσται καὶ ἱεροφάνται, ὅσοι πρῶτοι καὶ σαφῶς ἐδίδαξαν ἡμᾶς τὰς ἀρχὰς τὰς ὑγιεῖς καὶ ἐπιτυχῶς ἐφήρμοσαν αὐτὰς εἰς τῶν συγγραφέων τὰ κείμενα. Ποῦ τότε ὁ Casaubon καὶ ὁ Bentley, ὁ Porson καὶ ὁ Hemsterhuis, ὁ Valckenaer καὶ ὁ Ruhnken, ὁ Wyttenbach καὶ ὁ Κοραῆς, ὁ Schleiermacher καὶ ὁ Hermann, ὁ Böckh καὶ ὁ Ritschl, ὁ Cobet καὶ ὁ Madvig, ὅπως παραλίπω ἄλλους ἐπιφανεῖς κριτικοὺς καὶ φιλολόγους δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως, ἰδίᾳ ἐν τῇ σοφῇ Γερμανίᾳ;

Διεφθαρμένα, ναί, οὐδεὶς πλέον ἀρνεῖται τοῦτο, παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων καὶ ἰδίᾳ τῶν ποιητῶν τὰ κείμενα, σῴφρων δὲ καὶ ἀξία τοῦ ὀνόματος κριτικὴ τοῦτο ὀφείλει νὰ καταστήσῃ ἑαυτῇ ἔργον, πῶς ἀπὸ τῆς παραδόσεως πιθανῷ τῷ τρόπῳ ἀφισταμένη νὰ πλησιάσῃ ἐπὶ πλεῖστον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι τοῦτο ἐν ἀθλίως διεστρεβλωθεῖσι χωρίοις εἰς ὀλίγους μακαριστοὺς καὶ συνέπεσε καὶ συμπίπτει, εἶνε δυστυχῶς ἀληθὴς λόγος· πολλαὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ «palmariae» λεγόμεναι τῶν κριτικῶν διορθώσεις εἶνε πάλιν ὀλίγαι παραβαλλόμεναι πρὸς τῶν χωρίων τὸ πλῆθος, ἅτινα ἔμειναν καὶ μένουσιν ἔτι καὶ θὰ μένωσιν ἴσως διὰ παντὸς ἀδιόρθωτα ἐν ὅσῳ καὶ τὰ ἡμέτερα μέσα μένουσι τὰ αὐτά. Ὅσα χωρία ἔσχον τὴν κακὴν τύχην καὶ μετὰ φροντίδας τόσας νὰ κηρυχθῶσιν «insanabilia» θὰ εἶνε τοιαῦτα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, πλὴν ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ θαυμαστή τις τύχη εὐνοήσῃ ἡμῖν δωρουμένη κώδικας ἀρχαιοτέρους τῶν σῳζομένων. Διὰ εἰκοτολογιῶν δὲν θεραπεύομεν τὰ χωρία, τοὐναντίον δὲ «κακὸν κακῷ διδόντες ἄκος» προξενοῦμεν σύγχυσιν καὶ κυκεῶνα ἐξ οὗ οὐδεμία διέξοδος εἶνε πλέον δυνατή. Οὕτω δέ τις κρίνων τὰ πράγματα δὲν δύναται ἢ μετὰ χαρᾶς νὰ ἀσπασθῇ τοῦ Cobet τὴν γνώμην καὶ εἰλικρινῶς νὰ θαυμάσῃ τὴν γενναίαν ἀπόφασιν αὐτοῦ, ἀποφεύγοντος νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα εἰς χωρία ἅτινα νὰ διορθώσῃ «ὡς μὲν βούλεται οὐ δύναται ὡς δὲ δύναται οὐ βούλεται».

Διαφέρουσι τὰ χωρία περὶ τῆς θεραπείας τῶν ὁποίων καίπερ καὶ αὐτῶν νοσούντων οὐδέποτε ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ ἀποβάλωμεν τὰς ἐλ-

πίθας. Καὶ ἄξιον εὐχῆς μὲν θὰ ἦτο ἐὰν τὰ ὀρθὰ ἐπήρχοντο ἀμέσως καὶ εὐθὺς εἰς τῶν κριτικῶν τὰς κεφαλάς, διότι

πρεσβεύει πολὺ
φῦναι τὸν ἄνδρα πάντ' ἐπιστήμης πλέων,

ἀλλ' ἀφοῦ τοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν,

. . . φιλεῖ γὰρ . . . μὴ ταύτῃ βέπειν,

καλὸν τοὐλάχιστον εἶνε καὶ κέρδος δύναται μέγα νὰ νομισθῇ ἐὰν δύο καὶ τριῶν κριτικῶν αἱ φροντίδες, ἧττον ἢ μᾶλλον τῆς ἄλλης ἡ ἄλλη εὔστοχος, δώσωσιν ἀφορμὴν τετάρτῳ τινὶ εἰς τὴν πλήρη τοῦ ἀληθοῦς ἀποκάλυψιν. Ἀναμιμνήσκομαι καὶ νῦν ἔτι λαμπροῦ τοῦ Σοφοκλέους χωρίου, εἰς ὃ διεστραμμένον ἐν τῇ παραδόσει ἐτόλμησα ἐν ἔτει 1880ῷ, ὅτε τὰ πρῶτα ἀπεκινδύνευον κριτικὰ μελετήματα, μετὰ δοκιμὰς ἄλλων φιλολόγων νὰ προτείνω μικράν τινα μεταβολὴν θεραπεύουσαν καὶ σῴζουσαν αὐτό. Παραδίδει ἡμῖν ὁ Ἀθήναιος ἐν βιβλ. VIII p. 564 ὅτι ὁ Σοφοκλῆς εἰσήγαγέ που τὴν Ἱπποδάμειον διαλεγομένην περὶ τοῦ κάλλους τοῦ Πέλοπος τάδε:

τοιάνδ' ἐν ὄψει λίγγα θηρατηρίαν
ἔρωτος, ἀστραπήν τιν' ὀμμάτων ἔχει,
Ἣ Θ' ΑΛΛΕΤΑΙ μὲν αὐτὸς ἐξοπτᾷ δ' ἐμέ·
κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Μέγα ἁμάρτημα καταισχύνει ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ τὴν λαμπρὰν τῆς Ἱπποδαμείας ῥῆσιν· ἀντὶ τοῦ ἥ θ' ἅλλεται ὁ Ruhnken παραβαλὼν τὸ παρὰ Φρυνίχῳ «ἐνθάλπεσθαι ἔρωτι» ἔγραψεν ἐνθάλπεται· ὁ Bekker ἐξέδωκε παρὰ Φρυνίχῳ «ἐκθάλπεσθαι ἔρωτι», καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα μετήνεγκεν εἰς τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ποιητοῦ ὁ Ellendt ἐπινευόντων τῶν Nauck, Dindorf καὶ Meineke, εἰ καὶ τὰ ῥήματα ἐνθάλπεσθαι καὶ ἐκθάλπεσθαι σπάνια ὄντα ἀπαντῶσι παρὰ μόνοις τοῖς μεταγενεστέροις.

Ἡ λέξις, ἣν κατ' ἐμὲ ἔγραψεν ὁ ποιητής, εἶνε ΘΑΛΠΕΤΑΙ κακῶς ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων χωρισθεῖσα Θ' ΑΛΠΕΤΑΙ χωρισμόν, ὅστις ἐγένετο αἰτία καὶ τοῦ παραδιορθώματος Θ' ΑΛΛΕΤΑΙ καὶ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ Η ὡς ὀνομαστικῆς Ἣ ἀντὶ τῆς δοτικῆς Ἥι:

ἀστραπήν τιν' ὀμμάτων ἔχει,
ᾗ θάλπεται μὲν αὐτὸς ἐξοπτᾷ δ' ἐμέ!

Οἱ ἀρχαῖοι θάλπω ἔλεγον ἐπὶ τῶν τοιούτων, ὡς ὁ Αἰσχύλος ἐν Προμηθ. 590 «ᾗ Διὸς θάλπει κέαρ ἔρωτι» καὶ 649 «Ζεὺς γὰρ

ἱμέρου βέλει πρὸς σοῦ τέθαλπται»· ὡς δὲ λέγεται «θάλπειν» καὶ «καίειν ἔρωτι», «φλέγειν πόθῳ» (Αἰσχ. ἀπόσπ. 239 καὶ Πολυδεύκ. ὀνομ. 3, 68) οὕτω καὶ ὁ Σοφοκλῆς περὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸν θαλπομένου Πέλοπος εἶπεν ὅτι «ἐξοπτᾷ» καὶ τὴν Ἱπποδάμειαν τῇ ἀστραπῇ τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ.

Ἐὰν ἡ προταθεῖσα μεταβολὴ καὶ τότε καὶ νῦν κηρύσσηται ὑπὸ τῶν φιλολογούντων ἀληθὴς διόρθωσις, τὴν πρὸς αὐτὴν ἀφορμὴν ἐγὼ καὶ τότε εὐχαρίστως καὶ νῦν ἔτι εὐχαριστότερον ὁμολογῶ ὅτι ἔλαβον παρὰ τοῦ Ruhnken. Πρὸ ἐτῶν ὑπερδισχιλίων εἶπεν ὁ ποιητής:

σύν τε δύ' ἐρχομένω καί τε πρὸ ὃ τοῦ ἐνόησεν
ὅππως κέρδος ἔῃ· μοῦνός δ' εἴ πέρ τε νοήσῃ
ἀλλά τέ οἱ βράσσων τε νόος λεπτή δέ τε μῆτις,

ἀλήθειαν, ἥτις καὶ νῦν ἔτι ἔν τε ἄλλοις πολλοῖς καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐπιστήμῃ κρατεῖ καὶ ἰσχύει.

Χαίρειν ἐάσω τὸ ἀπόσπασμα τῆς Ἱπποδαμείας ἀφοῦ παρατηρήσω ὅτι τρεῖς τοῦ Ἀθηναίου κώδηκες ἔχουσιν ΕΙΘ', πάντως κατὰ παραδιόρθωσιν γραμματικῶν ἀπατηθέντων ἐκ τοῦ χωρισμοῦ τῶν γραμμάτων· ἓν κακὸν ἐγέννησεν ἕτερον, ὅπως ἔν τε ἄλλοις καὶ ἐν τοῖς χειρογράφοις συνηθέστατα συμβαίνει. Πολλὰ τοῦ πράγματος παραδείγματα εὗρον μέχρι τοῦδε, οὐδὲν ὅμως λαμπρότερον τοῦ ἑπομένου· εἰς τὸν 170 στίχον τῆς Ζ τῆς Ὀδησσείας:

χθιζὸς ἐεικοστῷ φύγον ἤματι οἶνοπα πόντον

παρατηροῦσιν οἱ ἀρχαῖοι σχολιασταί: «ἐπ' ἄλλο εἶδος μεταβαίνει εἰς ἔλεον κινῶν τὴν παρθένον· καὶ τὸ εἰκὸς τῷ τεχνικῷ· τὸ μὲν γὰρ τὰς δύο ἡμέρας τοῦ ναυαγίου εἰπεῖν ἧττον περιπαθὲς συλλαβὼν δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν ἀριθμόν, ἐν αἷς ἐτέλεσε, τὴν συμφορὰν ἐδεινοποίησεν»· ἔγραφε μὲν ὁ μακαρίτης Dindorf ὅτι κεκολοβωμένον εἶνε τὸ χωρίον, δὲν ἐνόησεν ὅμως ὅτι μεταγραπτέον καὶ τὸ εἰκοστῷ τεχνικῶς· ἐφωράσαμεν καὶ ἔχομεν, βλέπεις, τὸν ἀντιγραφέα, ὅστις ἀφοῦ τὴν μίαν λέξιν ΕΙΚΟΣΤΩι ἐχώρισεν εἰς δύο ΕΙΚΟΣ ΤΩι (ΘΑΛΠΕΤΑΙ — Θ' ΑΛΛΕΤΑΙ) μετέβαλεν εἶτα καὶ τὸ τεχνικῶς εἰς τεχνικῷ (ᾗ θ' — εἰθ') ὅπως στηρίξῃ τὴν μετέωρον μείναν δοτικὴν τῷ!

Πλουσίως τοῦ κριτικοῦ τοὺς κόπους δύναται νὰ ἀνταμείψῃ ἡ ἀσχολία αὐτοῦ περὶ χωρία ὧν ἡ θεραπεία μὴ ἀπαιτοῦσα ἄλλα ἢ ἥπια

φάρμακα δύναται νὰ εἶνε ταχεῖα ἅμα καὶ ἀναμφισβήτητος. Κατὰ μυριάδας ὅλας λαμπρῶς ἐθεράπευσεν αὐτὰ ἡ Γερμανικὴ ἰδία κριτική, μυριάδες ὅμως ὑπολείπονται ἔτι, τίς δ' ἀμφιβάλλει ὅτι καὶ ταῦτα ἐπιτυχῶς θὰ δυνηθῶσι νὰ θεραπεύσωσιν οἱ φιλόλογοι ἐὰν σπουδάζωσιν ἅμα μὲν παλαιογραφικῶς νὰ ἑρμηνεύωσι τὰς διαφθορὰς συμφώνως πρὸς ὅσας ἄλλας ὁμοίας ἔπαθε τὸ κείμενον ἅμα δὲ καὶ νὰ βεβαιῶσιν, εἰ δυνατόν, τὰς διορθώσεις διὰ τῆς πραγματικῆς τοῦ συγγραφέως ἢ ἄλλων συγγραφέων χρήσεως καὶ συνηθείας;

Μικρὰ δὲν εἶνε τότε ἡ ἐξ αὐτοῦ ἡδονὴ εἴς τε τὸν κριτικὸν καὶ τοὺς ἀναγνώστας· κατώρθωσε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀεροβατοῦντας «ὑπερκριτικοὺς» νὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν προτέραν γνησίαν μορφὴν ὅ,τι ὁ χρόνος καὶ ἄλλαι πάθαι διέφθειραν καὶ κατήσχυναν, ἀπαραλλάκτως ὅπως ἐν τοῖς μουσείοις ἐπιτήδειος καλλιτέχνης μετὰ προσοχῆς εὐλαβοῦς συγκολλᾷ τὰ περισῳθέντα τρίμματα ἀγάλματος ὅπως ἀναδείξῃ πάλιν εἰς φῶς τὸ ἀρχαῖον κάλλος αὐτοῦ καὶ καταστήσῃ καὶ τοὺς ἄλλους κοινωνοὺς τῆς τέρψεως τῆς ἐκ τῆς θέας. Ἐν στ. 638 κ. ἑ. τῆς Ἀντιγόνης ὁ Σοφοκλῆς εἰσάγει τὸν Κρέοντα λέγοντα τῷ υἱῷ Αἵμονι:

οὕτω γάρ, ὦ παῖ, χρὴ διὰ στέρνων ἔχειν,
γνώμης πατρῴας πάντ' ὄπισθεν ἑστάναι·
τούτου γὰρ οὕνεκ, ἄνδρες εὔχονται γονὰς
κατηκόους φύσαντες ἐν δόμοις ἔχειν,
ὡς καὶ τὸν ἐχθρὸν ἀνταμύνωνται κακοῖς
καὶ τὸν φίλον τιμῶσιν ἐξ ἴσου πατρί·
ὅστις δ' ἀνωφέλητα φιτύει τέκνα,
τί τόνδ' ἂν εἴπῃς ἄλλο πλὴν αὑτῷ πόνους
φῦσαι. πολὺν δὲ τοῖσιν ἐχθροῖσιν γέλων;
μὴ νύν ποτ', ὦ παῖ, τὰς φρένας ὑφ' ἡδονῆς
γυναικὸς εἵνεκ' ἐκβάλῃς εἰδὼς ὅτι
κ. τ. λ.

Τὰ ἄλλα πάντα ἔχουσι καλῶς, εἰς τὸ μέτρον δὲ προσκόπτει μόνος ὁ στ. 648, ἐν ᾧ φέρεται ὁ δίβραχυς φρένας ἀντὶ τοῦ ἀναγκαίου ἰάμβου (υ—)· πλὴν τοῦ μετρικοῦ σφάλματος ὑποικουρεῖ καὶ ἄλλο σπουδαιότερον, τῆς ἐννοίας αὐτῆς, ὅπερ διεῖδεν ἀσφαλέστατος κριτὴς καὶ γνώμων τῶν τοιούτων, ὁ Αὔγουστος Nauck. Παρατηρεῖ δικαίως ὁ δεινὸς ἑλληνιστὴς ὅτι τὸ «ὑφ' ἡδονῆς» θὰ ἥρμοζεν ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἐὰν ἀνεφέρετο εἰς μετοχήν τινα, οἷον «ὑφ' ἡδονῆς

δαμείς»· ἀλλὰ καὶ ἄνευ αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ Κρέοντος ἐκφέρεται ἡ γνώμη ὅτι «εἰς ἄνδρας δὲν πρέπει νὰ ἡσσῶνται γυναικῶν, ἀδιάφορον δὲ ἡδονῆς ἕνεκα ἢ ἄλλου τινός, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ στ. 677—680:

οὕτως ἀμυντέ' ἐστὶ ταῖς κοσμουμένοις
κοὔτοι γυναικὸς οὐδαμῶς ἡσσητέα·
κρεῖσσον γάρ, εἴπερ δεῖ, πρὸς ἀνδρὸς ἐκπεσεῖν
κοὐκ' ἂν γυναικῶν ἥσσονες καλοίμεθ' ἄν.

Ταῦτα δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψει ὅσοι ἀκονήσαντες τὸν νοῦν αὐτῶν ἐσπούδασαν μόνον τὸ μετρικὸν σφάλμα νὰ ἐπανορθώσωσι, παρέβλεψαν δὲ καὶ τὴν παράθεσιν «ὑφ' ἡδονῆς» καὶ «γυναικὸς εἵνεκ'», παντελῶς τοῦ Σοφοκλέους ἀναξίαν· καὶ ἔγραψεν ὁ Blaydes δι' ἡδονήν, ὁ Hermann τὸ ἀνελλήνιστον πρὸς ἡδονῆς ὅπερ ἐπανέλαβεν ὁ Hartung καὶ ὁ Bergk· εἶχον λησμονήσῃ οἱ σοφοὶ ἄνδρες ὅτι ἑλληνιστὶ λέγεται ἢ πρὸς (καθ') ἡδονὴν ἢ ὑφ' ἡδονῆς· Σοφ. Αἴαντ. 382:

ἦ που πολὺν γέλωθ' ὑφ' ἡδονῆς ἄγεις

καὶ Ἠλέκτρ. 871 καὶ 1153·

γελῶσι δ' ἐχθροί, μαίνεται δ' ὑφ' ἡδονῆς
μήτηρ ἀμήτωρ κ. ἑ.

Ὁμοίως ὑπ' ἀπιστίης, ὑπὸ δέους, ὑπὸ ἀρετῆς, ὑπὸ φόβου, ὑπὸ μεγέθους, ὑπ' ἀνάγκης, ὑπ' αἰσχύνης, ὑπ' εὐηθείας, ὑπ' ὀδύνης, ὑπὸ χαρᾶς, ὑπὸ λύπης, ὑπ' ἀγνοίας, ὑπ' ἀπορίας, ὑπ' ὀργῆς κ. τ. ὅ.

Ἔγραφεν ὁ Meineke τὰς φρένας σύ γ' ἡδονῇ, ἄλλος δὲ ἐκήρυξεν νόθον τὸ ὑφ' ἡδονῆς· τὴν τελευταίαν πλάνην ἐλέγχει πλὴν τῆς χρήσεως καὶ τοῦτο, ὅτι σφόδρα ἀπίθανον ὅτι μεταγενέστερος γραμματικὸς ἑρμηνεύων τὰς ἀγνώστους τοῦ ποιητοῦ λέξεις ἐχρήσατο τῷ ὑφ' ἡδονῆς· εἶχον δὲ καὶ τοῦ ποιητοῦ αἱ λέξεις ἑρμηνείας ἀνάγκην; ἐν τῇ εἰκασίᾳ τὰς φρένας σύ γ' ἡδονῇ καὶ τὸ σύ γ' εἶνε ἄχρηστον, ἀχρηστότερον δὲ τὸ ἡδονῇ εἰς ὃ ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὸ γυναικὸς εἵνεκα. τίς πιστεύει ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψεν ἡδονῇ γυναικὸς εἵνεκα ἀντὶ ἡδονῇ γυναικός;

Ἔγραψεν ἄλλος φιληδίᾳ (!) καὶ ἄλλος τὰς φρένας σ' ὑφ' ἡδονῆς (τὰς φρένας καὶ σὲ κατὰ τὸ Ὁμηρικὸν τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψεν) καὶ ἄλλος τὰς φρένας χύθ' ἡδονῆς καὶ ἄλλος τὰς ὑφ' ἡδονῆς φρένας (!), ὅπερ ὑπὸ τοῦ Δινδορ-

φίου μετεβλήθη εἰς σᾶς ὑφ' ἡδονῆς φρένας, ὑπὸ ἄλλου εἰς τάσδ' ὑφ' ἡδονῆς φρένας, καὶ ἄλλος κακόφρονος (ἀντὶ ὑφ' ἡδονῆς) ἐν ᾧ ὑπάρχει δῆθεν καὶ «acerbitas»! Ἐὰν τοιαῦτα μέλλωσι νὰ πάσχωσι τὰ ἑλληνικὰ κείμενα, προτιμότερον πολλῷ:

quod vides periisse perditum ducas.

Ἐμνημόνευσα μέχρι τοῦδε εἰκασίας νεωτέρων φιλολόγων, παρέλιπον δὲ ἐπίτηδες τὴν τοῦ Βυζαντιακοῦ γραμματικοῦ Τρικλινίου τὰς φρένας γ' ὑφ' ἡδονῆς ὅπως τάξω αὐτὴν ἐν τέλει, ἐπειδὴ παραβαλλομένη πρὸς τὰς ἄλλας εἶνε κατὰ τὴν εἰλικρινῆ γνώμην μου πολλῷ πιθανωτέρα ὑπὸ παλαιογραφικὴν ἔποψιν τοὐλάχιστον· ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι τὸ γε εἶνε παντελῶς ἄχρηστον ἐν τῷ ἡμετέρῳ χωρίῳ καὶ ὅτι προσελήφθη μόνον χάριν τοῦ μέτρου, εἰς ὃ καὶ ἄλλοτε πολλάκις ὑπηρέτησε τὸ ταλαίπωρον παραπλήρωμα; Περίεργον εἶνε ὅτι μετὰ τὸν Brunck, Musgrav, Erfurdt. Schäfer, Jacob καὶ ἄλλους ἀρχαιοτέρους ἐκδότας τὸ γε, ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν κατόπιν, ἠλεήθη ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Campbell νεωστὶ γράψαντος ὅτι τὸ μόριον ἐξαίρει τὴν λ. φρένας («γε may be supposed to give a strong emphasis to φρένας»!) ἀπαραλλάκτως ὅπως ἐν ἔτει 1874 ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς Μιστριώτης ἔγραφε: «τὸ γε ἁρμόζει διότι ὁ πατὴρ συμβουλεύει τὸν υἱὸν ἵνα μὴ τοὐλάχιστον τὰς φρένας ἕνεκα ἡδονῆς γυναικὸς ἀποβάλῃ» Habent sua fata conjecturae!

Ἔκειτο, νομίζω, γεγραμμένον κατὰ σειράν:

φῦσαι πολὺν δὲ τοῖσιν ἐχθροῖσιν γέλων ὑφ' ἡδονῆς μὴ νὺν ποτ' ὦ παῖ τὰς φρένας γυναικὸς ἕνεκ' ἐκβάλῃς εἰδὼς ὅτι κ. ἑ.

Ἐπέστη ὁ καιρὸς τοῦ χωρισμοῦ κατὰ στίχους καθ' ὃν ἐγένετο τὸ ἑπόμενον μικρὸν σφάλμα:

φῦσαι πολὺν δὲ τοῖσιν ἐχθροῖσιν γέλων ὑφ' ἡδονῆς
μὴ νὺν ποτ' ὦ παῖ τὰς φρένας
γυναικὸς ἕνεκ' ἐκβάλῃς εἰδὼν ὅτι·

νεώτερος ἀντιγραφεὺς παρατηρήσας τὴν ἀνισότητα τῶν στίχων ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ αὐτὴν καὶ μετενεγκὼν τὸ ὑφ' ἡδονῆς εἰς τὸ τέλος τοῦ δευτέρου στίχου ἔγραψε:

φῦσαι πολὺν δὲ τοῖσιν ἐχθροῖσιν γέλων
μὴ νὺν ποτ' ὦ παῖ τὰς φρένας ὑφ' ἡδονῆς
γυναικὸς εἵνεκ' ἐκβάλῃς εἰδὼς ὅτι

ἀφροντιστῶν καὶ μέτρου καὶ ἐννοίας· δὲν ἐνόησεν ὅτι μεταφέρων ἐκ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου στίχου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου, κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἐν τῷ κώδικι γεγραμμένων, τὸ ὑφ' ἡδονῆς ἠδύνατο νὰ ἀποκαταστήσῃ ὅ τι τοῦ Σοφοκλέους ἡ χεὶρ εἶχε γράψῃ:

φῦσαι, πολὺν δὲ τοῖσιν ἐχθροῖσιν γέλων
ὑφ' ἡδονῆς; μὴ νὺν ποτ', ὦ παῖ, τὰς φρένας
γυναικὸς ἕνεκ' ἐκβάλῃς εἰδὼς ὅτι
κ. τ. λ.

Τὸν γέλωτα τοῖς χαιρεκακοῦσιν ἐχθροῖς συνάπτει ὁ ποιητὴς καὶ ἐν Αἴαντ. στ. 79:

οὐκ οὖν γέλως ἥδιστος εἰς ἐχθροὺς γελᾶν;

καὶ ἐν 382 καὶ ἐν Ἠλέκτρ. στ. 1153:

γελῶσι δ' ἐχθροί, μαίνεται δ' ὑφ' ἡδονῆς
μήτηρ ἀμήτωρ κ. ἑ.

καὶ ἐν 1295· πρβλ. καὶ Αἴαντ. 955—960 καὶ Αἰσχ. Ἱκετ. 1008:

μηδ' αἴσχος ἡμῖν, ἡδονὴν δ' ἐχθροῖς ἐμοῖς
πράξωμεν,

καὶ Ξενοφ. Κ. Παιδ. 6, 1, 37 «οἱ ἐχθροὶ ἐφήδονταί μοι».

Πολλάκις καὶ ἐπὶ πολὺ ἄλλοτε εἶχον βασανίσει τὸν νοῦν μου ζητῶν νὰ εὕρω ὅ,τι ἔγραψεν ὁ Σοφοκλῆς· οὐδὲν εὕρισκον καὶ μικροῦ λόγου ἄξιον· ἀλλὰ δὲν ἐδίδαξεν ἡμᾶς πάλιν ὁ ποιητὴς ὅτι

τὸ — ζητούμενον
ἁλωτόν, ἐκφεύγει δὲ ταμελούμενον; (Οἰδ. τυρ. 110).

Ἀνιαρὸν καὶ ἄχαρι ἔργον εἶνε εἰς τοὺς κριτικοὺς ὁ ἔλεγχος παραδιορθωμάτων· τινὲς ἐξ ἀγνοίας, πολλοὶ ἐξ ἀφροντιστίας, πλείονες καὶ ἐξ ἁπλῆς ἐπιθυμίας νὰ καινοτομήσωσιν ἀποτολμῶσι μεταβολὰς αἵτινες, ἂν μὴ ἐγκαίρως ἐξελεγχωνται, ἐπιδοκιμάζονται ἀβασανίστως ὑπὸ τούτου, καταχωρίζονται εἰς τὰ κείμενα αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ ἄλλου, χρόνος δὲ οὐκ ὀλίγος καὶ κόπος οὐχὶ ἐλαφρὸς ἀπαιτεῖται ἔπειτα ὅπως ἐλευθερώσῃ τις τοὺς ἐκδότας ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ τὸν συγγραφέα ἀπὸ τοῦ παραδιορθώματος· μάρτυς πλὴν πολλῶν ἄλλων ὁ ἔνατος τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ στίχος ὅστις καὶ ὑπὸ τῶν νεωτάτων ἐκδοτῶν νομίζεται διεφθαρμένος, εἰ καὶ εἶνε ἐκ τῶν ὑγιεστάτων ἐξ ὅσων ποτὲ ἔγραψεν ὁ ποιητής, ὡς ἀπέδειξα ἐν ταῖς «κριτικαῖς καὶ παλαιογραφικαῖς συμβολαῖς εἰς τὰς τραγῳδίας Σοφοκλέους».

. . . . . .
. . . . . .

Διαφέρουσιν ὅσα παραδιορθώματα μητέρα ἔχουσιν ἄγνοιαν ἄλλην ἢ τὴν ἐκτεθεῖσαν. Μέλλων περὶ ταύτης νὰ διαλάβω ἐξ ἀνάγκης θὰ ἀνακινήσω ἐν τῷδε τῷ τόπῳ ζήτημα ὅπερ πολλαχῶς πολλοῦ λόγου ἄξιον εἶνε εἰς ἡμᾶς τοὺς φιλολογοῦντας Ἕλληνας. Παλαιοὶ λόγιοι τὸ πρῶτον ἐθήλωσαν καὶ μεταγενέστεροι ἄλλοι κατόπιν ὑπεστήριξαν τὴν γνώμην ὅτι οἱ νεώτεροι Ἕλληνες σπουδαῖα προσεπικουρήματα εἰς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἔχομεν αὐτὴν τὴν γλῶσσαν καὶ αὐτὸν ἡμῶν τὸν νεώτερον ἐθνικὸν βίον. Ἐὰν ἡ φιλολογία τῆς 8ης Ἀπριλίου τοῦ 1777 ἔτους κατὰ τὸν Fr. Aug. Wolf εἶνε ἡ «ἐπιστήμη ἡ περὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων πραγματευομένη», ὁ δὲ βίος οὗτος περιλαμβάνει τὴν γλῶσσαν, τὰ γραπτὰ καὶ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα καὶ σύμπασαν τὴν ἰδιωτικὴν καὶ δημοσίαν πολιτείαν, ἀναντιρρήτως πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου κατανόησιν καὶ πλήρη ἐκ τῆς κατανοήσεως ταύτης προσγινομένην ἀπόλαυσιν αὐτοῦ οὐδένες ἄλλοι δύνανται ἐπιτηδειότεροι νὰ εἶνε ἢ οἱ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων νεώτεροι ἀπόγονοι.

Εἰς τὴν «πραγματικὴν» λεγομένην ἑρμηνείαν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀνεκτίμητον ὠφέλειαν παρέχει ἡ θαυμαστὴ ὁμοιότης καὶ ταὐτότης παλαιῶν καὶ νέων ἑλληνικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, μύθων καὶ ἀλληγοριῶν, χαρακτήρων καὶ τρόπων καὶ ἐν γένει παντὸς ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν ἰδιωτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ταφῆς· εἰς δὲ τὴν «γραμματικὴν» ἑρμηνείαν ὁπόση εἶνε ἡ ἐκ τῆς συγγενείας τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πνεύματος ὠφέλεια δὲν εἶνε ἀνάγκη καὶ νὰ ὑποδείξῃ τις, ἀφοῦ ἀψευδέστατον μάρτυρα καὶ μεγαλοφωνότατον τοῦ πράγματος κήρυκα ἔχομεν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες νὰ ἐπιδείξωμεν τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ἀνδρὸς μόνου δυστυχῶς ἐν τοσούτῳ χρόνῳ δυνηθέντος λαμπρῶς νὰ ἀποδείξῃ τί κατορθοῖ Ἕλληνος ὀρθὴ καὶ ἀληθὴς παιδεία. Δὲν πρόκειται περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς σπουδῆς καὶ γνώσεως τῆς νέας ἑλληνικῆς ὡς γλώσσης καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς ἰνδογερμανικάς, ἀφοῦ νῦν καὶ ξένοι γλωσσολόγοι ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων, ὁ μακαρίτης Γ. Κούρτιος καὶ ὁ Γουσταῦος Meyer, ὅπως παραλίπω ἄλλους, ἐπανειλημμένως καὶ διὰ σοφῶν ἔργων καὶ αὐτοὶ ὡμολόγησαν καὶ ἄλλους ἔπεισαν νὰ ὁμολογήσωσιν αὐτήν· παραλείπω ἐπίσης καὶ νὰ ὑποδείξω ὅτι αἱ πολλαὶ καὶ ποικίλαι διάλεκτοι, αἱ κατὰ τόπους πανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς ὁμιλούμεναι, καὶ ἐφανέρωσαν, ὡς ἀπέδειξαν αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἐργασίαι, καὶ θὰ φανερώσωσιν ἔτι μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι, ἐὰν ἀκριβέστερον καὶ μεθοδικώτερον μελετηθῶσι καὶ ἐξετασθῶσι τὰ κατ' αὐτάς, ὅπως ἀγαθῇ τύχῃ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ μόνου ἐπιστήμονος παρ' ἡμῖν γλωσσολόγου Γ. Χατζιδάκη, καὶ ἐφανέρωσαν, λέγω, καὶ θὰ φανερώσωσι νέον, ἄγνωστον πλοῦτον τῆς ἀρχαιότητος, ὃν μὴ διασῳθέντα ἐν τοῖς γραπτοῖς μνημείοις διετήρησε διὰ τῆς συνεχοῦς καὶ ἀδιαπτώτου προφορικῆς καὶ ἱστορικῆς παραδόσεως ὁ ἀμαθὴς καὶ ἀγράμματος ἑλληνικὸς λαός. Δὲν θίγω τὸ ζήτημα ἐν ἀναφορᾷ καὶ πρὸς δύο ἄλλα, τὸ πολυθρύλητον περὶ τοῦ σχηματισμοῦ γλώσσης ἐπιστημονικῆς δυναμένης νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς διανοητικὰς τοῦ ἔθνους ἀνάγκας καὶ τὸ οὐχ ἧσσον πολυθρύλητον περὶ τῆς γνησίας καταγωγῆς. . . .

. . . . . .

. . . . . .

Τὴν ὠφέλειαν τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῆς νέας ἑλληνικῆς ἐν τῇ ἑρμηνευτικῇ οἱ μὲν νεώτεροι ξένοι δυστυχῶς φαίνονται ἀγνοοῦντες (*) ἡμεῖς δὲ οἱ Ἕλληνες δυστυχέστερον καίπερ ἴσως γινώσκοντες δὲν ἐκτιμῶμεν προσηκόντως καὶ κατ' ἀξίαν αὐτήν, προτέρημα λαμπρὸν ὅπερ ἐπροίκισεν ἡμᾶς ἡ εὐμενὴς τύχη. Εἶνε δὲ τοῦτο λυπηρὸν καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους πρὸ πάντων δὲ διότι τοιαύτη ἑρμηνεία, ὁρμωμένη ἐκ τῆς παραβολῆς, ἠδύνατο παρ' ἡμῖν μεγάλως νὰ συντελέσῃ εἰς ἀνάπτυξιν καὶ εὐδοκίμησιν τῶν κριτικῶν σπουδῶν, αἵτινες, ὡς μὴ ὤφελε, παρημελήθησαν καὶ παραμελοῦνται ἔτι εἰ καὶ σὺν τῇ ἀρχαιολογικῇ, παλαιογραφικῇ, μυθολογικῇ, γλωσσολογικῇ καὶ γεωγραφικῇ (τοπογραφικῇ) ἀσχολίᾳ ἡ κριτικὴ ἀποτελεῖ ἔργον ἐν ᾧ μᾶλλον ἢ ἐν παντὶ ἄλλῳ δύναται νὰ διαπρέψῃ τοῦ νεωτέρου Ἕλληνος ἡ ὁμολογουμένη εὐφυΐα.

Ἀληθῶς εἰπεῖν, μετὰ τὸν κριτικώτατον Κοραῆν ἑλληνικὴ κριτι-

(*) Ἄλλοτε τὰ ἔργα τοῦ Κοραῆ ἦσαν πρόχειρα εἰς τοὺς λογίους· νῦν ξένους τε καὶ ἡμᾶς κατέλαβεν ὀλιγωρία τις πρὸς αὐτά, ἣν ἐν μέρει δικαιολογεῖ τὸ δυσεύρετον αὐτῶν μὴ ἀνατυπωθέντων ἀπὸ ὑπερημίσεως αἰῶνος. Καὶ αὐτὸ τοῦ μακαρίτου Μάμουκα τὸ ἔργον διεκόπη.

κὴ ὑψηλὴ καὶ σπουδαία δὲν ἠσκήθη πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων.

. . . . . .

Ἡ κριτική, τὸ λαμπρότατον τῆς γραμματικῆς μέρος, ἀληθῶς εἶνε καὶ τὸ δυσκολώτατον αὐτῆς, πολλῶν φροντίδων τελευταῖον οὖσα ἐπιγέννημα· ἀπαιτεῖ καὶ τῆς γλώσσης τῆς ἀρχαίας γνῶσιν ἀκριβῆ καὶ τοῦ παλαιοῦ σύμπαντος βίου ἐξέτασιν λεπτομερῆ, πρὸς τούτοις δὲ τοῖς ἐπικτήτοις καὶ ὀρθότητα ἀντιλήψεως καὶ ὀξύτητα διανοίας καὶ φαντασίας ζωηρότητα, ὅῶρα ταῦτα ἅτινα ἡ φύσις δὲν χαρίζεται εἰς πάντα θνητόν· πρόσθες εἰς αὐτὰ καὶ παλαιογραφικὴν προπαιδείαν καὶ ἄσκησιν μακρὰν καὶ μελέτην ἐπιμελῆ τῶν ἔργων τῶν κορυφαίων τῆς κριτικῆς. Ἀλλ' ἐὰν οἱ ξένοι πάσας τὰς δυσκολίας νικήσαντες διέλαμψαν καὶ ἐν τῇ ἀσχολίᾳ ταύτῃ τῇ εὐγενεστάτῃ, ἧς αἱ ἀλήθειαι κατὰ τὸν Wolf δὲν εἶνε ἧσσον πειστικαὶ ἢ ἐφ' ὅσαις δικαίως καυχῶνται αἱ ἄλλαι αἱ πρακτικαὶ ἐπιστῆμαι («... die kritik... die zu einer Wahrheit leitet die nicht minder überzeugend ist als deren sich die exacten Wissenschaften mit Recht rühmen»), διὰ τί οἱ νεώτεροι Ἕλληνες νὰ μὴ κατορθώσωσι πλείονα ὅταν εἰς τὴν εὐφυΐαν αὐτῶν συμπαρομαρτήσῃ καὶ παιδεία ἀληθής; διὰ τί νὰ μὴ ἐλπίζωμεν κρείσσονα ἀφοῦ πλὴν τῶν ἄλλων βοηθημάτων, κοινῶν καὶ εἰς τοὺς ξένους, ἔχομεν ἡμεῖς τὸ πολύτιμον προσόφθημα τὸ ἐκ τῆς συγγενείας τῆς νέας ἑλληνικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν;

Ἡ συγγένεια αὕτη ἀμεσώτερον συνδέει ἡμᾶς πρὸς τοὺς Βυζαντιακούς, πρὸς ὧν τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ πνεῦμα οἰκειοτέρους ἢ πρὸς τὸ τῆς ἀρχαιότητος δύνανται νὰ διαθέσωσιν ἡμᾶς οἱ ἐγγύτεροι χρόνοι. Καὶ πῶς νὰ λησμονήσῃ τις ὅσα ἔπαθον οἱ ξένοι ἀστεῖα πολλάκις παθήματα μόνον καὶ μόνον διότι εὐθεμιᾶς ἢ ὀλίγης ἠξίωσαν φροντίδος τὴν μεταγενεστέραν ἡμῶν φιλολογίαν καὶ ἱστορίαν;

Κριτικὸς τῶν ἐπιφανεστάτων, ὁ Ὁλλανδὸς Cobet εὑρὼν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Bekker ἐκδόσει τοῦ Σουΐδα ἐν λ. «Χριστόδωρος» ταῦτα: «ἔγραψε θαύματα τῶν ἁγίων ΑΝΑΡΓύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ» παρετήρησεν ἐν τοῖς «συλλέκτοις κριτικοῖς» ὅτι δὲν ἐνθυμεῖται ἀτοπώτερον σφάλμα τοῦ ΑΝΑΡΓύρων ἀντὶ τοῦ ΜΑΡΤύρων· δὲν θὰ ἐνέπιπτε πάντως εἰς τὸ ἀστεῖον σφάλμα ὁ σοφὸς ἀνήρ, ὁ ἐξολλανδίσας τοὺς Ἕλληνας ἀναργύρους, ἐὰν βασανίζων τὸ πρᾶγμα ἐμάνθανεν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Bernhardy ἐκδόσεως τοῦ λεξικογράφου τὰ κατὰ τοὺς «Ἀναργύρους» ἢ εἶχε γεννηθῇ καὶ αὐτὸς νεώτερος Ἕλλην ὅτε ἀνάργυρος καὶ αὐτός, ὅπως οἱ ἄλλοι ἀπόγονοι τῶν πάλαι ἐκείνων «οἷς ἡ πενία ἀεὶ σύντροφος ἦν», καλῶς καὶ ἐκ πείρας θὰ ἐγίνωσκε καὶ τοῦ Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ τὴν «ἀναργυρίαν»! Περίεργον δὲ ὅτι εἰ καὶ πρὸ πέντε ὅλων ἐτῶν ἠλέγξα τὸ παραδιόρθωμα ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ» (τόμ. 10 σελ. 38) ὁ δὲ Dvenos καὶ ἐπανέλαβε νεωστὶ τὸν ἔλεγχον ἐν τῷ «Ρηνικῷ Μουσείῳ» (τόμ. 38 σελ. 640), ὁ Cobet καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ τόμῳ τῆς «Μνημοσύνης» (σελ. 413) ἐννοεῖ ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ μεταβάλῃ εἰς «μάρτυρας» τοὺς «ἀναργύρους».

. . . . . .

Δὲν τολμῶ νὰ εἴπω ὅτι τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων μόνοι ἡμεῖς εἴμεθα ἐπιτήδειοι αὐτῶν κριτικοὶ καὶ δεξιοὶ ἐκδόται· μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ φιλοπονία καὶ ἡ παροιμιώδης τῶν ξένων καὶ ἰδίως τῶν Γερμανῶν ὑπομονὴ δύναται κατὰ μέγα μέρος καὶ ἐνταῦθα νὰ ἀναπληρώσῃ ὅ τι ἐλλείπει παρ' αὐτοῖς ὡς ξένοις· καὶ πρὸς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς εἶνε ξένοι οἱ ξένοι, ξενώτεροι ἢ ἡμεῖς· καὶ ὅμως πόσα ὀφείλει αὐτοῖς ἡ ἀρχαία φιλολογία! ὅπερ ἡμεῖς ἔχομεν προτέρημα εἶνε τοῦτο, ὅτι τὸ ζῶν γλωσσικὸν αἴσθημα ἀπαλλάσσει ἡμᾶς ἀπὸ πολλῶν κόπων καὶ ὁδηγεῖ εὐθέως ἅμα καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὰ ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ· εὑρὼν ἐν τῷ σχολίῳ εἰς Ὁμήρ. Ὀδυσσ. λ 546 «διὰ τὸ ἐμὲ (τὸν Ὀδυσσέα) τοῦ Ἀχιλλέως ἐπαρεῖν τὰ ὅπλα» ὁ Cobet (ἐλπίζω τοῦ διδασκάλου ἡ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ παιδεία νὰ συγχωρήσῃ τὴν τόλμην τοῦ ταπεινοῦ ἐλέγχου) τὴν λέξιν ἐπαρεῖν μετέβαλεν ἀδεῶς εἰς λαβεῖν ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ Dindorf κηρύξαντος «ἐσφαλμένην» («vitiosam») τὴν λέξιν. Δὲν ἠδύναντο οἱ σοφοὶ ἄνδρες νὰ γινώσκωσιν ὅτι οἱ μεταγενέστεροι διέσωσαν τὸ ἐπαίρω ἐν τῇ ἁπλῇ σημασίᾳ τοῦ «λαμβάνω» (πρβλ. Σοφ. Ἠλέκτρ. 634) μεταβαλόντες καὶ τὸν πρῶτον ἀόριστον ἐπῆρα εἰς δεύτερον ἐν τῇ ἀπαρεμφάτῳ, ἐπαρεῖν ἀντὶ ἐπᾶραι, ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις (ἐπάρετε ἀντὶ ἐπάρατε κατὰ τὸ ἐπαίρετε, κοπιάσετε ἀντὶ κοπιάσατε, ὁρίσετε ἀντὶ ὁρίσατε κ.τ.λ.) καὶ ὅτι ἐπαίρνω ἀντὶ λαμβάνω (πρβλ. φέρω—φέρνω, σύρω—σέρνω), ἐπῆρα

ἀντὶ ἔλαβον, θὰ ἐπάρω ἀντὶ θὰ λάβω λέγεται καὶ νῦν ἔτι κατὰ τὸ παρὰ Ματθαίῳ «ἆρον τὸ σὸν καὶ ὕπαγε».

Διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους εὐκολωτέρα ἢ εἰς τοὺς ξένους κριτικοὺς εἶνε εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἡ ἀσχολία περὶ τὰ σχόλια εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς τὰ παλαιὰ ὅτι καὶ ταῦτα κακῶς παρεδόθησαν ἡμῖν ἀπέδειξαν αἱ ὑπὸ τῶν ξένων γενόμεναι μελέται εἰ καὶ αὗται μήτε πολλοὺς μήτε ὡρίμους καρποὺς ἀπήνεγκον μέχρι τοῦδε. Πλήρης ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα ἡ φιλολογία ἡ νεωτέρα οὔτε καιρὸν οὔτε ὄρεξιν εἶχε νὰ ἀξιώσῃ πολλῆς φροντίδος ἔργα παρηκμακότων χρόνων ὧν ἄλλως δὲν εἶχεν ἔτι μάθῃ καὶ τὴν ἀξίαν ἀσφαλῶς νὰ ἐκτιμᾷ. Αἱ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γουλιέλμου Δινδορρίου ἐκπονηθεῖσαι ἐκδόσεις τῶν σχολίων εἰς Ὅμηρον, Αἰσχύλον, Σοφοκλέα, Εὐριπίδην κ. ἄ., εἰ καὶ ἐξεπονήθησαν ἐν σπουδῇ καὶ βίᾳ ἀλλοτρίᾳ πως τῇ φιλολογικῇ ἐπιστήμῃ (ἂς μοι συγχωρήσῃ τοῦ ἀνδρὸς ἡ μνήμη) ἀντικαταστήσασαι τὰς παλαιοτέρας συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν δικαιοτέραν ἐκτίμησιν τῶν λειψάνων τούτων τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς γραμματικῆς καὶ κριτικῆς. Πολυτιμότατα ἐκρίθησαν καὶ κρίνονται τὰ σχόλια εἰς τὸν Ὅμηρον, Πίνδαρον, Αἰσχύλον, Σοφοκλέα καὶ Ἀριστοφάνη ἅτινα καὶ μείζονος προσοχῆς ἠξιώθησαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Γνωσταὶ αἱ λαμπραὶ τοῦ Cobet καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Κόντου διορθώσεις εἰς τὰ Ὁμηρικὰ σχόλια καὶ αἱ τοῦ Wolf εἰς τὰ Σοφόκλεια. Τῶν εἰς Αἰσχύλον ἐκδόσεων ἐγένοντο νέαι ἡ ὑπὸ τοῦ Kirchhoff καὶ τοῦ Wecklein, τῶν εἰς Πίνδαρον (μετὰ τὴν τοῦ Böckh) νεωστὶ ὑπὸ τοῦ Abel· διατριβαὶ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ γράφοντος αἱ «διορθώσεις εἰς τὰ Ὁμηρικὰ σχόλια» καὶ «αἱ κριτικαὶ καὶ παλαισγραφικαὶ συμβολαὶ εἰς τὰ εἰς Σοφοκλέα», ὑπὸ τοῦ Βορεάδου τὰ «διορθωτικὰ εἰς τὰ εἰς Θουκιδίδην» καὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλειάδου τὰ «διορθωτικὰ εἰς τὰ εἰς Λουκιανόν» . . . .

Ἐκ ψυχῆς εὔχομαι νὰ ἴδω καὶ ἄλλους ὁμογενεῖς φροντίζοντας μὲν καὶ περὶ τῆς μεταγενεστέρας ἡμῶν φιλολογίας ἐπεκτείνοντας δὲ τὴν κριτικὴν καὶ εἰς τῶν παλαιοτέρων συγγραφέων τὰ κείμενα. Λαμπρὰ τοῖς λογίοις πρόκειται νῦν ἀφορμὴ ἡ ὑπὸ τοῦ φιλογενεστάτου Χριστάκη Ζωγράφου ἵδρυσις τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης»· φιλοτιμηθῶμεν ὅπως ἐκπληρώσωμεν ὃν πρὸ 55 μὲν ἐτῶν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς θερμὸν ἔτρεφε πόθον «νὰ μὴ μένωμεν καὶ ἡμεῖς ἀσύμβολοι

εἰς τῆς ἐπιστήμης τὴν πρόοδον» νῦν δέ, μετὰ ἡμίσεος αἰῶνος πάροδον, βασιλικώτατα ἐκδηλοῖ πάλιν ὁ νέος τῶν χρόνων ἡμῶν Ζωσιμᾶς ἱδρύων τὴν βιβλιοθήκην διὰ τὸν λόγον ὅτι «οὐδὲν γινώσκει οὔτε ὑψηλότερον οὔτε ὠφελιμώτερον οὔτε ἐθνικώτερον τῆς καλλιεργείας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἀφοῦ καὶ τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη μετὰ πολλοῦ ζήλου ἀσχολοῦνται περὶ αὐτὰ» καὶ ἐξ ἔρωτος «πρὸς ἑδραίωσιν καὶ παρ' ἡμῖν τῆς κριτικῆς καὶ ἑρμηνευτικῆς ἐπιστήμης, πρὸς διάδοσιν τῶν διωρθωμένων κειμένων ἐξ ὧν ὑπεκκαυθήσεται ὁ ζῆλος τῶν ἡμετέρων πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ἡμετέρας νεοελληνικῆς γλώσσης».

Μή νυν ἀνῶμεν, ἀλλ' ἐπεντείνωμεν ἀνδρικώτερον
ἤδη 'στὶ τοῦτ' ἐκεῖνο,
ὦ εἶα νῦν, ὦ εἶα πᾶς.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

Η'.

ΚΑΤΑ ΠΟΣΟΝ ΕΙΝΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΩΣ ΑΚΡΙΒΗΣ

Η ΚΟΙΝΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ὁμολογουμένως τὸ μεγαλείτερον γεγονὸς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, τὸ δὲ μεγαλεῖον αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπίδρασις ἣν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῆς καθόλου πορείας τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπισκιάζουσι πάντα τὰ προγενέστερα καὶ μεταγενέστερα αὐτοῦ ἱστορικὰ γεγονότα· καὶ σήμερον ἔτι, μεθ' ὅλην τὴν πολυειδῆ κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασιν, ἡ ἐπιρροὴ αὐτοῦ βαίνει αὔξουσα μᾶλλον ἢ μειουμένη, καθόσον μόνος αὐτὸς δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ πάσας τὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου. Μεταξὺ τῶν μεταβολῶν δὲ ἃς ἐπήνεγκεν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, ἐπίσημον θέσιν κατέχει καὶ ἡ

εἰς δύο διαίρεσις τοῦ χρόνου. Ὁ Χριστιανισμός, καταργήσας τοὺς πολυειδεῖς τρόπους τοῦ ὑπολογίζειν τὸν χρόνον, τοὺς ἐν χρήσει μέχρι τῆς ἐμφανίσεώς του, ἀντικατέστησεν αὐτοὺς δι' ἑτέρου ὁμοιομόρφου συστήματος, τοῦ ν' ἀπαριθμῶμεν δηλαδὴ τὰ ἔτη ἔχοντες ὡς βάσιν τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἀνερχόμενοι ἢ κατερχόμενοι, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἀκολουθοῦσι μέχρι τῆς σήμερον πάντες οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς γῆς, ἀνεξαρτήτως πάσης δογματικῆς διαιρέσεως. Καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν τῆς χρονολογίας ταύτης προτιθέμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν, ἐξετάζοντες δηλαδὴ ἂν ἡ ἀρχὴ αὐτῆς συμπίπτει ἀκριβῶς μετὰ τοῦ γεγονότος ἐκείνου, περὶ ὃ περιστρέφεται ὡς περὶ κέντρον ὁ Χριστιανισμός, τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφάνισιν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ ἔθος τοῦ ὑπολογίζειν τὸν χρόνον λαμβανομένης ὡς ἀφετηρίας τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲν ἤρξατο ἀμέσως ἀπὸ τοῦ γεγονότος τούτου. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ μακρὸν μεταχειριζόμενοι τὰς χρονολογίας, αἵτινες ἦσαν τότε ἐν χρήσει, λ.χ. τὴν ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, τὴν τῶν Ὀλυμπιάδων, τὴν ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν Σελευκιδῶν καὶ Πτολεμαίων (ἐν Συρίᾳ, Παλαιστίνῃ καὶ Αἰγύπτῳ), καὶ βραδύτερον οἱ Χριστιανοί, πρὸ πάντων οἱ ἐν Αἰγύπτῳ, ἤρξαντο μεταχειριζόμενοι τὴν ἐποχὴν τῶν Μαρτύρων, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ (284 μ. Χ.), ἐφ' οὗ ἐξερράγη ὁ τελευταῖος τρομερὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός, ἢ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ διατάγματος τούτου (302 ἢ 303 μ. Χ.,) καὶ τὴν χρονολογίαν ταύτην μεταχειρίζονται εἰσέτι οἱ Ἀβυσσινοί. Διότι δὲν εἶναι εὐχερὲς νὰ μεταβάλῃ τις μακρὰν συνήθειαν, καὶ πρὸ πάντων ὅταν αὕτη ἀναφέρηται εἰς τὸν καθημερινὸν βίον καὶ τὰς πολυποικίλους σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους. Μόνον δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἕκτου μ. Χ. αἰῶνος Διονύσιος ὁ ἐπικληθεὶς Μικρός (*), ἀνανεῶν τὸν ἐνενηκονταπενταετῆ κύκλον τοῦ Πάσχα, τὸν συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ πάπα Βίκτωρος, εἰσήγαγε πρῶτος

(*) Διονύσιος ὁ Μικρός, γεννηθεὶς ἐν Σκυθίᾳ, ἤκμασε κατὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα. Ἦν κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης καὶ εὐρείας ἐκκλησιαστικῆς παιδείας. Εἶναι γνωστὸς ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ διὰ τὴν συλλογὴν τῶν Συνοδικῶν Κανόνων, ἐν ᾗ περιέλαβε καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Σιρικίου μέχρι τοῦ Λέοντος θεσπίσματα τῶν παπῶν. Μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὰς

τὴν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ χρονολογίαν, ὑπολογίσας ταύτην ὡς συμβᾶσαν τὸ 753ον ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ρώμης· καὶ ἔκτοτε ἡ χρῆσις τῆς χρονολογίας ταύτης κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ γενική (*). Ἀλλὰ Διονύσιος ὁ Μικρὸς ὑπῆρξεν ἄραγε ἀκριβὴς περὶ τοὺς ὑπολογισμούς του; ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη πράγματι τὸ 753ον ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, καὶ ἐπομένως τὸ συμπληρούμενον μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔτος εἶναι ἀληθῶς τὸ 1886ον μετὰ Χριστόν; Τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ προσπαθήσῃ νὰ διαλευκάνῃ ἡ παροῦσα διατριβή.

Ὅτι Διονύσιος ὁ Μικρός, ὁρίσας ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ 753 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ἠπατήθη, εἶναι σήμερον γεγονὸς ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ὁρίσωμεν μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ κατὰ πόσα ἔτη, ἕνεκα τῶν διαφωνουσῶν γνωμῶν τῶν διαφόρων συγγραφέων τῶν ἐγκυψάντων εἰς τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος τούτου. Μὴ θεωροῦντες ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπαρκεῖς πρὸς ὁριστικὴν τοῦ ζητήματος λύσιν, θὰ προσπαθήσωμεν μόνον, διακρίνοντες τὰ βέβαια ἀπὸ τῶν ἀβεβαίων, νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι

Α'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγεννήθη μετὰ τὰ μέσα τοῦ 749 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ἔτους.

Β'. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγεννήθη πρὸ τῶν μέσων τοῦ 746.

Ἄρα τὸ ἀληθὲς ἔτος τῆς γεννήσεώς του κυμαίνεται ἀπὸ τοῦ 746—749, καὶ συνεπῶς ἡ χρονολογία τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦμεν ὑπολογίζει 4—7 ἐπ' ἔλαττον ἔτη, οὕτως ὥστε κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμοὺς ἐντὸς ὀλίγου συμπληροῦμεν οὐχὶ τὸ 1886, ἀλλὰ τὸ 1890 μ. Χ.

Γ'. Τέλος θὰ ὑποδείξωμεν ὅτι ἡ σχετικῶς πιθανωτέρα γνώμη εἶναι, ἡ ἐκ τῶν τριῶν ἀβεβαίων ἐτῶν 746—749 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ὡς ἀκριβὲς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁρίζουσα τὸ 747.

ἐπιστολὰς Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, καὶ τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συγκροτηθείσης κατὰ τῶν Νεστοριανῶν Συνόδου.

(*) Οἱ Ἱσπανοὶ ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 1350 μ.Χ. μεταχειριζόμενοι τὴν ἱσπανικὴν λεγομένην χρονολογίαν, ἀρχομένην τὸ 34 π.Χ., καὶ λαβοῦσαν ἀφορμὴν ἐξ ἐπαχθοῦς τινος φόρου ἐπιβληθέντος αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος. Εἶναι δὲ πασίγνωστον ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ μακρὸν μεταχειριζόμενοι τὴν ἀπὸ κτίσεως κόσμου (5,008 π. Χ.) χρονολογίαν.

Α'. Εἴπομεν ἐν πρώτοις ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγεννήθη μετὰ τὰ μέσα τοῦ 749 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ἀντὶ τοῦ 753, ὅπερ ὑπολογίζει ἡ ἐν χρήσει χρονολογία. Τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον καὶ ὡς ἱστορικὸν βιβλίον ἐξεταζόμενον εἶναι κατὰ πάντα ἀξιόπιστον, ἀρηγούμενον τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲν καθορίζει μὲν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν τοῦ γεγονότος τούτου, ἀλλὰ παρέχει ἡμῖν ἑτέραν ἔνδειξιν, ἐξ ἧς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ταύτην. Μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρώδου· «τοῦ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως» Ματθ. κεφ. Β. Ὁ Ἡρώδης δὲ οὗτος, καθὰ ἐξάγεται ἐκ τῶν κατωτέρω, εἶναι ὁ πρῶτος Ἡρώδης, ὁ ἐπικληθεὶς Μέγας, Ἰδουμαῖος τὸ γένος, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου, κατεστάθη βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου. προαχθεὶς ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου (*). Πρὸς ἀπόδειξιν λοιπὸν τοῦ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐγεννήθη μετὰ τὸ 749, ἀρκεῖ νὰ ἀποδειχθῇ α') ὅτι ὁ Ἡρώδης ἀπέθανε τὸ ἔαρ τοῦ 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, καὶ ὅτι β') μεταξὺ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρώδου μεσολαβεῖ ὀκτάμηνον κατ' ἐλάχιστον ὅρον χρονικὸν διάστημα. Ὅτι ὁ α' Ἡρώδης ἀπέθανε τὸ 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης μαρτυρεῖται ῥητῶς ὑπὸ τοῦ περιφήμου Ἰουδαίου ἱστορικοῦ Ἰωσήπου Φλαβίου, ἀκμάσαντος ὀλίγα ἔτη μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα (70 μ. Χ.), καὶ ὅστις πρὸς τούτοις ἠρύσθη τὰς πληροφορίας του ταύτας ἐκ τοῦ Νικολάου τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ, συγχρόνου καὶ οἰκείου τοῦ Ἡρώδου. Ὁ Ἰώσηπος λοιπόν, ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ του, ἔτος μὲν τῆς εἰς βασιλέα ἐκλογῆς τοῦ Ἡρώδου ὁρίζει τὸ 714 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Καλουΐνου καὶ Πωλίωνος (**), ἔτος δὲ τοῦ θανάτου του, τὸ 37 τῆς βασιλείας

(*) Ἰωσήππου Φλαβίου. Ἑβραϊκῆς Ἀρχαιολ. Β. 14. «Συναγαγόντες τὴν Βουλὴν (τῶν Ρωμαίων), παρελθὼν Ἀντώνιος ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς καὶ πρὸς τὸν κατὰ Πάρθων πόλεμον Ἡρώδην βασιλεύειν συμφέρει καὶ δόξαν τοῦτο πᾶσι ψηφίζεται: Πρβλ. Τακίτου. Histor. L. V. «regnum ab Antonio Herodi datum victor Augustus auxit» (τὴν βασιλείαν τὴν δοθεῖσαν Ἡρώδῃ παρ' Ἀντωνίου, ὁ νικητὴς Αὔγουστος ηὔξησε).

(**) Καὶ ὁ μὲν τὴν βασιλείαν οὕτω παραλαμβάνει, τυχὼν αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἑκατοστῆς καὶ ὀγδοηκοστῆς καὶ τετάρτης Ὀλυμπιάδος, ὑπατεύοντος Γαΐου Δομητίου, Καλουΐνου τὸ δεύτερον καὶ Γαΐου Ἀσινίου Πωλίωνος (Ἑβρ. Ἀρχ. Β. 14).

του (*), ἢ τὸ τριακοστὸν τέταρτον ἀφότου ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐφόνευσε τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ Ἀντίγονον, ὅπερ ὁ αὐτὸς Ἰώσηπος ἀναφέρει ὡς γενόμενον τὸ 717 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, τρία ἔτη δηλαδὴ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ὡς βασιλέως τῶν Ἰουδαίων (**). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰώσηπος ἀριθμεῖ τὰ ἔτη, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἰουδαίων, ἀρχόμενος δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ μηνὸς Νισὰν (15 Μαρτίου—15 Ἀπριλίου) ἐξάγεται ὅτι τὸ 37ον ἔτος ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἡρώδου, ἢ τὸ 34ον ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, συμπίπτει πρὸς τὸ ἔαρ τοῦ 750 ἔτους ἀπὸ κτίσεως Ρώμης καὶ συνεπῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐτελεύτησεν οὗτος, καὶ ἀκριβέστερον (***) κατὰ μῆνα Μάρτιον, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων.

Δευτέρα ἱστορικὴ ἀπόδειξις τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τελευτῆς τοῦ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου εἶναι ἡ λαμβανομένη ἐκ τῆς διαρκείας τῆς ἡγεμονίας τοῦ υἱοῦ του, Ἡρώδου Ἀντύπα, τοῦ τετράρχου, τοῦ θανατώσαντος Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν. Ἀποθανόντος Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου, ὁ Αὔγουστος, τροποποιήσας ἐν μέρει τὴν διαθήκην αὐτοῦ, παρεχώρησε τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ βασιλείου του μετὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας εἰς τὸν υἱόν του Ἀρχέλαον, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ, διαιρέσας εἰς δύο τετραρχίας, ἔδωκεν εἰς τοὺς ἄλλους δύο υἱοὺς αὐτοῦ, Ἡρώδην τὸν Ἀντύπαν καὶ Φίλιππον (****), οἵτινες καὶ ἐξηκολούθησαν

(*) Τοῦτο πράξας ἡμέρᾳ πέμπτῃ μεθ' ὃ μὲν Ἀντίπατρον κτείνει τὸν υἱὸν τελευτᾷ, βασιλεύσας μεθ' ὃ μὲν Ἀντίγονον ἀνεῖλεν ἔτη τέσσαρα καὶ τριάκοντα, μεθ' ὃ δὲ ὑπὸ Ρωμαίων ἀπεδέθεικτο ἔτη ἑπτὰ καὶ τριάκοντα (Ἑβρ. Ἀρχ. 17).

(**) Τοῦτο τὸ πάθος (ἡ ὑπὸ Ἡρώδου ἅλωσις) συνέβη τῇ Ἱεροσολυμιτῶν πόλει ὑπατεύοντος ἐν Ρώμῃ Μάρκου Ἀγρίππα καὶ Κανινίου Γάλλου, ἐπὶ τῆς πέμπτης καὶ ὀγδοηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, μετὰ ἔτη εἴκοσι καὶ ἑπτὰ τῆς γενομένης ἐπὶ Πομπηΐου τοῖς Ἰουδαίοις συμφορᾶς (Ἑβρ. Ἀρχ. 17).

(***) Ἡρώδης μὲν δὴ ἐτελεύτα . . . Ἀρχέλαος δὲ ἐπὶ μὲν ἑβδόμην ἡμέραν πένθος τῷ πατρὶ τιμῶν διετέλει . . . ἐν τούτῳ δὲ τῶν Ἰουδαίων τινὲς συνελθόντες νεωτέρων ἐπεθύμουν πραγμάτων . . . φανεροί τε ἦσαν ἐπὶ μέγα αὐξήσαντες τὴν στάσιν, πλήθους ἐπιρρυέντος αὐτοῖς . . . ἐνστάσης κατὰ τύνδε τὸν καιρὸν ἑορτῆς, ἐν ᾗ Ἰουδαίοις ἄζυμα προτίθεσθαι πάτριον, Φάσκα δὲ ἡ ἑορτὴ καλεῖται (Ἑβρ. Ἀρχ. 17).

(****) Καῖσαρ, Ἀρχέλαον βασιλέα μὲν οὐκ ἀποφαίνεται, τοῦ δὲ ἡμίσεος τῆς χώρας ἧπερ Ἡρώδῃ ὑπετέλει ἐθνάρχην καθίσταται . . . τὴν δὲ ἑτέραν ἡμί-

κυβερνῶντες τὰς τετραρχίας των, καὶ ἀφοῦ ὁ Ἀρχέλαος ἐστερήθη τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου διὰ τὴν ὠμότητά του, καὶ ἐξωρίσθη εἰς Βιέννην τῆς Γαλλίας (*), ἡ δὲ ἐθναρχία του προσηρτήθη εἰς τὴν ἄμεσον ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Συρίας καὶ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ Ρωμαίων ἡγεμόνων, λ. χ. Πιλάτος, Φῆλιξ, Φῆστος κλ. Ἐκ τῆς διαρκείας λοιπὸν τῆς τετραρχίας τοῦ υἱοῦ του Ἡρῴδου Ἀντύπα, ὅστις ἐστερήθη ταύτης ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Καλιγούλα τὸ 692 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ἀφοῦ διήρκεσε τεσσαράκοντα τρία ἔτη ἐξάγομεν ὅτι ὁ Ἡρῴδης ὁ Μέγας ἀπέθανε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 750.

Ὅτι ὁ Ἀντύπας Ἡρῴδης ἐκυβέρνησε τὴν τετραρχίαν του ἐπὶ τεσσαράκοντα τρία ἔτη, ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν διαφόρων νομισμάτων ἐκτυπωθέντων ὑπ' αὐτοῦ καὶ σωζομένων ἐν διαφόροις Μουσείοις. Τινὰ τούτων φέρουσιν ἐφ' ἑνὸς μὲν μέρους στέφανον ἐκ δάφνης καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν ΓΑΙΩ ΚΑΙΣΑΡΙ-ΓΕΡΜΑΝ ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους κλάδον δάφνης μετὰ τῶν λέξεων ΗΡΩΔΗΣ ΤΕΤΡΑΡΧΗΣ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὰ γράμματα ΜΓ. Ἐκ τῶν γραμμάτων λοιπὸν τούτων ὑποδεικνύοντων προδήλως τὸ ἔτος τῆς τετραρχίας του, ἐξάγεται ὅτι ἐκυβέρνησε ταύτην ἐπὶ 43 τουλάχιστον ἔτη· ἐπειδὴ δὲ ἐστερήθη ταύτης τὸ 792 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἐξάγεται ὅτι ἀνέλαβε ταύτην περὶ τὰ μέσα τοῦ 750, ἄρα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου ἀπέθανεν ὁ πατήρ του. Εἴπομεν δὲ ὅτι ἐκυβέρνησε τουλάχιστον ἐπὶ 43 ἔτη, διότι πιθανὸν τὸ ἔτος τοῦτο (καθ' ὃ ἐκόπη τὸ νόμισμα ἐκεῖνο δηλαδὴ) νὰ μὴ ἦτο τὸ τελευταῖον τῆς ἡγεμονίας του καὶ τότε πρέπει νὰ ὁρισθῇ ὁ θάνατος τοῦ πατρός του ὡς γενόμενος πρὸ τοῦ 750 ἔτους.

Ἐκ τῶν δύο λοιπῶν προσαχθεισῶν ἀποδείξεων συμπεραίνεται ὅτι ὁ Ἡρῴδης ἔζησε κατ' ἀνώτατον ὅρον μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 750 ἔτους ἀπὸ κτίσεως Ρώμης.

σειαν νείμας διχῇ, δυσὶν Ἡρῴδου ἑτέροις παισὶ παρεδίδου, Φιλίππῳ καὶ Ἀντύπᾳ. Ἑβρ. Ἀρχ. 17. Πρβλ. Ἰωσήπ. Ἰουδαϊκοῦ πολέμου 2· καὶ Τακίτου Histor. L. V.

(*) Δεκάτῳ δὲ ἔτει τῆς ἀρχῆς Ἀρχελάου, οἱ πρῶτοι τῶν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις καὶ Σαμαρείταις, μὴ φέροντες τὴν ὠμότητα αὐτοῦ, κατηγοροῦσιν αὐτοῦ ἐπὶ Καίσαρος . . . καὶ ὁ Καῖσαρ ἐκεῖνον μὲν φυγάδα ἐλαύνει δοὺς οἰκητήριον αὐτῷ Βίενναν πόλιν τῆς Γαλατίας, τὰ δὲ χρήματα ἀπηνέγκατο. (Ἑβρ. Ἀρχ. 17.)

Προσετέθη δὲ β') ὅτι μεταξὺ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρῴδου πρέπει νὰ παρεμβληθῇ ὀκτάμηνον τοὐλάχιστον χρονικὸν διάστημα. Μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ, ἡ Εὐαγγελικὴ ἱστορία ἀναγράφει τὴν ἔλευσιν τῶν Μάγων. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐλεύσεως τούτων, καθὼς καὶ τὴν πατρίδα, ὑπάρχει συζήτησις μεταξὺ τῶν θεολόγων, τῶν Πατέρων διαφωνούντων ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου (*), καθόσον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς ὁ χρόνος τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀστέρος, καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ γνώμη τῶν ὑποστηριζόντων ὅτι οἱ Μάγοι ἦλθον τὸ δεύτερον ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἡρῴδης διέταξε τὴν σφαγὴν τῶν νηπίων τῆς Βηθλεὲμ καὶ τῶν πέριξ «ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν Μάγων» (Ματθ.). Ἀλλ' ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἀρίκοντο ὀλίγας μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος· καθὰ ἐξάγεται ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ τὴν ἔλευσιν τῶν Μάγων ὁ Ἡρῴδης ἦν ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅπου καὶ ἀνέμεινεν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Μάγων· καὶ ὅτε εἶδεν ὅτι ἐνεπαίχθη τότε διέταξε τὴν σφαγὴν τῶν νηπίων. Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι πάντα ταῦτα ἐξετελέσθησαν μετὰ μεγίστης ταχύτητος, πάλιν δέον νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι παρῆλθον τρεῖς τοὐλάχιστον ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μῆνες, καθόσον ὁ Ἡρῴδης θὰ ἀνέμεινε τρεῖς ἢ τέσσαρας ἑβδομάδας τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Μάγων, μολονότι δὲν εἶναι πιθανόν, λέγομεν, ὅτι ἐνήργησε μετὰ τοσαύτης ταχύτητος ὢν ἀπησχολημένος εἰς τὴν κατεύνασιν τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συμβάσης στάσεως τῶν ἑξακισχιλίων Φαρισαίων, τὴν δίκην τοῦ υἱοῦ του Ἀντιπάτρου, ἣν διεξήγαγεν αὐτὸς οὗτος ὁ πατὴρ μετὰ τοῦ Ρωμαίου ἡγεμόνος τῆς Συρίας, καὶ τὰς ῥαδιουργίας τῶν οἰκείων του (**). Ἀλλὰ θῶμεν τρίμηνον μόνον διάστημα. Ἐξ

(*) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῶν ἀφορώντων τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑπάρχει συζήτησίς τις, προερχομένη ἐκ φαινομενικῆς τινος ἀσυμφωνίας μεταξὺ τῶν εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ.

(**) Ἡ πρὸς τοὺς συγγενεῖς του ὠμότης τοῦ Ἡρῴδου ἐκτίθεται κατὰ πλάτος ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου. Μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸν θάνατον τῆς συζύγου του Μαριάμμης καὶ τῶν υἱῶν του Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοβούλου, διέταξε, πέντε μόνον ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του, τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του Ἀντιπάτρου, καὶ γνωρίζων πόσον ἦν ἀπεχθὴς τοῖς Ἰουδαίοις καὶ ὅτι θὰ ἔχαιρον διὰ τὴν τελευτήν

ἄλλου μέρους γινώσκομεν (Ἰωσήπ. Ἑβρ. Ἀρχ. 17) ὅτι ὁ Ἡρῴδης τοὺς πέντε τελευταίους μῆνας τοῦ βίου του, ὡς κατατρυχόμενος ὑπὸ δεινῆς ἀσθενείας διῆλθε μακρὰν τῆς Ἱερουσαλήμ, παρὰ τὸν Ἰορδάνην καὶ τὰς θέρμας τῆς Καλλιῤῥόης. Μεταξὺ λοιπὸν τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρῴδου καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ παρεντεθῇ ἐκτάμηνον τοὐλάχιστον χρονικὸν διάστημα καὶ συνεπῶς τοῦ Ἡρῴδου τελευτήσαντος τὸ ἔαρ τοῦ 750 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, ἡ γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνέβῃ μετὰ τὰ μέσα τοῦ 749 οὐχὶ τὸ 753, καθὼ ὑπολογίζει μετὰ Διονύσιον τὸν Μικρὸν ἡ κοινὴ χρονολογία. Καὶ τοιουτοτρόπως μένει ἀποδεδειγμένον τὸ Α΄ μέρος.

Β΄. Ἀντίθετον ὅριον τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐθέσαμεν τὰ μέσα τοῦ 746 διατυπώσαντες ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγεννήθη πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης· τοῦθ' ὅπερ καὶ θ' ἀποδείξωμεν Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, κατὰ τὴν ὁμόφωνον μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἐγεννήθη ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἐν πάσῃ τῇ ῥωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐπεκράτει εἰρήνη. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν πότε ἐπεκράτησε πλήρης εἰρήνη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἱστορικῶν Δίωνος Κασσίου καὶ Σουετωνίου, τοῦτο συνέβη τρίς: α΄) μετὰ τὴν ἧτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας τὸ 725 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης· β΄) μετὰ τὸν Κανταβρικὸν πόλεμον τὸ 729 καὶ γ) μετὰ τὸ πέρας τοῦ Γερμανικοῦ πολέμου τὸ 746. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ

του, διέταξέ τινας τῶν ἐμπίστων ἀξιωματικῶν του, νὰ θανατώτωσιν, ἅμα ὁὰ ἐξέπνεε, τοὺς παρ' αὐτῷ συγκληθέντας προὔχοντας τῶν Ἰουδαίων, καὶ τοιουτοτρόπως ἅπαν τὸ ἔθνος, καὶ ἄκον, θρηνήσῃ, καὶ οὕτω «μέγαν αὐτοῦ τὸν ἐπιτάφιον γενήσεσθαι, καὶ ὁποῖος οὐδ' ἄλλοις βασιλέων». (Ἑβρ. Ἀρχ. 17). Ὁ δὲ Μακρόβιος, Saturnalium L II. c 4, ἀναφέρει εὐφυές τι σκῶμμα τοῦ Αὐγούστου, ὅστις μαθὼν ὅτι ὁ Ἡρῴδης εἶχε διατάξει τὴν σφαγὴν τῶν νηπίων, καὶ νομίσας ὅτι ἐν αὐτοῖς συμπεριελήφθη καὶ υἱός τις νήπιος αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἡρῴδου, καθὼ εἶχε διαθοῆ, καίτοι ἐσφαλμένως, ἀνεφώνησε τὴν ἀκόλουθον φράσιν: Melius est Herodis porcum esse quam filium, «κρεῖττον Ἡρῴδου χοῖρον εἶναι ἢ υἱόν», ὑπεμφαίνων τὴν μωσαϊκὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ ἐσθίειν τοὺς χοίρους καὶ θέλων νὰ ὑποδείξῃ διὰ τούτου ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ φιλτατοι τοῦ Ἡρῴδου δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς ὠμότητος αὐτοῦ καὶ τοῦ κινδύνου τοῦ θανάτου.

ὅτι ἐγεννήθη κατὰ τὴν α΄ καὶ θ΄ τὸ 725 ἢ 729, διότι κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρῴδου, ἐπισυμβάντα, καθὼ ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, τὸ 750 ἦτο νήπιον· ὑπολείπεται λοιπὸν ἡ γ΄ ἧς θὰ ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον τὸν χρόνον. Κατὰ τὸ 744 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἡ Σύγκλητος διέταξε νὰ κλεισθῶσιν αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰανοῦ, αἵτινες ἠνοίγοντο ἐπὶ πολέμου καὶ ἐκλείοντο ἐπὶ εἰρήνης. Ἀλλὰ ταὐτοχρόνως συνέβησαν ἐπαναστατικά τινα κινήματα ἐν Δαλματίᾳ, οἱ Δάκες ἤρξαντο ἀπειλοῦντες τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ οἱ Γερμανοὶ ἦραν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ρωμαίων, διὸ ἐδέησε νὰ ἀναβληθῇ ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς τῆς Συγκλήτου καὶ ὁ Αὔγουστος ἀνέθηκεν εἰς μὲν τὸν Τιβέριον νὰ χαλιναγωγήσῃ τοὺς Δαλματας καὶ Δάκας, εἰς δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Δροῦσον, τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Γερμανικοῦ πολέμου. Ὁ Τιβέριος κατηύνασεν ἐντὸς τοῦ 744 τὰ κινήματα τῶν Δακῶν. καὶ Δαλματῶν, ἐνῷ ὁ Δροῦσος ἐξηκολούθησε μαχόμενος ἐπιτυχῶς καθ' ὅλον τὸ 745 πρὸς τοὺς Γερμανούς· ἀλλ' ἀποθανὼν αἰφνιδίως ἀφῆκε τὸν πόλεμον ἡμιτελῆ, διὸ ἐδέησε νὰ ἀποσταλῇ τὸ 746 ὁ Τιβέριος, ὅστις περατώσας αὐτὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους, ἐπανέκαμψε θριαμβευτικῶς εἰς Ῥώμην. Οὕτως ἐκλείσθησαν αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰανοῦ, καὶ διαρκὴς εἰρήνη ἐπεκράτησε μέχρι τοῦ Ἀρμενικοῦ πολέμου τὸ 752, καθ' ἣν εἰρήνην ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἔχομεν δύο βέβαια χρονικὰ σημεῖα, ἐντὸς τῶν ὁποίων πρέπει νὰ τεθῇ τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 746 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι τῶν μέσων τοῦ 749.

Γ΄. Κατὰ ποῖον δὲ ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐτῶν πρέπει νὰ ὁρισθῇ τὸ γεγονὸς τοῦτο; τοῦτο, καθὼ εἴπομεν ἐξ ἀρχῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν μετ' ἀκριβείας, θὰ ἐκθέσωμεν μόνον τοὺς λόγους, ἐπὶ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐρευδόμενοι ἀποφαίνονται ὑπὲρ τοῦ 747 ἔτους ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, ἐγεννήθη καθ' ἣν ἐποχὴν «ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην (τὴν Ρωμαϊκὴν δηλαδὴ αὐτοκρατορίαν, περιλαμβάνουσαν σύμπαντα σχεδὸν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον), ἕνεκα τῆς ὁποίας ὁ Ἰωσὴφ μετέβη μετὰ τῆς Μαρίας, ἐγκύου οὔσης, εἰς Βηθλεέμ, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατὰ τὸν Ἰουδαϊκὸν νόμον ἔπρεπε νὰ κατα-

γραφῶσιν, ὡς ἐξ αὐτῆς καταγομένου τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πατριᾶς αὐτῶν Δαυίδ, καὶ ἐκεῖ «ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν» καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐν τῇ φάτνῃ. Θὰ ἐξετάσωμεν λοιπὸν κατὰ ποῖον ἔτος διετάχθη ἡ ἀπογραφὴ αὕτη. Κατὰ τοὺς Ρωμαίους ἱστοριογράφους τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου, Τάκιτον, Σουετώνιον καὶ Δίωνα Κάσσιον, ὁ Καῖσαρ Αὔγουστος διέταξε τρεῖς τοιαύτας ἀπογραφὰς τὸ 23 π. Χ. κατὰ τὴν κοινὴν χρονολογίαν, τὸ 8 π. Χ. καὶ τὸ 13 μ. Χ. Ἡ πρώτη καὶ τρίτη ἀναμφρίστως δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑπολείπεται λοιπὸν ἡ δευτέρα, ἡ διαταχθεῖσα τὸ 745 ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ρώμης. Αἱ ἀπογραφαὶ αὗται διήρκουν δύο ἢ τρία ἔτη διότι οἱ Ρωμαῖοι ἀνέθετον τὴν διεξαγωγὴν τούτων εἰς ἐκτάκτους ἀπεσταλμένους, διὸ καὶ ὁ Σουΐδας ἀναφέρει εἰς τὸ λεξικόν του εἰς τὴν λέξιν «ἀπογραφή», ὅτι ὁ Αὔγουστος εἶχεν ἀναθέσει τὴν διεξαγωγὴν τῆς παρούσης εἰς εἴκοσιν ἐπισήμους ἄνδρας. Ἴδωμεν λοιπὸν κατὰ ποῖον ἔτος ἐνηργήθη αὕτη ἐν τῇ αὐτονόμῳ ἡγεμονίᾳ τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Λουκᾶς μαρτυρεῖ ὅτι αὕτη ἐγένετο «ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου» ὅστις εἶναι ὁ γνωστὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου Ρωμαῖος Πατρίκιος καὶ στρατηγός. P. Sulpicius Quirinius. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἀπησχόλησεν ἐπὶ πολὺ τοὺς θεολόγους, διότι κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Ἰωσήπου, Τακίτου καὶ Τερτουλιανοῦ, ἡγεμὼν τῆς Συρίας ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Sentius Saturninus, ἢ ὁ Quintilius Varro, καὶ ὁ Κυρήνιος μόνον πολλὰ ἔτη βραδύτερον, μετὰ τὴν ἔξωσιν δηλαδὴ τοῦ Ἀρχελάου, διωρίσθη ἡγεμὼν τῆς Συρίας, διὸ πολλοὶ ἐθεώρουν τοῦτον ὡς ἕνα τῶν ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων, ἐκ τῶν εἴκοσιν, οὓς ἀναφέρει ὁ Σουΐδας. Τὸ ζήτημα φαίνεται λυθὲν ἐξ ἐπιγραφῆς τινος, ἀνακαλυφθείσης τὸ 1764 ἐν τῇ Τιβουρτικῇ πεδιάδι, (agrum Tiburtinum) πλησίον τῆς Ρώμης, καὶ εὑρισκομένης νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λατερανοῦ· ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀφιεροῦται εἰς ἄνδρα τινὰ ἐπιφανῆ, οὗτινος τὸ ὄνομα εἶναι ἐσβεσμένον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδονται δύο ἱκετήριοι τελεταὶ (Suplicationes), θρίαμβος, ἀνθυπατεία τῆς Ἀσίας, καὶ διττὴ ἡγεμονεία ἐν Συρίᾳ καὶ Φοινίκῃ, πάντα συμβάντα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου· ταῦτα πάντα κατὰ τοὺς ἀπασχοληθέντας εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς μόνον τὸν Κυρήνιον εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῶσιν. Ἐπειδὴ δέ, καθὰ ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἰωσήπου, ἡγεμὼν τῆς Συρίας ἀπὸ τοῦ

744—747 ἦν ὁ Sentius Saturninus, τὸ δὲ 748 ἀναφέρεται ὁ Quintilius Varro ἕπεται ὅτι ἡ ἡγεμονία τοῦ Κυρηνίου πρέπει νὰ ὁρισθῇ κατὰ τὸ 747—748 ἐφ' ᾗς καὶ συνέβη ἡ ἀπογραφή. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἦν ἀπησχολημένος εἰς τὸν κατὰ τῶν Ὁμοναδῶν (Omonadenses) πόλεμον τὰς ὑποθέσεις διεξήγαγεν ὁ προκάτοχός του Sentius Saturninus, καὶ αὐτὸς ἐνήργησε τὴν ἀπογραφήν, καὶ τοιουτοτρόπως αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Σεντίου Σατουρνίνου καθὰ λέγει ὁ Τερτουλιανός, ἀλλ' ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου κατὰ Λουκᾶν. Ἐπειδὴ δὲ εἴπομεν ὅτι ὁ Κυρήνιος ἐπὶ ἓν μόλις ἔτος ἐκράτησε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Συρίας καὶ ταύτην ἐπὶ ψιλῷ μόνον ὀνόματι, ὡς ὢν ἀπησχολημένος εἰς πόλεμον, διὰ τοῦτο ὁ Ἰώσηπος ἀναφέρει ὡς διάδοχον τοῦ Σατουρνίνου τὸν Κυντήλιον Βάρωνα. Καὶ κατὰ τὴν ἡγεμονίαν λοιπὸν τοῦ Κυρηνίου τὸ 747 δηλαδὴ ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Ἀνακεφαλαιοῦντες νῦν τὰ ἐκτεθέντα ἀνωτέρω ἔχομεν τὰ ἀκόλουθα πορίσματα:

α'. Εἶναι βέβαιον ὅτι Διονύσιος ὁ Μικρὸς ὑπολογίσας ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ 753 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ἠπατήθη.

β'. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη τέσσαρα τοὐλάχιστον ἔτη πρότερον, πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 749 ἔτους, ἅτε τοῦ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, τελευτήσαντος κατὰ Μάρτιον τοῦ μεθεπομένου ἔτους 750.

γ'. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γεννηθῇ πρὸ τοῦ 746.

δ'. Ἐκ τῶν τριῶν ἀβεβαίων ἐτῶν 747, 748, 749, ἔτος, καθ' ὃ πιθανώτερον ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς φαίνεται τὸ 747, καί τοι τοῦτο δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον.

Ἐκ πάντων δὲ τούτων συμπεραίνωμεν ὅτι ἡ χρονολογία τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦμεν εἶναι ἐσφαλμένη, ὑπολειπομένη τοῦ ἀληθοῦς ἔτους τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τέσσαρα ἕως ἑπτὰ ἔτη, ὥστε ἂν δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς Ἰανουαρίου εἰσερχόμεθα εἰς τὸ 1893 μ. Χ. ἔτος, εἶναι ὅμως ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας ὅτι εἰσερχόμεθα εἰς τὸ 1891 μ. Χ. ἔτος τοὐλάχιστον.

Καὶ ταῦτα χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας· διότι καίτοι τὰ λεχθέντα ἐκτὸς τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας ἔχουσι μεγάλην σπουδαιότητα

καὶ ὑπὸ θεολογικὴν ἔποψιν (*), δὲν ἔχομεν ὅμως τὴν παράλογον ἀξίωσιν ὅτι πρέπει νὰ προκληθῇ νέον χριστιανικὸν ζήτημα, τὸ τῆς ἐπανορθώσεως δηλαδὴ τῆς ἐν χρήσει κοινῆς χρονολογίας, συμφωνότερον πρὸς τὴν τῶν γεγονότων ἀλήθειαν.

Κ. ΔΕΛΙΚΑΝΗΣ.

Θ'.

ΤΕΡΑΤΩΔΕΙΣ ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΑΙ

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΦΩΤΙΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Πικρὰν ἀλήθειαν καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῆς πείρας δι' ἀπείρων παραδειγμάτων ἐπικυρουμένην ἄριστα διετύπωσεν ὁ λαμπρὸς τῆς ἀρχαιότητος τραγικὸς ποιητὴς Σοφοκλῆς εἰπών·

« Πρὸς γὰρ τὸν ἔχονθ' ὁ φθόνος ἕρπει » (**).

Ὅπου καὶ ἂν στρέψῃ τις τὸ βλέμμα, οἱανδήποτε κοινωνικὴν τάξιν καὶ θέσιν ἀνθρώπων καὶ ἂν ἐξετάσῃ πανταχοῦ θὰ ἴδῃ τὸ ἀπεχθὲς

(*) Εἶναι προφανὲς ὅτι γινομένης ἀποδεκτῆς ὡς ἀληθοῦς τῆς κοινῆς ἐν χρήσει χρονολογίας, ἡ ἀφήγησις τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ περὶ τῆς διαταχθείσης ὑπὸ τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογραφῆς ἀποδείκνυται ἐσφαλμένη, διότι, καθὰ εἴδομεν, οὐδεμία τοιαύτη ἀπογραφὴ διετάχθη τὸ 753 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης καὶ συνεπῶς καταστρέφεται καὶ αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια τῆς ἐν Βηθλεὲμ γεννήσεως τοῦ Κυρίου, τοῦθ' ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ὡς Μεσίου, συμφώνως πρὸς τὰς προρρήσεις τῶν προφητῶν.

(**) Σοφοκλ. Αἴαντ. στ. 157. Ταῦτα λέγει χορὸς Σαλαμινίων πρὸς τὸν Αἴαντα, παρακαλῶν ἵνα διαλύσῃ ἐμφανιζόμενος εἰς τὸ μέσον τὰ κατ' αὐτοῦ διαδιδόμενα. Ἐκεῖ ἀμέσως πρὸ τῆς σημειωθείσης πικρᾶς ἀληθείας ἀναγινώσκονται καὶ τὰ ψυχολογικώτατα ταῦτα· «Τοιούσδε λόγους ψιθύρους πλάσσων εἰς ὦτα

φάσμα τοῦ φθόνου· πανταχοῦ θὰ ἴδῃ ὅτι ὁ φθόνος ἐπιφύεται ἐπὶ παντὸς ὅτι ἐξαίρετον καὶ λαμπρὸν ὑπάρχει, ἐπὶ παντὸς ὅτι διακρίνεται ἀπὸ τῶν ἄλλων δι' ἀρετῆς καὶ ἀξίας. Καὶ δύναταί τις γενικῶς νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ φθόνος εἶναι συμφυής τις τῷ ἀνθρώπῳ κακία, καὶ μάλιστα ὅταν οὗτος δὲν προσεπάθησεν ἢ δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ κεφάλαια ἀξίας ἱκανὰ καὶ νὰ δύναται ὁπωσδήποτε νὰ ἀμιλλᾶται πρὸς τοὺς ἐξέχοντας. Ὅταν δὲ προστεθῇ εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγωϊσμοῦ πάντως τὴν ἀρχὴν ἔχον ὀλέθριον τοῦτο κακὸν καὶ δόσις τις ἀγροικίας καὶ χυδαιότητος, ὃς δ' εἰπεῖν καὶ βλακώδους παραλογισμοῦ, τότε ἔχεις ἐνώπιόν σου οἰκτρὸν θέαμα ὑπὸ τοῦ φθόνου κατατηκομένου καὶ ἀποτυφλουμένου ἀνθρώπου, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ζητεῖ ἢ νὰ ψέγῃ καὶ κατακρίνῃ, παντοῖα ἐπινοῶν ἀηδέστατα ψεύδη καὶ ψιθυρίζων αὐτὰ εἰς τὰ ὦτα τῶν ὁμοίων αὐτοῦ. Ὅσον δὲ χθαμαλώτερος εἶναι ὁ φθονῶν ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τὰ κατὰ τοῦ φθονουμένου ψεύδη ἀποβαίνουσι τερατωδέστερα καὶ εἰς αὐτὸν ἔτι τὸν δημιουργὸν αὐτῶν ἀπίστευτα.

Καὶ ἔχουσι λοιπὸν οἱ ὁπωσδήποτε διακρινομένην θέσιν ἐν τοῖς κοινοῖς ἀξιωθέντες νὰ κατέχωσιν ἀδιάλειπτον καὶ ἀηδῆ ἀγῶνα πρὸς ἐκμηδένισιν λόγων ψιθύρων καὶ κακοθρόων, ἀπεχθῶν ἀποκυημάτων τοῦ φθόνου πρὸς ὄλεθρον καὶ καταισχύνην διαβιβρωμένων. Ἡ ἀποτελεσματικωτέρα δὲ καὶ μᾶλλον ἁρμόζουσα εἰς τοὺς ἀξίαν ἔχοντας μέθοδος εἶναι ἡ διὰ τῶν ἔργων, ἅτινα διαλάμπουσι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ζοφερῷ σκότει τῆς περικυκλούσης αὐτοὺς ἐσχάτης κακίας. Διὰ τοῦτο δὲ ἁπλῆ καὶ μόνη ἐνίοτε ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὑπὸ ἀρετῶν παντοίων κοσμουμένου διαλύει παραχρῆμα τῶν φθονερῶν καὶ ἀχρείων συκοφαντῶν τῆς ὀλεθρίας πλεκτάνης, ἁπλοῦν καὶ μόνον ἓν βλέμμα, ἁπλοῦς καὶ

φέρει πάντων Ὀδησσεύς, Καὶ σφόδρα πείθει· Περὶ γὰρ σοῦ νῦν εὔπιστα λέγει, Καὶ πᾶς ὁ κλείων χαίρει μᾶλλον Τοῖς σοῖς ἄχεσιν καθυβρίζων. Τῶν γὰρ μεγάλων ψυχῶν ἰεὶς Οὐκ ἂν ἁμάρτοις· κατὰ δ' ἄν τις ἐμοῦ Τοιαῦτα λέγων οὐκ ἂν πείθοι» (στ. 148—156). Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Σοφοκλῆς εἶπε· «Πρὸς γὰρ τὸ λαμπρὸν ὁ φθόνος βιβάζεται» (ἀποσπ. ἀδεσπ. 462,12)· οὕτω δὲ καὶ ὁ Εὐριπίδης παρὰ Στοβαίῳ λέγει· «Εἰς τἀπίσημα δ' ὀφθόνος πηδᾷ φιλεῖ» (Ἀνθολογ. 38,13). Πρβλ. καὶ Θεοφάν. χρονογρ. συνεχ. λογ. ε' § 34· «Τοῖς ἀγαθοῖς ἀεὶ προσφύεται φθόνος» (Migne 109, 277 d).

μόνος εἷς λόγος. Ἄριστα δὲ καὶ τοῦτο διετύπωσεν ὁ Σοφοκλῆς διδοὺς εἰς τὸ στόμα ἁπλοϊκῶν ἀνθρώπων τοὺς ἑξῆς χρυσοῦς λόγους·

«Ἡμεῖς οὐδὲν σθένομεν πρὸς ταῦτ'
ἀπαλέξασθαι σοῦ χωρίς, ἄναξ·
ἀλλ' ὅτε γὰρ δὴ τὸ σὸν ὄμμ' ἀπέδραν,
παταγοῦσιν ἅπερ πτηνῶν ἀγέλαι,
μέγαν αἰγυπιόν,
τάχ' ἂν ἐξαίφνης, εἰ σὺ φανείης,
σιγῇ πτήξειαν ἄρωνοι».

Εἷς τῶν ἐξοχωτάτων ἀνδρῶν, οἵτινες πλειότερον πάντων τῶν ἄλλων δοκιμάζουσι τὰ ἀηδῆ καὶ τερατώδη τοῦ φθόνου ἀποκυήματα, εἶναι ἀναμφιβόλως καὶ ὁ ἱερὸς Φώτιος, ὁ περιλάλητος ἐκεῖνος ἐπὶ παντοδαπῇ σοφίᾳ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν κοσμήσαντας τὸν πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ὑπεράκοντίσας ἐν τῇ ἀπεράντῳ πολυμαθείᾳ καὶ τῇ στεγανῇ πολυδεγμοσύνῃ, ὁ παμφαέστατος φωστὴρ τῆς βυζαντιακῆς παιδεύσεως.

«Ἄνθεσί σε στεφανοῦν ὕμνων εἰς ταὐτὸ συνῆλθε
καὶ καταφωτίζειν λυχνίσιν ἠέλιον»,

εἶπέ τις εὐρωπαῖος ἑλληνίζων ποιητής, ἀποκαλῶν αὐτὸν συγχρόνως, «συμπάσας τὸ κλέος Ἀνατολίας». Ἐὰν παραλίπωμεν τὴν τοῦ γένους εὐγένειαν, τὸν πλοῦτον, καὶ πάντα ἐκεῖνα τὰ ὑπὸ τῆς τύχης δωρούμενα καὶ οὐχὶ ἐκ προσωπικῆς ἀξίας προερχόμενα ἀγαθά, — ἅτινα δὲν παράγουσι πάντοτε θαυμάσια πρότυπα ἀρετῆς καὶ ἀξίας, καὶ τοὐναντίον μάλιστα συντελοῦσι πολλάκις εἰς μαρασμὸν καὶ νάρκην τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου προτερημάτων, — ἐὰν παραλίπωμεν πάντα τὰ τοιαῦτα καὶ ἐξετάσωμεν αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν ὡς ἄνθρωπον ἐν κοινωνίᾳ ἀνθρώπων δρῶντα τὸν Φώτιον, θὰ ἴδωμεν ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ ἐξαιρέτου ἀγάλματος ἐν τῷ παγκοσμίῳ μουσείῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας καὶ ἀρετῆς. Πρὸ τούτου οἱ φθονεροὶ καὶ χαμαὶ ἕρποντες Ζωΐλοι παντοῖα προσεπάθησαν νὰ σχεδιάσωσι φθόνου καὶ μίσους τερατουργήματα, καὶ ἡ ἀδέκαστος δὲ λεγομένη ἱστορία δὲν ἐδίστασεν ἐνίοτε μετὰ σεμνοτυφίας νὰ ἐπικρίνῃ τὸ ἐξαίσιον τοῦτο ἄγαλμα· καὶ ὅμως εἰς τοὺς ἔχοντας ὀρθαλμοὺς νὰ βλέπωσι διαμένει τοῦτο θαυμάσιον πάντοτε ἀριστοτέχνημα, ἐξαίρετον ἐπιδεικνύον καλλονὴν καὶ λαμπρότητα.

Ἀλλ' ὁ θέλων ἀκριβῶς νὰ ἐκτιμήσῃ τὰς ἀρετὰς ἐξόχων ἀνδρῶν, οἷος ὁ Φώτιος, δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰς οἱασδήποτε τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν κατηγορίας, καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς τερατωδεστάτας συκοφαντίας· διότι ἐγκλείουσιν αὗται συνήθως λόγους δικαιοτέρας ἐκτιμήσεως, ὑποδεικνύουσαι ὁποῖα προσκόμματα ἐβυνήθησαν οὗτοι νὰ ὑπερβῶσι, προβαίνοντες ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ καθήκοντος. Τὸν ἱερὸν Φώτιον παντοῖοι περιεκύκλουν ἄσπονδοι ἐχθροὶ φθόνου καὶ μίσους μεστοί. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν συγκατελέγοντο καὶ τινες χυδαιότατοι καὶ ἀηδέστατοι ψευδολόγοι, οἵτινες δὲν ἐδίστασαν νὰ διαπλάσωσι βιογραφίαν αὐτοῦ τερατωδεστάτην, ἀπ' αὐτῆς ἀρχόμενοι τῆς κυοφορίας αὐτοῦ, καὶ παραπέμποντες αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀναθέματος εἰς τὸν Ἅδην. Τῶν φθονερῶν δὲ τούτων ἀνθρωπίσκων αἱ τερατώδεις συκοφαντίαι περιεσώθησαν ἐν μέρει μόνον ὑπὸ τοῦ χαρίεντος ἐκείνου χρονογράφου Συμεὼν τοῦ μαγίστρου καὶ λογοθέτου (1170). Καίτοι δὲ ἔχομεν λόγους νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ καλὸς οὗτος χρονογράφος ἀψευδῆ ἀλήθειαν ἐθεώρει τὰς τοιαύτας συκοφαντίας, ἀλλ' ὅμως εὐχαριστοῦμεν αὐτῷ, διότι περιέσωσε βλακώδους ἀληθῶς μοχθηρίας τερατωδέστατα ἀποκυήματα, μαρτύρια τρανὰ ἀνθρωπίνης παρακμῆς καὶ καταπτώσεως. Ἡ γνῶσις τούτων εἶναι τερπνὴ ἅμα καὶ ὠφέλιμος, καὶ διὰ τοῦτο παρατίθενται ταῦτα ἐνταῦθα ὡς ἔχουσι παρὰ τῷ ῥηθέντι χρονογράφῳ, ὀλίγων μόνον προστιθέντων πρὸς διασάφησιν αὐτῶν.

Καὶ δὴ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἀπαντῶμεν τὰς ἑξῆς πληροφορίας περὶ τῶν γονέων καὶ τῆς κυοφορίας τοῦ Φωτίου, αἵτινες οὐδὲν βεβαίως κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις ἄλλων βιογράφων καὶ χρονογράφων.

«Οὗτος ὁ Φώτιος υἱὸς Σεργίου σπαθαρίου ἦν, οὗτινος ὁ πατὴρ Ζαχαρίας ὠνόμαστο, ὃς πάλιν ἔσχεν υἱὸν Λέοντα βασι[λέα;]... ὁ γὰρ Σέργιος ἐθνικοῦ αἵματος ὢν εἰς μοναστήριον γυναικεῖον εἰσπεπηδηκὼς καὶ μονάστριαν ἐκεῖθεν ἁρπάσας καὶ ταύτην ἀποσχηματίσας ἔλαβε γυναῖκα. Μετὰ χρόνον τινὰ συνέβη τὸν ἅγιον Μιχαὴλ τὸν Σινάβου φίλον Σεργίου ὄντα εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσελθεῖν, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐνθεωρήσας ἔγκυον οὖσαν ἀπέστειλε (=ἔρριψε) τὴν αὐτοῦ ῥάβδον πλῆξαι βουλόμενος αὐτήν, καὶ οὕτως εἶπεν· Εἴθε ἦν τις ταύτην ἀποκτεῖναι δυνάμενος καὶ τὸ ἔμβρυον τὸ σὺν αὐτῇ. Ὁρῶ γὰρ ἄλλην Εὔαν ὄφιν ἐγκυμονοῦσαν καὶ τὸ ἔμβρυον ἄρσεν,

καὶ τοῦτο κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ Πατριάρχην ἐσόμενον βλέπω ἐπὶ ἀθετήσει τοῦ πανσέπτου καὶ τιμίου Σταυροῦ. Καὶ αὐτὸς εἰς ἀσέβειαν ἀποκλινεῖ καὶ πολλοὺς εἰς σταυροπατίαν μεταστήσει καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πολλοὺς ταῖς πολυτρόποις αὐτοῦ στερήσει μηχαναῖς. Πρὸς ὃν ὁ Σέργιος· Καὶ εἰ τοιοῦτος ἔσεσθαι μέλλει, μετὰ τῆς μητρὸς αὐτὸν ἀνελῶ. Πρὸς ὃν ὁ ἅγιος· Οὐ δυνήσει τὴν συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ διακωλῦσαι· πρόσεχε οὖν σεαυτῷ» (*).

Τοιαύτης δὲ κακίστης ἀρχῆς ὑπαρχούσης καὶ τῶν πάντων προμηνυόντων ὅτι τέρας ἀπορώλιον ἔσται τὸ γεννηθησόμενον φυσικὸν ἦτο ἵνα οἱ δυστυχεῖς αὐτοῦ γονεῖς πάντα μετέλθωσι τρόπον πρὸς περιστολὴν τοῦ κακοῦ, καὶ πρὸς τοῦτο καταλληλότατον μέσον εὗρον ἵνα βαπτίσωσι τὸ νεογέννητον καὶ «φιλομόναχοι» γινόμενοι νὰ ἐπικαλῶνται τὸ ἔλεος αὐτῶν. Ἰδοὺ δὲ τί περὶ τούτου ὀλίγον κατωτέρω λέγεται·

«Εἶτα γεννηθέντος ἡ μήτηρ Ἰάκωβον τὸν Μαξιμένης ἡγούμενον μεταπεμψαμένη, ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ κλαίουσα τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ· Ἔλεγε γὰρ ὅτι ἔγκυος οὖσα εἶδον ὄναρ, ὅτι ἐσχίσθη ἡ κοιλία μου καὶ ἐξῆλθε δράκων· ἀλλὰ καὶ ὁ ὅσιος καὶ ὁμολογητὴς Ἱλαρίων ὁ τῆς Δαλμάτου εἴρηκέ μοι ὅτι σεσωματωμένον Σατανᾶν βαστάζεις. Ἀεὶ οὖν αὐτὸν ἐβάπτισε Φώτιον ὠνομακώς, ἴσως, λέγων, παρέλθοι ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἀπ' αὐτοῦ. Σέργιος δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁρῶν τινα σημεῖα ἐν αὐτῷ ἔλεγεν· Μὴ ἄρα ἡ παρ' Ἑβραίοις ἐλπιζομένη μονάστρια ἡ τὸν ἀντίχριστον μέλλουσα τίκτειν ἡ γυνή μού ἐστιν; Ἐπεὶ δὲ φιλομόναχοι ἦσαν, τοὺς μοναχοὺς προσδεχόμενοι, ἠξίουν εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τοῦ Φωτίου. Τοῦτόν ποτε τὸν Φώτιον μειράκιον εἰσέτι τυγχάνοντα, εἰς τὸν ἐν ἁγίοις Ἰωαννίκιον ἐν τῷ Ὀλύμπῳ ἀνήγαγε καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ εὔξασθαι τοῦτον παρεκάλει. Ὁ δὲ ἑτοίμως ἀποκριθεὶς ἔφη· Φώτιος ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ ὁδούς σου Κύριε εἰδέναι οὐ βούλεται. Ὁ δὲ στενάξας εἶπε· Τί τοῦτο ἔφης πάτερ; Αὖθις ὁ γέρων· ὅτι τὰ μέλλοντα πραχθῆναι ὑπ' αὐτοῦ δηλῶ σοι. Τότε ὁ Σέργιος κόνιν πασάμενος κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὄρους» (**).

(*) Συμεὼν μαγίστρου καὶ λογοθέτου χρονογραφίας βασιλείας Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας § 29, Migne 109 σελ. 729 c d.

(**) Αὐτόθι § 30 σελ. 732 a b.

Πόσον δὲ μεγάλως ἐτάραττε τοὺς χυδαίους ἐχθροὺς τοῦ Φωτίου ἡ ἔξοχος αὐτοῦ πολυμάθεια, μαρτυρεῖ ἡ ἑπομένη διήγησις, ἐν ᾗ οἱ κανόνες τῆς λογικῆς ἀντικαθιστῶνται ὑπὸ προφανεστάτων ἀντιφάσεων καὶ παραλογισμῶν.

«Εἰς μαθήματα δὲ τοῦτον ἐκδοὺς, μᾶλλον ἐκεῖνος πρὸς τὰ ἑλληνικὰ φιλοτιμότερον διέκειτο ἢ τὰ ἐκκλησιαστικά. Δι' ὃ καὶ Ἑβραίων τινὶ μάγῳ συντετυχηκώς· Τί μοι, ἔφη, δίδως, νεανία, καὶ ποιήσω σε πᾶσαν γραφὴν ἑλληνικὴν ἐπὶ στόματος ἄγειν, καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ παρευδοκιμεῖν; Ὁ δέ φησι· Τὸ ἥμισυ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προθύμως ὁ ἐμὸς πατὴρ παρέξει σοι. Ὁ δέ· Οὐ χρῄζω χρημάτων, ἀλλ' οὐδὲ τὸν πατέρα σου γνῶναι τὸ γράμμα· ἀλλ' ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ εἰς τόνδε τὸν τόπον καὶ ἄρνησαι τὸν τύπον, ἐν ᾧ Ἰησοῦς προσηλωμένος, καὶ δώσω σοι παράδοξον φυλακτόν, καὶ ἔσται ἡ ζωή σου πᾶσα ἐν εὐημερίᾳ καὶ πλούτῳ καὶ πολλῇ σοφίᾳ καὶ χαρᾷ. Τὸν δὲ προθύμως ἀκούσαντα καὶ πάντα πρὸς τὴν τοῦ γόητος ἀρέσκειαν τετελεκότα, καὶ ἔκτοτε ταῖς ἀπηγορευμέναις αὐτῶν βίβλοις τῆς μαντικῆς καὶ ἀστρολογικῆς τερατείας οὐκ ἀποσχόμενος τὸν νοῦν, ἐπεὶ ἀκούων ἦν παρὰ τοῦ πατρὸς ὡς ὑπὸ προορατικῶν ἀνδρῶν ἀκηκοότος, ὅτι πολυτρόπως τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπιβήσεται, τοῦτο ἐν ἑαυτῷ στρέφων, Γρηγορίῳ τινὶ τῆς Συρακούσης ἐκκλησίας γενομένῳ ἐπισκόπῳ, ὃς καὶ Ἀσβεστᾶς ἐκαλεῖτο, καθήρητο δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Μεθοδίου διά τε πολλὰ ἄλλα καὶ διὰ τὸ παρ' ἐνορίαν χειροτονῆσαι Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου πρὸς Ῥώμην ἀποσταλέντα πρεσβύτερον, φιλιάζεται τούτῳ τε καὶ ἄλλοις τισὶν ἐπ' ἐγκλήμασι καθηρημένοις, ὧν ὑπῆρχεν Εὐλάμπιος ὁ Ἀπαμείας καὶ Πέτρος ὁ Συλαίου καὶ ἄλλοι σὺν αὐτοῖς πλεῖστοι, οἳ εἰς τὸν οἶκον Φωτίου συνερχόμενοι καὶ μετὰ Γρηγορίου στρεφόμενοι κατὰ τοῦ μεγάλου Ἰγνατίου μελετῶντες ἦσαν· οὓς καὶ συναθροισθεῖσα ἐν τῷ Πατριαρχείῳ Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων σύνοδος πάντας καθήρεσε καὶ ἀπεκήρυξεν. Τοῦτον τὸν Φώτιον Βάρδας ὁ Καῖσαρ ὁ θεῖος Μιχαὴλ τοῦ βασιλέως χειροτονεῖ Πατριάρχην· Ὃς μετ' ὀλίγας ἡμέρας ζητεῖ τὸ ἰδιόχειρον αὐτοῦ γράμμα, ὅπερ πρὸς τοὺς Μητροπολίτας ἐποίησεν, ἡνίκα τοῦτον εἰς χειροτονίαν ἤγαγον ὡς δῆθεν ἰδεῖν τι ἐν αὐτῷ βουλόμενος. Εἰσάγεται οὖν ὁ χάρτης καὶ ζητεῖται ἀσφάλεια ἵνα μὴ διαρρηχθῇ. Οἱ δὲ τοῦ Φωτίου τὸν ἀντίχειρα τοῦ κρατοῦντος αὐτὸν

κλάσαντες τὸν χάρτην ἀνέσπασαν, ὃν καὶ χειρωσάμενος Φώτιος εἰς λεπτὰ κατέκοψε λέγων· Οὔτε ὑμᾶς οὔτε τὸν Ἰγνάτιον ἐπίσκοπον ἔχω» (*).

Κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην ὁ Φώτιος ἐν γνῶσει τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐρραβιούργει κατὰ τοῦ ἱεροῦ Ἰγνατίου μετὰ πονηρῶν καὶ διεφθαρμένων κληρικῶν, οὓς σύνοδος ἐν τῷ Πατριαρχείῳ μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων καθῄρεσε καὶ ἀπεκήρυξεν. Καὶ ὅμως ἐπέτυχε τῇ προστασίᾳ τοῦ Βάρδα νὰ ἀναγορευθῇ Πατριάρχης, καὶ ἤρξατο τῆς πατριαρχείας, δι' ἀνηθίκου πράξεως. Δὲν ἤρκει δὲ μόνον αὕτη πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ Φωτίου ὡς ὅλως ἀναξίου διὰ τὴν πατριαρχείαν, καὶ διὰ τοῦτο προσάγονται τέσσαρες ἄλλαι μαρτυρίαι τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ ἀσεβείας καὶ ἀγυρτείας. Εἶναι δὲ αἱ ἑπόμεναι·

«Τῷ δευτέρῳ ἔτει Φωτίου τὸν τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν ἑορτὴν ὑψοῦντος, μοναχός τις πλησίον τοῦ θυσιαστηρίου ἑστώς, διορατικός, εἶδε θέαμα ξένον, ὅριν παμμεγέθη τὰς χεῖρας τοῦ Φωτίου κρατοῦντα, τὸν δὲ Σταυρὸν τὸν τίμιον ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνυψούμενον. Σύντρομος δὲ γεγονώς, μεγάλα ἔκραξε καὶ σύντομον τὸ Κύριε ἐλέησον. Καί τινες σὺν αὐτῷ εὐλαβεῖς ἱστάμενοι τὸ αἴτιον ἀνηρώτων, καὶ αὐτὸς τὴν ὀπτασίαν εἶπεν αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἦσαν τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρεσβυτέρων. Οὗτοι πρὸς τὸν εὐλαβῆ καὶ διορατικὸν τοῦτον μοναχὸν εἶπον, ὅτι καὶ ἡμεῖς λειτουργοῦντες μετ' αὐτοῦ οὐδέποτε ἠκούσαμεν αὐτοῦ εὐχὴν λαλοῦντος, ἀλλὰ τῶν θύραθεν ποιητῶν ὑποψιθυρίζοντος ῥήματα· τὸ δὲ χαλεπώτερον ὅτι καὶ ὑποκάτω τῆς θείας καὶ ἁγίας τραπέζης ἐμεῖ δυσωδέστατον ἐμετόν» (**).

«Διηγήσατο ἡμῖν Ἰωάννης ὁ ἡσυχαστὴς ἀνὴρ θεοφόρος καὶ προορατικὸς ἀληθῶς, ὅτι ἐν τῷ σπηλαίῳ ποτὲ καθεζομένου μου, δύο τινὲς ἡγούμενοι, Εὐθύμιος καὶ Ἰωσήφ, ὑπὸ Φωτίου σφόδρα διωκόμενοι παρέβαλον πρός με καὶ καθὼς ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἐστήριξα αὐτούς, καὶ τελευταῖον εἰπὼν ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται ἀπέλυσα αὐτούς. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ πρὸ τοῦ ἀφυπνῶσαι με παρέστη μοι Αἰθίοψ μέγας καὶ ἀπευκτὸς καὶ ἰδεῖν φρικτός, ὃς ἥπλωσε κρατῆσαι τοῦ λαιμοῦ μου πρὸς τὸ ἀποπνῖξαί με. Εὐθὺς δὲ ἐγὼ τὸν

(*) Αὐτόθι § 31 σελ. 732 d–733 a.
(**) Αὐτόθι § 32. 33 σελ. 733 a. b.

τύπον τοῦ σταυροῦ ποιήσας καὶ θαρρήσας ἐκράτησα αὐτὸν ἀπὸ τῆς χειρός, τίς εἶ, λέγω, καὶ τί τὸ ὄνομά σου καὶ τίς ὁ ἀποστείλας σε ἐνταῦθα καὶ δι' ἣν αἰτίαν. Αὐτὸν δὲ ἀποκριθέντα εἰπεῖν· Ἐγώ εἰμι ὁ δυνατὸς μὲν τοῦ Βελίαρ, ὑπουργὸς δὲ Φωτίου, ὄνομα δέ μοι Δεβούρας, συνεργὸς γοήτων καὶ φαρμακῶν, ὁδηγὸς μοιχῶν καὶ λῃστῶν, φίλος δὲ Ἑλλήνων (=εἰδωλολατρῶν) καὶ τοῦ ἐμοῦ ἐν κρυπτῷ θεράποντος Φωτίου. Ἀπέστειλε δέ με ὁ ἐξουσιάζων με (Φώτιος) εἰς ἐκδίκησιν αὐτοῦ διὰ τὰς ὑβὲς κατ' αὐτοῦ ἀτιμίας τοῦ περιεργάσασθαί σε, ὅπως μεταμεληθεὶς ἀποδέξῃ αὐτὸν καὶ ἀλλοτριωθῇς τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ ἄλλοις τοῦτο πεποίηκε πολλοῖς. Ἀλλὰ σύ με τῷ ὅπλῳ τοῦ σταυροῦ ἀνίσχυρον ἔδειξας. Τότε ἐγὼ κατήργησα αὐτὸν τῷ τιμίῳ Σταυρῷ καὶ ἄφαντος ἐγένετο» (*).

«Ἐν μιᾷ νυκτὶ συνέβη γενέσθαι σεισμὸς μεγάλος, καὶ αὐτὸς ὁ Φώτιος ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος δημηγορήσας εἶπεν, ὅτι οἱ σεισμοὶ οὐκ ἐκ πλήθους ἁμαρτιῶν ἀλλ' ἐκ πλησμονῆς ὕδατος γίγνονται, καὶ ἕκαστος ἄνθρωπος δύο ψυχὰς ἔχει καὶ ἡ μὲν μία ἁμαρτάνει ἡ δὲ ἑτέρα οὐχ ἁμαρτάνει. Τούτων ἀκούσας ὁ πρωτοασηκρῆτις καὶ ἀπελθὼν εἶπε τῷ βασιλεῖ, ὅτι οἱ δοῦλοι ὑμῶν ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς λέγοντες, ὡς ἡμεῖς ἠλπίζομεν μίαν ψυχὴν ἔχειν καὶ ἐλαμβάνομεν ἑκάστῳ μηνὶ ἀνὰ δύο μοδίους· νῦν δὲ ὡς διδάσκει ἀναφανδὸν ὁ Πατριάρχης δύο ψυχὰς ἔχει ἕκαστος καὶ δεῖ ἄλλους δύο μοδίους προσθῆναι ἡμῖν. Καὶ ὁ βασιλεὺς γελάσας εἶπεν· οὕτω δογματίζει ὁ χαζαροπρόσωπος; Προσκαλεῖται οὖν εὐθὺς τὸν Πατριάρχην καὶ πυνθάνεται ὡς δῆθεν θυμούμενος· οὕτω δογματίζεις ὦ Μαρζοῦκα, δύο τὸν ἄνθρωπον ἔχειν ψυχάς; Ὁ δὲ ταῖς πιθανολογίαις δολερῶς τοῦτον ὑπεισελθών, ἔπεισεν ὡς περὶ ἄλλων ὑποθέσεων εἰπεῖν οὐχὶ δὲ οὕτως. Τούτῳ Γρηγόριος ὁ Συρακούσης ἠρώτησε· τί τὸ Μαρζούκας σημαίνει; Ὁ δὲ εἶπε· τὸ μὰρ κύων, τὸ ζοὺ σύρε, τὸ κὰς κάσσιμα, τουτέστι κύων ἕλκων δέρμα (=σκυλοτόμαρος)» (**).

«Ἐργαστηριακὸς δέ τις, ὡς οἱ ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες ἐβεβαίωσαν, εἰς τὰ Σοφίας τὴν οἴκησιν ἔχων, ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις ψυχορραγῶν καὶ τὴν γλῶτταν καὶ τὰ χείλη καὶ τὰς χεῖρας ἐσθίων ἀποψῦξαι οὐκ

(*) Αὐτόθι § σελ. 735 c.—736 a.
(**) Αὐτόθι § 35 σελ. 736 a b.

ἠδύνατο. Μικρὸν δὲ ἀναστήλας εἶπε· Γινώσκετε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἐδίδαξέ με μὴ κοινωνεῖν νῆστις, διὸ καὶ ἃ βλέπετε πανθάνω καὶ ἀποθανεῖν οὐ δύναμαι. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέψυξε» (*).

Ἐν ᾧ δὲ συνήθως οἱ ἄνθρωποι καταβάλλονται ὑπὸ τῆς ἀποτυχίας καὶ τροποποιοῦσιν ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ σχέδια τῆς ἑαυτῶν ἐνεργείας, οἱ εἰς τὴν κακίαν ὅλως παραδεδομένοι ἐπινοοῦσι τοὐναντίον διάφορα τεχνάσματα ὅπως καὶ πάλιν ἐπιτύχωσιν ἐκείνου, ὅπερ ἀπώλεσαν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ ἱερὸς Φώτιος ὁ χαρακτηρισθεὶς ἤδη ὡς «Σατανᾶς σεσαρκωμένος» κατορθοῖ μετὰ τὴν πτῶσιν διὰ μικροπονήρων τεχνασμάτων νὰ τύχῃ τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, καὶ νὰ συντελέσῃ πάλιν εἰς ἀπώλειαν πολλῶν. Εἶχε δὲ πρὸς τοῦτο συναντιλήπτορα καὶ συναρωγὸν πρὸς ἄλλοις δολίοις ἀνθρώποις καὶ τὸν «σατανώνυμον» Σανταβαρηνόν. Ἰδοὺ δὲ αἱ περὶ τούτου πληροφορίαι τοῦ καλοῦ Συμεῶνος.

«Μετὰ τὸ ἐξωσθῆναι τῆς Ἐκκλησίας Φώτιον καὶ ἐν τῇ μονῇ τῆς Σκέπης ἐξορισθῆναι, ἐτροπεύσατο πλάσμα τοιόνδε, γενέθλια λογήσας τὸν βασιλέα Βασίλειον ὡς ἀπὸ Τηριδάτου τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας ἄρχοντος τὴν γενεὰν κατάγοντος, καὶ τὸ βιβλίον τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ ἐνθεῖναι διὰ Θεοφάνους τοῦ λεγομένου σφηνοβαίμονος, βασιλικοῦ κλητορικοῦ τότε τυγχάνοντος, καὶ τῷ Βασιλείῳ προσκειμένου διὰ σοφίαν καὶ πολυμαθίαν. Ἐκλαβόμενος δὲ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν ὀνομάτων οὕτως, Βασιλείου Εὐδοκίας Κωνσταντίνου Λέοντος Ἀλεξάνδρου καὶ Στεφάνου, ἃ καὶ ἀναγινωσκόμενα Βεκλὰς ὀνομάζεται, τούτου τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενεαλογίαν κατά τε χώραν καὶ πράγματα ἀναμαθὼν καὶ καταγραψάμενος τὸ βιβλίον, καὶ τοῦτο ἐπιτηδεύμασι παλαιότατον ποιήσας τῇ βιβλιοθήκῃ ὡς εἴρηται κατατίθεται διὰ σφηνοβαίμονος Θεοφάνους. Καί ποτε αὐτοῦ τοῦ σφηνοβαίμονος προστάξει βασιλικῇ βιβλίον τι ζητοῦντος, ὡς εὗρεν αὐτὸ καὶ πολυπραγμονῶν ἠπόρει τῷ βασιλεῖ ὑποδείκνυσι καί φησι· Τούτου ἄλλως νοῆσαι οὐ δύναται τὰ γεγραμμένα εἰμὴ Φώτιος. Καὶ εὐθὺς ὁ αὐτὸς ἀποστέλλεται, καὶ ἡ πρόφασις εὐχερής, ὡς εἰ μὴ ἴδω τον βασιλέα οὐ λέγω τί ἐστι το βιβλίον ἢ ἡ τούτου ἐπιγραφή. Καὶ εἰσελθὼν τοῦτο ἀναγινώσκει, καὶ ὡς δι' ἀγγέλου τοῦτο μεμάθηκε. Τοῦτο πάλιν ἡ πρὸς τὸν βασιλέα Φώτιον οἰκείωσις γίνεται» (*).

«Τῷ δεκάτῳ πέμπτῳ αὐτοῦ (τοῦ Βασιλείου) ἔτει Λέων ὁ Σαλιβαρᾶς συνοψίζει (=προσωπικῶς συνάπτει, πλησιάζει) Φωτίῳ Πατριάρχῃ Θεόδωρον μοναχὸν τὸν Σανταβαρηνόν, ὃς ὑπὸ Φωτίου μετὰ τοῦτο γέγονεν ἀρχιεπίσκοπος Εὐχαΐτων, ὡς εὐλαβῆ καὶ ποιοῦντα τεράστια καὶ προορατικόν. Φώτιος δὲ τοῦτον Βασιλείῳ μεσιτεύει, εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς ἀρεσθεὶς πρὸς γὰρ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ διέκειτο, εἶχεν ἐν τιμῇ πολλῇ. . . Οὗτος ὁ περιώνυμος Σανταβάρηνός, ὃς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φωτίου κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ τυραννίδα ἐπίσκοπος ἐγένετο, Μανιχαίου υἱὸς καὶ Μανιχαῖος ὢν καὶ ὡς νεώτερος διὰ Βάρδα τοῦ Καίσαρος τὴν κεφαλικὴν τιμωρίαν διαφυγών, τῇ τοῦ Στουδίου μονῇ ἐπιδιορθώσει ἀπεδόθη. Ὁ δὲ καὶ μοναχῶν σχῆμα περιβαλλόμενος οὐδόλως τῆς κακίας ἀνένευσε. Κατὰ μέντοι τὴν πρώτην τυραννίδα Φωτίου καὶ ἡγούμενος ἐν αὐτῇ τῇ μονῇ γίνεται ἐφ' οὗ καὶ πάντες οἱ εὐλαβεῖς τῆς μονῆς ἔφυγον, τὴν κοινωνίαν Φωτίου μὴ καταδεχόμενοι. Τοῦ μέντοι Φωτίου τῆς πατριαρχείας διωχθέντος καὶ ὁ σατανώνυμος ἐκεῖνος τῆς μονῆς ἀπηλάθη. Εἶτα εἰσοικίζεται Φωτίῳ καί φησι· Χρῆσαι τινι τῶν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, καὶ λαβὼν ταῦτα τὰ ὕδατα ἃ ἐσκεύασα, ῥανάτω ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος καὶ ὄψει αὐτίκα τὸν βασιλέα καταδεδουλωμένον τῇ ἀγάπῃ σου· καὶ μετὰ ταῦτα ἀγώνισαι ὅπως ἴδω αὐτὸν ἅπαξ, καὶ ποιήσω σε ἐπανελθεῖν εἰς τὴν προτέραν σου τιμήν. Τούτου οὖν γενομένου πρωὶ πρωὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εὐχῆς χάριν (ὁ Βασίλειος) καὶ χρυσίον ἀπέστειλε Φωτίῳ, καὶ εἰς τὴν Μαγναύραν κατῴκησεν, καὶ συνεχῶς ὡμίλει καὶ παρρησίας τοσαύτης μετέδωκεν, ὡς καὶ τοὺς οἰκείους αὐτῷ πάντας ἐν τῷ παλατίῳ ἐπιστῆναι ὠρικίοις. Ἐντεῦθεν καὶ τὸν ἀρχιμάγον Σανταβαρηνὸν ὡς ἅγιον καὶ εὐλαβῆ καὶ διορατικώτατον συνοψίζει καὶ προσοικειοῖ» (**).

Ἀλλ' ἡ θρασύτης τοῦ Φωτίου ἦτο κατὰ τοὺς χυδαίους τούτους συκοφάντας τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ

(*) Αὐτόθι § 36 σελ. 736 b c.

(*) Αὐτόθι βασιλείας Βασιλείου § 7 σελ. 749 d—752 a. Πρβλ. καὶ Συνεχείας Θεοφάνους λογ. ε § 2—4 παρὰ Migne 109 σελ. 228 καὶ ἑξῆς.
(**) Αὐτόθι § 17. 18 σελ. 753 d. 756 a b c.

ἑαυτὸν ἔχαιρε κακουργῶν καὶ ἄλλους προθύμως εἰς τοῦτο ἐμύει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα κατώρθωσε νὰ ἀποπλανήσῃ καὶ καταστρέψῃ, μυήσας αὐτὸν τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ κακίας τὰ μυστήρια. Καὶ ἰδοὺ μάρτυς ἀψευδέστατος προσάγεται αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος, ὅστις ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ θανάτου ἀποθνήσκων ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ διάδοχον Λέοντα καὶ τὸν κηδεμόνα τῶν παίδων αὐτοῦ Στυλιανὸν τὸ ἑξῆς φρικτὸν κακούργημα· «Φώτιος ὁ ἀνίερος καὶ ὁ συμμύστης αὐτοῦ Σανταβαρηνὸς τοῦ Θεοῦ με μακρύναντες καὶ ἀλλότριον τῆς δικαίας γνώσεως ποιήσαντες, εἰς τὴν ἴσην μετ' αὐτῶν κόλασιν ἐπεσπάσαντο» (*).

Ἀλλ' ἔπρεπε τέλος πάντων νὰ τεθῇ πέρας εἰς τοιοῦτον κακοῦργον βίον ἀνδρὸς ὅλως ἀναξίως ἀνελθόντος εἰς τὸν ἀνώτατον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας θρόνον. Καὶ ἰδοὺ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ λεγόμενος σοφὸς ἀναλαμβάνει νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοιούτου τέρατος καὶ παραπέμπει αὐτὸν ἐξόριστον εἰς τὴν μονὴν τοῦ Γόρδωνος ὅπου καὶ ἀποθνήσκει. «Φώτιον δὲ τὸν Πατριάρχην, λέγει ὁ αὐτὸς χρονογράφος, ἐπίβουλον φωραθέντα, τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλει, καὶ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀρμενιανῶν τῇ λεγομένῃ τοῦ Γόρδωνος περιορίζει, ἔνθα καὶ τελευτᾷ» (**).

Τοιαύτη ἡ εἰκὼν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου κατὰ τοὺς χυδαίους αὐτοῦ συκοφάντας. Ὅστις θέλει ἂς ἀντιπαραβάλῃ αὐτὴν πρὸς τὰς σκιαγραφίας ἄλλων αὐτοῦ εὐπρεπεστέρων πολεμίων καὶ ἂς εἴπῃ ἐὰν ἴχνος ἀληθείας ἐμπεριέχεται εἰς τοιούτους ὕθλους. Καὶ ὅμως οἱ γράψαντες αὐτοὺς βεβαίως ἐπεθύμουν νὰ κηλιδώσωσι τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου ἐκείνου Πατριάρχου. Πόθεν εἰς τοῦτο ὡρμήθησαν δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναπτύξωμεν· ἐπιφυλασσόμεθα δὲ ἐν ἄλλῃ πραγματείᾳ νὰ ὑποδείξωμεν, ὅτι ἡ ποταπότης καὶ μικροραδιουργία παρά τισι τῶν μοναχῶν ἦτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε τὰ πάντα καὶ αὐτὰ τὰ μωρότατα μέσα νὰ μετέρχωνται πρὸς ἐξόντωσιν ἀνθρώπων οἵτινες δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν μερίδα αὐτῶν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονήσῃ ὁ φιλομαθὴς καὶ περίεργος ὅτι καὶ ἡ τῶν Δυτικῶν ἀντιπάθεια κατὰ τοῦ

(*) Αὐτόθι § 23 σελ. 761 a b.
(**) Αὐτόθι βασιλείας Λέοντος § 1 σελ. 761 c.

θαυμασίου ἐκείνου ὑπερμάχου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐλευθεριῶν μεγάλως συνετέλεσεν εἰς ἀποκύησιν τοιούτων ἀποφωλίων συκοφαντίας τεράτων. Τὴν σήμερον τὰ τοιαῦτα κινοῦσι μᾶλλον τὸν γέλωτα καὶ τὸν οἶκτον ἢ προκαλοῦσιν ἐρεύνας πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς πραγματικῆς ἀξίας ἀνθρώπων, οἵτινες ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἑαυτοὺς ἐθυσίασαν.

Α. Β. Γ.

Ι'.

ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΔΡΟΜΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΜΠΑΤΣΚΟΒΟΥ.

... Ὅτε μηνὶ Μαΐῳ μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν ἄλλων τῆς Ροδόπης Ἑλληνικῶν μονῶν, ἣν προεκάλεσεν ἡ εὐγενὴς προθυμία τῆς Α. Πανιερότ. τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως Ἰωακεὶμ Εὐθυβούλη, ἀνέβαινον καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ ἐπιφανῆ μονὴν τοῦ Μπατσκόβου, τὴν ἱδρυθεῖσαν ὑπὸ Γρηγορίου Πακουριανοῦ μεγάλου δομεστίκου τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ἐδοκίμασα καὶ τότε τὸ περίεργον ἐκεῖνο αἴσθημα ὅπερ συνήθως δοκιμάζουσι πάντες οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἑλληνικὰς μονάς· πάντες καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς συμφωνοῦμεν εἰς τοῦτο, ὅτι μικροῦ ἢ οὐδενὸς λόγου ἄξια ἐκ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος σῴζουσι νῦν τὰ σεσυλημένα ἐρημητήρια ἐν οἷς τὴν ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν ἐζήτησαν τόσαι χριστιανῶν ἀδελφῶν χιλιάδες. Καὶ ὅμως! οὐδείς, παρὰ τὴν πικρὰν (πικράν, ὥστε καὶ νὰ ἐκστομίσωμεν αὐτὴν δὲν τολμῶμεν) ἀλλ' εἰλικρινῆ ταύτην ὁμολογίαν, οὐδείς, πιστεύω, εἰσῆλθεν εἰς παλαιὰν Ἑλληνικὴν μονὴν ἄνευ ἀκτῖνος χρυσῆς ἐλπίδος ὅτι ὑπὸ στιβάδα ἀγνῶν τροπαρίων δυνατὸν νὰ κρύπτηται ὁ ἐρωτικὸς Ἀνακρέων καὶ μεταξὺ τῶν τιλφοβρώτων φύλλων «σωτηρίας» ἀγνώστου ἁμαρτωλοῦ ὁ εὔθυμος Σοφοκλῆς!

Ἔσεισα καὶ ἐγὼ δυσπίστως τὴν κεφαλὴν ὅτε ὑπὸ τὴν στιβαρὰν

χεῖρα τοῦ Ἀνθίμου Δικαίου ἤκουσα τῇ 28 Μαΐου νά τρίζῃ ἀνοιγομένη ἡ σιδηρᾶ θύρα τοῦ σκευοφυλακίου τοῦ Μπατσκέβου· καὶ ὅμως οὐδὲ μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας, ἐνθυμοῦμαι καλῶς, μὲ κατέλιπεν ἡ ἐλπὶς ἥτις καὶ ἔβοσκε μέχρι τοῦδε τὸν κόσμον καὶ θὰ βόσκῃ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τοὺς πολλοὺς τῶν βροτῶν.

Πλὴν εἰκόνων καὶ κειμηλίων καὶ ἐπιγραφῶν ἐπὶ σκευῶν καὶ λίθων, ἃς ἀντέγραψεν ὁ διευθυντὴς τῶν Ζαριφείων Γ. Κωνσταντινίδης, ἀξιολογωτάτη εἶνε ἡ «ἀκολουθία Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου» ἐπὶ λαμπρᾶς μεμβράνης κοσμουμένη δι' ὡραίων εἰκόνων καὶ ποικιλμάτων, σῴζουσα δὲ ἔτι ἀλωβήτους τὰς πλάκας κεκαλυμμένας διὰ ἀργύρου καὶ λίθων. — Τῶν πολλῶν εὐαγγελίων ἐξέχει ἓν καὶ μόνον τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος κεκοσμημένον διὰ τῶν εἰκόνων τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν.—Κατὰ δεκάδας, ὡς συνήθως ἐν ταῖς μοναῖς, ἀριθμοῦνται τὰ πατερικὰ καὶ ψαλτήρια, οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ νομοκάνονες, τὰ τυπικὰ καὶ μουσικά.—Ὀλίγαι εἶνε ἐκδόσεις τινὲς τῆς Βασιλείας παλαιαί·

Κλασικὰ χειρόγραφα ἠδυνήθην τρία μόνα νὰ ἀνακαλύψω: α') Ἰσοκράτους Παναθηναϊκοῦ, β') Ἱπποκράτους ἐν παραφράσει καί, τὸ σπουδαιότατον, γ') Σοφοκλέους μέρους Αἴαντος καὶ Ἠλέκτρας.

Τό γ' εἶνε τὸ μόνον περὶ οὗ δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι ἀντήμειψε τοὺς κόπους, μικροὺς ἢ μεγάλους: εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὴν χαράν μου ἐμετρίασα ὅτε εὐθὺς μὲν ἐκ τῆς γραφῆς ἤκασα ὅτι ὁ πολύβιβλος κῶδιξ («codex miscellaneus») ἀνῆκεν εἰς τὸν δέκατον καὶ πέμπτον αἰῶνα κατόπιν δὲ καὶ ἐξ ὑπογραφῆς, περὶ ἧς κατωτέρω, ἔμαθον ὅτι ἐγράφη ἔτει 1460ῳ· ἀλλ' ὅμως τόσον σπανίως νῦν, μετὰ τὴν φοβερὰν περισύλλησιν τῶν ἡμετέρων μονῶν, ἀνακαλύπτονται τοῦ Σοφοκλέους χειρόγραφα δὲν λέγω παλαιὰ ἀλλὰ καὶ νεώτερα μόνον, ὥστε δὲν ἔκρινα ἀνάξιον τοῦ κόπου νὰ ἀσχοληθῶ ἡμέραν ὅλην περὶ τὰ ἀποσπάσματα τῶν τραγῳδιῶν, ἅμα μὲν ἐπαινῶν τὴν κλῆσιν τοῦ Ἀνθίμου εἰς εὐωχίαν ἐν τῷ τερπνῷ «Κλωβίῳ» ἅμα δέ, χάριν τοῦ Σοφοκλέους, ὑπομένων τὸν καλὸν παπᾶ Ἰωάννην πυκνῶς μὲν μακαρίζοντα τὴν ὥραν καθ' ἣν «ἐπάτησεν ἐκεῖ τὸ πέδι μας» καὶ εἶδε «καὶ αὐτὸς μιὰ φορὰ εἰς τὴν ζωή του βιβλίον μὲ τὰ μάτια του, ποῦ μέρα νύκτα τὰ βαστάει κλειδωμένα» (ὁ ἡγούμενος) θερμῶς δὲ παρακαλοῦντα «νὰ τὸν ἐνθυμηθῶ νὰ στείλω καὶ εἰς αὐτὸν νὰ διαβάσῃ

τὴν παλαιὰ ἱστορίαν». Τὰ αὐτὰ εἶπέ μοι πρὸ πέντε ἐτῶν ἐν τῇ ἐν Θεσσαλονίκῃ μονῇ τοῦ Σωτῆρος καὶ ὁ πάτερ Ναζαρίας, ὅτε διαλαθὼν τὴν προσοχὴν τοῦ ἡγουμένου καὶ διεισδὺς εἰς τὴν βιβλιοθήκην, ἐν ᾗ εἰργαζόμην, ἥρπασεν ἐκ τῆς τραπέζης τοῦ Ἀριστοφάνους τὰς κωμῳδίας καὶ ἤρξατο νὰ ἀναγινώσκῃ ἀντιστρέψας τὸ βιβλίον καὶ μειδιῶν... ἐκ τῆς χαρᾶς ὅτι θὰ ἐννοήσῃ τὸν ποιητὴν μάλιστα... ἀντεστραμμένον!

Ἐν ἀρχῇ τῆς πρώτης σελίδος ἀναγινώσκονται:

Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τῆς γραμματικῆς τοῦ κυροῦ Μανουήλ. Τῆς γραμματικῆς τέχνης εἰμὶ πυξίον εὔληπτον, εὐσύνοπτον, ἐστενωμένον, σαφές, καθαρόν, εὐκρινὲς γεγραμμένον, πρὸς πεῦσιν ῥύθνων (sic) τε καὶ ἀποκρίσεις, ὁ γὰρ τρόπος φέριστος εἰς τὸ συμφέρειν ἄγαν λόγον μάθημα τῶν λόγεμπόρων (sic).

Ἔπονται μέχρι τοῦ φύλλου 63δ δέκα γραμματικὰ «σχέδη».

63δ—64α: Ἐπιστολαὶ τοῦ λογιωτάτου καὶ ῥητορικωτάτου καὶ πάσης μαθήσεως καὶ παιδείας Ἑλληνικῆς ἀρίστου σοφωτάτου κυροῦ Λιβανίου κτλ. — τῆς Ἑλλάδος γλώττης ἧς χωρὶς ἀδύνατον ἄνθρωπον ἐντρυφῆσαι μαθήσεως. Τέλος σὺν Θεῷ τῆς ἐπιστολῆς.

64δ—65α: Ἱεροφάντῃ· πολλὰ ἀγαθὰ γένοιτο καὶ τῷ γεγραφότι τὰ γράμματα—λαμπροτέραν ἔσῃ πεποιημένος τὴν ἐπικουρίαν.

65α—65δ: Ἀκακίῳ· πάντα δὴ τὸ λεγόμενον προσδοκᾶν—κατὰ τὸν ἐν μύθοις τὰ σκέλη ψέγοντα.

65δ—66α: Δημητρίῳ· αὐτήν τε ταύτην ἐθρήνησα — μεγάλην παρὰ τῶν θεῶν τευξόμεθα εὔνοιαν.

66α—66δ: Νεμεσίῳ· ἔδει τὸν ἐπιστείλαντά σοι—καὶ ἴσως δυνησόμενον ἴσα.

66δ—67α: Εἴ με ἐθέλεις καὶ φθέγγεσθαι—οὕτω νικᾶν.

67α: Ἀντωνίῳ· οὐκοῦν τὸν ἀγκῶνα τοῦτον—παρὰ θεῶν εὔνοιαν τεύξεσθαι.

67α—67δ: Βασιλείῳ· ἐν τῇ κεφαλῇ μου κατοικεῖ—ἐρρῶσθαί μοι δοῦναι.

67δ—67α: Τιμοθέῳ· Ἀνδρόνικον τὸν Βερονικέα—μεγάλην τὴν εὔκλειαν.

68α: Θεοδώρῳ· ἦκεν εἰς ἡμᾶς τὰ εἰωθότα—κατέναντι προσφέροντα.

Ἐν φύλλῳ 68α—69δ φέρεται Εὐριπίδου Ἑκάβης ὑπόθεσις ἀνέκδοτος ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Δενδορφίου ἐκδόσει τῶν σχολίων τόμ. α΄ σελ. 200—202:

Μετὰ δὲ τὴν Ἰλίου πολιορκίαν οἱ μὲν Ἕλληνες ἔστησαν εἰς τὰ ἀντίπερα τῆς Τροίας ὁ δὲ χορὸς συνέστηκεν ἐκ γυναικῶν αἰχμαλωτίδων, ἐπὶ δὲ Πρίαμος ὁ τῶν Τρώων βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δοριάλωτος γεγονὼς καὶ διὰ φασγάνου καιρίαν δεξάμενος κατὰ γαστρὸς τὴν πληγήν, μόνης τῆς γυναικὸς Ἑκάβης ἀπολειφθείσης, τῆς Τροίας τοιγαροῦν πολιορκηθείσης αὐτὸς ὁ Πρίαμος τῶν παίδων πάντων ἀπορφανισθεὶς καὶ μάλιστα τοῦ Ἕκτορος, οὗτινος τὸ κλέος τῆς ἀριστείας ἐφ' ὅλης ἦν τῆς Ἑλλάδος, δεδοικὼς τοίνυν ὁ Πρίαμος καὶ περὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ τοῦ Πολυδώρου, ἔτι νηπίου ὄντος καὶ μὴ δυναμένου πρὸς πόλεμον ὅπλα φέρειν τῇ Τροίᾳ, ἐκπέμπει καὶ πρὸς τὸν ἐν τῇ Θράκῃ βασιλεύοντα Πολυμήστορα τοὔνομα τὸν παῖδα παρακατατίθησι χάριν φυλακῆς καὶ ἀσφαλείας, συνεκπέμψας μετὰ τοῦ παιδὸς χρυσίον ἱκανὸν πρὸς τὴν τοῦ παιδὸς αὔξησιν καὶ ἀνατροφήν, ἵνα μὴ τῆς Τροίας διαφθαρείσης ὑπὸ [τῆς] τῶν Ἑλλήνων στρατιᾶς τῷ παιδὶ στέρησις γένηται τῆς ζωῆς· ὁ τοίνυν θρᾷξ Πολυμήστωρ τὸν παῖδα σὺν τῷ χρυσῷ δεξάμενος, τοῖς δόμοις ἔχων, ηὔξανε μὲν τὴν τοῦ παιδὸς ἡλικίαν ἐπὶ δὲ τῆς Τροίας ἀναλωθείσης καὶ μέχρι τῶν ἑδῶν κατασκαφείσης καὶ τοῦ Ἕκτορος ἐν τῷ πολέμῳ πεσόντος καὶ τοῦ Πριάμου παρὰ τοῦ Ἀχιλλέως σφαγέντος καὶ τῆς Ἑκάβης αἰχμαλωτισθείσης, ὁ ἐν τῇ Θράκῃ Πολυμήστωρ μαθὼν τὸν Τροίας ἀφανισμὸν καὶ τοῦ Πριάμου τὴν τελευτὴν κτείνει τὸν παῖδα Πολύδωρον ὅπως αὐτὸς τὸν χρυσὸν ἐν τοῖς δόμοις ἀποκληρώσηται· καὶ κτανὼν ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Θράκης τοῦτον ἀπορρίπτει καὶ μετ' ὀλίγον ἐμφανὴς τοῦ παιδὸς ὁ νεκρὸς καθίσταται τῇ μητρί. Ἡ ψυχὴ τοίνυν τοῦ Πολυδώρου κοιμωμένης τῆς μητρὸς ἔρχεται κατ' ὄναρ καὶ διαλέγεται πάντα ἃ πέπονθεν παρὰ τοῦ θρακὸς τοῦ Πολυμήστορος, ὕστερον δὲ καὶ ὁ νεκρὸς τοῖς γηραλέοις γόνασι τῆς μητρὸς τίθεται παρὰ τῆς θεραπαινίδος τῆς Ἑκάβης ἐλθούσης καὶ θαλάττιον ὕδωρ βουλομένης κομίσασθαι καὶ πρόσθεν τῶν ποδῶν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ κύματος τοῦ νεκροῦ φερομένου· καὶ τὸν νεκρὸν ἐπ' ὤμων θήσασ[α] προσελθοῦσα τῇ μητρὶ ἀποδίδει. Αὕτη τοίνυν ἡ τοῦ δράματος περίληψις. Πλάττει τοίνυν ὁ ποιητὴς ὅτι ἡ τοῦ Πολυδώρου ψυχὴ πρῶτον ἐλθοῦσα διαλέγεται τῇ μητρὶ κοιμωμένῃ. Τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα, Πολύδωρος, Ἑκάβη, χορὸς γυναικῶν αἰχμαλωτίδων, προηγεῖται δὲ ὁ Πολύδωρος.

69δ—71α: Εὐριπίδου Ἑκάβης στ. 1—154 (ἥκω — μελαναυγὲς) μετὰ σχολίων ἔν τε τῇ ὥρᾳ καὶ διὰ τῶν στίχων.

71α—75α: Σοφοκλέους Αἴαντος καὶ Ἠλέκτρας στίχοι. Ἀντιβαλὼν ἀκριβῶς εὗρον ὅτι ἐν δέκα χωρίοις αἱ γραφαὶ τοῦ Μπατσκοβείου κώδικος εἶνε ἄξιαι προσοχῆς, τινὲς ὡς ἐμπεδοῦσαι κριτικῶν εἰκασίας ἄλλαι ὡς ὅλως νέα παρέχουσαι· οἱ στίχοι εἶνε Αἴαντ. 4. 196. 685. 863. 1395. 1409. Ἠλέκτρ. 89. 91. 96. Εἰς τὰ ἐννέα ταῦτα χωρία προστίθημι δέκατον καὶ τὸν 130 στίχον τῶν Φοινισσῶν Εὐριπίδου (οὗ ἐπίσης φέρονται στίχοι) ἐν ᾧ ἀντὶ τοῦ

πρόσφορος ἀμερίῳ γενναῖ

ὁ ἡμέτερος κῶδιξ ἔχει ἀμερίων ὅπερ ἄξιον λόγου θὰ νομίσωσιν ὅσοι ἂν θελήσωσι νὰ ἐνθυμηθῶσι τὸ τοῦ Σοφοκλέους ἐν Αἴαντ. στ. 399 «οὔτε θεῶν γένος οὔθ' ἀμερίων» (Πρβλ. καὶ Ἀντιγ. στ. 790). Περὶ τῶν ἐννέα ἄλλων χωρίων θὰ διαλάβω ἐν τόπῳ προσφορωτέρῳ.

Ἐν φύλλῳ 75α φέρεται ἡ ἑξῆς ὑπογραφή:

ξεστὴ σαλικάβαντος (sic)	ἐν δὲ χιλίοις
τετρακοσίοις	καὶ ἑξήκοντα τά γε
ἐντυγχάνοντα	τοῦ χριστοῦ καὶ θεοῦ μου
μηνὶ Μαΐῳ τε	ἐτύγχανεν τετάρτη
ἐν κυριακῇ.	φίλτατε, ὥρᾳ ἕκτῃ
καὶ διὰ χειρὸς	ἐμοῦ τοῦ ἀδελτέρου
Παύλου εὐτελοῦς	τάχα καὶ ἀναγνώστου
τὸ ἐπίκλιον	υἱὸς Φωστηνιάτου
ἔτος τοῦ Ἀδὰμ	ἑξὰς τῆς χιλιοντάδος
καὶ ἐννακοσιοστοῦ	ἑξηκοστοῦ ὀγδόου
ἡλίου κύκλος εἰκοστὸς	καὶ τέταρτος, ὦ φίλε,
ἦν καὶ τετρακαιδέκατος	ὁ κύκλος τῆς σελήνης.

76α—97δ: Ἰσοκράτους πρὸς Δημόνικον παραίνεσις: ἐν πολλοῖς — ὁμολογούμενον.

98α—139δ: εὐαγγέλια ἑωθινά. ια΄· ἑρμηνεία.

140α—158α: τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ λόγος ἑρμηνευτικὸς εἰς τὴν γέννησιν τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ· ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ θαυμάσιοι λόγοι—τῷ μεγάλῳ τούτῳ καὶ θαυμασίῳ πατρὶ ἐκπεφώνηνται—ᾧ πρέπει κτλ.

1586—1746: τοῦ ἐν ἁγίοις—Ναζιανζοῦ λόγος εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια.

175α—1886: ἱστορίαι (α' Διός, β' Ρέας, γ' Δήμητρος κτλ.).

189α—2446: εὐαγγέλια ἑωθινὰ τὰ ια'· ἑρμηνεία τοῦ Κεραμέως ἀρχιεπισκόπου Ταυρομενίου τῆς Σικελίας.

Ἐν τέλει τοῦ φ. 2446:

Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Παύλου πόνος	καὶ τάχα θύτου τοῦ Φωστινιάτου
μὴν (sic) Δεκεμβρίῳ (sic) εἰκὰς ἀγδόη	ὥρα δὲ πρώτη νυξ τοῦ σαββάτου
χιλίου ἔτους χριστοῦ τοῦ θεοῦ μου	τετρακοσίοις καὶ ἑξήκοντά γε
πέμπτης τυχούσης τοῦ νῦν αἰῶνος	ἰνδικτιῶνος τετρακαιδεκάτης
σοὶ πρέπει δόξα χριστέ μου λόγε	σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ καὶ τὸ πνεῦμα
εἰς αἰῶνα αἰῶνος	ᾧ τρισάριθμον κράτος.

245α—2716: ἐκ τοῦ Κεραμέως περὶ τῶν ἁγίων παθῶν· ἴσως μὲν ἐπαχθὴς δόξω—εἰς τοὺς αἰῶνας.

272α—2956: τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὁμιλία περὶ ψευδοπροφητῶν καὶ ψευδοδιδασκάλων καὶ ἀθέων αἱρετικῶν, ἐρρέθη δὲ μέλλοντος ἐκδημεῖν αὐτοῦ ἐκ τοῦ σώματος: ὀδυνηρὸς ὁ λόγος καθότι καὶ ἔσχατός ἐστιν—εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

ΙΑ'.

ΕΞΑΙΡΕΤΟΝ ΠΑΡΗΓΚΩΝΙΣΜΕΝΟΝ ΠΟΙΗΜΑ.

Πλεῖστα ἔχει νὰ προσαγάγῃ ἡ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα δημώδης Ἑλληνικὴ γλῶσσα λόγου καὶ μελέτης ἄξια ποιήματα. Βεβαίως ταῦτα δὲν διακρίνονται ἐπὶ τῇ περὶ τὴν τέχνην ἀκριβείᾳ ἣν ἐπιτηδεύουσιν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ποιηταί. Ἔχουσιν ὅμως φυσικὴν χάριν καὶ ἁπλότητα τοσοῦτον ἀξιάγαστον, ὥστε πᾶς τις εὐαρέστως ἀναγινώσκει αὐτὰ ἀκόπως. Ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ κρίνα ἐκεῖνα

τοῦ ἀγροῦ ἅτινα παρουσιάζουσι πᾶσαν τὴν φυσικὴν καλλονὴν καὶ ζωὴν ἣν δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι τὰ μετὰ πολλῆς περιποιήσεως ἀναπτυσσόμενα ἐν τοῖς κήποις ἄνθη. Ἓν ἐκ τῶν τοιούτων ἑλληνικῶν ποιημάτων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἶναι καὶ τὸ ἐπιγραφόμενον «Βοσπορομαχία ἤγουν φιλονεικία Ἀσίας καὶ Εὐρώπης εἰς τὸ κατάστενον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ποίημα συντεθὲν κατὰ τὸ ᾳψνθ' σωτήριον ἔτος ὑπὸ τοῦ ποτε ἐνδοξοτάτου καὶ ἀξιοπρεπεστάτου κυρίου Σενὸρ Μομάρς, πρὸ τοῦ δραγομάνου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους». Τὸ ποίημα τοῦτο ἐξεδόθη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα δίς, ἤτοι τὸ πρῶτον ἐν Λειψίᾳ ἐπιστασίᾳ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ὅστις προέταξε ἀφιερωτικὴν ἐπιστολὴν «Τῷ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι καὶ τιμῆς ἁπάσης ἀξιωτάτῳ κυρίῳ κυρίῳ Γεωργίῳ Τυαννίτῃ,» καὶ πρόλογον «πρὸς τὸν φιλαναγνώστην» (1766 τύποις Βρειτκώπφ), καὶ τὸ δεύτερον «μετὰ δύο ἄλλων ποιημάτων ἠθικῶν καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθὲν» Ἐνετίῃσι 1792 παρὰ Δημητρίῳ Θεοδοσίου. Καὶ ὅμως σήμερον εἶναι ἐντελῶς παρηγκωνισμένον καὶ μόνον εἴς τινας κατ' ὄνομα γνωστόν. Τοῦ χαριεστάτου τούτου ἀλλὰ καὶ διδακτικωτάτου ποιήματος βραχεῖαν ἀνάλυσιν θὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ἀποβλέποντες εἴς τε τὴν ποιητικὴν χάριν καὶ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα καὶ τὰς πληροφορίας, ἃς παρέχει περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν προαστείων αὐτῆς.

Ἀρχόμεθα δὲ ἀπὸ τῆς ἀφιερωτικῆς ἐπιστολῆς ἥτις ὁλόκληρος εἶναι ἀξία ἀναδημοσιεύσεως ἔχουσα οὕτω·

«Εὑρέθη εὔλογον νὰ ἀφιερωθῇ τοῦτο τὸ μικρὸν ναί, ὅμως νόστιμον βιβλιάριον, εἰς τὴν ὑμετέραν Εὐγένειαν. Ἐκεῖνος ὁποῦ τὸ συνέγραψεν ἦτον ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐξαιρέτους φίλους της. Ἐκεῖνος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐπαρακινήθη νὰ τὸ συγγράψῃ, καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ἠθέλησε νὰ τὸ ἀφιερώσῃ, τῆς ἦτον διὰ μὲν τὴν ἀγχιστίαν γυναικάδελφος, διὰ δὲ τὴν μεγάλην ἀγάπην, ὁποῦ συνδέει πολλαῖς φοραῖς μὲ τὴν σύμπνοιαν καὶ ὁμοφροσύνην τὰς καρδίας σφικτότερα παρὰ ὁ νόμος μὲ τὰς ἐπιγαμίας, καὶ παρὰ ἡ φύσις μὲ τὸ αἷμα, ἦτον πλέον παρὰ ἀδελφός της. Λοιπὸν δίκαιον εἶναι νὰ προσδεχθῇ τὸ φιλοπόνημα τοῦ τοιούτου γυναικαδέλφου. Ἐγὼ ὁποῦ ἐγνώρισα τὸν ἕνα καὶ ὁποῦ ὑπερηγάπησα τὸν ἄλλον, στοχάζομαι ὅτι εὐαρεστότερον πρᾶγμα δὲν

ἠμποροῦσα νὰ κάμω καὶ εἰς τοὺς δύο, ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιγράψω τὴν Βοσπορομαχίαν ταύτην μὲ τὸ πανέντιμον ὄνομά της. Φαίνεταί μοι πῶς αἱ ψυχαὶ ἐκεῖναι εἰς τοῦτο θέλει μὲ ἐπαινέσουν, καὶ θέλει μὲ κρίνουν πιστὸν ἀκόλουθον τῆς γνώμης των καὶ μετὰ θάνατον. Μὰ ἡ Εὐγενία της, ὁ ἄνθρωπος ὁ ἥσυχος καὶ πρᾶος καὶ εἰρηνικός, ἡ ψυχὴ ὁποῦ τὰς ταραχὰς καὶ τὰς ἔριδας καὶ τὰς μάχας τὰς μισεῖ καὶ τὰς ἀποστρέφεται ὡς τὸ μεγαλείτερον δυστύχημα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ ὡς ἀρχὴν μυρίων κακῶν, τί θέλει εἰπεῖ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Βοσπορομαχίας; τὸ ἄλλο; παρὰ ὁποῦ ἀφ' οὗ ἀναγνώσει τὴν φιλονεικίαν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, θέλει στερεωθῆ περισσότερον εἰς τὸ φρόνιμον καὶ συνετὸν ἦθός της, συμπεραίνουσα πῶς ἀπὸ τὸν πόλεμον τὸν πλέον μικρὸν ἕως εἰς τὸν πλέον μεγάλον, ἡ ἀρχὴ πάντοτε τῆς διαφορᾶς ἐστάθη ἡ φιλαυτία καὶ τὸ τέλος ἡ ματαιότης. Μία τυφλὴ ἀγάπη ὁποῦ ἔχομεν τοῦ ἑαυτοῦ μας μᾶς κάνει νὰ λογιάσωμεν, ὅτι εἰς κάθε πρᾶγμα, ἐδικόν μας εἶναι τὸ προτέρημα, τοῦ ἄλλου τὸ ἐλάττωμα. Εἰς ἡμᾶς πρέπει κάθε προτίμησις, εἰς τὸν ἄλλον τὰ δευτερεῖα. Τὰ ἐδικά μας καλὰ καὶ τῶν ἄλλων τὰ κακά, τὰ βλέπομεν μὲ τὸ μικροσκόπιον, καὶ τὰ φανταζόμεθα μεγάλα. Τὰ καλὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἐδικά μας κακὰ μὲ τὸ ἀντίστροφον τοῦ τηλεσκοπίου, καὶ τὰ κρίνομεν μικρά. Ἀπὸ ἐδῶ γεννᾶται ἡ ὑπεροψία τῶν ἄλλων καὶ ἡ ἐδική μας οἴησις. Ἀπὸ ἐδῶ οἱ πόλεμοι καὶ αἱ στάσεις, τὰ ὀλέθρια γεννήματα τῆς ἀνθρωπίνης ἐπάρσεως. Αὐτὸ τὸ μέγα μάθημα ἠμπορεῖ νὰ λάβῃ καθένας ἀπὸ τὸ μικρὸν τοῦτο ποιημάτιον. Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ μάθημα ἡ Εὐγενία της εἶναι διδάσκαλος. Ἐπειδὴ ἡ μεγάλη της φρόνησις γεννᾷ ἐκείνην τὴν μετριοφροσύνην ὁποῦ τὴν στολίζει καὶ ἡ μετριοφροσύνη γίνεται πρόξενος ἐκείνης τῆς σεμνότητος καὶ καταστάσεως τοῦ ἤθους, ὁποῦ τὴν δείχνει παρὰ πᾶσι ζηλωτὸν καὶ ἀξιέπαινον. Ἡ Βοσπορομαχία λοιπὸν εὐλόγως βλέπει τὸ φῶς ἐπιγραφομένη εἰς τὸ περίτιμον ὄνομά της. Διὰ τί αὐτὴ μὲ τὴν ἐλαφρίαν τῆς γνώμης δύο γυναικείων προσώπων ὁποῦ ἐμψυχώνουν τὸ δράμα, στηλιτεύει τὴν κακὴν ἐκείνην καὶ ταραχώδη φιλονεικίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Εὐγενία της ἐλέγχει μὲ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ στερρότητα μιᾶς ἀνδρικῆς γνώμης γενναίας καὶ μεγαλόφρονος. Ἡ γυναικώδης ψυχὴ παρασταίνει τὸ κακὸν ἐλάττωμα, ἡ ἀνδρικὴ μεγαλοψυχία ἀντιπαρατάσσει τὴν ἀντίθετον ἀρετὴν καὶ τὸ

νικᾷ καὶ τὸ ἐξαλείφει. Ἂς δεχθῇ λοιπὸν τὸ ἀστεῖον αὐτὸ ποιημάτιον ὁποῦ διὰ τὰ εἰρημένα εὐλόγως πρὸς αὐτὴν προσφωνεῖται· καὶ πότε καὶ πότε διὰ ψυχαγωγιαν ἂς τὸ ἀναγινώσκῃ. Ὅταν εἰς τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως περιέρχεται εἰς τὸν Μπουγιοὺκ-Δερὲ τὸ πάντερπνον Ἀρχοντικόν της ἂς ἔχῃ τὸ βιβλιδάριον μαζῆ της. Μικρὸν εἶναι καὶ δὲν δίδει βάρος· Γλυκὺ καὶ προξενεῖ εὐχαρίστησιν. Ἀστεῖον καὶ κινεῖ εἰς εὐθυμίαν. Περίεργον καὶ περιγράφοντας ἐπὶ λεπτοῦ τὰς τοποθεσίας, δίδει τῆς παρούσης καταστάσεως καὶ τῆς Βασιλευούσης πόλεως καὶ τοῦ βασιλικοῦ Βοσπόρου ἀκριβεστάτην τὴν εἴδησιν. Ὅταν ἡ Εὐγενία της περιπατῇ εἰς τὸ πολύδενδρον περιβόλι της, ὅταν ἀναβαίνῃ εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ πολυέξοδα σέτια του, ὅταν περιέρχεται τοὺς ὡραίους καὶ καρποφόρους ἐκείνους ἀμπελῶνας, ὅταν διαβαίνῃ τὸ ὑπὲρ αὐτοὺς μικρόν, ἀλλὰ κατάσκιον καὶ γλαφυρὸν δάσος, ἢ κάνει στάσιν εἰς τὰ κρυσταλλοειδῆ νερὰ ὁποῦ παρέκει ἀναβρύουσιν, ἢ προχωρεῖ καὶ κάθεται ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν Κουκουναριάν, ὁλόγυρα εἰς τὴν ὁποίαν αἱ γλυκεῖαι αὖραι καὶ οἱ λιγύπνοοι ζέφυροι παίζουσιν καὶ ζωογονοῦσιν, ὅθεν ὡσὰν εἰς εἰκόνα ζωγραφισμένα ἐδόθεν βλέπει χωρία καὶ περικαλλῆ κτίρια, ἐκεῖθεν ὄρη στολισμένα καὶ λόφους, ἐκεῖ θάλασσαν, ἐκεῖ λιμένα, καὶ ἄνω καὶ κάτω νὰ ἁρμενίζουν τὰ πλοῖα· ἐδῶ τὴν Εὐρώπην ἐκεῖ τὴν Ἀσίαν· ἂς ἀνοίγῃ καὶ καμμίαν φορὰν τὸ βιβλίδιον διὰ νὰ χαροποιῇ καὶ τὸν νοῦν μὲ τὴν χάριν τῆς περιγραφῆς, μεταξὺ ὁποῦ τέρπει τὴν αἴσθησιν μὲ τὰ κάλλη τῆς φύσεως. Ἡ Ἀσία τώρα ἂς μὴ κρύπτῃ πρὸς τὴν Εὐρώπην τὴν ζηλοτυπίαν της, καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἡ περίεργος Δύσις πρὸς τὴν ἁπλοϊκὴν Ἀνατολὴν ἂς σεμνολογῇ τὴν ὑπεροχήν της. Ἡ Εὐγενία της δὲν θέλει λάβει βεβαιότατα τὸν κόπον ποτὲ καὶ τὴν ἐνόχλησιν νὰ ταῖς συμβιβάσῃ, καὶ νὰ ταῖς φιλιώσῃ. Πλὴν θέλει λάβει τὴν εὐχαρίστησιν νὰ τὰς ἀκούσῃ καὶ μὲ τὸ νὰ διακρίνῃ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης καὶ τὰς χάριτας καὶ τὰ ἐλαττώματα θέλει πληροφορηθῇ περισσότερον εἰς ἐκείνην τὴν φανερωτάτην ἀλήθειαν, ὅτι

Ὅλα τῆς γῆς τὰ πράγματα εἶν' ἀνακατωμένα,
εἶναι καλά, εἶναι κακά, ὁμοῦ συγκερασμένα.

Ὡς τόσον καὶ παρ' ἐμοῦ ἂς δεχθῇ τοῦτο ὡσὰν ἕνα μικρὸν δεῖγμα τῆς εἰλικρινεστάτης μου καὶ εὐγνώμονος διαθέσεως, καὶ ὡς μικρὰν ὁμολογίαν τοῦ μεγάλου μου χρέους, ὅπου διὰ πολλὰς εὐεργεσίας

καὶ χάριτας ἀνεξάλειπτον τρέφω πρὸς τὴν ὑμετέραν Εὐγένειαν, διατηροῦσά μοι καὶ ἐξῆς τὴν εὔνοιάν της καὶ γνωρίζουσά με διὰ βίου τοιοῦτον, οἷος σημειοῦμαι

Τῆς ὑμετέρας ἀξιοπρεπεστάτης Εὐγενείας

ὅλως ἐξηρτημένος καὶ ὑπόχρεως

Ε. Β.

Ἐν τῷ πρὸς τὸν φιλαναγνώστην προλόγῳ ὁ αὐτὸς Εὐγένιος δεικνύει τὴν μεγάλην ἀξίαν τοῦ ποιητοῦ, ὅστις «δείχνει νὰ εἶχε μίαν εἴδησιν λεπτομερεστάτην τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ παρὸν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὰ περὶ αὐτὴν εὑρίσκονται» λεπτομερῶς ἐκθέτων πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς ἀξιοθέατα «καὶ τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς τρόπους τῶν οἰκητόρων τόσον εὔμορφα ὅλα τὰ ζωγραφεῖ καὶ τὰ παριστάνει, ὁποῦ δὲν ἠξεύρω ἂν εὔκολα ἄλλος ἤθελε δυνηθῆ νὰ δώσῃ μιᾶς τοιαύτης μεγαλοπόλεως μίαν ἀκριβεστέραν περιγραφήν». Δικαιότατα δὲ παρατηρεῖ ὅτι «εἶναι τὸ θαυμαστὸν ὁποῦ αὐτὸ τὸ δράμα τὸ ἐσύνθεσεν ἕνας ξένος καὶ ἀλλογενής. Πόσοι ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν καὶ ἔζησαν ἐπὶ πολὺ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ δὲν ἔφθασαν οὐδὲ τὸ ἥμισυ νὰ ἠξεύρουν τῆς πατρίδος τους; Πλὴν ἔτσι εἶναι. Ἄλλα εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὀμμάτια ὁποῦ βλέπουν καὶ ἄλλα ἐκεῖνα ὁποῦ θεωροῦν. Τὰ ὄμματα τοῦ προσώπου βλέπουν ὡσὰν ἐκεῖνα τῶν ἄλλων ζώων, καὶ καμμίαν φορὰν καὶ χειρότερα. Τὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς βλέπουν πολὺ περισσότερα. Δύο ἄνθρωποι βλέπουσι τὰ αὐτὰ ὄχι ὡσαύτως· τὰ ὅμοια ὄχι ὁμοίως· ἀλλὰ μὲ μεγάλην διαφοράν». Περὶ δὲ τῆς δεξιότητος περὶ τὴν χρῆσιν τῆς «κοινῆς τετριμμένης διαλέκτου» ὅπως αὕτη λαλεῖται «εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, μεμιγμένη δηλαδὴ μὲ πολλὰς τῆς τουρκικῆς φωνῆς καὶ λέξεις καὶ φράσεις» παρατηρεῖ ὅτι καὶ τοῦτο εἶναι θαυμαστὸν διὰ ξένον καὶ ἑτερόγλωσσον, ἀφ' οὗ πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν δὲν γινώσκουσιν αὐτὴν οὕτω. Ἐνταῦθα σημειωθήτω ὅτι ὁ ὡς λόγιος μᾶλλον καὶ ποιητὴς ἢ ὡς πατριάρχης διακριθεὶς Καλλίνικος ὁ Γ' (ἐπατρ. 1757) ἐν σημειώματί τινι αὐτογράφῳ πληροφορεῖ ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο συνεπλήρωσε καὶ διεσκεύασε μεῖναν ἀτελές. Ἰδοὺ

δὲ τί περὶ τούτου λέγει· «Τὴν Βοσπορομαχίαν ἐπιχειρήσαντος τοῦ Σιὸρ Μούμαρς, ἀτελῆ δὲ καταλιπόντος αὐτὴν καὶ οἷον ἀνοργάνωτον, ἡμεῖς καὶ εἰς τέλος ἠγάγομεν καὶ ὠργανώσαμεν, ἥτις, ὡς ἐμάθομεν, καὶ τύποις ἐξεδόθη εἰς Λίψιαν ἐπιστασίᾳ τοῦ διδασκάλου κὺρ Εὐγενίου Βουλγάρεως τὸ 1766 ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Βρεϊτκώπφ (*).

Κατόπιν ὁρίζει πόθεν ὡρμήθη ὁ ποιητὴς εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ χαριεστάτου τούτου ποιήματος. «Ὑστερεῖται, λέγει, (καθὼς ὁ ἴδιος κατ' ἀρχὰς τοῦ βιβλίου δηλοποιεῖ) τῆς φιλτάτης συζύγου, καὶ μένει χηρεύων πατὴρ μὲ δύο ἁπαλὰ ἔτι θυγάτρια... Ἡ ὑστέρησις τῆς γλυκυτάτης αὐτοῦ συζύγου γεμίζει τὴν ψυχήν του πικρίας, καὶ τὸν κατασταίνει ἀπαρηγόρητον. Αἱ νεαραὶ θυγατέρες ὁποῦ ἐχρειάζοντο ἀκέμη τὴν μητρικὴν ἐπιστασίαν ἕως νὰ ἡλικιωθοῦν ὀρφαναὶ πάντοτε ἔμπροσθεν εἰς τὰ ὄμματά του, τιτρώσκουσι μὲ καθημερινὰς πληγὰς τὰ σπλάγχνα τοῦ φιλοστόργου πατρός, καὶ παροξύνουσι μὲ τὴν ἐνθύμησιν τῆς ἠγαπημένης συζύγου καθ' ὥραν τὴν καρδίαν τοῦ πιστοῦ ἀνδρός. Ἡ θλῖψις του κυριεύει τὸν νοῦν, καὶ ἡ μελαγχολία αὐξάνουσα κινδυνεύει νὰ τοῦ σαλεύσῃ τὰς φρένας. Εὐτυχὴς ὅμως εἰς τοῦτο διατί ἔχει φίλον ἕνα ἄριστον ἰατρὸν καὶ εὑρίσκει ἰατρὸν ἕνα ἀπαράμιλλον φίλον. Τοῦτος ἦτον ὁ ἐξοχώτατος ἐν ἰατροφιλοσόφοις Ἰωάννης ὁ Ῥῖζος». Ἕπεται ἐξαίρετον ἐγκώμιον τοῦ ἐξόχου τούτου ὁμοεθνοῦς καὶ κατόπιν προστίθενται ταῦτα. «Ἀλλὰ μὲ ποῖα νομίζεις ἀράγε ἰατρικὰ ὁ θαυμαστὸς ἰατρὸς τὸν ἰάτρευσε; Μὲ ταῦτα, ὦ φίλτατε ἀναγνῶστα, τὰ στιχίδια, τὰ ὁποῖα ἀναγινώσκεις εἰς τὸ παρὸν ποιημάτιον γεγραμμένα. Καθὼς αὐτὸς ἦτον ἄριστος καὶ δεξιώτατος εἰς τὸ νὰ ἰατρεύῃ καὶ τὰ νοσήματα τὰ σωματικὰ μὲ τὴν τέχνην, καὶ τὰ παθήματα τὰ ψυχικὰ μὲ τὴν γλυκυτάτην παραμυθίαν, καὶ μὲ τὴν συνετὴν συμβουλήν, ἔτσι ἐσυμβούλευσε τὸν ἀσθενῆ του νὰ ἐπιχειρισθῇ νὰ συγγράψῃ τὸ βιβλίον τοῦτο, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν ψυχήν του ἀπὸ τὰ λυπηρά, καὶ νὰ προσηλώσῃ τοὺς λογισμούς του εἰς χαριεστέρας ὑποθέσεις, ὅθεν καὶ μόνον ἤρτητο ἡ ὑγεία του. Ἡ ῥιτσέτα ἦτον ἐξαίρετη».

(*) Ὅρα τὰ περὶ Καλλινίκου Γ' τοῦ ἀπὸ Προϊλάβου γραφέντα ἐν «Ἐκκλ. Ἀληθείας» περιόδ. α' ἔτ. γ' τεῦχ. 39—41 ὑπὸ Β. Γεωργιάδου, καὶ μάλιστα τεῦχ. 40 σελ. 6206.

Μετὰ τὸν πρόλογον ἕπεται τὸ κύριον ποίημα κατέχον 115 σελίδας εἰς 8ον μικρὸν ἐν τύπῳ διαλόγου μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, αἵτινες φιλονεικοῦσι πρὸς ἀλλήλας περὶ τοῦ ἑαυτῶν κάλλους.

Ἡ φιλονεικία προέρχεται, ὡς ἐν ἀρχῇ τοῦ ποιήματος δεικνύεται, ἐξ ἀγανακτήσεως τῆς Ἀνατολῆς διότι προετιμῶντο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ τὰ δυτικὰ μᾶλλον παράλια τοῦ Βοσπόρου ἢ τὰ ἀνατολικά.

«Ἄκου' ἡ Δύσις κ' ἀπορεῖ, γιατ' εἶναι στολισμένη,
μὲ χάραις, χώραις καὶ χωριά, λέγ' εἶμαι ζηλευμένη...
Ἐγὼ λέγ' ἡ Ἀνατολὴ ταῖς χάραις σου γνωρίζω,
καὶ ἂν ἄσχημη τώρα σὲ πῶ, ἤξευρε δὲν σὲ βρίζω.
Ἐκεῖνα ποῦ καυχᾶσαι σὺ τὴν ἀσχημιὰ σκεπάζουν,
σὰν νύμφην σὲ στολίζουσιν ὅμως δὲν σὲ ἀλλάζουν.
Ἐμὲ ὅσον στολίζουσι, χαλοῦν τὴν εὐμορφιά μου,
σὰν βλέπω πῶς οἰκοδομοῦν, σκεπάζει ἡ καρδιά μου.
Τώρ' ἀγαποῦν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνα ποῦ φαντάζουν,
καὶ μὲ βαφαῖς καὶ μὲ στολαῖς ψεγάδια τους σκεπάζουν.
Ἀπ' τό 'να μέρος κτίζουσι, ἀπ' τ' ἄλλο τὰ κρημνίζει,
βροχή, ἀέρας, θάλασσα, φωτιὰ τὰ ἀφανίζει.
Ὡσὰν ἀράχναις ἡ στολαῖς, τὰ σπήτια σὰν κλουβία,
μὲ βίαν καθὼς κτίζονται χαλνοῦσι καὶ μὲ βία.
Τὰ κτίρια ἀποφεύγουσι, γιατί πολλὰ βαστοῦσι,
δὲν θέλουν νὰ τὰ κατοικοῦν, λέν' πῶς μελαγχολοῦσι.
Καὶ θέλουν νά 'χουν κιόσκια, σὰν ἀνοικτὰ τζατίρια,
ἢ σάλαις τους κ' ἡ κάμαραις νὰν' ὅλο παραθύρια.

Εἰς ταῦτα ἀπαντᾷ ἡ Δύσις οὕτω·

«Ἀλήθεια εἶναι στερεὰ τὰ πέτρινα τὰ κτίρια
πλὴν εἶναι μελαγχολικά, βαθειὰ 'χουν παραθύρια.
τ' ἄλλαναι χαριέστατα μὲ πλῆθος σαχνησία,
τὴν ὄρασιν εὐφραίνουσι καὶ δίχως συμμετρία.
Τὰ ἀφανίζουν ἡ βροχαῖς, πυρκαιαῖς τὰ καίγουν
πλὴν δὲν τὰ κτίζουν στερεά, νάν' πρόσκαιρα τὸ στέργουν.
Καὶ εἶναι χουζουρλούδικα, καλὰ γιὰ τὴν ὑγεία,
χονδροὶ οἱ τοῖχοι πέτρινοι παντ' ἔχουν ὑγρασία.

Καὶ ὅταν σείεται ἡ γῆ τὰ κτίρια κινδυνεύουν,
τὰ ξύλινα δὲν πέρτουσι, τριζοκοποῦν σαλεύουν».

Ἐξακολουθεῖ δὲ ἡ φιλονεικία ἐν τύπῳ περιγραφῆς τῶν καλλονῶν τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου. Ἵνα ἐννοήσῃ δέ τις καλῶς τὸν τρόπον τῆς περιγραφῆς ταύτης καὶ τὴν ἐριστικὴν ἐνιαχοῦ πικρίαν πρέπει νὰ φαντασθῇ δύο γυναῖκας Κωνσταντινουπολίτιδας τῶν χρόνων ἐκείνων, αἵτινες μετὰ πολλῆς στωμυλίας καὶ ἀντιζηλίας περιγράφουσι τὰ ἴδια ἀγαθά. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἡ Ἀνατολὴ φαίνεται ὑπερτεροῦσα διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς ἐν ᾧ ἡ Δύσις διὰ τὰς τεχνικάς. Οὕτως εὐθὺς μετ' ὀλίγα ἡ Ἀνατολὴ λέγει·

«Ἕνα λειβάδι πράσινο κοντὰ στὸ περιγιάλι,
σὰν ἔχει κιόσκι μὲ δενδρὰ ἔχ' εὐμορφιὰ μεγάλη·
τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ἐξαίσια στολίζουν...
Καὶ τὰ πολλὰ ὀσπήτια ὅν τρόπον εἶναι τώρα
τὴν ἐξοχὴν τὴν κάμνουσι νὰ φαίνεται σὰν χώρα.
Κιγμέτι τῆν' τῆς εὐμορφιᾶς ἐκεῖνοι δὲν γνωρίζουν
π' ἀντὶς νὰ τὴν αὐξάνουσι σκληρὰ τὴν ἀφανίζουν.
Εἴδες τὸ μικρογκιόκσουϊ πῶς τεχνικὰ τὸ κτίζουν
λειβάδι καὶ ἀκρογιαλιὰ τελείως δὲν ἐγγίζουν...
Στὴν θάλασσαν τὰ κιόσκια ποῦν' χαμηλὰ μ' ἀρέσουν,
τὰ ὑψηλὰ μὲ φαίνονται πῶς θέλουσι νὰ πέσουν.
Σὰν πύργοι σπήτια ὑψηλὰ τὰ νέφη ἀναβαίνουν
τὸ θῶρος ἀγριεύουσι ταῖς εὐμορφιαῖς μικραίνουν.
Εἶναι τερπνὰ τὰ χαμηλὰ καὶ ἔχουν νοστιμάδα,
κοντὰ θωροῦσι τὸν γιαλὸν σιμὰ τὴν πρασινάδα...
Τὸ Γκιόκσουϊ τὸ ἀγαπῶ γιατ' εἶν' βαθειὰ κρυμμένον
ὡσὰν ἐγκόλπ' ἀτίμητον στὸν κόλπο σκεπασμένον.
Σαυτὸ ἡ πρώτη ἄνοιξις ἀρχίζ' ἀπὸ τὸν Μάρτι,
ὅταν τὰ ἄλλα τὰ χωριὰ τὴν καρτεροῦσι νάλθει.
Σαυτὸ τ' ἀηδόνια ἐκλεκτὰ κάμουσι κατοικία
ὡραῖα τὰ τριανταφύλλα 'παινοῦν μὲ μελῳδία.
Μέσ' τὸ καγίκι συντροφιαῖς πέζουν γλυκὰ τὰ σάζια
καὶ ἡ κοπέλαις τραγῳδοῦν μὲ ἔσκι δίχως νάζια...
Τὸ ξακουστὸ Μπεγλέρπεϊ μόνον σὲ ὀνομάζω
θυμοῦμαι τὸ σιργιάνι του βαρειὰ ἀναστενάζω...

Σὲ πρασινάδες σὲ δενδρὰ νερὰ καὶ εὐμορφία
καὶ σὲ λειβάδια μὲ βουνὰ μιὰ εἶναι ἡ Ἀσία».

Εἰς ταῦτα ἡ Δύσις ἀπαντᾷ·

«Ὁ ἥλιος τὸ Γκιόκσουϊ ἂν πρώιμα στολίζει
τὸ καλλοκαίρ' ὁλόκληρο τὸ σεϊρτζῆ φλογίζει...
Αὐταῖς ταῖς χάραις ἔχουσι τὰ δυτικὰ τὰ μέρη
εἰς τὸν καιρὸ τῆς ἄνοιξης κ' ὅλο τὸ καλλοκαίρι·
καὶ μάλστ' ὁ Κουρούτσεσμες μὲ τ' ἄλλα δυὸ χωρία
ὁποῦ εἰς τὰ ἐπίλοιπα ἐπῆραν τὰ πρωτεῖα.
Τοποθεσίαν ἔχουσι τὴν πλειὰ χαριτωμένη
ποῦ πάντ' αὐτὴ ἐστάθηκε ἡ πλειὸ ἐπαινεμένη.
Βουνὰ μὲ δένδρ' ἀειθαλῆ ὡραία θεωρία,
διασκεδάζουν τὸν σεβδὰ καὶ τὴν μελαγχολία.
Μεγάλα σπήτια ὑψηλὰ μὲ κιόσκια καὶ σάλαις
σοφάδες ἀνοικτόκαρδους μ' εὐπρέπειαις μεγάλαις».

Κατόπιν ἀναφέρει ἡ Ἀνατολὴ ὅτι ἤκουσέ τινα ψάλλοντα ᾄσμα ἐγκωμιάζον αὐτὴν καὶ κατακρίνον τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου. Ἐν αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγεται·

«Θωρῶ, ἀκούω, ἀπορῶ, δὲν ξεύρω τὴν αἰτία,
γιατὶ νὰ εὐφημίζωσι στενόχωρα χωρία.
Πολλὰ καλὰ τὸ ξέρω 'γὼ καὶ τὸ γνωρίζουν ὅλοι,
γιὰ κείνους πῶχουσι βουλειαῖς κ' εἶν' πιὸ κοντὰ ἡ πόλι·
Χουζούρ' ἂς ποῦν πῶς ἔχουσιν ἂς μὴν εἰποῦν σιργιάνι,
Μπεσίκτασι, Ὀρτάκιογιου καὶ τόσο σ' αὐτοὺς φθάνει.
Τό 'βιο πρέπει νὰ εἰποῦν γιὰ τ' ἄλλα δυὸ χωρία,
Κουρούτσεσμ' Ἀρναούτκιογιου ἀρχόντων κατοικία.
Καὶ ἀγκαλὰ νᾶν' στὸ γιαλὸ τὰ σπήτια ποῦ φαντάζουν
πλὴν μέσα βλέπω τὰ χωριὰ πῶς Μπαλατᾶς ὁμοιάζουν».

Μετὰ ταῦτα περιγράφουσιν ἐξ ὑπαμοιβῆς ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις τὰς διαφόρους καλλονὰς καὶ ἐλλείψεις τῶν διαφόρων χωρίων διὰ τρόπου χαριεστάτου. Προβαίνει δὲ ἡ περιγραφὴ αὕτη καὶ εἰς τὰ ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ κείμενα χωρία καὶ εἰς ἄλλα μεσογειότερα, καὶ φθάνει μέχρι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τῶν Φλωρίων διὰ τὴν Δύσιν καὶ μέχρι τῶν Πριγκηπονησίων διὰ τὴν Ἀνατολήν, ἥτις περὶ τούτων λέγει τὰ ἑπόμενα·

«Κ' ἐγὼ ὁρίζω μόνη μου τὰ τέσσαρα νησία
μὲ κόλπον ποῦν' εὐρύχωρος ὡς τὴν Νικομηδεία.
Αὐτά 'ναι καταφύγια τὰ πλοῖα νὰ ἀράζουν,
ἄνεμοι οἱ ἐνάντιοι ποσῶς δὲν τὰ πειράζουν.
Ἡ Πρώτη εἶναι ἔρημος ἡ Ἀντιγόνου τἄλλο
ἡ Χάλκη τὸ πλειὸ εὔμορφο Πρίγκηπος τὸ μεγάλο.
Εἶν' ὑψηλὸ καὶ πλειὸ μακρὺ ἀπ' τ' ἄλλα τὰ νησία·
ἀντίκρυ εἶν' ὁ Μάλτεπες τερπνὴ τοποθεσία.
Μεγάλα εἶναι τὰ βουνὰ μικρὰ τὰ μοναστήρια,
πολλὰ μακρὺ 'ναι τὸ χωριὸ μὲ μαγαζ' ἀργαστήρια.
Ἅγιο Νικόλας κτίσθηκε κάτω στὴν πεδιάδα
ἀκρογιαλιὰ ὁ δρόμος του καὶ ὅλος νοστιμάδα.
Καὶ εἰς τὴν ῥάχιν τοῦ βουνοῦ Χριστοῦ 'ναι ἐκκλησία,
σιμὰ 'χει ταῖς κουκουναριαῖς χόρτα καὶ εὐωδία.
Κ' ἅγιον Γιόργην Κουδουνᾶν ὠνόμασαν τὸ ἄλλο,
μοναστηράκι νειόκτιστον βουνὸ ξηρὸ μεγάλο.
Κουράζετ' ὅποιος ἀναβεῖ, ὅμως δὲν μετανιώνει
τὸ θῶρος τὸ εὐρύχωρο τοὺς κόπους του πληρώνει.
Οἱ Φράγκοι ποῦν' στὸν Γαλατᾶν τὴν Πρίγκηπ' ἀγαποῦσι
γιὰ τὴν εὐρυχωρίαν της αὐτῆνα προτιμοῦσι
Μπαχτσέδες ἔχ' εὐρύχωρους, συκιαῖς θεριακωμέναις
ὡραίαις ἡ κουκουναριαῖς, δάφναις ἀραδιασμέναις.
Καὶ μὲ κυνῆγ' ἐλεύθερο ὀρτύκια, συκοφάδες
καὶ ἀγριοπερίστερα στοὺς βράχους, στοὺς καγιάδες.
Τὸ βράδυ πάγ' ἡ συντροφιὰ στὸ νόστιμο λειβάδι
ποῦ ἔχει ἴσκιο δροσερὸ κ' ἕνα γλυκὸ πηγάδι.
Στ' ἀλώνι τὸ περίφημο μὲ τὸ λαμπρὸ φεγγάρι
δὲν εἶναι τόπος τὸ νησὶ νὰ ἔχῃ τόση χάρι.
Εἶναι αὐτὸ χαρμόσυνον μ' εὐθεῖαν πεδιάδα
φθάνει στὸ μοναστήριον μὲ δρόμο στὴν ἰσιάδα.
Λάμπει ἀστράπτ' ἡ θάλασσα κ' ὅλο τὸ περιγιάλι
σαυτὸ γυναῖκες κάθουνται πάνε καὶ ἔρχοντ' ἄλλοι.
Στὸ ἴσιωμα τοῦ ἁλωνιοῦ χορεύουν τραγουδοῦσι
μὲ τὰ τραγούδια τὸ νησὶ τὴν ἐξοχὴ παινοῦσι...
Εἰς τὰ καγίκια μπένουσι μὲ τέντες σκεπασμένα

μὲ ζεύκι σιργιανίζουσι πολλὰ θεραπευμένα.
Βιολὶ καὶ νάϊ παίζουσι κοπέλαις τραγουδοῦσι,
αὐτάν' τ' ἀηδόνια τῶν νησιῶν ποῦ γλυκοκελαϊδοῦσι.
Βλέπουν βουνὰ καὶ θάλασσαν τὴν ὁμαλὴν γαλήνην,
αὐτοῦ τὴν νύκτα χαίρονται τὴν ἀργυρᾶν σελήνην.
Ἡ ἔκλαμπρος πανσέληνος ὡραῖα ἀνατέλλει
τὸ βράδυ σὰν ὁ ἥλιος νὰ βασιλεύσῃ θέλει.
Κ' οἱ δύο οἱ ὁρίζοντες τότ' ἔχουν εὐμορφία,
ἀνατολῆς εἶν' ἀργυρὸς δύσεως μὲ χρυσία.
Τότε στὴν ὄψιν τοῦ γιαλοῦ χρυσὸ μπατίκι στρώνει
καὶ ὅσον πλειὰ ὑψώνεται περισσότερον ξαπλώνει.
Μὲ κρίνους ῥόδα ἡ αὐγὴ μὲ τραῖς περιχυμένη
με φόρεμα χρυσόρρυθρον ἀρχίζ' αὐτοῦ νὰ βγαίνῃ.
Λαμπρὸς ὁ ἥλιος τὸ ταχὺ κατόπι της πηγαίνει
καὶ τὰ βουνά μου τὰ ψηλὰ χρυσώνει κ' ἀναβαίνει.
Νὰ ἰδῶ τί ἔχεις νὰ μὲ πῇς μὰ θέλεις σιωπήσεις
ταῖς χάραις π' ὤχ' ἡ Χάλκη μου ἐσὺ ἂν ἀγροικήσῃς
Σὰν ἥλιος εἶν' ἡ εὐμορφιάμ' ποῦ δὲν ψηφᾷ τὰ νέφη
γιὰ τὸ νησί μου σὰν λαλῶ μὲ ἔρχεται τὸ κέφι.
Ἕνα νησὶ μ' ἕνα χωριὸ παινῶ κ' ἐγκωμιάζω
καὶ συντομίαν εὐμορφιᾶς τὴν Χάλκην ὀνομάζω.
Τὴν λέγ' ὡραία ζωγραφιὰ ποῦ ναῦρ' ὁ νοῦς δὲν φθάνει
τὰ μάτια μόλις ἠμποροῦν νὰ κάμωσι σεργιάνι.
Μὲ τὴν τοποθεσίαν της τερπάζουσι τὰ κάλλη
τὰ σπήτια στράταις καὶ χωριὸ τερπνὸ τὸ περιγιάλι.
Τὰ τρία μοναστήρια μεγάλως τὴν τιμοῦσι
καμπάναις τὴν εὐλάβεια καὶ τὴν χαρὰ ξυπνοῦσι.
Καὶ ὅλα ἔχουν κήπους ποῦ ὅλοι τ' ἀγαποῦσι
πηγαίνουν τρῶν' καὶ πίνουσι χορεύουν τραγουδοῦσι.
Εἶν' τὰ βουνά της ἥμερα μικρὰ καὶ φορτωμένα
μὲ πρασινάδ' ἀειθαλῆ ἀνθοπεριχυμένα.
Γυναίπρες σμαραδόχροες μὲ πλήθια τὰ ῥουπιά τους,
καὶ σπάρτα εὐωδέστατα χρυσᾶ τὰ χρώματά τους.
Τὸ καραπάς' ὁ λάδανος φλισκοῦνι μ' εὐωδία,
μυρσίνη τὸ μυρωδικὸ καὶ ἔχουν εὐμορφία.

Ἐλαίαις ἡ μακρόβιαις, δένδρα εὐλογημένα
τὰ νόστιμα λειβάδια τους ἔχουν εὐτρεπισμένα.
Κόλπος δὲν εἶν' τόσ' εὔμορφος ὡσὰν τὸ Τσαμ-λιμάνι,
περγιάλι ἔχ' ἁπλόχωρο στὴν μέσιν του μεγτάνι.
Μὲ εὔμορφαις κουκουναριαῖς καὶ εἰς τὰ δύο μέρη,
πράσινα δένδρα φουντωτὰ χειμῶνα καλλοκαῖρι.
Στρωμμέναις ἡ ἀκρογιαλιαῖς ποῦν' τῆς νοτιᾶς σοφάδες
μὲ τὰ κουφέτα πέτρινα κοχλιοὺς καὶ ἀχιβάδες.
Τοὺς γρίπους ὅταν σύρνουσι βγαίνουν στὸ περιγιάλι
μπαρμπούνια τὰ λαχταριστὰ σπαργοὶ κολιοὶ μεγάλοι.
Σὰν εἶν' εὐδία σκοτεινὴ τὰ περιγιάλ' ἀστράπτουν
πολλὰ παγούρια πιάνουσι μὲ τὰ δαδιὰ π' ἀνάπτουν.
Ὅλην τὴν νύκτα ἄνθρωπος ἔξω καὶ ἂν καθήσῃ
δὲν ἔχει φόβον ἡ δροσιὰ νὰ κάμῃ ν' ἀρρωστήσῃ.
Ἀέρας εἶναι εὔκρατος καλὸς γιὰ τὴν ὑγεία,
δροσίζει τὰ ἐντόσθια κ' εὐφραίνει τὴν καρδία.
Χάλκη ἡ ἀξιέπαινος εἶν' ἕνα τζεβαχέρι
ποῦ πάντοτε ἐστάθηκε καὶ εἶναι δίχως τέρι.
Εἰς τοῦτο τὸ ἐγκώμιον ποσῶς δὲ ἔχω λάθος
ἀλλ' εἶπα τὴν ἀλήθεια χωρὶς κανένα πάθος...
Τὴν Χάλκην τόσον ἀγαπῶ π' ὅταν τὴν ὀνομάζω
θυμοῦμαι καὶ ταῖς χάραις της κ' ἀτή μου ταῖς θαυμάζω
καὶ ὅλαις νὰ σοῦ ταῖς εἰπῶ τόσον καρδιά μ' τὸ θέλει
π' ἂν ἔβγ' ἀπ' τὸ προκείμενο τελείως δὲν μὲ μέλλει.
Νὰ γλεντιρδίζω εἰς αὐτὴν τὸν νοῦν τὴν συλλογή μου
καὶ σ' ἕνα ποῦσ' ἀντίδικη δὲν τό 'χω ἐντροπή μου.
Δὲν εἶν' ἡ νέαις μοναχὰ τὴν Χάλκη π' ἀγαποῦσι,
ἀκόμη κ' ἡ ἀγέρισαις πολλὰ τὴν λαχταροῦσι.
Ὁμοῦ κ' ἡ ἐχλιζεύκιδες τὸ ζεύκι ποῦ γυρεύουν
πηγαίνουν ξεφαντώνουσι στὸ καπηλιὸ κονεύσουν.
Κ' εἰς τοὺς τζαρδάκους κάθονται ὁποῦ 'ναι σκεπασμένοι
μὲ σπάρτα καὶ κουκουναριαῖς καὶ ψάθιαις εἶν' στρωμμένοι.
Καὶ παίζουσι μὲ τὸ βιολὶ τὸ νάϊ τὸ μισκάλι.
βλέπουν φεγγάρι τὸ λαμπρὸ γιαλὸ καὶ περιγάλι.
Τρῶν' πίνουν ξεφαντώνουσι τινὰς δὲν τοὺς συγχίζει

ἔχουν ἀλέμι καὶ σεφὰ ὁποῦ πολὺ ἀχρίζει.
Αὐτοῦ καὶ οἱ καλόφωνοι μὲ ἔσκι τραγωδοῦσι,
τὴν μελῳδίαν τῆς φωνῆς τὴν μουσικὴν παινοῦσι».

Τοιοῦτον τὸ ἐξαίρετον τοῦτο ποίημα, ὅπερ καταλήγει εἰς συμφιλίωσιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Λυπούμεθα δὲ ὅτι ἐλλείψει πλείονος χώρου ἀδυνατοῦμεν νὰ παραθέσωμεν καὶ ἄλλα ἐξαίρετα αὐτοῦ μέρη. Ἴσως δὲ ἄλλοτε ἀναλυτικώτερον πραγματευθῶμεν περὶ αὐτοῦ, ἐξετάζοντες καὶ τὸ γλωσσικὸν αὐτοῦ ἰδίωμα.

***

ΙΒ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΙΚΩΝ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΕΝ ΤΗ ΝΕΩΤΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ.

Οὐδεὶς τῶν ἐπὶ γῆς βροτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένος πλάνης, οὐδὲ ἐγὼ ἄρα. Οὐδὲν λοιπὸν θαῦμα, ἂν πολλὰ τῶν ὑπ' ἐμοῦ διδασκομένων κρίνωνται ἐν τῷ παρόντι ἀπίθανα ἢ καὶ ἄντικρυς ἐσφαλμένα, καὶ ἂν πολλῷ πλείονα εὑρεθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἄξια λήθης. Οὐδέποτε ὑπεστήριξα, ὅτι κατέχω ἐν τοῖς πολυπλοκωτάτοις καὶ χαλεπωτάτοις περὶ γλώσσης ζητήμασι τὴν αὐτοαλήθειαν· αὕτη εἶναι καὶ ἐνταῦθα ὅπως ἐν πᾶσιν, κατὰ τὴν ἐξαισίαν ἔκφρασιν τοῦ δαιμονίου Lessing κτῆμα μόνον τοῦ πανσόφου Θεοῦ, στέργω δὲ μόνῳ τῷ διακαεῖ ταύτης ἔρωτι. Διὰ ταῦτα ὁσάκις τις ὁρμώμενος ἀπὸ ὁμοίου ἔρωτος πειρᾶται ν' ἀνασκευάσῃ τινὰ γνώμην μου, οὔτε λυποῦμαι οὔτ' ἀπορῶ ἐπὶ τούτῳ, ἀλλὰ μετ' ἐπιστασίας ἐξετάζω, ἂν λέγῃ τι λόγου καὶ προσοχῆς ἄξιον· καὶ οὐδεμίαν μὲν ἔχω τότε δυσκολίαν ν' ἀνομολογήσω καὶ ἀσπασθῶ τὰ ἀντιπροτεινόμενα, ἂν εἶναι ἀληθῆ, ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς κρίνω ἀνάξιον τοῦ κόπου χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας νὰ βασανίσω ὅσα ἐκ τούτων τυχὸν δὲν μὲ πείθωσιν.

Τῶν ἰδεῶν τούτων ἐμφορούμενος δὲν νομίζω περιττὸν ἐν τῷ παρόντι νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἀπαρεμφάτου τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, ἀφοῦ ἐγὼ μὲν διέλαβον πρὸ ἐτῶν περὶ τούτου ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος Τ. Α. σελ. 226 κέξ., ὁ δὲ Kar. Foy πρὸ μικροῦ ἐν τῷδε τῷ Ἡμερολογίῳ, ἔτους 1886 σελ. 207 κέξ.

Ἤδη ἐν τοῖς πρώτοις μνημείοις τῆς ἡμετέρας νεοελληνικῆς γραμματείας ἐμφανίζονται ἀντὶ τοῦ σπανίου καταστάντος ἁπλοῦ μέλλοντος ἄλλοι τινὲς τρόποι τῆς μελλοντικῆς σχέσεως δηλωτικοί. Συνήθης π. χ. ἦτο ἡ ὑποτακτικὴ ἢ ἁπλῆ ἢ μετὰ τοῦ νὰ π. χ. Σπανέα 100 εἰ γὰρ καὶ λάθῃς ἅπαντας, θεὸν οὐ λάθῃς πάντως. Γλυκᾶ 265 διαβῇ=διαβήσεται. 324 ἴδῃ τις=θὰ ἴδῃ. Προδρ. VI 287 οὐ διαβῇ. III 122—3 πῶς ὑπομείνω, δέσποτα, πῶς ἄνεσιν εὑρήσω καὶ πῶς νὰ ζήσω; Σπανέα 51 συντόνως νὰ τὰ μάθῃς=θὰ τὰ μάθῃς. 208 νὰ σᾶς εἴπω Διγεν. Μηλιαράκη στ. 1122—3 οὐκ ἀποτύχῃ. 1173 καὶ βαπτισθῶ. 1570 πότε ἰδῆτε ὀφθαλμοί; κτλ. Ὀλιγώτερον μὲν συνήθης ἴσως ἀλλ' ὅμως πάντως γνωστὴ ἦτο ἡ τῆς μελλοντικῆς σχέσεως ἐκφορὰ διὰ τοῦ ἔχω καὶ ἀπαρεμφάτου π. χ. Trinchera Syllabus Graec. Membr σελ. 46 (ἔτους 1050) «καὶ ὅστις ἂν ἔχῃ εὑρεθῇ»=μέλλει νὰ εὑρεθῇ, εὑρεθήσεται. 78 (ἐτ. 1097) «στέργω δέ σοι καὶ μετὰ τούτων ὅλους τοὺς ξένους τοὺς ἐρχομένους εἰς τὴν χώραν τῶν ἐρημιτῶν τοῦ ἔχειν σας ἀκωλύτως· διότι ἔχουν ἀκουμανδευθῆν εἰς ἐσᾶς»=διότι θὰ ἀκουμανδευθῶσι. Διγεν. Μηλιαρ. 2337 ἔχετε μαθεῖν=θὰ μάθετε· πρὸς δὲ καὶ ἡ τοῦ θέλω μετ' ἀπαρεμφάτου χρῆσις π. χ. Σπανέα 101 θέλει ἐλέγχειν, Γλυκᾶ 299 θέλει ἐλθεῖν, Προδρ. III 514 πῶς τὸν θέλεις σύρειν. Κυπρ. Ἄσματα παρὰ Legrand θέλουν πεῖν, θέλουν στεγνώσειν κτλ. Ἐπίσης δὲ εὑρίσκεται ὀλίγῳ βραδύτερον κατόπιν τοῦ θέλω καὶ ἔχω ἀντὶ τῆς ἀπαρεμφάτου ἡ ἀνάλυσις αὐτοῦ διὰ τῆς ὑποτακτ. καὶ τοῦ νὰ π. χ. Διγεν. Μηλιαρ. 2032 ἄρτι, κυρία, πρόσεξε πῶς θέλω νὰ τὸν κάμω. Κυπρ. ἄσματα ὁ' θέλω νὰ παθιάζω=θὰ παθιάσω. Θρῆν. Κωνστατιν. 431, 673 κτλ.

Ἡ περίφρασις δὲ αὕτη διὰ τοῦ νὰ καὶ ὑποτακτ. φαίνεται βραδύτε-

ρον συχνοτάτη, μάλιστα ἐν τοῖς Κρητικοῖς, τοῖς ἀνεστραμμένοις τύποις, νὰ πάω θέλω, νά'ρθω θέλω κτλ. καὶ ἐν τοῖς τὸ θέλει νὰ συγκεκομμένην εἰς θενὰ καὶ θὰ περιέχουσι π. χ. Κυπρ. ᾄσματ. κστ' 13 καὶ λδ' 1 θὲ νὰ πεθάνω. κδ' 11 θὲ νὰ τὸ ξηγᾶται. ο' 4 οὐδὲ θάρρος θὲ νὰ χάσω. ι' 12 θὲ νὰ μὲ κρίνῃς κτλ.

Ὁμοίως διὰ τοῦ εἶχα καὶ ἤθελα καὶ ἀπαρεμφάτου ἢ καὶ τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ διὰ τοῦ νὰ καὶ ὑποτακτ. ἐξεφέρετο καὶ ἡ δυνητική. Καὶ ἐν μὲν τῇ ὀλιγώτερον εὐχρήστῳ δυνητικῇ διεσώθησαν πολλοὶ τῶν τρόπων τούτων (πρβλ. Δελτ. 228 κέξ.), ἀλλ' ἐν τῷ συχνοτέρῳ μέλλοντι μόνοι οἱ διὰ τοῦ θέλω καὶ ἀπαρεμφάτου ἢ διὰ τοῦ θέλω (σπανίως ἔχω) καὶ τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ φαίνεται ὅτι διεσώθησαν ἐκβαλόντες ἐκ τῆς χρήσεως τοὺς λοιπούς. Διὸ γράφομεν σήμερον θέλω γράψῃ, γράψῃ, θέλω λάβῃ, θέλω γραφθῇ, ληφθῇ, καὶ λέγομεν θὲ νὰ γράψω, νὰ γράφω θέλω, νὰ γράψω θέλω, νὰ γραφθῶ θέλω, θὰ γράψω, τί ἔχεις νὰ πᾷθῃς! ἔχω νὰ πάθω! κτλ., ἀλλ' οὐχὶ καὶ λάβω ἢ νὰ λάβω, ἢ ἔχω γράψει=θὰ γράψω.

Τὸ ζήτημα τώρα εἶναι νὰ ἐξευρεθῇ, ποῖον εἶναι τὸ συστατικὸν ὅπερ κρύπτεται ἐν τοῖς τύποις γράφι, γράψι, λάβι, γραφθί. Αἱ ὑπάρχουσαι μεγάλαι φθογγικαὶ δυσχέρειαι πρῶτον ἐν τῇ ἐμφανίσει τοῦ -ει(ν), θέλω γράψει(ν), πλέξει(ν), ἀντὶ τοῦ -αι, θέλω γράψαι, πλέξαι, δεύτερον ἐν τῇ ἀποβολῇ τοῦ -ναι, θέλω γραφθῆναι, τρίτον ἐν τῇ ἀναβιβάσει τοῦ τόνου, θέλω λάβει ἀντὶ θέλω λαβεῖ(ν), ἔπεισαν ἄλλους τε καὶ ἐμέ, ὅτι ταῦτα εἶναι κυρίως καὶ κατ' ἀλήθειαν ὑποτακτικαὶ πρὸς ἃς καὶ ἀληθῶς ὁμοιάζουσι καθ' ὁλοκληρίαν. Καὶ δὲν μὲ ἐλάνθανεν μὲν ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη τῆς ὑποτακτικῆς προσέκρουεν εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ ν ἐν τοῖς παλαιοτέροις μνημείοις, καὶ εἰς τὴν ἐν αὐτοῖς παρατηρουμένην χρῆσιν τῆς ἀπαρεμφάτου, ἀλλ' ὅμως ἤχθην εἰς τὴν παραδοχὴν ταύτην, ἐπειδὴ τῶν μὲν Κυπρίων ᾀσμάτων καὶ τῶν Ἑλληνοϊταλικῶν μεμβρανῶν τοῦ Trinchera καὶ ἄλλων δὲν εἶχον τότε γνῶσιν, τὰ δὲ λεγόμενα Ρόδια ᾄσματα καὶ τὰ λοιπὰ μεσαιωνικὰ ποιήματα τὰ ὑπὸ Legrand, Σάθα καὶ Wagner ἐκδοθέντα δέν μοι ἐφάνησαν ἱκανὰ ν' ἀποδείξωσι τὸ ἐναντίον διὰ τὸν μακαρονικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα.

Ὁ Foy ἀναφέρων τώρα τὰ Κύπρια ᾄσματα ἔχοντα τὴν ἀπαρέμφατον ἀντιλέγει μοι δικαίως, ὅτι τότε ἐσώζετο ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν ἀπαιδεύτων ἡ ἀπαρέμφατος, καὶ ἐπιφέρει ὡς συμπέρασμα τούτου, ὅτι ἐν τοῖς εἰρημένοις μελλοντικοῖς τύποις κρύπτονται τύποι ἀπαρεμφάτου. Τὰς δ' ὑπαρχούσας φθογγικὰς τούτων δυσχερείας ἐπεχείρησε νὰ διαλύσῃ δι' ἀναλογίας Ὁμολογῶ δὲ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, ὅτι ὡς πρὸς τὴν β'. δυσχέρειαν ἐπέτυχεν, ὡς πρὸς τὴν α'. ὅμως ἀμφίβολον, καὶ ὡς πρὸς τὴν γ'. σφόδρα ἀπίθανον. Οὕτω φρονῶ, ὅτι ἀληθῶς ἐπέτυχεν εἰκάσας τὴν κατ' ἀναλογίαν τῶν εἰς -in ἀπαρεμφάτων ἀποβολὴν τοῦ αι τῶν εἰς -ναι ἀπαρεμφάτων τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου (γραφθῆν, λεχθῆν, βραχῆν, πλακῆν, ἐγερθῆν, κατὰ τὰ γράφειν -ψειν, λέγειν -ειπεῖν, βρέχειν -ξεῖν, πλέκειν -ξειν. Ἀλλὰ τὴν ἀποβολὴν ταύτην τοῦ αι ἠθέλησεν ὁ Foy νὰ ἑρμηνεύσῃ λέγων (210) ὅτι «ἡ ἀποβολὴ αὕτη τοῦ τελικοῦ *e* θὰ φανῇ ὑμῖν ὡς σχετικῶς ἐλαφρὰ μεταβολή, ἐὰν σκεφθῶμεν, ὅτι ἡ καθωμιλημένη ἐν πολλαῖς εἰς -ν καταλήγουσι τύποις, ὁτὲ μὲν προσθέτει ἓν -*e* ὁτὲ δὲ ἀφαιρεῖ αὐτὸ πάλιν οἷον εἴπανε καὶ εἶπαν, ἐλέγανε καὶ ἐλέγαν, τῶν ἀνδρῶνε ἐν πολλαῖς διαλέκτοις παρὰ τὸ τῶν ἀνδρῶν κτλ.». Ἀλλ' ἂν μὴ σφάλλωμαι, ἡ παραβολὴ δὲν εἶναι πρῶτον ἐπιτυχής, διότι πάντες θά μοι ὁμολογήσωσιν, ὅτι ἄλλο ἀφαίρεσις τελικοῦ φωνήεντος καὶ αὕτη κοινή, καὶ ἄλλο προσθήκη τελικοῦ -*e* ἓν τισιν ἰδιώμασι καὶ αὕτη ποικίλλουσα κατὰ τόπους (ἐν Κρήτῃ π. χ. καὶ ἐπὶ πολλῶν νήσων προστίθεται τὸ *e* εἰς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τύποι οἷον σκυλυῶνε, ἀνθρώπωνε ἀγνοοῦνται αὐτόθι ὅλως, τούτου δὲ τὸ ὅλως ἀντίθετον συμβαίνει ἐν τοῖς ἰδιώμασι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος). Δὲν εἶναι δὲ δεύτερον οὐδ' ἀναγκαία, διότι τοῦ πράγματος δύνανται νὰ ἐξευρεθῇ ἄλλη εὐλογωτέρα ἑρμηνεία· ἡ ἐπίδρασις δηλ. ἐπ' ἄλληλα τῶν ἀπαρεμφάτων καταφαίνεται μάλιστα πάντων ἐκ τούτου, ὅτι οὐ μόνον τὰ εἰς -ῆναι ἐκανονίσθησαν κατὰ τὰ εἰς -*in*, ἀλλὰ καὶ τὰ εἰς -*in* ἐνίοτε μετεσχηματίσθησαν εἰς -*ine* πρβλ. Diplomi Greci inediti... da G. Spata σελ. 18 ἐ παναγαγῆναι πρὸς δὲ τὰ Ποντικὰ ἀπαρέμφατα εἰς -ηναι. Ὁμοίως φρονεῖ ὁ Foy, ὅτι πρὸ πάντων οἱ β' ἐνεργ. ἀορ. εἰς -εῖν, ἔδωκαν τὴν αἰτίαν τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ -ῆναι εἰς -ῆν τῶν παθητικῶν ἀορίστων. Τοῦτο δ' εὑρίσκω ἐν μέρει μὲν ὑπό τι

δύσκολον, ἀφοῦ ὀλίγοι τινὲς δ' ἐνεργ. ἀόρ. (οὐχὶ πλείονες τῶν 15) κατώρθωσαν νὰ ἐφελκύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς χιλιάδας πολλὰς, παθ. ἀορίστων, ἐν μέρει δὲ καὶ περιττόν, διότι ἡ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς ἐνεργητικὰς ἀπαρεμφάτους εἰς -ειν ἐξομοίωσις τῶν παθητικῶν, ἀρχομένη μάλιστα ἀπὸ τῶν ἀποθετικῶν καὶ δὴ ἐνεργητικῶν τὴν σημασίαν πολλῶν ῥημάτων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, καὶ ἱκανή, φαίνεται, ἦτο νὰ ἐκβάλῃ κατὰ μικρὸν τὸ *e*, τόσῳ εὐκολώτερον ὅσῳ εὐαπαγγελτότερον ἦτο τὸ ἀπολειφθὲν οὕτω τελικὸν σύμφωνον, καὶ δυνατὴ νὰ περιορισθῇ ἐν τοῖς φθόγγοις οὐχὶ δὲ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἐπὶ τὸν τονισμόν. Φρονῶ δὲ πρὸς τούτοις ὅτι καὶ ἄνευ τούτων τῶν ἐπικουρημάτων δυνάμεθα καθόλου νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ παραδοχὴ τῆς κατ' ἀναλογίαν μεταβολῆς εἰς -ῆναι δὲν εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὴν ἀπίθανος, παρίσταται δὲ καὶ πάνυ πιθανὴ ὅταν πρῶτον ἐνθυμηθῇ τις, ὅτι οἱ μεταβεβλημένοι οὗτοι τύποι εἰς -ῆν ἢ -ῆ(ν) εὑρίσκονται ἀληθῶς καὶ σήμερον ἔτι ἐν Ἰταλίᾳ π. χ. τοῦτο πρᾶμα ἔ σώζει βρεσῆ, τὰ φρέατα ἔ σώζου γομωσῆ ἀφσὲ κρασί, πρβλ. Morosi 138, πρὸς δὲ καὶ ἐν παλαιοτέροις βιβλίοις ὅλως δημώδεσιν π. χ. ἐν τοῖς Κυπρίοις ἄσμασι καὶ πρὸ πάντων ἐν ταῖς ἱκανῶς παλαιαῖς (τοῦ Θ' καὶ Ι' αἰῶνος) Ἰταλοελληνικαῖς μεμβράναις, ἔνθα ὑπόθεσις περὶ τῆς προσθήκης τοῦ -ν πρὸς ἐξελληνισμὸν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δυσαπόδεκτος, ὅπερ δὲν εἶναι τοσοῦτο δῆλον προκειμένου περὶ τῶν ἀναμίκτων καὶ μακαρονικῶν ἄλλων ποιημάτων πρβλ· Trinchera Syllabus σελ. 46 (1050) ἂν ἔχῃ εὑρεθῇ, 72 (1092) ἔχουν ἀκουμανδευθῆν κτλ. Καὶ δεύτερον ὅταν τις παρατηρήσῃ ὅτι τὰ εὑρισκόμενα ἀπαρέμφατα ταῦτα εἰς -(θ)ῆν ἀποβαλόντα τὸ -ν ἔπρεπε νὰ ὑποτεθῶσιν ὑποτακτικαὶ κατὰ παράληψιν τοῦ νά, ὅπερ δὲν συγχωρεῖται προκειμένου περὶ λόγου τοῦ δεκάτου καὶ δεκάτου πρώτου αἰῶνος. Καὶ τρίτον ὅτι ἐν τούτοις τὸ ν καὶ προστιθέμενον δὲν παρῆγε τύπον ὁμοιάζοντα ὁπωσδήποτε πρὸς ἑλληνικόν τινα (ὅπως π. χ. τὸ ν ἐν τῷ κλαύσειν) διότι καὶ τὸ χαθῆν οὐχ ἧσσον τοῦ χαθῆ ἦτο ἄγνωστον τοῖς παλαιοῖς.

Ὁμοίως ἤκασεν ὁ Foy ὅτι κατὰ τὰ λοιπὰ εἰς *-in* ἀπαρέμφατα μετεσχηματίσθη ἡ τῆς ἀπαρεμφάτου τοῦ ἐνεργ. ἀορίστου κατάληξις σαι εἰς -σειν, ὥστε ἐλέχθη γράψειν ἀντὶ γράψαι, πλέξειν ἀντὶ πλέξαι. Τὴν δοξασίαν ταύτην πρὸ πολλοῦ ἐξέφρασεν ὁ Ἰταλὸς γλωσσολόγος Morosi σελ. 138 γράψας «questi sono aoristi. Ora, come nel congiuntivo nell' imperativo e nel participio, anche nell' infinitivo le forme del presente ebbero il sopravvento su quelle dell' aoristo, che non si distingue dal presente se non per il σ caratteristico, quindi *lisi*, cioè λύσειν p. λύσαι, se trattasidi aoristi debole». Καὶ ἀληθῶς ἡ ἐκδοχὴ αὕτη δὲν εἶναι ἀδύνατος, ἀλλ' ἂν μὴ σφάλλωμαι, ὑπό τι περιττή. Διότι καὶ ὑποτιθεμένου ἀληθῶς ὅτι ἐν τῷ θέλει γράψει(ν) ἐκρύπτετο ἀπαρέμφατον, πάλιν τὸ ἀπαρέμφατον τοῦτο οὐδεμία ἀνάγκη νὰ νομισθῇ, ὅτι προῆλθεν ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὰ λοιπὰ εἰς -in, ἀλλὰ δυνατὸν νὰ ὑπολειφθῇ, ὅτι εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀπαρέμφατον τοῦ μέλλοντος γράψειν, πλέξειν κτλ. Εἰς τὸν ὁρμώμενον ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἀρχαίας συντάξεως τοῦ θέλω μετὰ ἀπαρεμφ. ἀορίστου φαίνεται ἡ σύνταξις αὕτη βάρβαρος καὶ ἀδύνατος, ἀλλ' ὅστις ἔχει πεῖραν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν γραμματείας, οὐδὲν ἐν ταύτῃ παρατηρεῖ τὸ φοβερόν. Ἐπειδὴ δηλονότι διὰ τὴν φθογγικὴν σύμπτωσιν τοῦ ἁπλοῦ μέλλοντος τῆς ὁριστικῆς πρὸς τὴν ὑποτακτικὴν τοῦ ἀορ. ἐν τοῖς πλείστοις ῥήμασι (ποιήσεις—ποιήσῃς, πράξεις—πράξῃς), ἐπῆλθεν ὡς γνωστὸν ἰσότης αὐτῶν παντελὴς κατὰ τὴν σημασίαν, ὥστε ἐλέχθη κατόπιν καὶ λάβητε=λήψεσθε, ὅπως ἀνωτέρω εἴδομεν, καὶ λάθῃς=λήσεις κτλ., δι' αὐτά, φαίνεται, ἐπῆλθεν τοιαύτη ἰσότης καὶ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς ἀπαρεμφάτου τοῦ μέλλοντος πρὸς τὴν τοῦ ἀορίστου, ὥστε ἔλαβε τὴν αὐτὴν τῇ τῆς ἀπαρεμφ. τοῦ ἀορίστου σημασίαν καὶ χρῆσιν. Εἰς τοῦτο, νομίζω, ἤχθησαν οἱ τότε καὶ ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι κατόπιν τοῦ θέλω, ἔχω, καὶ τῶν τοιούτων ῥημάτων, δι' ὧν ἡ τοῦ μέλλοντος ἔννοια ἐξεφέρετο, κυρίως ἀπαρέμφατον χρόνου μέλλοντος ἀπῃτεῖτο, ἀπαράλλακτα καθὼς ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων εἰς σχηματισμὸν τοῦ περιφραστικοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ ῥήματος μέλλω, ἀπαρέμφατον χρόνου μέλλοντος ἀληθῶς (καὶ οὐχὶ συνήθως ἀορίστου) ἐνομίσθη χρήσιμον καὶ παρελαμβάνετο.

Τὴν δὲ γνώμην ταύτην ὑποστηριζομένην ἄλλως ὑπὸ τῆς ἱστορίας δὲν θὰ εὕρῃ παράδοξον ὅστις ἐνθυμηθῇ, ὅτι εἰς τοιαῦτα μέρη τοῦ λόγου, ἅτινα ἀρχίζουν νὰ ἀπαρχαιῶνται καὶ ἐκλείπωσιν, ἡ

σύγχυσις εἶναι πολὺ συχνοτέρα ἢ εἰς ὅσα ἐξακολουθοῦσι νὰ εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν αἰσθητά. Πρβλ. π. χ. Προδρόμου τὰ κατὰ Δρασικλ. καὶ Ροδ. A, 265 οὐ γὰρ συλήσειν ἰσχύσεις B, 165 πλήσειν ἐπιτρέπεις, 242—4 μὴ γὰρ τοσοῦτον ὁ χρόνος ἰσχύσοι ὡς... ἐξαλείψειν, 354 σῶσον Δοσικλῆν, εἰ δὲ μὴ σώσειν θέλεις, 374 τέκνον Δοσίκλεις, εἶπεν, ἀγγελεῖν ἔχω, Δ' 187 ἀνὴρ στρατάρχης κατερήσειν ἰσχύσει, 362 καὶ συγχωρεύσειν ἔσχες ἂν σφοδρὸν πόθον· E', 123 μὴ λήθη κρατήσοι... ὡς ἀμνημονήσειν. Νικήτα τοῦ Εὐγενειανοῦ Δ' 240 ἀντερίσειν ἰσχύσοι· ΣΤ' 195 ᾔδειτο εἰσελεύσεσθαι μόνη· 395, 596 τί δράσειν ἔχεις; Z' 52 ἀποσκοπῶν δράσειν φόνιον ἔργον κτλ. Διγεν. Μηλιαράκη 3043 ἐγερθῶ προχαιρετίσειν τούτους κτλ. Ὅτι εἰς τὴν χρῆσιν τούτων δὲν ἤχθησαν οἱ ποιηταὶ πάντοτε ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ μέτρου, ἀλλ' ὅτι ἠκολούθησαν ἁπλῶς τῇ τῶν ἰδίων χρόνων χρήσει, ἀποδεικνύουσι τὸ μὲν παραδείγματα οἷον σώσειν θέλεις, ἔνθα καὶ σῶσαι θέλεις θὰ ἦτον ἐπίσης ἁρμοστόν, ἀποσκοπῶν δράσειν φόνιον, ἀντὶ δρᾶσαι κτλ. τὸ δὲ ὅτι τοιαῦτα ἀπαρέμφατα εὑρίσκονται καὶ ἐν πεζογραφίᾳ π. χ. Trinchera σελ. 65 (ἔτους 1086) οὐ χρὴ κινήσειν, 74 (ἐτ. 1093) ὅσους δὲ ξένους δυνηθῇς συναθροίσειν ὀθνείους, 150 (1139) τὸ ἅπερ ἐποίησε κλέψειν, 195 τοῦ στρέψειν τὸ διπλόν, 236 μὴ ἐξεῖναι χωρήσειν, 252 θέλουν δώσειν κτλ. καὶ Diplomi Greci Inediti da G Spata σελ. 114 «καὶ ἤρξαντες τοῦ ὑποδείξειν» κτλ. Καὶ ὅτι τέλος ἡ τοιαύτη σύνταξις τοῦ θέλω καὶ ἔχω μετ' ἀπαρεμφάτου μέλλοντος ὑπῆρξεν ἀληθῶς, καὶ ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ἀπαρέμφατα ἀορίστου μετεσχηματισμένα, ἀποδεικνύει περιφανῶς, ἂν μὴ σφάλλωμαι, χρῆσις ἀπαρεμφ. μέσου μέλλοντος οἷον «ἂν θέλῃς καταράσεσθαι» Γλυκᾶ 246, ᾔδειτο εἰσελεύσεσθαι κτλ. Γενομένου λοιπὸν ἀποδεκτοῦ, ὅτι ἐν τούτῳ ὑπεκρύπτοντο ἀπαρέμφατα, ταῦτα δύνανται, ἢ μᾶλλον ὀφείλουσι, νὰ νομισθῶσιν ἀπαρέμφατα μέλλοντος καταλαβόντα τὴν θέσιν τῆς ἀπαρεμφάτου τοῦ ἀορίστου, οὐδεμία δὲ τότε χρεία τῆς ἀναλογίας.

Ἐνῷ δὲ ἡ ἀναλογία εἰς ἑρμηνείαν τῶν εἰς -σειν ἀπαρεμφ. τύπων ἐκ τῶν εἰς -σαι φαίνεται περιττή, ἡ ὑπὸ τοῦ Foy ἐφαρμογὴ τῆς ἀναλογίας εἰς ἐξήγησιν τοῦ λάβι ἐκ τοῦ λαβεῖν, εἶναι, νομίζω, ἀνεπιτυχής, ἄλλως τε καὶ καθ' ὅσον ἐν αὐτῇ περιέπεσεν εἰς

παράδοξον ἀνακρίβειαν παραβλάψασαν ἱκανὸν τὴν ἑρμηνείαν. Οὕτω π. χ. ἐν σελ. 211 στ. 4 κάτωθ. γράφει «Ἡμεῖς θεωροῦντες καὶ τοὺς παροξυτόνους (λάβει, λάχει, μάθει, πάθει, τύχει, φύγει, φάγει κτλ.) καὶ τοὺς ὀξυτόνους ((ἰ)δεῖ, (εἰ)πεῖ, (ε)ὑρεῖ, (ἐ)λθεῖ) τύπους ἄνευ διαταγμοῦ ὡς ἀπαρεμφάτους πιστεύομεν μέν, ὅτι ὅσοι μετετονίσθησαν ἐκ τούτων, ἠκολούθησαν τὴν ἀναλογίαν τῆς προστακτικῆς, ὑποθέτομεν δὲ ὅτι ἡ προστακτικὴ δὲν ἐπέδρασε κατ' εὐθεῖαν, ἀλλὰ διὰ μέσου τῆς ὑποτακτικῆς, ὅπερ καθίσταται καταληπτὸν καὶ πιθανόν, ἐὰν σκεφθῇ τις, ὅτι ὁ τονισμὸς τῆς ὑποτακτικῆς συμφωνεῖ πάντοτε καὶ ἀνεξαιρέτως πρὸς τὸν τῆς ἀπαρεμφάτου, ἐνῷ ὁ τῆς προστακτικῆς συχνάκις διαφέρει· ἔχει δὲ τοῦτο οὕτως καὶ ἐν τῇ νέᾳ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ». Λοιπὸν τὸ λαβεῖ(ν), φαγεῖ(ν), φυγεῖ(ν) κτλ. ἐτονίσθησαν ἐπὶ τῆς παραληγούσης κατὰ τὰ λάβε, φάγε, φύγε, καὶ ταῦτα οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ἀλλὰ διὰ μέσου τῶν νὰ λάβω, φάγω, φύγω, κτλ., καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη κρίνεται ἀναγκαία· καὶ τὸ οὕτως ὑποτιθέμενον παρίσταται ὡς καταληπτὸν καὶ πιθανὸν διὰ τὸν παράδοξον ἀληθῶς λόγον, ὃν ἐπιφέρει, ὅτι δηλ. ὁ τονισμὸς τῆς ὑποτακτικῆς (π. χ. νὰ λάβω, νὰ φύγω, νὰ μάθω), συμφωνεῖ πάντοτε καὶ ἀνεξαιρέτως πρὸς τὸν τῆς ἀπαρεμφάτου (π. χ. λαβεῖν, φυγεῖν, μαθεῖν κτλ.) ἐνῷ ὁ τῆς προστακτικῆς διαφέρει συχνάκις! Καὶ ὁ Morosi ἔνθα ἀνωτ. (138) ἡρμήνευσε πρὸ πολλοῦ τὴν μεταβολὴν τοῦ τόνου τούτων δι' ἀναλογίας, οὐχὶ πρὸς τὴν προστακτικὴν ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπαρέμφ. τοῦ ἐνεστῶτος γράφων «L'influenza poi del presente non si restrinse alla dessinenza, ma si estese all'accento, onde l' aor. forte (p. e. βαλεῖν da βάλλω), che già nella grammatica antica per la forma della desinenza non differiva punto dal presente (βάλλειν), gli si ugua gliò eziandio per l'accento (βάλλειν), salvo ne' tre aoristi εἰπεῖν, εἰδεῖν, εὑρεῖν, di cui rimangono qui appunto i primi due nella forma *pi*, *di*».

Λοιπὸν ὁ Morosi καὶ ὁ Foy δοξάζουσιν ὅτι τὰ κολοβωθέντα ταῦτα (ε)ὑρῇ, (εἰ)πῇ, (ἰ)δῇ, (ἐ)λθῇ, καὶ γραφόμενα ὡς ἀπαρέμφατα (ε)ὑρεῖ(ν), (εἰ)πεῖ(ν), (ἰ)δεῖ(ν), (ἐ)λθεῖ(ν), διετήρησαν πιστῶς τὸν ἀρχαῖον ἐπὶ τῆς ληγούσης τονισμόν,

ἐνῷ τὰ ἀπὸ συμφώνου ἀρχόμενα καὶ δὴ ἀκέραια διασωθέντα μετέβαλον αὐτόν. Ἀλλ' ὅμως, φρονῶ, ἕκαστος θὰ μοὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι πιθανώτεροι μάρτυρες εἶναι πάντως τὰ ἀκέραια, ἃ καὶ παλυπληθέστερα εἶναι καὶ ἀείποτε τὸν τόνον φυλάττουσι σταθερὸν καὶ κατόπιν τοῦ θέλω καὶ κατόπιν τοῦ νὰ, ἂς, ἂν, ἀφοῦ κτλ., (νὰ, ἂς, ἂν, ἀφοῦ λάχω, λάβω, σὺχὶ καὶ λαβῶ) ἢ τὰ κολοβωθέντα, ἃ καὶ ὀλιγαριθμότερα καὶ ποικίλλοντα ὡς πρὸς τὸν τόνον, νὰ ἔλθω καὶ νὰ ἐλθῶ, ἀφοῦ εὕρω καὶ εὑρῶ κτλ. Παρατηρεῖται δὲ πρὸς τούτοις ὅτι ἐνῷ ἡ ὑποτακτικὴ τῶν ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένων φάγω, φύγω, τύχω, μάθω, κτλ. τονίζεται πάντοτε ὁμαλῶς, ἡ τῶν ἀπὸ φωνήεντος ἀρχομένων κολοβῶν ὀλίγων τούτων καὶ ἂν ἐν ταῖς μετὰ τοῦ θέλω καὶ ἔχω περιφράσεσιν ἔσωζον τὸν ἐπὶ τῆς λῆγούσης ἀρχαῖον τονισμὸν ὡς ἀπαρεμφατικὰ λείψανα, πάντως ὅμως ἐν τῇ ὑποτακτικῇ μετέβαλον αὐτὸν καὶ ποικίλλουσι πλεῖστον. Διότι ἡ ἀπὸ τοῦ ε ἀρχομένη ὑποτακτικὴ ἔλθω, εὕρω τονίζεται καὶ σήμερον ἔτι, ἀλλαχοῦ μέν, π. χ., καθὰ μανθάνω, ἐν Χίῳ τονίζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς παραληγούσης νά 'ρθω, νά 'βρω, θά 'ρθω, θά 'βρω, νὰ τό 'βρω, νὰ τά 'βρω, θὰ τά 'βρω κτλ, ἀλλαχοῦ δὲ π. χ. ἐν Κρήτῃ ἀναμίξ θὰ 'βρῶ—θά 'βρω, θὰ 'ρθῶ—θά 'ρθω· ὅπως ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ὁμοίως ἐποίκιλλεν ἡ χρῆσις τούτων. Πρὸς δὲ τούτοις ἐν τυπικαῖς τισι φράσεσιν, ἔνθα συνήθως τὰ ἀρχαιοπρεπέστερα διαφυλάττονται, ὁ ἐπὶ τῆς παραληγούσης τονισμὸς εὐχρηστεῖ ἀκόμη, π. χ. κατὰ τὰς προπόσεις «Καλῶς νὰ σ' εὕρω» καὶ «Καλῶς σ' εὕρω»! Μόνα δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ ἰ, τοῦ ἀσθενεστάτου πάντων τῶν φθόγγων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, ἀρχόμενα τονίζονται ἐν μὲν τῷ μέσῳ αἰῶνι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ τῆς λῆγούσης καὶ σπανίως ἐπὶ τῆς παραληγούσης πρβλ. Σπανέα στ. 111 εἴπῃς, Προδρ. III εἴπῃ, VI 135 ἴδω· πρὸς δὲ καὶ στ. 130, 136, 149, 322, 459, 467, 497 κτλ. ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πάντοτε, ἐφ' ὅσον ἠξεύρω, ἐπὶ τῆς τελευταίας συλλαβῆς.

Τίς δὲ δὲν θὰ ὑπολάβῃ τὰ λάβῃ, λάχῃ κτλ. τὰ σταθερὸν τονισμὸν ἔχοντα καὶ κατόπιν τοῦ θέλω καὶ κατόπιν τοῦ ἂν, νὰ, ἂς, θὰ, ἀφοῦ καὶ λοιπῶν μορίων πιστοτέρους μάρτυρας τῶν οὕτω ποικιλλόντων;

Τὴν αἰτίαν τῆς εὐκινησίας ταύτης τοῦ τόνου, ἥτις παράδοξος καὶ ἀσυνήθης ὅλως ἐν τῇ σταθερῶς ἐχούσῃ τὸ πλεῖστον ὡς πρὸς τὸν

τονισμὸν νεωτέρα Ἑλληνικῇ, εἶναι, ἐζήτησα ἐγὼ ἄλλοτε ἐν τῇ ἀφαιρέσει εἴτε ἀποβολῇ τοῦ ἀρκτικοῦ φωνήεντος, εἰς ὃ ἀναφερόμενος ὁ Foy λέγει, ὅτι «προφανῶς ἠπατήθην, διότι οὐδέποτε ἀφαιρεῖται φωνῆεν τετονισμένον». Ἀλλ' ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀπάτης δὲν ἔχει ὀρθῶς, διότι λέγομεν νά 'χω, τό 'χω, τό 'θελα, νά 'θελα, 'στό 'στερο, νά 'σουν ἐκεῖ, τά 'γγαλα ἀντὶ τὰ ἔγγαλα κτλ. Ἂν ὁ Foy ἔλεγεν, ὅτι ὁ τόνος τῆς ἀφαίρεσιν παθούσης συλλαβῆς δὲν πίπτει ἐπὶ τὴν ἑπομένην συλλαβήν, ἀλλὰ τίθεται ἐπὶ τοῦ φωνήεντος ὅπερ ἐγένετο αἰτία τῆς ἀφαιρέσεως νά 'χω, θά 'ρθω, τό 'ξευρα, τά 'λεγα, 'ς τὰ ὕστερα κτλ., θὰ ἔλεγέ τι ἀληθές (*). Ἑρμηνεύων δὲ τὴν τοῦ τονισμοῦ ποικιλίαν ταύτην γράφει ὁ Foy 211 στ. 4 ἄνωθ. «Καὶ ἡ ὑποτακτικὴ παρέχει περιέργους ἀνωμαλίας τοῦ τόνου, αἵτινες ἕως σήμερον ὑπ' οὐδενὸς ἐξηγήθησαν, ὅθεν προκύπτει ἡ ὑποψία μήπως μετετονίσθησαν καὶ αἱ δύο προρρηθεῖσαι ἐγκλίσεις κατ' ἀναλογίαν μιᾶς τρίτης. Ἐν τῇ προσεχῶς ἐκδοθησομένῃ γραμματικῇ μου δεικνύω, ὅτι αὕτη ἡ τρίτη ἔγκλισις εἶναι ἡ προστακτική· διότι μεταχειριζόμεθα τὸ γράφε καὶ τὸ νὰ γράφῃς, τὸ φάγε καὶ τὸ νὰ φάγῃς κτλ. συνωνύμως, διὰ τοῦτο ἐσχηματίσθη ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ὑποτακτικὴ πρέπει ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ τονισθῇ ὅπως ἡ προστακτική, ὥστε ἤρξαντο καὶ πρὸς τὸ ἰδὲ νὰ σχηματίσωσι τὸ νὰ ἰδῇς καὶ πρὸς τὸ εὑρὲ τὸ νὰ εὕρῃς καὶ πρὸς τὸ εἰπὲ τὸ νὰ εἰπῇς καὶ πρὸς τὸ σήμερον ἀπολεσθὲν ἐλθὲ τὸ νὰ ἔλθῇς, ὅθεν ὕστερον καὶ τὰ ἰδῶ, εὕρω, εἰπῶ, ἐλθῶ. Ὅσοι ὅμως νομίζουσιν, ὅτι ματαιολογῶ ὑποθέτων ἐπιρροὴν τῆς προστακτικῆς ἐπὶ τῆς ὑποτακτικῆς, ἐκεῖνοι ἂς σκεφθῶσιν, ὅτι καὶ ἀντιστρόφως ἡ ὑποτακτικὴ ἐπέδρασε συχνότατα ἐπὶ τῆς προστακτικῆς. Τὸ νεώτερον σταθῆτε ἀντὶ τοῦ στάθητε βεβαίως οὐδέποτε θὰ ἐπεκράτει, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ συνώνυμον νὰ σταθῆτε· ταὐτὰ δὲ λεκτέα καὶ περὶ τοῦ β' προσ. πασῶν ἐν γένει τῶν προστακτικῶν ἀορίστου παθητικοῦ, ἀλλὰ π. χ. καὶ περὶ τοῦ εὑρῆτε, ἢ βρῆτε=εὑρέτε καὶ τοῦ ἰδῆτε ἢ διῆτε=ἰδέ-

(*) Ὅσα ἐναντία τούτων διδάσκει ὁ Ψυχάρης ἐν τῇ περὶ τοῦ θὰ πραγματείᾳ του σελ. 42—3 οὐδὲν σημαίνουσι, διότι πρόκειται περὶ μορίων (ἵνα —νά, ὅπου—ποῦ, χωρὶς—χώρις κτλ.), ἃ ὡς προκλητικὰ ἑρμηνεύονται ἄλλως.

τε, ἅπερ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀκούονται καὶ ἀλλαχοῦ». Ὁ Foy λοιπὸν ὑποθέτει, ὅτι ἐπειδὴ λέγομεν νὰ φάγῃς, νὰ φύγῃς, νὰ τὸ κάμῃς ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας τῷ φάγε, φύγε, κάμε, δι' αὐτὸ ἐλέχθη κατόπιν κατὰ τὸ (εἰ)πὲ καὶ νὰ εἰπῇς, καὶ κατὰ τὸ ἐλθέ, εὑρέ, ἰδέ, νὰ ἐλθῇς, νὰ εὑρῇς, νὰ ἰδῇς, ἐκ δὲ τοῦ δ' ἑνικ. προσώπου ἐσχηματίσθησαν τὰ λοιπὰ μετὰ ταῦτα. Ἀπόδειξις δὲ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης εἶναι κατὰ τὸν Foy ὁ τονισμὸς τῶν τύπων σταθῆτε, σηκωθῆτε καὶ τῶν εὑρῆτε, ἰδῆτε πιῆτε, διαβῆτε, πῆτε, ἐρθῆτε κτλ., ἅτινα ὄντα ἀληθῶς, λέγει, προστακ. στάθητε, σηκώθητε, διάβητε, εὕρετε, ἴδετε, πίετε, εἴπετε, ἔλθετε ἐτονίσθησαν οὕτω διὰ τὰ ὑποτακτικὰ νὰ σταθῆτε, νὰ σηκωθῆτε, νὰ διαβῆτε, νὰ εὕρητε, νὰ πίητε, εἴπητε, ἔλθητε!

Ἀλλ' ἕκαστος εὐκόλως παρατηρεῖ, ὅτι πολλὰ τὰ δυσχερῆ περιέχει ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ἀφοῦ δὲν ἐτονίζετο ἡ ὑποτ. τῶν ἔλθωμεν, εἴπωμεν, ἴδωμεν, πίωμεν, εὕρωμεν, ὅπως ἡ τῶν παθ. ἀορίστων· δὲν ἑρμηνεύεται λοιπὸν οὕτω ὁ κατόπιν παρατονισμός, εἰπῆτε, εὑρῶμεν, ἐλθῶμεν κτλ., πρὸς δὲ τούτοις εἶναι καί πως ἀνεπαρκής, καθ' ὅσον λέγεται σταθῶ—στάσου, γραφτῶ—γράψου καὶ οὕτω πάντα τὰ παθητικά, πρὸς δὲ καὶ ἐρθῶ ἀλλὰ ἔλα, διότι δυσκόλως θὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι τὸ ἤδη ἀπὸ παλαιοῦ πάντως ἀρχίσαν νὰ ἐκλίπῃ παρὰ τῷ λαῷ ἐλθέ, ὅπως ἡ ὕπαρξις σήμερον τοῦ ἀρχαίου ἔλα μαρτυρεῖ, ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὸν βραδύτερον ἐπιγενόμενον καταβιβασμὸν τοῦ τόνου ἐν τῷ (ἐ)ρθῶ· ἢ διατί δὲν ἐλέχθη καὶ λαβῶ κατὰ τὸ παλαιὸν λαβέ; Ἔπειτα τὸ ἰδὲ τῶν Ἀττικῶν ἐλέγετο ἐν τῇ κοινῇ καὶ πιθανῶς παρὰ τοῖς Βυζαντιακοῖς ἴδε, ὥστε δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὸν καταβιβασμὸν τοῦ τόνου ἐν τῷ ἰδῶ. πρβλ. Ἀρκαδ. σελ. 148 καὶ Göttlingk περὶ τοῦ τον. 52—4. Οὐδὲ ἀποδεικνύουσί τι νομίζω, τὰ μετὰ τοῦ η ἀφῆτε, πῆτε, ἐρθῆτε, πιῆτε, δῆτε, βρῆτε, σταθῆτε, χαθῆτε, κτλ. διότι ταῦτα εἶναι καθὰ τὸ η τοῦτο καὶ τὸ ἐρθῆτε, ὃ πάντῃ διάφορον τοῦ ἐλᾶτε πασιδήλως ἐλέγχει, ἁπλούστατα ὑποτακτικαί, αἵτινες ἢ λέγονται κατὰ παράληψιν τοῦ νὰ ἀντὶ προστακτικῆς, ὅπως (μετὰ τοῦ νὰ καὶ ἄνευ αὐτοῦ) καὶ κατὰ τὸ μέσον αἰῶνα καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πολλάκις ἐκφέρονται· πρβλ.

Trinchera σελ· 70 σχῇ· 71 ἔχῃ καὶ 82 ὁμοίως· 82 χάνῃ ἢ γῆς καὶ καταπίῃ» καὶ Σπανέα στ. 206 ἀφῆτέ με νὰ βουλευθῶ· 219 εἰπῆτέ με καὶ σεῖς· 244—5 ἔχε... καὶ ὁ φόβος νὰ σὲ πολεμῇ καὶ πάντα νὰ προσέχῃς. κτλ. καὶ Γλυκᾶ 249—9 «φυλακὴν ἀποκλισθῇς... εἰς χέρια ἐγκρούσης,» ἔνθα καὶ εἰς τὸ δ' ἑνικὸν πρόσωπ. καὶ ἄνευ τοῦ νὰ τελεῖ τὰ τῆς προστακτικῆς ἢ εὐκτικῆς. Διγεν. Μηλιαράκῃ στίχ. 903 ἀνταποδώσῃ μοι χριστός, 930 πάντες συναγρυπνήσατε καὶ κόπους ὑποστῆτε κτλ. Προδρ. Ι 257 ἀφῆτέ την ΙΙΙ 587 ἀφῆτέ τον 594 ἐξαφῆτέ τον· Βελθανδ. 116 εἰπῆτέ τον, 610 στραφῆτε, 624 οὕτως καγῇ ἡ καρδίτσα σου. Ἀλωσ. Κωνσταντιν. 341 ἐγερθῆτε· 577 σταθῆτε καὶ 591 κτλ. κτλ. Καὶ τῆς ἄνευ τοῦ νὰ ταύτης τότε χρήτεως τῆς ὑποτακτικῆς κληρονομία εἶναι σήμερον οἱ τύποι οὗτοι Ἢ πιθανώτερον ἦλθον εἰς χρῆσιν κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον: ἐλέγετο ἀνέκαθεν μετὰ τοῦ ἀπαγορευτικοῦ μή, μὴ λαλήσητε, καὶ ἄνευ αὐτοῦ λαλήσατε, μὴ εἴπητε καὶ εἴπετε, μὴ λάβητε καὶ λάβετε κτλ. Βραδύτερον δὲ ἐπειδὴ καὶ τὸ α τῆς προστ. τοῦ α' ἀορίστου καὶ τὸ η τῆς ὑποτακτικῆς, τὰ πρότερον διαστέλλοντα τὰς ἐγκλίσεις ταύτας, συνέπεσον εἰς τὸ ε τῆς ὁριστικῆς, καὶ τῆς προστ. τοῦ ἐνεστ. καὶ β' ἀορίστου, ὥστε ἐλέγετο φυσικὰ καὶ καταφατικῶς καὶ ἀπαγορευτικῶς (μετὰ τοῦ μὴ) ὁ αὐτὸς τύπος, μὴν κάμετε—κάμετε, μὴ μιλήσετε—μιλήσετε, μὴ λάβετε—λάβετε ὁμοίως κατ' ἐνεστ. μὴ λέγετε—λέγετε, μὴ κάνετε—κάνετε, ἂς μὴ θαρροῦν—ἂς θαρροῦν, μὴ μιλᾶτε—μιλᾶτε, καὶ κατὰ μέσην φωνὴν μὴ φοβᾶσθε—φοβᾶσθε, μὴ σκιάζεσθε—σκιάζεσθε, μὴ φυλάγεσθε—φυλάγεστε κτλ. καὶ ἐπειδὴ ἐλέγετο πρὸς τούτοις ἂς (μὴ) πάρωμεν, ἂς (μὴ) κάμουν, ἂς (μὴ) θαρροῦν κτλ. κατὰ ταῦτα πάντα προέβη περαιτέρω ἡ ἐξίσωσις ὁμοίων τύπων καταφατικῶν καὶ ἀποφατικῶν, ὥστε κατὰ τὸ μὴ σταθῆτε, μὴ φοβηθῆτε, μὴν διαβῆτε κτλ. ἐλέχθη καὶ σταθῆτε, φοβηθῆτε, διαβῆτε· ὅτι δὲ ταῦτα οὐχὶ προστ. ἀλλ' ὑποτ., ἀπόδειξις τὰ κατὰ τὸ μὴν ἀφῆτε, μὴν ἐρθῆτε, μὴν πιῆτε, μὴν ἰδῆτε, μὴν (εἰ)πῆτε, μὴν τὸ βρῆτε κτλ. σχηματισθέντα καταφατικά, ὑποστῆτε, ἀφῆτε, ἐρθῆτε, πιῆτε, ἰδῆτε, (εἰ)πῆτε, βρῆτε, κτλ.

Ὅ,τι λοιπὸν ἐν τούτοις παρατηρεῖται οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ γνωστὸν φαινόμενον, ὅτι ἡ ὑποτ. ἐξέβαλεν ἐκ τῆς χρήσεως καὶ τοὺς τύπους τούτους τῆς προστακτ. καθὼς ἀπαράλλακτα καὶ τὰ τρίτα ἑνικ. καὶ πληθ. πρόσωπα αὐτῆς, λεγέτω λεγέτωσαν, σταθήτω σταθήτωσαν, ἀνθ' ὧν λέγομεν ἂς λέγῃ, ἂς λέγουν, ἂς σταθῇ, ἂς σταθοῦν.

Ποτέρα τῶν ἑρμηνειῶν μᾶλλον ἐπιτυγχάνει εἶναι ἀδιάφορον· τὸ βέβαιον πάντοτε εἶναι, ὅτι οἱ μετὰ τοῦ η τύποι εἶναι οὐχὶ προστακτικαὶ ἀλλ' ὑποτ. σώζουσαι καὶ τὸ φωνῆεν καὶ τὸν τόνον αὐτῶν.

Ἀλλ' ἡ προταθεῖσα ἑρμηνεία τοῦ τονισμοῦ σταθῆτε... κατὰ τὸ μὴ σταθῆτε... δὲν διαλευκαίνει τὸν τονισμὸν τοῦ εἰπῆτε εὑρῆτε ἀντὶ εἴπητε εὕρητε· καὶ καθόλου τὸν καταβιβασμὸν τοῦ τόνου ἐν τοῖς τύποις τούτοις. Εἰς ἐξήγησιν λοιπὸν τούτων παραδέχομαι καὶ ἐγὼ τὴν ἀναλογίαν τοῦ τονισμοῦ τῆς ὑποτακτικῆς καὶ ἀπαρεμφάτου κατὰ τὸν τονισμὸν τῆς προστακτικῆς ἀλλ' οὐχὶ καθ' ὃν ὁ Foy λέγει τρόπον· οὐχὶ διότι λέγομεν φάγε=νὰ φάγῃς, φύγε νὰ φύγῃς κτλ. τ. ἔ. τὸ τῆς ὑποτ. ὅ' προσ. ἑν. μετὰ τοῦ νὰ ἀντὶ προστ., δι' αὐτὸ εἴπομεν καὶ εἰπὲ—νὰ εἰπῇς, κτλ. ἐξ οὗ, ἑνὸς προσώπου, μετεβάθη ὁ τοιοῦτος τονισμός, ἀλλὰ μᾶλλον διότι, καθὰ καὶ πρὸ μικροῦ παρετηρήσαμεν, συμπίπτουσι τύποι τινὲς προστ. καὶ ὑποτ. καὶ πρὸ πάντων διότι οὗτοι μετὰ τοῦ ἂς (νὰ) ὁμοῦ συναποτελοῦσι τὴν προστ. Οὕτως, ἂς (νὰ) κάμω, κάμε, ἂς (νὰ) κάμῃ, ἂς (νὰ) κάμωμεν, κάμετε, ἂς (νὰ) κάμουν, ἂς (νὰ) πῶ, πέ, ἂς (νὰ) πῇ, ἂς (νὰ) πιοῦμεν, πιέτε, ἂς (νὰ) πιοῦν, ἂς (νὰ) εὑρῶ, εὑρέ, ἂς εὕρῃ, ἂς εὕρωμεν, ἂς εὑροῦμεν, εὑρέτε, ἂς εὑροῦν, κτλ. ὅτι δὲ ἐντεῦθεν πολλαχῶς τὸ ἓν πρόσωπον τοῦ ὅλου συνεχοῦς συστήματος ἐπιδρᾷ εὐκόλως ἐπὶ τὸ ἕτερον κατανοεῖ ἕκαστος παρατηρήσας ὅτι ἐκ τοῦ ἑν. πιέ(ς), πέ(ς), (ε)ὑρέ(ς), (ἰ)δέ(ς), κάτσε κτλ. ἐγένετο ὁ πληθ. πιέ(ς)-τε ἀντὶ πίετε, πέ(ς)-τε ἀντὶ εἴπετε, (ε)ὑρέ(ς)-τε ἀντὶ εὕρετε δές-τε ἀντὶ ἴδετε. κάτσε-τε (τὸ καθίσατε δὲν ἠδύνατο νὰ συγκοπῇ εἰς κάτσετε), ἐν οἷς καὶ ὁ τόνος τοῦ ἑν. (καὶ τὸ ς) μετέβη ἐπὶ τὸν πληθ. Ἐντεῦθεν ὑποθέτω ὅτι κατὰ τὸ (ε)ὑρὲ (καθ' ὃ) καὶ εὑρέτε κτλ. κατεβιβάσθη ὁ τόνος ὥστε ἐλέχθη καὶ εὑρῶ, εὑροῦμεν, εὑροῦν, καθὰ ἔπειτα καὶ εὑρῇς, εὑρῇ καὶ εὑρῆτε. Καὶ ἡ ἀντίστροφος δὲ πάθησις τῆς ὑποτακτικῆς τ. ἔ. ὁ ἀναβιβασμὸς τοῦ τόνου εὑρίσκεται. Ἐπειδὴ ἐλέγετο καὶ νῦν ἔτι λέγεται, ἂς κατεβῶ, ἀνεβῶ, (οὕτω μετὰ τοῦ ε ἐν τῇ παραληγούσῃ εὑρίσκονται ἐν χρήσει οἱ τύποι οὗτοι ἀπο τοῦ ΙΑ' αἰῶνος) διαβῶ, ἐμπῶ, ἐβγῶ, κατέβα (ἀνέ— διὰ, ἔμπα, ἔβγα), ἂς κατεβῇ (διαβῇ κτλ.), ἂς κατεβοῦμεν, ἂς κατεβοῦν, ἡ ὑποτακτικὴ ὑπέστη σάλον τοῦ τονισμοῦ ὥστε κατέβῶ, καὶ ἀνέβῶ καὶ διάβῶ, ἔβγῶ, ἔμπῶ, κατέβωμεν καὶ κατεβοῦμεν (τὸ ου διὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν συνῃρημένων τιμοῦμεν, φιλοῦμεν) διάβωμεν διαβοῦμεν κτλ. Ἡ δὲ ἐν τῇ ὑποτ. τοῦ νὰ γενῇ καὶ γίνῃ, γένῃ, ἔχει αἰτίαν τὴν διπλῆν αὐτῶν καταγωγήν, ἐκ τοῦ ἐγίνην-ηκα, ἐξ οὗ νὰ, ἂς, θὰ, ἀφοῦ γενῶ, καὶ ἐκ τοῦ ἔγινα, ἐξ οὗ θὰ γίνω, νὰ, ἂς ἀφοῦ γίνω.

Οὕτως, νομίζω, ἀποδείκνυται πιθανωτέρα ἡ κατ' ἀναλογίαν ἐπίδρασις τῆς προστακτικῆς ὁρμωμένη ἀπὸ συστήματος ὅλου ἢ ἀπὸ συνωνύμου μόνον φράσεως, νὰ κάμῃς—κάμε.

Ἀλλ' ἐν τούτοις φρονῶ ὅτι ἠμποροῦμεν καὶ ν' ἀπαλλαγῶμεν τῆς ἐπιδράσεως ταύτης τῆς προστακτικῆς καὶ νὰ ἑρμηνεύσωμεν ἁπαξαπάσας τὰς ἀνωμαλίας τοῦ τονισμοῦ τῆς ὑποτακτικῆς ἁπλούστερον ἐκ τῆς διπλῆς καταγωγῆς τῶν διφορουμένων τύπων ὡς ἀκολούθως: ἐλέγετο θέλω (ε)ὑρεῖ(ν), (εἰ)πεῖ(ν), ἰδεῖ(ν), λαβεῖ(ν), φαγεῖ(ν) κτλ. μικρῷ δὲ βραδύτερον παραλλήλως καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς περίπου σημασίας (*) θέλω νὰ λάβω, θέλεις νὰ λάβῃς, θέλω νὰ εἴπω, θέλει νὰ εἴπῃ, θέλει νὰ ἔλθῃ κτλ. Ἐκ τῶν διπλῶν τούτων τύπων ἐγεννήθη κατὰ μικρὸν τρίτος ἔχων τὸ θέλω τοῦ πρώτου καὶ τὸ λάβῃ (ἀντὶ τοῦ λαβεῖν) τοῦ δευτέρου, θέλω λάβῃ, καθ' ὃν τρόπον ἐκ τοῦ θέλω νὰ γράφω καὶ θέλω γράφει(ν) προῆλθε κατ' ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν ὁ σχηματισμὸς θέλω γράφω, θέλεις γράφῃς, θέλει γράφῃ, θέλουν γράφουν τ. ἔ. ἐνομίσθη χρήσιμος ἡ δήλωσις τοῦ προσώπου καὶ ἐν τοῖς δύο τεμαχίοις τοῦ α'

(*) Πρβλ. Φυσιολόγου στ. 21 καὶ ὅτε ἔλθῃ ὁ καιρὸς καὶ θέλῃ νὰ γεννήσῃ (τοῦ 14 αἰῶνος) Θρῆν. Κωνσταντινουπόλεως. 431 διατὶ ἡ ψυχή μου, βλέπω την, καὶ θέλει νὰμ' ἀφήσῃ καὶ 673 ὅμως γροικῶ μαδεύγεται, θέλει ἡ ψυχή μου νά 'βγῇ. Διγεν. Μηλιαρ. 2032 πρόσεξε πῶς θέλω νὰ τὸν κάμω, 3451 εἶχον γὰρ τοῦτο εἰς τὸν νοῦν πῶς θέλουσι νὰ ἔλθουν, 4479 ἀλλὰ κατὰ τὰ ἔργα μου θέλω νὰ ἀπολαύσω.

καὶ β′ προσώπου ὅπως διττῶς ἐδηλοῦτο ἐν τῷ γ′ διὰ τοῦ ii (θέλει καὶ γράφῃ). Ἐπειδὴ δὲ καθ' οὓς χρόνους ταῦτα ἐμορφοῦντο, οἱ περὶ τὰ φωνήεντα φθογγικοὶ νόμοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶχον πιθανώτατα παραπλησίως τοῖς σημερινοῖς, καὶ δὴ ἐλέγοντο πολλάκις μὲν συγκεκομμένα τὰ ἀπὸ φων. ἀρχόμενα, πάντοτε δὲ τὰ ἀπὸ συμφώνου, δι' αὐτὰ ἐν μὲν τοῖς ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένοις ἐπεκράτησαν κατόπιν τοῦ θέλω ἀποκλειστικῶς οἱ ἐπὶ τῆς παραληγούσης τονιζόμενοι καὶ ἐκ τῆς ὑποτακτικῆς τὴν ἀρχὴν ἔχοντες τύποι, λάβῃ, λάχῃ, τύχῃ, φύγῃ, φάγῃ, μάθῃ, πάθῃ κτλ. ἀντὶ λαβεῖν, λαχεῖν, τυχεῖν, κτλ. ὥστε ἐλέχθη καὶ κατέστη σύνηθες θέλω λάβῃ, θέλω λάχῃ κτλ. ἐν δὲ τοῖς ἀπὸ φωνήεντος ἀρχομένοις καὶ δὴ πολλάκις καὶ τότε κολοβουμένοις (ε)ὑρεῖν, (ἐ)λθεῖν, (ἰ)δεῖν, (εἰ)πεῖν, ἐπεκράτησεν ἀνέκαθεν σύγχυσις, ὥστε ἐλέγετο καὶ νῦν ἔτι γράφεται θέλει εὑρεῖ(ν), καὶ θέλει εὕρῃ, θέλει ἐλθεῖ(ν), καὶ θέλει ἔλθῃ, εἰπεῖν καὶ εἴπῃ κτλ., ἐντεῦθεν δὲ συμπληρωθείσης τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ φωνήεντος τὸ ἐπὶ τῆς ληγούσης τονιζόμενον (ἔ)λθῃ, (ε)ὑρῇ, (εἰ)πῇ, (ἰ)δῇ οὐ μόνον μετὰ τὸ θέλω, ἔχω ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μετὰ τοῦ νὰ, ἂς, ἀφοῦ, θὰ τύποις, νὰ 'βρῇ, νὰ 'ρθῇ, νὰ 'πῇ, νὰ 'δῇ. Ἐκ δὲ τοῦ τρίτου τούτου προσώπου τῆς ὑποτακτικῆς, τονιζομένου οὕτως ἐπὶ τῆς παραληγούσης καὶ ληγούσης διὰ τὴν σύμπτωσιν πρὸς τὴν ὁμόφθογγον ἀπαρέμφατον, ἐσχηματίσθησαν κατὰ μικρὸν τὰ λοιπὰ πρόσωπα τ. ἕ. κατὰ τὰ (εἰ)πῇ, (ἰ)δῇ, (ἐ)λθῇ, (ε)ὑρῇ ἐλέχθη καὶ (ε)ὑρῶ, (εἰ)πῶ, (ἰ)δῶ κτλ.

Ἀλλὰ τελευταῖον ἔρχεται τὸ ζήτημα: ὁμολογουμένου ὅτι ἐπὶ Προδρόμου ἐσώζετο ἔτι ἡ ἀπαρέμφατος καὶ ὅτι τὸ θέλω γράφειν-φθῆν καὶ γράψειν τὰ παρὰ τῷ Προδρόμῳ καὶ τοῖς συγχρόνοις καὶ μικρῷ νεωτέροις αὐτοῦ ἐν χρήσει εἶναι ἀληθῆ ἀπαρέμφατα, τί ἕπεται ἐντεῦθεν ὑπὲρ τῆς σημερινῆς γλώσσης; Ἐκληρονομήθησαν ἡμῖν κατὰ συνεχῆ παράδοσιν ἤτοι τύποι οἷον θέλω γράφειν—γράψειν-φθῆν, ἐν τοῖς τὸ νῦν μέχρι τοῦ παρόντος διασώζουσιν ἰδιώματι Κυπρίῳ (πρβλ. Mondry Beaudouin Le dialecte Chypriote. σελ. 78) Ῥοδίῳ κτλ., ἢ θέλω γράφει γράψει γραφθῆ ἐν τοῖς λοιποῖς; οὐχί· διότι ἤδη ἀπὸ αἰώνων ἐξεβλήθη μὲν ὅλως ἡ ἀπαρέμφατος ἐκ τῆς χρήσεως, ἐπεκράτησε δ' ὁ ἀναλελυμένος διὰ τοῦ θέλω καὶ νὰ καὶ ὑποτακτικῆς τρόπος,

θέλω νὰ γράφω, ἐξ οὗ κατὰ μικρὸν προῆλθον οἱ λοιποί, ἀφ' ἑνὸς μὲν θέλω γράφω θέλει γράφω ἀφ' ἑτέρου δέ, οἱ τέλος ἐκνικήσαντες, θὲ νὰ (*) γράφω, θὰ γράφω. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ δυνητικῇ δὲν λέγεται σήμερον, ἐφ' ὅσον ἠξεύρω, ἡ ἀπαρέμφατος, ἀλλὰ ἐκ τοῦ διπλῆν τὴν δήλωσιν ἔχοντος τύπου μετὰ τοῦ νὰ ἢ ἄνευ αὐτοῦ προῆλθεν ὁ ἐν χνήσει σήμερον, καθ' ὃν κλίνεται μὲν τὸ β′ον μέρος, μένει δ' ὅλως ἄκλιτον τὸ α′ νά 'χε πάῃς, νά 'θελεν ἔρθετε, νά 'θελα μποροῦν κτλ ἢ νά 'χε νὰ πάῃ, νά 'χε νὰ τό 'ξερεν (κατά τινα ἔλξιν ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ἀναμιξιν τοῦ τε παρόντος τύπου καὶ τοῦ ἑτέρου νὰ τό 'ξερε ν) νά θελεν τὸ 'ξέρω, νά 'θελα μπορῆτε, νά 'θελα νά 'στε καλοί κτλ. Πάντες λοιπὸν οἱ τύποι ὅσοι παρέχοντες ἀπαρεμφατοειδές τι ἄκλιτον ἐν τῷ β′ μέρει τοῦ τε μέλλοντος καὶ τῆς δυνητικῆς φέρονται ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ φαίνονται ξένοι τῷ καθαρῶς δημώδει.

Κατ' ἀλήθειαν ἄρα ἀπαρεμφατικοὶ τύποι ἢ ἀπαρεμφατικὰ λείψανα δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, τῇ δημώδῃ, ἀπαράλλακτα καθὼς οὔτε δοτικῆς οὔτε εὐκτικῆς οὔτε ἁπλοῦ μέλλοντος κτλ. λείψανα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῇ γραφομένῃ φερόμενοι τύποι γράφῃ, γράψῃ, γραφθῇ ἔν τε τῷ περιφραστικῷ μέλλοντι καὶ ἐν τῇ δυνητικῇ δύνανται, ἢ μᾶλλον κατὰ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν ὀφείλουν, νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς μέλη τοῦ διπλῆν τὴν δήλωσιν τοῦ προσώπου ἐκφράζοντος καὶ πλησιεστέρου ἡμῖν κατὰ τοὺς χρόνους τύπου (θέλω (νὰ) γράφω, θέλεις (νὰ) γράφῃς, θέλει (νὰ) γράφῃ, θέλουν (νὰ) γράφουν), καὶ δὴ νὰ γράφωνται διὰ τοῦ η ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ, ὡς ἀνωτέρω ἐδείχθη εἰς τοὺς β′ μέλλοντας λάβῃ, λάχῃ, τύχῃ, μάθῃ, πάθῃ, φύγῃ, φάγῃ... μόνη ἡ διὰ τοῦ η γραφὴ ἑρμηνεύει πάσας τὰς φθογγικὰς καὶ τονικὰς δυσκολίας. Τὸ δὲ λεγόμενον σχισματικὸν τῆς ὀρθογραφίας ταύτης τοῦτο μέν, ἐλπίζω, δυνάμεθα νὰ παραπέμψωμεν εὐκόλως πρὸς τοὺς σεβασμίους πατέρας τῆς ἱερᾶς συνόδου, τοῦτο δὲ

(*) Ὅσα ὁ Ψυχάρης ἐν τῇ περὶ τοῦ θὰ πραγματείᾳ του περὶ τῆς γενέσεως τοῦ θὰ ἐκ τοῦ θὰν καὶ τούτου ἐκ τοῦ θὲ νὰ κατ' ἀφομοίωσιν καὶ τοῦ θὲ νὰ πάλιν οὐχὶ ἐκ τοῦ θέλει νὰ ἀλλ' ἐκ τοῦ συγκεκομμένου ἤδη θὲ καὶ νά, διὰ πολλῶν διελαβεν, οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀξίαν, ἀλλὰ πάντα εἶναι ἀεροβατήματα. Τὴν ἐξέλεγξιν αὐτῶν ἐλπίζω ἀλλαχοῦ νὰ δημοσιεύσω προσεχῶς.

δὲν μοὶ φαίνεται ὀρθῶς ἔχον, ἀφοῦ αὕτη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος προηνέχθη ὑπὸ τοῦ Δούκα, καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐγένετο ἀποδεκτή.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 6 Μαΐου 1886.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ.

ΙΓ΄.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ.

Πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐδημοσίευσα ἐν τῷδε τῷ Ἡμερολογίῳ (ἔτ. 1886) γλωσσολογικόν τι ἄρθρον, λίαν σύντομον, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀποτέλεσμα πολυχρονίων μελετῶν, ἐπιγραφόμενον «Τὸ ζήτημα τῶν ἀπαρεμφατικῶν τύπων ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ» ἐσκόπουν δὲ τῇ βοηθείᾳ τῶν διαφόρων μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων διαλεκτικῶν κειμένων, ὅσα ἐγίνωσκον τότε, διὰ πειστικῶν λόγων νὰ ἀποδείξω, ὅτι ἐν τῇ γνωστῇ περιφράσει τοῦ μέλλοντος κατὰ τὸν τύπον

Θέλω γράψει

τὸ δεύτερον συστατικὸν πραγματικῶς ὡς ἀπαρέμφατον πρέπει νὰ θεωρηθῇ συμφώνως πρὸς τὴν παλαιὰν θεωρίαν καὶ οὐχὶ ὡς ὑποτακτική, ὡς ἤκασαν ἄλλοι. Εἶδον δὲ μετ' εὐχαριστήσεως, ὅτι πολλοὶ τῶν περὶ τὴν νεοελληνικὴν ἀσχολουμένων ξένων λογίων ἐδέχθησαν ἀδιστάκτως τὰς ἀποδείξεις μου καὶ οὐδεὶς ἀπεφάνθη ἐναντίον αὐτῶν. Ἐν τούτοις ἔλειπεν ἡ συναίνεσις τοῦ Ἕλληνος ἐπιστήμονος Χατζιδάκη τοῦ μέχρι τοῦδε σπουδαιοτέρου ἐρευνητοῦ τῆς νεοελληνικῆς, ὅστις πρὸ καιροῦ τὴν ἀντίθετον εἶχεν ὑποστηρίξει γνώμην, καθ' ἣν ἐν τῇ ῥηθείσῃ περιφράσει κρύπτεται ὑποτακτική. Ἐρωτηθεὶς δὲ ἔγραψέ μοι, ὅτι ἡτοίμασεν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἄρθρον μου, ἥτις δημοσιεύεται ἐν τῷ παρόντι τεύχει τοῦ Ἡμερολογίου, καὶ ὅτι

κατ' αὐτὸν μόνον διὰ τοὺς τοῦ Πτωχοπροδρόμου καὶ ὀλίγον βραδύτερον χρόνους ἔχω δίκαιον, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τοὺς σημερινούς. Ἐγὼ δὲ ἐπιθυμῶν νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τὸ ταχύτερον ἤτησα παρὰ τοῦ Χατζιδάκη τὴν ἄδειαν νὰ ἀναγνώσω τὸ χειρόγραφόν του πρὶν τυπωθῇ, ἵνα ἀπαντήσω εὐθὺς καὶ ἡ ἀπάντησίς μου νὰ δημοσιευθῇ συγχρόνως μετὰ τῆς ἰδικῆς του, ὁ δὲ Χατζιδάκης μοὶ ἔστειλε προθύμως τὸ ζητηθὲν δεικνύων εὐγένειαν σπανίαν, δι' ἣν εὐχαριστῶ δημοσίως. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν αἱ δύο διατριβαὶ ἡμῶν παρουσιάζονται σήμερον φιλικώτατα ἐντὸς τοῦ ἰδίου τεύχους ἡ μία ὄπισθεν τῆς ἄλλης. Εἴθε νὰ ἐγίνετο συνεννόησις ὠφέλιμος διὰ τὴν ἐπιστήμην!

Ἔγραψα (Ἡμ. 1886 σελ. 215) «ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Χατζιδάκη ὑποστηριζομένη θεωρία, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, ἐμπεριέχει ἀναχρονισμόν. Εἶναι δηλαδὴ γνωστόν, ὅτι ὁ μέλλων τῆς δημώδους γλώσσης ἐκφέρεται πρὸ πάντων διὰ τῶν ἑξῆς περιφράσεων.

1. Θέλω γράψει 2. θέλω γράψω 3. θέλει γράψω 4. θὰ γράψω (θὲ νὰ γράψω). Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Χατζιδάκης δὲν ἀναγνωρίζει ἀπαρεμφάτους, εἶναι ἠναγκασμένος νὰ παράγῃ τὸ «θέλω γράψῃ» (ὡς γράφει αὐτὸς ἀντὶ τοῦ θέλω γράψει) ἐκ τοῦ «θέλω γράψω», καὶ νὰ ὑποθέσῃ φυσικῷ τῷ λόγῳ, ὅτι τὸ θέλω γράψω εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ θέλω γράψει. Ἀλλ' ἡ ἐξέτασις τῶν ἀρχαιοτέρων κειμένων διδάσκει ἡμᾶς ὅλως τοὐναντίον, Οὐδαμοῦ ἀνεκάλυψα ἐν ταῖς πρὸ τοῦ 16ου αἰῶνος πηγαῖς τὸν τύπον «θέλω γράψω», ἐνῷ ὁ ἄλλος «θέλω γράψει» εἶναι γενικὸς κτλ.» Ὁ Χατζιδάκης ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ἀντιλέγει, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπιμένει θεωρῶν τὸ δεύτερον μέρος τοῦ σήμερον ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ φερομένου «θέλω γράψει (γράψῃ κατ' αὐτὸν)» ὡς ὑποτακτικόν.

Αὕτη ἡ θεωρία ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται παράδοξος καὶ ἐμπερικλείουσα δύο στοιχεῖα ἀντίθετα πρὸς ἄλληλα καὶ ἀσυμβίβαστα. διότι φαίνεται ὡσὰν ἐλέγετο: ὁμολογοῦμεν μέν, ὅτι τὸ γράφει(ν) εἶναι ἀπαρέμφατον, πιστεύομεν δέ, ὅτι εἶναι ὑποτακτικόν. Ἢ σφαλλόμεθα καὶ ὑπάρχει ἐξήγησις συμβιβάζουσα τὰ τόσον ἀντίθετα φαινόμενα; Πραγματικῶς δὲν βλέπω ἄλλην ὁδὸν συμβιβασμοῦ ἢ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ γραμματείᾳ ἀπαντῶν «θέλω γράψειν» εἶναι σχηματισμὸς καθ' ὁλοκληρίαν διάφορος τοῦ σημερινοῦ «θέλω γράψει (γράψῃ)», ὅτι δηλαδὴ μόνον ἐκεῖνο ἐμπεριέχει

ἀπαρέμφατον, τοῦτο δὲ ὑποτακτικήν. Τοιαύτη εἶναι λοιπὸν καὶ ἡ θεωρία τοῦ Χατζιδάκη. Ἀλλὰ δὲν ἐγείρεται ἤτώρα τὸ ζήτημα, ποῦ λήγει ἡ παλαιοτέρα ἐποχὴ καὶ ποῦ ἄρχεται ἡ νεωτέρα; Ὁ Χατζιδάκης ἀναγνωρίζει (σελ. 133) ἀπαρεμφάτους ἐν συντάξει μετὰ τοῦ θέλω οὐχὶ μόνον παρὰ Σπανέα (101 θέλει ἐλέγχειν) Γλυκᾶ (299 θέλει ἐλθεῖν) Προδρόμῳ (III 514 πῶς τὸν θέλεις σύρειν), ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Κυπριακοῖς Ἄσμασι παρὰ Legrand Bibl. II (θέλουν πεῖν, θέλουν στεγνώσειν) (*). Ταῦτα δὲ τὰ ἄσματα ἐγράφησαν μὲν κατὰ τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα, ἐστιχουργήθησαν δὲ ἢ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ΄ ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ΄ (**), ὥστε ἐντὸς ὀλιγίστου βεβαίως χρόνου (***) ἔπρεπε νὰ συμβῇ τὸ παράδοξον νὰ ἐξαφανισθῇ ὁ παλαιότερος περιφραστικὸς τύπος τοῦ μέλλοντος καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ νεωτέρου ὁμοιάζοντος πρὸς τὸν παλαιὸν ἀπαραλλάκτως ὡς ἓν ὠὸν ὁμοιάζει πρὸ τὸ ἄλλο. Ἀσυμφώνως πρὸς ταῦτα χαρακτηρίζεται πάλιν ἐν ἄλλῳ μέρει (σελ 146) μόνον ἡ ἐποχὴ τοῦ Προδρόμου καὶ τῶν μικρῷ νεωτέρων ὡς ἐκείνη, καθ' ἣν τὸ γράψει(ν) ἦτο εἰσέτι ἀπαρέμφατον. Ἀλλαχοῦ (σελ. 147) λέγεται ὅτι καὶ οἱ ἐν τῇ γραφομένῃ φερόμενοι τύποι γράφῃ, γράψῃ γραφθῇ ἔν τε τῷ περιφραστικῷ μέλλοντι καὶ ἐν τῇ συνητικῇ δύνανται, ἢ μᾶλλον εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς μέλη τοῦ διπλῆν τὴν δήλωσιν τοῦ προσώπου ἐκφράζοντος καὶ πλησιεστέρου ἡμῖν κατὰ τοὺς χρόνους τύπου (τουτ' ἔστι ὡς ὑποτακτικαί) καὶ δὴ νὰ γράφωνται διὰ τοῦ η ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ... μόνη ἡ διὰ τοῦ η γραφὴ ἑρμηνεύει πάσας τὰς φθογγικὰς καὶ τονικὰς δυσκολίας.

Ἐναντίον τούτων σημειωτέον, ὅτι ὁ τύπος «θέλω γράψει» (ἢ μετὰ τελικοῦ ν ἢ ἄνευ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει ἢ διὰ τοῦ ει γραφόμενος ἢ διὰ τοῦ η ἢ διὰ τοῦ η) οὐδέποτε ἔπαυσε γραφόμενος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Προδρόμου καὶ πρὶν ἕως σήμερον, κατ'

(*) Ἐσημείωσα δ' ἔτι: Θέλετε δεῖν λε' 3, θέλω δεῖν λστ' 4, ἐπίσης θέλει σφαλίσει ιε' 9 (σφαλίσῃ Legr.), θέλει τὰ γνωρίσῃ γ' 8, θέλει τελειώσῃ (τελειώσει) λε' 1. θέλω φωνάζειν οστ' 30 καὶ ἄλλα.

(**) Legrand Biblioth. II p. LXV; Jean Psichari, Essais de Gr. Hist. p. 8

(***) Ἐὰν θέσωμεν ὡς ἀρχὴν τῆς νεωτέρας ἐποχῆς οὐχὶ τὸ σήμερον, ἀλλὰ π. χ. τὸν ΙΗ΄ ἢ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα. Ὁ Χατζιδάκης δὲν ἐξεφράσθη ῥητῶς περὶ τούτου.

ἀρχὰς μὲν διότι ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ λαλουμένῃ γλώσσῃ, ἔπειτα δὲ μόνον κατὰ παράδοσιν. Οἱ καθ' ἡμᾶς γράφουσιν εἰσέτι τοῦτον τὸν τύπον, ἀλλὰ ποῖος τὸν μεταχειρίζεται ἐν τῇ καθ' ἡμέραν ὁμιλίᾳ; Φαίνεται δέ, ὅτι καὶ ἐκ τῆς γραφομένης θὰ ἐκλείψῃ μετ' οὐ πολύ, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι ἤδη προτιμῶσι γράφοντες τὴν εὐχερεστέραν διὰ τοῦ θὰ περίφρασιν. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τοῖς καθαρῶς δημώδεσι κειμένοις ἀπὸ ἱκανοῦ ἤδη χρόνου ἡ σύνταξις «θέλω γράψει (γράψῃ)» λείπει.

Οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος ἐρωτῶμεν, ποῦ εἶναι ἡ ἀνάγκη ἡ ἀναγκάζουσα ἡμᾶς νὰ ἐκλάβωμεν τὸ νεώτερον «θέλω γράψει» ὡς ἄλλο πρᾶγμα ἢ τὸ παλαιότερον καὶ νὰ κρίνωμεν τὸ σήμερον γραφόμενον ἄλλως ἢ τὸ πρὶν λαλούμενον; Ὁ Χατζιδάκης ἐρωτᾷ (σελ. 146): «Ἐκληρονομήθησαν ἡμῖν κατὰ συνεχῆ παράδοσιν τύποι οἷον θέλω γράφειν — γράψειν - φθῆν ἐν τοῖς τὸ νῦ μέχρι τοῦ παρόντος διασώζουσιν ἰδιώμασι Κυπρίῳ, Ροδίῳ κτλ., ἢ θέλω γράφει — γράψει — γραφθῆ, ἐν τοῖς λοιποῖς; καὶ ἀπαντᾷ: οὐχί· διότι ἤδη ἀπὸ αἰώνων ἐξεβλήθη μὲν ὅλως ἡ ἀπαρέμφατος ἐκ τῆς χρήσεως, ἐπεκράτησε δ' ὁ ἀναλελυμένος διὰ τοῦ θέλω καὶ νὰ καὶ ὑποτακτικῆς τρόπος κτλ».- Ἀλλ' ἕκαστος βλέπει, ὅτι αὕτη ἡ ἀπάντησις εἶναι μόνον ἁπλοῦς διϊσχυρισμὸς ἄνευ ἀποδείξεως· ἡ φράσις μετὰ τοῦ διότι οὐδεμίαν ἔχει πειστικότητα, διότι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ, τίθεται ἤδη ὡς ἀποδεδειγμένον. Ἐγὼ δὲν πιστεύω, ὅτι ἀπὸ αἰώνων ἐξεβλήθη ὅλως ἡ ἀπαρέμφατος ἐκ τῆς χρήσεως, καὶ θὰ φέρω καὶ πάλιν τοὺς λόγους μου. Ἐν τούτοις λέγει ὁ Χατζιδάκης ἐν τῷ χωρίῳ, ὃ ἀναφέρομεν ὀλίγῳ ἀνωτέρω, ὅτι μόνον ἡ διὰ τοῦ η ὀρθογραφία ἑρμηνεύει πάσας τὰς φθογγικὰς καὶ τονικὰς δυσκολίας, καὶ τοῦτο θὰ ἦτο δὴ ἐξήγησις τοῦ ὑποτιθεμένου διπλοῦ χαρακτῆρος τοῦ «θέλω γράψει,» ἐὰν ἐξηγοῦντο δι' αὐτῆς πραγματικῶς πᾶσαι αἱ δυσκολίαι ἢ τοὐλάχιστον περισσότεραι, ἢ διὰ τῆς ἄλλης, τῆς ὑπ' ἐμοῦ ὑποστηριζομένης. Ἐπαναλαμβάνω λοιπόν·

1. Ὅτι ἡ ἀπαρέμφατος δὲν ἐξεβλήθη ὅλως τῆς χρήσεως. Πασίγνωστα εἶναι τὰ ἔναρθρα: «τὸ ἔχει μου» «μὲ ἄγριο ἰδεῖ» καὶ ὅ,τι ὅμοιον. Ἔπειτα δὲ συντάσσονται ἐν ταῖς ποντικαῖς διαλέκτοις ὡς καὶ ἐν ταῖς τῆς Ἰταλίας, πολυάριθμα ῥήματα μετὰ τῆς ἀπαρεμ-

φάτου, περὶ ὧν διέλαβον ἐγὼ μὲν συντόμως ἐν τῷδε τῷ Ἡμερολογίῳ ἔτ. 1886 σελ. 214, εὑρίσκει δὲ ὁ βουλόμενος νὰ φωτισθῇ τὰ καθ' ἕκαστα ἐν ταῖς διατριβαῖς τοῦ Deffner (*) καὶ τοῦ Morosi (**).

2. Ὅτι ὑπάρχει εἷς τύπος, ὅστις εἶναι ἀναμφιβόλως ἀπαρέμφατος καὶ συντάσσεται μετὰ τοῦ θέλω, εὑρίσκεται δὲ οὐχὶ μόνον ἐν δημώδεσι κειμένοις τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος (καὶ πρίν), ἀλλὰ ἔν τισι διαλέκτοις ἔτι καὶ νῦν. Οὗτος ὁ τύπος εἶναι ὁ «εἶσθαι», σχηματισμὸς ἱκανῶς μεταγενέστερος περὶ οὗ ἐσημείωσα ὅσα μοὶ ἐφάνησαν ἀποδεικτικὰ δι' ἣν ὑπερασπίζω θεωρίαν. Εὑρίσκω δὲ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Χατζιδάκη κατά τι ἀνεπαρκῆ, ἀφοῦ οὔτε τοῦτον τὸν τύπον λαμβάνει ὑπ' ὄψιν οὔτε τὰ περὶ αὐτοῦ σημειωθέντα, ὅθεν κρίνω καλὸν νὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα τὰ πάντα. Ἰδοὺ τί ἔγραψα ἐν σελ. 213: Ὡς πρὸς τὸ εἶσθαι καὶ τυφλοῖς ὄῆλον, ὅτι τοῦτο οὐδαμῶς ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ τρίτου προσώπου ὑποτακτικῆς· ἀλλ' ἴσως κρίνει ὁ Χατζιδάκης περὶ τούτου ὡς περὶ τοῦ «θέλω γράφεσθαι» λέγων ἐν σελ. 228, ὅτι εἶναι τύπος πάντῃ ξένος τῷ δημώδει λόγῳ. Ἐγὼ ἀπ' ἐναντίας φρονῶ ὅτι τὸ «εἶσθαι» εἶναι ἀναμφισβητήτως δημῶδες σημειώσας ἐν ταῖς συλλογαῖς μου πλεῖστα παραδείγματα, ὅπου τοῦτο ἀπαντᾷ ἐν χωρίοις, ὧν ἡ γλῶσσα οὐδεμίαν δίδει ὑποψίαν μακαρονισμοῦ π. χ. ἐν τοῖς Κυπρ. ᾄσμα Legr. II νθ' 8 θέλ' εἴστεν(=θέλει εἶσθαι) —Κρητ· Δραμ. 327 θὲς εἶσται—Διγ. Ἀκρίτ. Lambros, Collection de romans grecs) 705 ὁ Θεὸς θέλ' εἶσταιν βοηθός μου—Καλλιμ. καὶ Χρυσορ. 720 θλιμμένος θέλεις εἶσται —Πικατ. (Wagner, Carmina graeca medii aevi) [256 σὰν νἄχεν εἶσται τάχατες ξόβιν βαρύν, ἐλέγα]—511 θέλω 'σται πάντ' ἀθάνατοι (γράφεται ἐσφαλμένως: θέλωστε πάντα ἀθάνατοι)—Ἰμβρ· Μαργ. (Wagner) 458 σὰν νἄθεν εἶσται λίθος κτλ.κτλ. (***). Ὁ Σοφιανὸς (Legrand σελ. 71), γραμματικὸς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, γνω-

(*) Ἐν Monatsber. der Berliner Akademie 1877.

(**) Idialetti romaici del mandamento di Bova in Calabria ἐν Ascoli, Archivio glottologico italiano 1871 IV, καὶ Studi sui dialetti greci della Terra d'Otranto, Lecce 1870.

(***) Πρβλ. Κ' ἤθελεν εἶσθαι ἁμαρτιά, κατηγοριὰ μεγάλη. Χρον, Μορ. (Ellissen σελ 30) παρὰ Μαυροφρύδη Δοκίμ. σελ. 249 πρβλ. σελ. 457.— ἁπλόγος εἶσθαι θέλεις (Ἀλεξ. Κομν. (Wagner) 283.

ρίζει ὡς τρίτον πρόσωπον ἑν. τοῦ μέλλοντος τοῦ «εἶμαι» μόνον τὸ «θέλει εἶσται», ἐνῷ δίδει διὰ τὰ δύο πρῶτα πρόσωπα τοῦ ἑνικοῦ τοὺς διπλοῦς τύπους: Θέλω εἶσται καὶ θέλω εἶμαι, θέλεις εἶσται καὶ θέλεις εἶσαι, τὸν πληθυντικὸν κλίνει «θέλομεν εἶσται» κτλ. (*) Ὅσοι δὲ δὲν πείθονται διὰ τούτων τῶν παραδειγμάτων, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσι θεωροῦντες τὸ εἶσθαι ὡς πλάσμα μᾶλλον σχολαστικόν, οὗτοι ἂς μάθωσιν, ὅτι ἔτι καὶ σήμερον λέγεται αὕτη ἡ ἀπαρέμφατος παρὰ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ Ἕλλησι, προφέρουσι δὲ este=ἔσται ἐν Καλαβρίᾳ καὶ iste=εἶσται ἐν Βόβῃ κατὰ τὸν ἐμβριθῆ γνώστην τῶν διαλέκτων τούτων Morosi, οὗ αἱ μονογραφίαι εἶναι διαλεκτολογικὰ ἀριστουργήματα, ἀναφέρει δὲ οὗτος ἐκ τῆς terra d'otranto π. χ. τὰ soz'este καὶ essoz este=σώζω εἶσθαι (δύναμαι νὰ εἶμαι) καὶ δὲν σώζω εἶσθαι (δὲν δύναμαι νὰ εἶμαι).—[Λίαν ἀδίκως παρατηρεῖ λοιπὸν ὁ Ρουσσιάδης ἐν τῇ γνωστῇ γραμματικῇ του ἐναντίον τοῦ μακαρίτου Κούμα, ὅτι τὸ «θέλω εἶσθαι» εἶναι «ἔκφρασις ἐσχηματισμένη κατὰ τρόπον παράλογον»].

Ἦτο λοιπὸν ὁ μετὰ τοῦ «εἶσθαι» μέλλων εἰσέτι περὶ τὰ 1600 καὶ μετέπειτα ἐν χρήσει. Ἀφοῦ ὅμως καὶ ὁ τύπος «θέλω γράψει» εὐχρηστεῖτο ἐπίσης τότε, πῶς νὰ μὴ εἶναι πάλιν ἀπαρέμφατον τὸ «γράψει», ἀφοῦ μάλιστα ἦτο εἰσέτι κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἀπαρέμφατον ὁμολογοῦντος ὡς εἴδομεν καὶ τοῦ Χατζιδάκη. Καὶ ὡς πρὸς τὴν γραφομένην γλῶσσαν εὑρίσκομεν, ὅτι καὶ πρὶν τῶν 1600 καὶ ἔπειτα βασιλεύει ὁ τύπος «θέλει γράψει» καὶ ἀπαντᾷ ἐξακολουθητικῶς καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' (**) καὶ κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα· τίς δ' ὁ πιστεύων, ὅτι τὸ «γράψει» τοῦ ἑνὸς αἰῶνος εἶναι ὅλως διόλου ἄλλο πλάσμα ἢ τὸ «γράψει» τοῦ προηγουμένου αἰῶνος;

Ἀλλ' ὁ Χατζιδάκης εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι τὸ ὑποτιθέμενον νεώτερον «γράψῃ» προῦκυψεν ἐκ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθόντος τύπου «θέλω γράψω», ἰδίως δ' ἐκ τοῦ τρίτου προσώπου ἑνικοῦ κατ' ἐπέκτασιν τοῦτ' ἔστι κλινομένου μόνου τοῦ πρώτου μέρους τοῦ συντα-

(*) Simon Portius ἐν σελ. XXXIII κλίνει (ἐν ἔτει 1638) θέλω εἶμαι, θέλεις εἶσαι—θέλομεν εἶσθαι, θέλετε εἶσθαι. θέλουσιν εἶσθαι.

(**) Simon Portius ἐν σελ. XXIX δίδει δύο τύπους τοῦ μέλλοντος: Θέλω γράψει—vel alias magis corrupte θὲ γράψω θὲ γράψῃς κτλ.

κτικοῦ συνδιασμοῦ, ὥστε κατὰ τὸ «θέλει γράψῃ» ἐλέχθη καὶ τὸ «θέλω γράψῃ, θέλεις γράψῃ, θέλομεν γράψῃ κτλ». Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μὲ ἐμποδίζει νὰ δεχθῶ ταύτην τὴν ἐξήγησιν, εἶναι ἡ τότε ἀπαιτουμένη ὑπόθεσις, ὅτι ὁ τύπος «θέλω γράψω» ἦτο ποτὲ γενικός. Τοῦτο ὅμως ἀρνοῦμαι, ἀφοῦ πάμπολλα πρόκεινται νεώτερα (*) κείμενα, ἐν οἷς οὐδὲ ἴχνος ἀναφαίνεται τοῦ τύπου «θέλω γράψω». Ἐλπίζω δέ, ὅτι καὶ ὁ Χατζιδάκης λαμβάνων τοῦτο ὑπ' ὄψιν θὰ συμφωνήσῃ ἀναγνωρίζων ὅτι ὁ τύπος «θέλω γράψω» ἦτο καὶ εἶναι μόνον διαλεκτικός. Ἐὰν ὅμως εἶναι πραγματικῶς μόνον διαλεκτικός, πῶς νὰ εἶναι τότε ὁ γονεὺς τοῦ τόσον γενικοῦ νεωτέρου «θέλω γράψει»;

Ἐπιμένω λοιπὸν διατεινόμενος, ὅτι ὁ τύπος «θέλω γράψει», ἤτοι παλαιότερος ἤτοι νεώτερος, ἐμπεριέχει ἀπαρέμφατον.

Ἐν σελ. 208 ἔδειξα, ὅτι τὸ τελικὸν ν τοῦ παλαιοτέρου τύπου «γράψειν» εἶναι ἀρχικὸν καὶ οὐδόλως προσθήκη μακαρωνιστική. Χαίρω δὲ βλέπων, ὅτι ὁ Χατζιδάκης μεταπεισθεὶς ἐδέχθη τὴν ἀπόδειξίν μου, ἣν θὰ εὗρισκεν ἀφεύκτως καὶ ὁ ἴδιος ἐξετάζων τὰ Κυπριακὰ ἄσματα καὶ ἄλλα τινὰ κείμενα. Δεχόμενος δὲ ταύτην ἐδέχθη καὶ ἐκεῖνο, ὅτι εἶναι ἡ βάσις τῆς ὑπ' ἐμοῦ ὑποστηριζομένης θεωρίας, ὅτι δηλαδὴ τὸ «γράψειν» εἶναι ἀπαρέμφατον. Ἐν τούτοις δὲν ἔγεινε πλήρης συμφωνία πρῶτον μὲν διότι ὁ φίλος Χατζιδάκης ἀρνεῖται τὴν ταὐτότητα τοῦ σημερινοῦ «γράψει» μετὰ τοῦ ἐν λόγῳ παλαιοτέρου τύπου, δεύτερον δέ, διότι κατ' αὐτὸν ὁ παλαιότερος τύπος ἀναγνωριζόμενος ὡς ἀπαρέμφατος πάλιν δὲν εἶναι ἀπαρέμφατος ἀορίστου μετασχηματισθεῖσα κατὰ τὰς ἄλλας εἰς -in ἀπαρεμφάτους, ὡς πιστεύω ἐγώ, ἀλλ' εἶναι κατὰ τὸν Χατζιδάκην πραγματικῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀπαρέμφατος

(*) Μεταγενέστερα τῆς ἐποχῆς τῆς συντάξεως τῶν Κυπριακῶν ἀσμάτων, ἐν οἷς οὐδὲ ἓν παράδειγμα τοῦ τύπου «θέλω γράψω» ἀναφαίνεται, ἐκφράζεται· δὲ ὁ μέλλων 15άκις διὰ τοῦ «θέλω + ἀπαρεμφ.» καὶ 13άκις διὰ τοῦ «θὲ νὰ + ὑποτακτικῆς».—Συχνὸς εἶναι ὁ τύπος «θέλω γράψω» μόνον ἐν Κρητικαῖς πηγαῖς π. χ. τῇ Θυσίᾳ τοῦ Ἀβραάμ, τῷ Ἐρωτοκρίτῳ καὶ τοῖς Κρητικοῖς Δράμασιν, ἀκούεται δ' ἔτι καὶ νῦν ἔν τισι μέρεσι τῆς Μακεδονίας, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Χατζιδάκης, ὅθεν καὶ ὁ Ρουσσιάδης ἐν σελ. 256 τῆς Praktische Grammatik. Wien 1833 ἀναφέρει τὸ «θέλω γράψω».

τοῦ μέλλοντος. Ἀφοῦ δὲ περὶ τοῦ πρώτου προβλήματος ἐξεφράσθην ἄνω, ἴδοὺ ἐμβαίνω εἰς τὴν συζήτησιν τοῦ δευτέρου.

Αἱ τρεῖς ἀπορίαι, περὶ ὧν πρόκειται ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν μελλόντων τοῦ τύπου «θέλω + ἀπαρέμφατον», εἶναι

1. Ποίαν σχέσιν ἔχει τὸ νεοελληνικὸν «γράψειν» πρὸς τὸ ἀρχαῖον «γράψαι»;

2. Διὰ τί ἀπώλεσε τὸ «γραφθῆναι» τὸ τελικὸν -αι;

3. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ διαφορὰ τοῦ τόνου ἐν τοῖς τύποις βάλειν, φάγειν καὶ ὁμοίοις ἀπέναντι τῶν ἐλθεῖν, ἰδεῖν καὶ ὁμοίων;

Μόνον ὡς πρὸς τὴν δευτέραν ἀπορίαν ὁμολογεῖ ὁ Χατζιδάκης, ὅτι ἐπέτυχεν ἡ ἐξήγησίς μου, ὁμολογεῖ ὅμως τοῦτο μετὰ χαρᾶς μεγάλης, ὥστε χαίρω ἐγὼ διπλῶς. Ἡ πολυθρύλητος ἀναλογία ἔφαγε τὸ -αι, ἡ «γραφθῆν» (σήμερον «γραφθῆ») ἐκανονίσθη κατὰ τὰς ἄλλας εἰς -in ἀπαρεμφάτους (*): ἕως ἐδῶ συμφωνεῖ ὁ Χατζιδάκης μετ' ἐμοῦ, περαιτέρω ὅμως οὐχί. Ἀπορρίπτει δὲ πρὸ πρὸ πάντων τὴν δοξασίαν μου καθ' ἣν ἡ ἀναλογία ἐξῆλθεν ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀπαρεμφάτου τοῦ δευτέρου ἐνεργητικοῦ ἀορίστου, ἀλλ' ἐὰν τὴν ἀπορρίπτει δικαίως, μοὶ ἔμεινεν ἀμφίβολον. Μὲ ὡδήγησεν ἡ θεωρία ἣν ἔχω περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀναλογίας καὶ ἣν θὰ ἐκθέσω Θεοῦ θέλοντος διεξοδικῶς ἐν ἄλλῃ διατριβῇ (**), μάλιστα δ' ἤχθην ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι οἱ τύποι εἰς -in (= -εῖν) τετονισμένον εἶναι πλησιέστεροι πρὸς τοὺς εἰς -ine (= ῆναι) ἢ οἱ τύποι εἰς -in (= -ειν) ἄτονον. Ὁ Χατζιδάκης ἀναφέρει τὸν τύπον «ἐπαναγαγῆναι» (ἐν σελ. 18 τῆς συλλογῆς τοῦ G. Spata, Diplomi Greci inediti) ὡς παράδειγμα τῆς ἐπ' ἄλληλα ἐπιδράσεως τῶν ἀπαρεμφάτων. Ὅμοια δὲ παραδείγματα εἶχον σημειώσει καὶ ἐγώ, πρὶν γράψω τὴν διατριβήν μου· π. χ. «ἀντιβολῶ σε τοῦ ἐλθῆναι» ἐν μεμβράνῃ τοῦ ἔτους 1214 Trinchera σελ. 368. — «ἔδωκεν ἄδειαν

(*) Μόνον ἐν παρόδῳ σημειῶ, ὅτι θὰ ἦτο συνεπέστερον νὰ γράφηται τὸ «θέλω γραφθεῖ» οὕτω διὰ εἰ ἀντὶ τοῦ συνήθως γραφομένου ῆ.

(**) Διὰ τὸ παρὸν σημειῶ μόνον, ὅτι ἀσπάζομαι τὴν θεωρίαν τοῦ Brugman: Morphologische Untersuchungen τομ. α' σελ. 82 καὶ ἐξῆς, ὅτι ἡ ἀναλογία δύναται νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ πολὺ περιωρισμένου κύκλου τύπων καὶ νὰ ἐπεκτείνηται μετὰ τοῦ χρόνου βαθμηδὸν εἰς σύστημα ὁλόκληρον. Ὅμως ἀμφιβάλλω, ὅτι ὑπάρχουσι τῷ ὄντι, καθὼς λέγει ὁ Χατζιδάκης, «πολλαὶ χιλιάδες» ἀπαρεμφάτων παθητικοῦ ἀορίστου ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ.

... καὶ οὐδέποτε ἐλθῆναι» τοῦ ἔτους 1269, Trinchera σελ. 465 καὶ ἄλλα. Τοιοῦτοι τύποι, ἐὰν καὶ εἶναι ἴσως προϊόντα τῆς ἡμιμαθείας καὶ οὐχὶ γνήσια δημώδη πλάσματα,, δεικνύουσιν ὅμως τοὐλάχιστον, ὅτι ἦτο εὔκολον νὰ γείνῃ σύγχυσις μεταξὺ τοῦ δευτέρου ἐνεργητικοῦ ἀορίστου καὶ τοῦ παθητικοῦ.

Δέχομαι, ὅσα ἔγραψεν ὁ Χατζιδάκης δεικνύων, ὅτι οἱ διφορούντες τύποι εἶπανε καὶ εἶπαν, ἀνδρῶνε καὶ ἀνδρῶν καὶ ὅμοιοι δὲν εἶναι καταλληλοι ἑρμηνευταὶ τῆς εἰς τὸ «γραφθῆν» μεταβολῆς τοῦ «γραφθῆναι».

Ὁ Χατζιδάκης ὁμιλῶν περὶ τῆς ὑπ' ἐμοῦ δεδομένης ἐξηγήσεως τοῦ «γράψειν» ὡς μεταπλασθέντος ἐκ τοῦ «γράψαι» κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς λοιπὰς εἰς -in ἀπαρεμφάτους καὶ παραθεὶς ἑρμηνείαν σύμφωνον τοῦ Morosi παρατηρεῖ, ὅτι ἀληθῶς ἡ ἐκδοχὴ αὕτη δὲν εἶναι ἀδύνατος, ἀλλά, λέγει, ἂν μὴ σφάλλωμαι, ὑπό τι περιττή. Ἔπειτα δ' ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι τὸ «γράψειν» εἶναι ἀπαρέμφατος μέλλοντος, λέγων· «Ἐπειδὴ διὰ τὴν φθογγικὴν σύμπτωσιν τοῦ ἁπλοῦ μέλλοντος πρὸς τὴν ὑποτακτικὴν τοῦ ἀορίστου, ἐν τοῖς πλείστοις ῥήμασιν ἐπῆλθεν, ὡς γνωστόν, ἰσότης αὐτῶν παντελὴς κατὰ τὴν σημασίαν, ὥστε ἐλέχθη κατόπιν καὶ λάβητε=λήψεσθαι καὶ λάβῃς=λήσεις κτλ. δι' αὐτό, φαίνεται, ἐπῆλθε τοιαύτη ἰσότης καὶ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς ἀπαρεμφάτου τοῦ μέλλοντος πρὸς τὴν τοῦ ἀορίστου ὥστε ἔλαβε τὴν αὐτὴν τῇ τῆς ἀπαρεμφάτου τοῦ ἀορίστου σημασίαν καὶ χρῆσιν». Αὕτη ἡ ἑρμηνεία, ὅσον ἐπιτυχὴς καὶ ἂν φαίνηται ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς στηριζομένη ἐπὶ ἱστορικῶν πραγμάτων, πάλιν παρέχει, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, ἱκανὰς δυσκολίας. Γνωστόν, ὅτι αἱ ἀοριστικαὶ ἀπαρέμφατοι εἰς -αι εἶναι ἤτοι τῶν σιγματικῶν ἀορίστων ὡς ἡ «γράψαι» ἤτοι τῶν ὑγρολήκτων ὡς ἡ «στεῖλαι». Λέγων λοιπὸν ὁ Χατζιδάκης, ὅτι τὸ δημῶδες «γράψειν» εἶναι ἀληθῶς ἀπαρέμφατος μέλλοντος, φαίνεται ἀποβλέπων μόνον εἰς ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, ὅσα σχηματίζουσι τὸν ἀόριστον καὶ τὸν μέλλοντα σιγματικῶς, οἷα γράψαι, γράψειν—λύσαι, λύσειν, καὶ παρὰ τούτοις συνίσταται ὅλη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀοριστικῆς καὶ τῆς μελλοντικῆς ἀπαρεμφάτου μόνον ἐν τῇ καταλήξει διφορούσῃ μεταξὺ ἀτόνου e καὶ ἀτόνου -in. Τὰ δὲ ὑγρόληκτα, ὡς γνωστόν, σχηματίζουσι τὸν μέλλοντα κατ' ἄλλο σύστημα ἢ τὸν ἀόριστον, ὥστε ἡ μελλοντικὴ ἀπαρέμφατος διαφέρει τῆς ἀοριστικῆς

καὶ κατὰ τὸ στέλεχος καὶ κατὰ τὴν κατάληξιν καὶ κατὰ τὸν τόνον. Πῶς νὰ θεωρηθῇ λοιπὸν τὸ δημῶδες «στεῖλειν» ὡς μελλοντικὴ ἀπαρέμφατος, ἀφοῦ αὕτη ἐλέγετο «στελεῖν»; — Ἐὰν ἐννοῶ ὀρθῶς τὴν γνώμην τοῦ Χατζιδάκη, τίθεται ὡς ἀποδεδειγμένον, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ σιγματικὸς μέλλων εἶχε συμπέσει φθογγικῶς μετὰ τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ σιγματικοῦ ἀορίστου, ἀντικατεστάθη ὁ μέλλων πάντων ἐν γένει τῶν ῥημάτων διὰ τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ ἀορίστου, ὥστε ἔκτοτε καὶ τύποι ὡς οἱ «στείλω, λάθω» ἐτέλουν τὰ τοῦ μέλλοντος «στελῶ, λήσω». Καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ βάσει στηρίζεται ἡ θεωρία, ὅτι ὡς πρὸς τὸ «γράψω» ὑπῆρχεν ἀπαρέμφατος εἰς -ειν, ὁμοία τις ἀπαρέμφατος ἐσχηματίσθη καὶ πρὸς τὸ «στείλω, λάθω», ὥστε νὰ ἔχωμεν τὴν ἰσότητα

γράψω : γράψειν = στείλω : στεῖλειν (λάθω : λάθειν).

Ὁμολογῶ ὅτι θὰ ἠσπαζόμην προθυμότατα ταύτην τὴν εὐφυῆ ὑπόθεσιν ἀγχινουστάτου γλωσσολόγου, ἐὰν δὲν εὑρισκόν τινα ἐμπόδια:

Πρὸ πάντων ὅτι τὸ «θέλω» οὐδέποτε συντάσσεται μετὰ μέλλοντος. Τοῦτο τὸ φαινόμενον ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Χατζιδάκης, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, κρίνων, ὅτι τὸ συνταχτικὸν τῆς νέας κανονίζεται κατ' ἰδίους κανόνας. Συμφωνῶ μὲν ὡς πρὸς ταύτην τὴν ἀρχήν, παρατηρῶ δέ, ὅτι ἡ τῆς μελλοντικῆς ἀπαρεμφάτου μετὰ τοῦ θέλω σύνταξις οὐχὶ μόνον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ εἶναι ἄχρηστος, ἀλλ' οὔτε ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ἁπανταχοῦ οὔτε παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς οὔτε παρὰ Μαλάλᾳ οὔτε ἐν ταῖς μεμβράναις παρὰ Τρινχέρᾳ οὔτε παρὰ Συντίπα, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀναφαίνεται μόνον ἡ συνήθης σύνταξις ἡ μετὰ τῆς ἀοριστικῆς ἢ ἐνεστωτικῆς ἀπαρεμφάτου. Ἐν γένει δὲ σημειωτέον, ὅτι ἡ ἀπαρέμφατος τοῦ μέλλοντος ἦτο μὲν πάντοτε σπανιωτέρα πασῶν τῶν ἄλλων, ἐν δὲ τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ κατήντησεν ἤδη σπανιωτάτη. Ὁ Χατζιδάκης νομίζει πιθανὸν ὅτι οἱ ἁπλοῖ συνέταξαν τὸ «θέλω» μετὰ τῆς μελλοντικῆς ἀπαρεμφάτου ἀκολουθοῦντες τὴν σύνταξιν τοῦ «μέλλω» καὶ ὁμοίων ῥημάτων. Ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο τὸ «μέλλω» συνετάσσετο ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις μετὰ τῆς ἀοριστικῆς (ἢ ἐνεστωτικῆς) (*) ἀπαρεμφάτου. Συγκρίνατε τὸ γνωστὸν

(*) Πρβλ. παρὰ Μαλάλα 60,2 τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι λιμοῦ — 217,3 ἀνενέωσε δὲ καὶ τὸ Πάνθεον μέλλοντα συμπίπτειν, καὶ παρὰ Φλαβίῳ Ἰωσήπῳ

τῆς Ἀποκαλύψεως (I 19) «ἃ μέλλει γενέσθαι μετὰ ταῦτα», ἀναλόγως ἀναγινώσκεται ἐν μαγικῷ τινι παπύρῳ παρὰ Parthey (*) I 176 «τί μοι ἐγένετο ἦγε μέλλει γενέσθαι», καὶ αὐτόθι 173 «τὰ μέλλοντα γενέσθαι». Ὁμοίως ἐγράφη ἐν μεμβράνῃ τοῦ ἔτους 1112 παρὰ Trinchera σελ 511 «τοὺς μέλλοντας εὑρεθῆναι», παρὰ Συντίπα I σελ. 88,8 «μέλλων φουρκισθῆναι» καὶ 101,10 «ἔμελλες κερδᾶναι» καὶ ἐν Διγ. Ἀκρίτ. Legr. 239 «πῶς μέλλουσι παραλαβεῖν ἄλλοι τὰ τέκνα τούτου». Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐπιτίμησις τοῦ Φρυνίχου Lobeck σελ. 336: «Ἔμελλον ποιῆσαι, ἔμελλον θεῖναι, ἁμαρτήματα τῶν ἐσχάτων, εἴ τις οὕτω συντάττει, τετήρηται γὰρ ἢ τῷ ἐνεστῶτι συνταταττόμενον ἢ τῷ μέλλοντι κτλ». καὶ ἄλλως: «Ἔμελλον γράψαι: ἐσχάτως βάρβαρος ἡ σύνταξις αὕτη· ἀορίστῳ γὰρ χρόνῳ ἔμελλον οὐ συντάττουσιν οἱ Ἀθηναῖοι» (**).

Εἴπομεν πρίν, ὅτι καὶ ἐκτὸς τῆς συντάξεως μετὰ τοῦ «μέλλω» ἡ μελλοντικὴ ἀπαρέμφατος ἐν γένει ἦτο σπανιώτατον ἤδη φαινόμενον ἐν τῇ ἐποχῇ, καθ' ἣν ἐγράφησαν τὰ εὐαγγέλια. Συμμαρτυροῦσι δέ πως καὶ τὰ μεσαιωνικὰ μακαρωνίζοντα στιχουργήματα, τῶν ὁποίων ὁ μακαρωνισμὸς δὲν εἶναι ὅλως ἀξιοκατάκριτος, νομίζω, ἀφοῦ τοὐλάχιστον ἐφύλαξεν ἡμῖν πολλοὺς τύπους τῶν προηγουμένων αἰώνων. Δὲν εἶναι τώρα λίαν περίεργον, ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ τῇ γραμματείᾳ οὐδεὶς σχεδὸν ἀναφαίνεται τύπος ἀναμφισβητήτως μελλοντικός, οὕτω παραδείγματος χάριν ἐν τῷ Διγ. Ἀκρίτ. τοῦ Legrand, ὅπου ἀπαντῶσι μυρίαι ἀπαρέμφατοι σχεδὸν πάντοτε ὑπὸ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν μορφήν, μόνον ἓν παράδειγμα εὗρον μελλοντικῆς ἀπαρεμφάτου 10 11 «ἂν καυχᾶσαι, νεώτερε, ἔσεσθαι ἀπελάτης.» Εὗρον δὲ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ ἔσεσθαι καὶ τὸ ἐλεύσεσθαι, τύπους τοὺς

Ἀρχ. Ἰουδ. 2,31 πῶς μέλλει τῶν ἐκ τῆς γενεᾶς αὐτῶν ἕκαστος κατοικεῖν τὴν Χαναναίαν,

(*) G. Parthey : Zwei griechische Zauberpapyri des Berliner Museums. Berlin 1866.

(**) Ἐπωφελοῦμαι τῆς περιστάσεως νὰ σημειώσω ἐνταῦθα λίαν περίεργον συντακτικὸν τέρας, τὸ ὁποῖον ἄλλως θὰ ἔμενεν ἴσως ἀπαρατήρητον. Παρὰ τῷ λεγομένῳ Ποιμένι Ἑρμᾷ φέρεται (Dressel : Patr. apost. σελ. 577) τὸ «μέλλω φανισθήσομαί σοι», ὁ δὲ Tischendorf λέγει ῥητῶς ἐν σημειώσει, ὅτι πραγματικῶς οὕτως ἔχει ἡ ἀνάγνωσις τοῦ χειρογράφου. (Σύγχυσις μεταξὺ τοῦ «μέλλω φανισθῆναι» καὶ τοῦ ἁπλοῦ «φανισθήσομαι»).

ὁποίους μετεχειρίσθησαν οὗτοι οἱ ἡμιμαθεῖς στιχοκόποι πρὸς στολισμὸν τοῦ ἐλεεινοῦ αὐτῶν ὕφους. Ἀφοῦ δὲ ὁ Χατζιδάκης δίδει ἰδιαιτέραν σημαντικότητα εἰς ταῦτα τὰ παραδείγματα μέσης φωνῆς ὡς τὰ δύο τελευταῖα, καὶ μάλιστα ὅπου κεῖνται ἐν συντάξει μετὰ τοῦ «θέλω», σημειῶ ὅτι ἐν ὅλῃ τῇ παλαιοτέρᾳ δημώδει γραμματείᾳ παρετήρησα μόνον ἅπαξ τὸ «θέλω» συντασσόμενον μετ' ἀπαρεμφάτου τοῦ μέσου μέλλοντος. Εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Χατζιδάκης ὑπὲρ τῆς ἰδικῆς του γνώμης. Γλυκᾶ 246 «ἂν θέλῃς καταράσεσθαι». Ἀλλ' οὗτος ὁ τύπος θὰ εἶναι μόνον εἰδικότης τοῦ Γλυκᾶ, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶπε καὶ τὸ «ἐχασμήσετον» ἐν στίχῳ 261, καὶ ποῖος δὲν ἐννοεῖ τὴν ἰσότητα «καταράσεσθαι: καταράσασθαι=ἐχασμήσετο: ἐχασμήσατο». Οἱ ἄλλοι μακαρωνίζοντες στιχουργοὶ μεταχειρίζονται ἐκ τῶν μέσων ἀπαρεμφάτων ἢ τὴν ἀοριστικὴν ἢ τὴν ἐνεστωτικὴν ἐν τῇ μετὰ τοῦ θέλω συντάξει, οἷον Β. καὶ Χρ. 2 θέλω σᾶς ἀφηγήσασθαι λόγους ὡραιοτάτους—Ἀλ. Κομν. 86 ὁπόταν θέλῃς κτήσασθαι μετά τινος φιλίαν=Σπαν. 29 ὅταν δὲ θέλῃς κτήσασθαι πρὸς ἄνθρωπον φιλίαν κτλ.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ «μέλλω» μόνον ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, τὸ δὲ «θέλω» οὐδέποτε συνετάσσετο μετὰ μελλοντικῆς ἀπαρεμφάτου, ἐπανέρχομαι εἰς ἣν καὶ πρὶν ὑπερήσπισα ἐξήγησιν, ὅτι τὸ δεύτερον συστατικὸν τοῦ «θέλω γράψειν» εἶναι μετεσχηματισμένον ἐκ τοῦ «γράψαι κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς ἄλλας εἰς -in ἀπαρεμφάτους, ὥστε ἐγένετο κατὰ τὴν ἰσότητα.

Θέλω νὰ γράφω : θέλω γράφειν (*) =θέλω νὰ γράψω : θέλω γρά-

(*) Ἀμφότεροι οἱ τύποι καὶ ὁ «θέλω νὰ γράφω» καὶ ὁ «θέλω γράφειν» εἶχον κατ' ἀρχὰς καθαρῶς θεληματικὴν σημασίαν, μετέστη δὲ πρῶτος ὁ «θέλω γράφειν» εἰς τὴν μελλοντικήν.—«Θέλω ἵνα λέγω», ὅπως ἐν τῇ γραφῇ συνηθέστατα ἀπαντᾷ, λέγει ὁ Χατζιδάκης ἐν Δελτίῳ I σελ. 143. Τοῦτο εἶναι ὑπό τι ἐσφαλμένον, διότι οὐδὲ ἓν εὑρίσκεται παράδειγμα ἐν τῇ Γραφῇ ἀνταποκρινόμενον ἀκριβῶς πρὸς τὸν τύπον «θέλω ἵνα λέγω», ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ τῶν παραδειγμάτων τῆς Γραφῆς παρατηρεῖται, ὅτι τὸ τῆς ἐξαρτωμένης φράσεως ὑποκείμενον διαφέρει τοῦ τῆς κυρίας προτάσεως, ἀπαραλλάκτως ὡς διαφέρει καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ συμπλοκῇ ich will, dass. Καθ' ὃν τρόπον ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ οὐδέποτε λέγομεν ich will, dass ich sage, οὕτω καὶ οἱ σύγχρονοι τῶν τὰ εὐαγγέλια συνταξάντων καὶ οἱ πρὶν οὐδέποτε εἶπον τὸ «θέλω ἵνα λέγω», ἀλλὰ μόνον τὸ «θέλω ἵνα λέγῃς» καὶ

ψειν—ὁμοίως: Θέλω νὰ στέλλω: Θέλω στέλλειν=θέλω νὰ στείλω: Θέλω στείλειν.

Ὡς πρὸς τὰς ἀπαρεμφάτους τοῦ δευτέρου ἀορίστου, μοὶ φαίνεται ἀνάγκη ν' ἀναφέρω ἀξιοπαρατήρητόν τι φαινόμενον, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ μεταξὺ ἡμῶν συζητήσει. Γνωστὸν ὅτι ἤδη ἱκανῶς πρὸ Χριστοῦ τὸ τρίτον πρόσωπον πληθυντικοῦ δευτέρου ἀορίστου ἔλαβε τὴν κατάληξιν -αν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πρώτου ἀορίστου, ὥστε ἐλέχθη π. χ. «ἔφαγαν» ἀντὶ τοῦ ἔφαγον, διεδόθη δὲ οὗτος ὁ μετασχηματισμὸς μετὰ τοῦ χρόνου καὶ εἰς τὰ ἄλλα πρόσωπα, ὅθεν ἐγεννήθη τὸ σήμερον πάγκοινον «ἔφαγα» κλινόμενον ἀπαραλλάκτως ὡς τὸ «ἔγραψα» ἢ τὸ «ἔστειλα». Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ τοιοῦτος μετασχηματισμὸς δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν ὁριστικήν, ἀλλ' εἰσέδυσε καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐγκλίσεις, οὕτω ἀναγινώσκεται π. χ. ἡ ὑπὸ Φρυνίχου ἀποδοκιμαζομένη προστακτικὴ «ἄγαγον»=ἄγαγε καὶ αἱ παρὰ Λουκᾶ (Tischendorf) φερόμεναι «εἰπόν»=εἰπὲ ἢ εἶπον (10, 40=22, 66) καὶ «πέσατε»=πέσετε (23, 30) καὶ ἡ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει «ἐξέλθατε» (18 4), καὶ πολλαὶ ὁμοιαι παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ἔπειτα δὲ ἡ μετοχὴ «ἀγάγας» φερομένη παρ' Ἡσυχίῳ καὶ ἐν Αἰγυπτιακῷ παπύρῳ Pap. du Louvre 17, 24), περὶ ἧς ὁ Κουμανούδης ἐν Συναγωγῇ λέξεων ἀθυσαυρίστων σελ. 1 (*). Ὁμοίως λοιπὸν εὑρίσκονται καὶ ἀπαρέμφατοι μεταπεπλασμέναι π. χ. ἡ «ἀφέλαι»=ἀφελεῖν ἐν Κρητικῇ ἐπιγραφῇ C. J. 2557, 13. 26 (9. Meyer, Griech. Gr.² 533) καὶ ἡ «ἐκβάλαι» (Sturz De dialecto Macedonica et Alexandrica σελ. 61)· ἥτις ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Μαλάλα 60, 22, παρ' ᾧ ἐσημείωσα προσέτι τὴν «ἀναγάγαι» 250, 21 καὶ 475, 20.

Τὸ ζήτημα εἶναι, ἐὰν τοιαῦται ἀπαρέμφατοι ἦσαν ποτὲ γενικαί, ἐὰν θηλαδὴ ἐλέγετο πανταχοῦ ἴδαι ἀντὶ τοῦ ἰδεῖν, φάγαι ἀντὶ τοῦ φαγεῖν, λάβαι ἀντὶ τοῦ λαβεῖν, εἶπαι ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν καὶ ὅσα ὅμοια. Μοὶ φαίνεται, ὅτι δικαιούμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν τοῦτο ὁριστικῶς ἀφοῦ τοιοῦτοι τύποι ἀληθῶς μόνον λίαν σποράδην ἀναφαίνονται, λείπουσι δὲ καὶ ὁλοτελῶς ἐν τοῖς τοῦ μέσου αἰῶνος στιχουργήμασιν.

Οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος οὐδὲν βλέπω πρόσκομμα νὰ μὴ ἐκλάβω τοὺς τέσσαρας τύπους «ἐλθεῖ(ν) εἰπεῖ(ν) εὑρεῖ(ν) ἰδεῖ(ν)» ὡς τὰς ἀρχαίας ἀπαρεμφάτους διασωθείσας μέχρι σήμερον. Ἀλλὰ πῶς δύναμαι νὰ κρίνω τούτους κατ' ἄλλον τρόπον ἢ τοὺς λάβει(ν) μάθει(ν) πάθει(ν) καὶ ὁμοίους, τῶν ὁποίων ὁ τόνος δεικνύει προφανῶς, ὅτι δὲν εἶναι αἱ ἀρχαῖαι ἀπαρέμφατοι; Ἰδοὺ πῶς ἐξηγῶ τὸ φαινόμενον ἀνεξήγητον: Ὅταν ἡ ἀναλογία τοῦ γράφειν κατὰ τὴν πρὶν ἐξηγηθεῖσαν ἰσότητα ἤρξατο νὰ πλάσσῃ τὸν τύπον «γράφειν» τότε ἐγεννήθησαν καὶ ὅλοι ἐν γένει οἱ παροξύτονοι τύποι, οὐχὶ μόνον λάβειν μάθειν πάθειν φάγειν καὶ ὅμοιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔλθειν εὑρειν ἰδειν. Συγχρόνως δὲ ὑπῆρχον ἔτι καὶ ἦσαν ἐν συχνῇ χρήσει αἱ ἀρχαῖαι ἀπαρέμφατοι αἱ μετὰ τῆς περισπωμένης ληγούσης -εῖν· διότι πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ γίνωσιν αὗται ἄφαντοι καὶ νὰ ἐκλείψωσιν ὁλοτελῶς εὐθὺς ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν νεωτέρων τύπων; Ἐλέγοντο λοιπὸν διπλῶς οὐχὶ μόνον τὰ ἔλθειν καὶ ἐλθεῖν, εὑρειν καὶ εὑρεῖν, ἰδειν καὶ ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ λάβειν καὶ λαβεῖν, μάθειν καὶ μαθεῖν, φάγειν καὶ φαγεῖν κτλ. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου συνέβη ἐκεῖνο, ὅπερ συμβαίνει τοσάκις ἐν τῇ ζωῇ τῶν γλωσσῶν, ὑπερίσχυσαν οἱ νεώτεροι σχηματισμοὶ καὶ ἀπωλέσθησαν οἱ ἀρχαῖοι, ὥστε ἀπὸ αἰώνων ἤδη ἐλέγοντο ἢ ἐγράφοντο παροξυτόνως πάντοτε θέλω μάθει(ν), φάγει(ν), λάβει(ν) κτλ. Τώρα ὅμως παρατηρεῖται τὸ λίαν περίεργον, ὅτι ἐναντίον ταύτης τῆς γενικῆς τάσεως τῆς γλώσσης γίνεται ἐξαίρεσις ὡς πρὸς τέσσαρας μόνον τύπους, ἐν οἷς διετηροῦντο ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔτι οἱ δύο κατὰ τὸν τόνον διαφορούντες σχηματισμοί, ὑπερίσχυσε δὲ μάλιστα ἐπὶ τέλους ὁ ἐπὶ τῆς ληγούσης τονιζόμενος. Εἶναι τὰ προρρηθέντα εἶπειν καὶ εἰπεῖν, ἔλθειν καὶ ἐλθεῖν, εὕρειν καὶ εὑρεῖν, ἴδειν καὶ ἰδεῖν. Ἐγὼ ἐπεχείρησα μὲν νὰ

ὅμοια μετὰ δύο πάντοτε διαφόρων ὑποκειμένων ἐν ταῖς δύο φράσεσι, καθὼς καὶ παρ' ἡμῖν λέγεται τὸ wich ill dass du sagst. Εἰς τὴν ἰδίαν ἀνακρίβειαν περιέπεσε καὶ ὁ Jean Psichari Essai de phonétique néogr. σελ. 43 σημ. 3, ὅστις δέχεται ἐνταῦθα ἀνεξετάστως τὰ τοῦ Χατζιδάκη. Ταὐτότητα τῶν ὑποκειμένων τοῦ θέλειν καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτωμένης τελικῆς φράσεως παρετήρησα κατὰ πρῶτον παρὰ Ἰγνατίῳ πρὸς Ρωμαίους III (Dressel Patr. Apost. σελ. 342) «θέλω ὅπως μὴ μόνον λέγωμαι Χριστιανός, ἀλλὰ καὶ εὑρεθῶ» (μετὰ τοῦ «ὅπως» ἀντὶ τοῦ «ἵνα»), ἔπειτα δ' ἐν τῷ λεγομένῳ β' μέρει τοῦ Εὐαγγελίου Νικοδήμου ἢ τῇ Καταβάσει τοῦ Χριστοῦ 4, 2 (ἔκδ. Tischendorf) «ἔχῃ τοῦτο θέλων ἵνα σὲ ἁρπάσῃ».

(*) Πρβλ. τὸ «λέγας» (=ἐνῷ ἔλεγε) ἐν μεμβράνῃ τοῦ ἔτ. 1122 παρὰ Trinchera σελ. 120 ἐσχηματισμένον κατὰ τὸ «ἔλεγα», ὡσὰν ἦτο τοῦτο ἀόριστος.

λύσω τὸ αἴνιγμα, περιέπεσον δέ, καθὼς παρατηρεῖ ὁ Χατζιδάκης λίαν δικαίως, εἰς ἀνακρίβειαν καὶ σύγχυσιν παραβλάπτουσαν σφόδρα τὴν ἑρμηνείαν μου, σφάλμα, τὸ ὁποῖον ὁμολογῶ χαίρων συγχρόνως καὶ εὐγνωμονῶν ἐπὶ τῇ ἐπιεικείᾳ, μεθ' ἧς ἔκρινεν ὁ φίλος Χατζιδάκης τὴν παραδοξολογίαν μου. Ἐκεῖνο λοιπόν, τὸ ὁποῖον ἤθελον ἢ μᾶλλον τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ εἴπω, εἶναι τὸ ἑξῆς: Ἐξαιρουμένων τῶν δευτέρων ἀορίστων παρατηρεῖται ἐν τῷ ἑλληνικῷ ῥήματι κατὰ πᾶσαν ἐποχήν, ὅτι ὑπάρχει πλήρης συμφωνία ὡς πρὸς τὸν τόνον μεταξὺ τῆς ὑποτακτικῆς καὶ τῆς ἀπαρεμφάτου ὁποιουδήποτε χρόνου: γράφω γράφειν—γράψω γράψαι (γράψειν)—γράφωμαι γράφεσθαι—γραφῶ γραφῆναι (γραφθῆν)—μείνω μεῖναι—τιθῶ τιθέναι—θῶ θεῖναι—ἄρξωμαι ἄρξασθαι κτλ. ἔχει δὲ τοῦτο οὕτως καὶ ἐν τῇ νέᾳ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ νεωτέρᾳ παρατηρεῖται ὁμοία συμφωνία καὶ ὡς πρὸς τὸν δεύτερον ἀόριστον π. χ. νὰ φάγω—θέλω φάγει(ν). Καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ληγούσης τονισμὸς τῶν προειρημένων τεσσάρων ἀπαρεμφάτων «ἐλθεῖν κτλ». συμφωνεῖ πρὸς τὸν τῆς ὑποτακτικῆς, ἐπειδὴ ὑπάρχουσιν αἱ νεώτεραι ὑποτακτικαὶ «ἐλθῶ, ἰδῶ, εἰπῶ, εὑρῶ». Ἡ γνώμη μου εἶναι λοιπόν, ὅτι ἀκριβῶς αὗται αἱ ὑποτακτικαί, αἵτινες ἀναφαίνονται ἤδη ἐν τοῖς πρώτοις ἡμῶν μνημείοις τῆς δημώδους, ἐγένοντο ἡ αἰτία τῆς μέχρι σήμερον διατηρήσεως τῶν ἀρχαίων περισπωμένων ἀπαρεμφάτων, διετηρήθη δηλαδὴ μόνον ἡ γενικῶς παρατηρουμένη ταὐτότης μεταξὺ τοῦ τόνου τῆς ὑποτακτικῆς καὶ τῆς ἀπαρεμφάτου κατὰ τόδε τὸ σχῆμα:

1. ἀρχ. ὑποτ. «εὕρω»	νεωτ. ἀπαρ. «εὑρεῖν»
2. νεωτ. ὑποτ. «εὑρῶ»	ἀρχ. ἀπαρ. «εὑρεῖν»

ἢ

1. ἀρχ. ἀπαρ. «εὑρεῖν»	νεωτ. ὑποτ. «εὑρῶ»
2. ἀρχ. ὑποτ. «εὕρω»	νεωτ. ἀπαρ. «εὑρεῖν».

Ἀλλὰ διὰ τί μετετονίσθησαν ἄρα αἱ ῥηθεῖσαι τέσσαρες ὑποτακτικαί; Ἔδωκα νομίζω τὴν ἀπάντησιν γράφων ἐν σελ. 211 τάδε: διότι μεταχειριζόμεθα τὸ γράφε καὶ τὸ νὰ γράφῃς, τὸ φάγε καὶ τὸ νὰ φάγῃς κτλ. συνωνύμως, διὰ τοῦτο ἐσχηματίσθη ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ ὑποτακτικὴ πρέπει ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ τονισθῇ ὅπως ἡ προστακτική, ὥστε ἤρξαντο καὶ πρὸς τὸ «ἰδὲ» νὰ σχηματίζωσι τὸ «νὰ ἰδῇς» καὶ

πρὸς τὸ «εὑρὲ» τὸ νὰ «εὑρῇς» καὶ πρὸς τὸ «εἰπὲ» τὸ νὰ «εἰπῇς» καὶ πρὸς τὸ σήμερον ἀπολεσθὲν «ἐλθὲ» τὸ «νὰ ἐλθῇς», ὅθεν ὕστερον καὶ τὰ «νὰ ἰδῶ, εὑρῶ, εἰπῶ, ἐλθῶ». Ὁ Χατζιδάκης ἐν σελ. 142 δυσκολεύεται ποικιλοτρόπως νὰ δεχθῇ ταύτην τὴν ἑρμηνείαν. Ὡς πρὸς τὸ «ἐλθέ», ἀνθ' οὗ μεταχειρίζονται σήμερον τὸ «ἔλα», σημειῶ, ὅτι παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καὶ παρὰ Μαλάλα οὐδὲν «ἔλα» ἀπαντᾷ ἀντὶ τοῦ «ἐλθὲ» ἢ «ἔρχου» (ἀμφότερα συχνάκις ἐν τῇ Ἀποκαλύψει), ὥστε ἡ σημερινὴ χρῆσις τοῦ «ἔλα» κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπῆλθε κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Εὐχρηστεῖ δ' ἔτι καὶ σήμερον τὸ ῥῆμα ἐλαύνειν ὑπὸ διαφόρους διαλεκτικὰς μορφάς (*).

Ὡς πρὸς τὸ «ἰδὲ» διδάσκει ὁ Χατζιδάκης, ὅτι ἐτονίζετο παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις «ἐν τῇ κοινῇ καὶ πιθανῶς παρὰ τοῖς βυζαντιακοῖς» σελ. 142 «ἴδε». Διαμαρτύρομαι. Γνωρίζω μὲν καὶ ἐγὼ τὸ πασίγνωστον τοῦ Βαπτιστοῦ «ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ», μεταφράζω δὲ τοῦτο διὰ τοῦ ecce agnus Dei, καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ vide agnum Dei, ἐπειδὴ ὁ Βαπτιστὴς δὲν ὁμιλεῖ πρὸς ἕνα, ἀλλὰ πρὸς περισσοτέρους καὶ ἐπειδὴ ἄλλως θὰ ἔβαλλεν ἀναμφιβόλως τὴν αἰτιατικὴν ἀντὶ τῆς ὀνομαστικῆς. Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ὑπῆρχον δύο τύποι, ὁ μὲν «ἴδε» ἐπιφωνηματικὸς καὶ ἰσοδυναμῶν πρὸς τὸ ἀρ-

(*) Τὸ καθ' ἡμᾶς «ἔλα» εἶναι προστακτικὴ τοῦ καθ' ἡμᾶς «λάμνω», καθὼς τὸ ἀττικὸν «ἔλα» ἦτο προστακτικὴ τοῦ ἀττικοῦ «ἐλαύνω» ἴδ. Α. Α. Σακελλαρίου Ἀνώμ. Ῥήμ. σελ. 121. Περὶ τοῦ φωνητικοῦ μέρους τοῦ «λάμνω» καὶ ὁμοίων τύπων πρβλ. ὅσα ἔγραψα Lautsystem der gr. Vulgärpr. Leipzig 1879 σελ. 43. Ἐγένετο δὲ τὸ «λάμνω» κατ' ἐμὲ διὰ τοῦ μεσαίου τύπου «ἐλαύμνω», ὅπως καὶ τὸ «ἔμνοστος« (Ἀλφάβ. Ἀγάπης 29,1. 65,2.)= εὔνοστος (Κορ. Ἡλιόδ. σελ. 282) ἐγένετο διὰ τοῦ «εὔμνοστος» («εὐμνοστούτζικος» Φλώρ. 632. 753. — πανεύμνοστέ μου κύρκα Διγ. Ἀκρ. Legr. 2670) καὶ ὅπως δεικνύει ὁ ἐπὶ μεμβράνης τοῦ ἔτους 1009 παρὰ Trinchera ἐν σελ. 11 φερόμενος τύπος «ἐρευμνίσαντες»=ἐρευνήσαντες. Τὸ «λάμνω» ἐξηγεῖται ἐν τοῖς γλωσσαρίοις ἢ διὰ τοῦ κωπηλατῶ ἢ διὰ τοῦ ἀροτριῶ. ἔτι δὲ ἐν ταῖς ἑλληνοβαρβάροις γλώσσαις (J. Meursii: Glossarium Graecobarbarum 1614) διὰ τοῦ ἐλαύνω ἅμαξαν καὶ ἀλλαχοῦ ἁπλῶς διὰ τοῦ ἐλαύνω. Ὁ τύπος «ἁμναίνω»=λαμναίνω μετὰ τοῦ μελλ. «ἀνάσω» ἢ «ἄσω»=ἐλάσω, εἶναι καππαδοκικὸς κατὰ τὸν Π. Καρολίδην, ὃν ἀντιγράφει καὶ ἐνταῦθα ὁ ἐκδώσας αὐτὸν Paul de Lagarde: Neugriechisches aus Klein Asien. Göttingen 1886 σελ. 42 καὶ 43.

χαῖον «ἰδού», ὁ δὲ «ἰδὲ» γνησίως προστακτικός (*). Συμμαρτυρεῖ ὁ Dressel σημειώσας ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποστολικῶν πατέρων, ὅτι οἱ κατὰ τόπον διφοροῦντες τύποι fluctuant ἐν τοῖς χειρογράφοις, μόλον ὅτι παρεννόησεν, ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐφάνη εἰς αὐτὸν ὡς fluctuatio, κανονίζεται κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς σημασίας. Συνηγορεῖ δὲ ἀριδήλως ὑπὲρ τῆς γνώμης μου ὁ Ἡσύχιος φέρων τὴν γλῶσσαν «ἴδε· ἰδού», τὴν ὁποίαν βεβαίως δὲν θὰ ἐσημείωνεν, ἐὰν καὶ ὁ τόνος καὶ ἡ σημασία τοῦ «ἴδε» δὲν ἐφαίνοντο εἰς αὐτὸν ἀξιοσημείωτα (**). Ἄλλοι συνήγοροί μου εἶναι τὰ παλαιότερα κείμενα τῆς δημώδους ἡμῶν γραμματείας, ὅπου φέρονται εἰσέτι ἀμφότεροι οἱ τύποι διαστελλόμενοι κατὰ τὴν σημασίαν. Ἰδοὺ ἀποδείξεις τινὲς ὑπὲρ τοῦ ἐπιφωνηματικοῦ «ἴδε» ἢ καθὼς ἐλέγετο ὕστερον «ἔδε» ἐκ τοῦ πρώτου τόμου τῆς Bibliothèque τοῦ Legrand:

Γλυκᾶ 269 σελ. 27· Ἔδε κριταὶ καὶ δίκαια, καὶ νόμοι καὶ κανόνες. —Πρόδρ. Γ΄ 617 σελ. 74· Ἔδε καρδούνια, δέσποτα, καὶ θλίψεις τὰς βαστάζω.—Ἰμβρ. Μαργ. 245 σελ. 292: Ἔδε μαχαίριν δίστομον ποῦ βάνεις 'ς τὴν καρδιά μου.—Βίος Νικολ. 39 σελ. 322: Ἔδε ψυχῆς εὐγένεια, ἔδε ἐπιμελεία.—Προσθέτω δὲ καὶ δύο παραδείγματα ἐκ τῶν Carmina τοῦ Wagner: Περὶ ξενιτείας 116 σελ. 206: Ἔδε, μεγάλη συμφορὰ τοῦ βασιλεῶς τῶν ὅλων.—Περὶ ξενιτείας 117 σελ. 206: Ἔδε, μεγάλη ὑπομονὴ σὺν τῇ μακροθυμίᾳ.—Ἐσημείωσα δὲ καὶ ἄλλα πολλά. Ἐνῷ ἐν τούτοις ἡ λήγουσα εἶναι ἄτονος, εὑρίσκεται ἀρ' ἑτέρου πάλιν τὸ ὀξυτονούμενον «ἰδέ» ἢ «ἰδές» ὁσάκις πρόκειται περὶ πραγματικῆς προστακτικῆς, ὡς ἐν τῷ περὶ ξενιτείας στιχουργήματι 148 σελ. 207: Δέτε το, καὶ ἐν Βίῳ Νικ. 219 σελ. 327 «ἀλλά, ἰδὲς τὴν τύχην του καὶ τὴν καλήν του μοῖρα». Σώζεται δὲ τοῦτο τὸ «ἔδε» ἔτι καὶ νῦν ἔν τισι συνθέτοις. οἷα τὰ «ἐδεποῦ, ἐδεκεῖ ἐδεπά (ἔδε+ἐπάνω)» (***), ἐνῷ ἡ κυρίως προστακτικὴ διετηρήθη ὑπὸ τὰς μορφὰς «ἰδὲ ἰδὲς δὲ δές».

(*) Διορθωτέον τὸ Greek-Englsh Lexicon τοῦ Liddell καὶ Scott, Oxford, MDCCCLXIX, ὅπου διδάσκεται ἐν σελ. 428 ἀκριβῶς τοὐναντίον.

(**) Πρβλ. καὶ τὴν σημείωσιν τοῦ G. Uhlig (Dionysii Thracis Ars Grammatica, Lipsiae 1884 σελ. 85): post βεβαιώσεως speciem Ee inserunt: τὰ δὲ δεικτικά, οἷον ἴδε (sic) ἰδού.

(***) Εἶναι φανερόν, ὅτι ταῦτα δὲν συνετέθησαν μετὰ τοῦ ὀξυτονουμένου «ἰδέ»,

Ὡς πρὸ τὸ «λαβὲ» ἀπορεῖ ὁ Χατζιδάκης, ἐν σελ. 142 πῶς συμφωνεῖ πρὸς τὴν θεωρίαν μου, ἀφοῦ οὐδέποτε ἐλέχθη τὸ νὰ λαβῶ, ἀλλὰ μόνον τὸ νὰ λάβω· Ἰδοὺ πῶς νομίζω ὅτι λύεται ἡ δυσχέρεια εὐχερέστατα! Ὁ ὀξυτονούμενος τύπος ἦτο ἤδη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μέσου αἰῶνος ἄχρηστος, εἶχε δὲ ἀντικατασταθῆ διὰ τοῦ παροξυτόνου «λάβε», ὅστις ἔμεινεν ἐν χρήσει ἕως σήμερον. Διὰ τοῦτο θέτουσιν οἱ γραμματικοὶ τὸ «λάβε» ὡς κοινὸν τύπον, ἐξ ὧν π. χ. ὁ τοὺς κήπους Ἀβώνιδος συγγράψας λέγει ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Συρακουσίους, «οὗτοι γὰρ τὰ προστακτικὰ τοῦ δευτέρου ἀορίστου μεταποιοῦντες εἰς ον τὸν τόνον φυλάττουσι τῶν κοινῶν προστακτικῶν, οἷον τὸ λάβε λάβεον». Ὅμοια μαρτυροῦσι καὶ ἄλλοι γραμματικοί, περὶ ὧν πρβλ. Sturz De dialecto Macedonica et Alexandrina σελ. 63. Μόνον οὗτος ὁ τύπος φέρεται ἐν τῇ δημώδει γραμματείᾳ ὡς παρὰ Ἀλεξ. Κομν. 479 (Wagner)» κάλλιον λάβε θάνατον μετὰ τιμῆς, παιδίν μου»· καὶ σώζεται ἔτι καὶ νῦν ὡς ἐν τῇ γνωστῇ ἐκφράσει «τὸ δῶσε καὶ λάβε», περὶ ἧς πρβλ. Μαυροφρ. Δοκιμ. σελ. 454.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε σημειωθέντων ἐξάγεται, νομίζω τὸ πόρισμα, ὅτι αἱ ὑποτακτικαὶ «ἐλθῶ ἰδῶ λαβῶ» εὑρίσκονται ὡς πρὸς τὸν τόνον ἐν πλήρει συμφωνίᾳ μετὰ τῆς προστακτικῆς, ὥστε οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ ἀληθεύσῃ ἡ ὑπ' ἐμοῦ προτεινομένη ἐξήγησις τοῦ ἐπὶ τῇ ληγούσῃ τονισμοῦ τῶν πολυθρυλήτων τεσσάρων ὑποτακτικῶν δι' ἐπιδράσεως τῆς προστακτικῆς. Ἀλλὰ πῶς ἐγένετο αὕτη ἡ ἐπίδρασις; Συμφωνῶ μετὰ τοῦ φίλου Χατζιδάκη, ὅτι πρῶτον μετετονίσθη τὸ

διότι ἄλλως θὰ ἐτονίζοντο ἐπὶ τῆς παραληγούσης: ἐδέπου κτλ.—Σύνθετα μετὰ τούτου τοῦ ἔδε εἶναι καὶ τὰ «ἐδάρτι» Καλλίμ. 1191=«ἐδάρτε» ἐν Σύμῃ (ἔδε+ἄρτι).—«ἐδέτις, ἐδῆτις, ἐδέτζι» (ἔδε+ἔτις), περὶ ὧν πρβλ. Μαυροφρ. Δυκ. 681.—Ἔπειτα δὲ «ἐδάρε» παρὰ Προδρόμῳ=«ἀδαρὰ» ἐν Συνασῷ=«ἔδαρι» παρὰ Τσάκωσι—«ἐδανὰ» ἐν Δεγ. Ἄκρ. τοῦ Λάμπρου 1281 καὶ ἔν τισι νήσοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Καὶ τὸ ἡμέτερον «ἐδῶ» ἐμπεριέχει πιθανώτατα τοῦτο τὸ ἔδε, ἀφοῦ φαίνεται, καθὼς ἤκασαν ἤδη ἄλλοι, ὅτι σύγκειται ἐκ τῶν ἔδε καὶ ὧδε. Τὸ «ὧδε» ἦτο ἐν τῇ κοινῇ γενικόν, παρετήρησα δέ, ὅτι τὸ ἀττικὸν «ἐνταῦθα» οὐδὲ ἅπαξ ἀπαντᾷ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ· ἐν Κύπρῳ δ' εὐχρηστεῖ ταῦτο τὸ «ὧδε» καὶ σήμερον (Σακελλ. Κυπρ. τομ. γ' σελ. 424). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Kind εὑρίσκω τοὺς τύπους «ἐδῶδε» καὶ «ἐδωδινός». Εἴθε νὰ εὕρισκον ἄλλοι ἔτι πειστικώτερα.

δεύτερον πρόσωπον πληθυντικοῦ τῆς προστακτικῆς κατὰ τὸ τοῦ ἑνικοῦ καὶ ὕστερον ἐκ τῶν δύο τούτων προσώπων μετεδόθη οὗτος ὁ τονισμὸς καὶ εἰς τὴν ὑποτακτικήν.

Ἐν Δελτίῳ 238 ἀναγινώσκομεν, ὅτι οἱ τύποι [ε]ὑρῇ [εἰ]πῇ [ἰ]δῇ [ἐ]ρθῇ ἀφαιρεθέντες τὴν πρώτην συλλαβὴν ὀφείλουσι κατ' ἀνάγκην νὰ τονίζωνται ἐπὶ τῆς μόνης ὑπολειπομένης δευτέρας, καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ἀναμφιβόλως ὀρθόν, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι καὶ πρὶν ἀφαιρεθῇ ἡ πρώτη συλλαβὴ οὕτω ἐτονίζοντο· φαίνεται δέ, ὅτι ὁ Χατζιδάκης ἤθελε νὰ εἴπῃ, ὅτι οἱ προπαροξύτονοι τύποι εὗρῃ εἴπῃ ἴδῃ ἔρθῃ ἀφαιρεθέντες τὸ ἀρκτικὸν φωνῆεν ὀφείλουσι νὰ τονίζωνται ἐπὶ τῆς μόνης ὑπολειπομένης δευτέρας, καὶ τοῦτο θὰ ἦτο ἐσφαλμένη ἰδέα. Ἐδημοσιεύθη δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλη διατριβή μου περὶ τούτου τοῦ θέματος (*), ὥστε περιορίζομαι ἐνταῦθα κρίνων πρῶτον μέν, ὅτι τετονισμένον φωνῆεν οὐδαμοῦ ἀποκόπτεται, δεύτερον δέ, ὅτι πᾶσα ἀποκοπὴ φωνήεντος προϋποθέτει τὴν ἀπώλειαν τοῦ τόνου.— Ἐν σελ. 445 καὶ 146 ἐπιχειρεῖ ὁ Χατζιδάκης ἄλλην ἐξήγησιν τοῦ ἐπὶ τῆς λήγουσης τονισμοῦ τῶν τεσσάρων ὑποτακτικῶν ἡμῶν, ἀλλ' ἐὰν ἐννοῶ ταύτην ὀρθῶς, δὲν εἶναι ὀρθή. Λέγεται ἐν σελ. 146, ὅτι κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχον οἱ τύποι θέλω (εἰ)πεῖ(ν), θέλω λαβεῖ(ν) καὶ ὅμοιοι, ὥστε πρόκειται ἐὰν δὲν σφάλλωμαι παραπολύ, εἰσέτι περὶ τῶν ἀρχαίων ἀπαρεμφάτων, τῶν ὁποίων μόνον τὰ ἄκρα ἐκολοβώθησαν, ὁ δὲ τόνος ἔμεινεν ἀμετάβλητος. Ἔπειτα λέγεται, ὅτι μικρῷ βραδύτερον παραλλήλως καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς περίπου σημασίας, ἦτο ἐν χρήσει ὁ τύπος θέλω νὰ εἴπω, θέλω νὰ λάβω, καὶ ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων τύπων ἐγεννήθη τρίτος ἔχων τὸ θέλω τοῦ πρώτου καὶ τὸ λάβῃ (ἀντὶ λάβειν) τοῦ δευτέρου «θέλω λάβῃ» ὥστε τοῦτο τὸ «θέλω λάβῃ», ἐὰν ἐννοῶ ὀρθῶς, ἐγεννήθη διὰ μέσου τοῦ τρίτου προσώπου ἑνικοῦ. Ἀλλ' ἐδῶ εἶναι ὁ κόμπος! Ἐὰν ἦτο ὀρθὴ αὕτη ἡ ἐξήγησις, ὁ τύπος «θέλω λάβει» εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν θὰ εἶχε ν, ἐνῷ τὰ παλαιότερα κείμενα τῆς δημώδους διδάσκουσιν ἀκριβῶς, ὅτι ὁ πρῶτος τύπος ἦτο ὁ «λάβειν» καὶ ἐκ τούτου ἐγένετο μετέπειτα ἀπολεσθέντος τοῦ ν ὁ «λάβει» πρβλ. Πρόδρ. Α' 106

(*) Bezzenberger, Beiträge z. Kunde d. indg. Sprachen XII σελ. 44. κλ.

«εἰ δὲ κομπώσειν ἤθελες καὶ λάβειν καὶ πλανήσειν». Ὥστε αὕτη ἡ θεωρία δὲν ἔχει βάσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς πορισθέντα ἄλλα συμπεράσματα δὲν πείθουσιν.

Ὡς πρὸς τοὺς τύπους «γραφθῆτε» καὶ «ἰδῆτε» τοὺς ὁποίους μεταχειριζόμεθα ὡς προστακτικὰς ἀναγνωρίζω, ὅτι εἶναι ἐξεταζόμενοι ὡς πρὸς τὸ τυπικὸν καθαραὶ ὑποτακτικαί. Ἂς ἐξετάσωμεν λοιπὸν καὶ τὸ συντακτικὸν πρόβλημα, διὰ τί δὲν μεταχειριζόμεθα ἐπίσης τὸ δεύτερον πρ. τοῦ ἑνικοῦ προστακτικῶς; διὰ τί λέγομεν προστάσσοντες τὸ μὲν «σηκωθῆτε», τὸ δὲ «σηκωθῇς» οὕτως ἁπλῶς ποτέ, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τοῦ νά;

[Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρῆσιν τῆς ἁπλῆς ἀοριστικῆς ὑποτακτικῆς ἀντὶ τοῦ μέλλοντος, περὶ ἧς διέλαβεν ὁ Χατζιδάκης καὶ πρὶν ἐν τῷ Δελτίῳ, εἶμαι τῆς γνώμης, ὅτι αὕτη ἡ χρῆσις ἦτο πάντοτε μᾶλλον σποραδική. Τοὐλάχιστον τὰ ἐν τῇ γραμματείᾳ τῆς δημώδους ἁπαντῶντα παραδείγματα δὲν μᾶς δικαιοῦσι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τοιαύτη χρῆσις ἦτο ποτὲ γενική. Ὁ Χατζιδάκης ἐξηγεῖ Δελτ. 242 καὶ τὸ «ἀφῶ» ἐν τῇ πολυθρυλήτῳ ἐπιγραφῇ τοῦ «βασιλίσκου» Σιλκὼ C. J. III 486 ὡς ὑποτακτικὴν μετὰ μελλοντικῆς σημασίας. Ἀλλὰ ἡ συμπλοκὴ τῶν φράσεων δεικνύει, ὅτι πρόκειται περὶ ἐνεστῶτος «οἱ γὰρ φιλονεικοῦσι μετ' ἐμοῦ οὐκ ἀφῶ αὐτοὺς καθεσθῆναι». Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὑπῆρχε μεταγενέστερος ἐνεστὼς «ἀφῶ»= ἀφίημι, ὡς ἐννοεῖται πρὸ πάντων ἐκ τοῦ «ἀφεῖς», τὸ ὁποῖον ἐξέβωκεν ὁ Tischendorf, ἐν χωρίῳ τῆς ἀποκαλύψεως, (2, 20) ὅπου οὐδεὶς δύναται νὰ σκεφθῇ περὶ μέλλοντος, συμμαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ «ἐγὼ οὐκ ἀφῶ αὐτὴν μοιχᾶσαι, ἀλλὰ ζευγνύω ἀνδρί» ἀναφερόμενον ἐν τῇ «ὠφελίμῳ ἱστορίᾳ» παρὰ Mullach σελ. 38. Οὔτε τὸ «ἀνατιθῶ» εἶναι μελλοντικὴ ὑποτακτική, πρβλ. τὸν ἐνεστῶτα «τιθῶ» παρὰ τῷ Ποιμένι Ἑρμᾶ Ὅρ. β' σελ. 575 (Dressel)].

Πρὶν λήξω θὰ εἶναι καλὸν πρὸς ἀποφυγὴν παρεννοήσεων νὰ καταγράψω συντόμως τὰ κυριώτερα συμπεράσματα ἐκ τῶν δύο διατριβῶν μου:

1. Οἱ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ φερόμενοι τύποι εἰς -ειν (γράφειν, γράψειν, στείλειν, εἰπεῖν, μαθεῖν κτλ.) εἶναι ἀπαρέμφατοι καὶ τὸ ληκτικὸν αὐτῶν -ν εἶναι ἀρχικόν· ἐκ τούτων ἐγένοντο αἱ νεώτεραι εἰς -ει.

2. Ὁ τύπος «γ ρ α φ θ ῆ ν» ἐγένετο ἐκ τοῦ «γραφθῆναι» κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς ἄλλας εἰς -in ἀπαρεμφάτους.

3. Αἱ ἀπαρέμφατοι τῆς δημώδους εἰς -ει(ν), ὅσαι δὲν εἶναι τοῦ ἐνεστῶτος, εἶναι ἀοριστικαὶ καὶ οὐχὶ μελλοντικαί.

4. Αἱ ἀοριστικαὶ ἀπαρέμφατοι τῆς δημώδους εἰς ει(ν) ἄτονον ἐπλάσθησαν κατὰ τὰς ἐνεστωτικὰς εἰς -ει(ν) διὰ μέσου τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ ἀορίστου κατὰ τὴν ἰσότητα «θέλω νὰ γράφω : θέλω γράφειν=θέλω νὰ γράψω : θέλω γράψειν».

5. Αἱ ἐν τῇ δημώδει φερόμεναι ὑποτακτικαὶ «ἐλθῶ, εὑρῶ, ἰδῶ, εἰπῶ» ἐτονίσθησαν οὕτω κατὰ τὰς προστακτικὰς «ἐλθέ, εὑρέ, ἰδέ, εἰπέ».

6. Αἱ ἐν τῇ δημώδει φερόμεναι ἀπαρέμφατοι «ἐλθεῖν, εὑρεῖν, ἰδεῖν, εἰπεῖν», εἶναι ἀρχαῖοι τύποι διασωζόμενοι βοηθείᾳ τῶν ἐπὶ τῆς ληγούσης τονιζομένων ὑποτακτικῶν «ἐλθῶ, εὑρῶ, ἰδῶ, εἰπῶ».

7. Ἐν τῇ δημώδει ὑπάρχει ὡς πρὸς τὸν τόνον πλήρης συμφωνία μεταξὺ τῆς ὑποτακτικῆς καὶ τῆς ἀπαρεμφάτου κατὰ πάντας τοὺς χρόνους τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς ὡς «εὕρω καὶ εὕρειν» «εὑρῶ καὶ εὑρεῖν».

8. Ἀντὶ τοῦ ἀττικοῦ τονισμοῦ «λαβὲ» ἐπῆλθεν ὕστερον ὁ «λάβε».—Οἱ τύποι «ἰδὲ» καὶ «ἴδε» διαφέρουσι κατὰ τὴν σημασίαν.

9. Ἡ ἀπαρέμφατος «εἶσθαι» ἦτο ἀληθῶς δημώδης· σώζεται δὲ ἔν τισι διαλέκτοις.

10. α'. Ὁ τύπος «θέλω γράψειν» ἐμπεριέχει ἀπαρέμφατον ἀορίστου (πρβλ. 3 καὶ 4).

β' Ὁ τύπος «θέλω γράψειν» καὶ ὁ νεώτερος «θέλω γράψει» εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς σχηματισμὸς (πρβλ. 1).

γ' Ὁ νῦν μόνον γραφόμενος «θέλω γράψει» ἐλαλεῖτο πρὶν (π. χ. κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα) γενικῶς.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προσημειωθέντων κρίνω περὶ τῶν διαφόρων περιφραστικῶν τύπων τοῦ δημώδους μέλλοντος οὕτω πως:

Αἱ περιφράσεις προῦκυψαν ἐκ δύο τύπων ἐχόντων κατ' ἀρχὰς ἔτι καθαρῶς θελητικὴν σημασίαν·

α' ἐκ τοῦ θ έ λ ω γ ρ ά ψ ε ι ἐγένοντο διὰ μέσου τοῦ τρίτου προσώπου «θέλει γράψει» τὰ

θέλω γράψω—θέλ γράψω—θὲ γράψω.

β' ἐκ τοῦ θ έ λ ω ν ὰ γ ρ ά ψ ω ἐγένοντο διὰ μέσου τοῦ τρίτου προσώπου «θέλει νὰ γράψῃ» τὰ

θέλει νὰ γράψω—θέλ νὰ γράψω (θελὰ γράψω, θαλὰ γράψω)—θὲ νὰ γράψω (θανὰ γράψω)—θὰ γράψω.

Τὸ δὲ «θέλω γράψω» ἐγένετο διὰ μέσου τοῦ τρίτου προσώπου τοῦ πρώτου τύπου κατὰ τὴν ἰσότητα:

θέλει νὰ γράψει : θέλει γράψει=θέλω νὰ γράψω :θέλω γράψω.

Φθάσας εἰς τὸ τέλος τῆς διατριβῆς μου νομίζω καθῆκόν μου νὰ εἴπω ἓν «ἥμαρτον» καὶ ἓν «σύγγνωθι», διότι ἀπεκάλεσα τὴν ὑπὸ τοῦ φίλου Χατζιδάκη ὑποστηριζομένην θεωρίαν σχισματικήν. Καὶ ἐγὼ συμμερίζομαι τὸ σέβας τοῦ Χατζιδάκη πρὸς τοὺς σεβασμίους τῆς ἱερᾶς συνόδου πατέρας, παρατηρῶ δέ, ὅτι πᾶσα σχισματικὴ θεωρία, ἅμα κατορθώσῃ νὰ πείσῃ τὴν ἱερὰν σύνοδον, δὲν ὀνομάζεται πλέον σχισματική, ἀλλὰ ὀρθόδοξος. Πραγματικῶς οὐδὲν ποθῶ θερμότερον ἢ νὰ ἐπέλθῃ μεταξὺ ἡμῶν συνεννόησις εἰλικρινὴς καὶ ὠφέλιμος διὰ τὴν ἐπιστήμην τὴν ὠφεληθεῖσαν ἤδη σπουδαιότατα ὑπὸ τοῦ φίλου Χατζιδάκη ἐπιστήμονος ἀναγνωριζομένου, ἐὰν δὲν σφάλλωμαι, περισσότερον ἐν τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ ἢ ἐν Ἑλλάδι, μεθ' οὗ συζητῶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῇ βοηθείᾳ ὑπ' αὐτοῦ συνθήκῃ, ὅτι μεταξὺ ἡμῶν οὐδέποτε θὰ ἐμφιλοχωρήσῃ μικροπρεπὴς φιλαυτία, ἀλλὰ μόνον ἔρως περὶ τὴν ἔρευναν τῆς ἱερᾶς ἀληθείας. Τέλος δὲ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ σκανδαλίσω τὸν πλησίον μου, ἐὰν τυχὸν ἐγερμάνισά που κατὰ τὸν τρόπον τοῦ γράφειν ἢ ἐβαρβάρισα κατὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην, νὰ διορθώσῃ μὲν ὅσα κρίνῃ ἐσφαλμένα, νὰ κρίνῃ δὲ οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐπιεικῶς ἢ ὀρθῶς, ἐνθυμούμενος ὅτι ὁ γράψας ταῦτα, ὅσον καὶ ἂν ἀγαπᾷ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, πάλιν Ἕλλην δὲν εἶναι, οὔτε ἀρχαῖος οὔτε νέος.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1886.

Karl Foy.

ΙΔ'.

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΟΥ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ.

Φίλε Α. Παλαιολόγε,

Ἐπιστέλλω σοι πρὸς δημοσίευσιν συντόμους ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ μακροῦ διδασκαλικοῦ βίου ἑνὸς τῶν ἀρίστων δημοδιδασκάλων τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ καλλιτέρων χρόνων, ὅστις πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον, ἐχρημάτισε δὲ καὶ πρῶτος ἐμὸς διδάσκαλος. Τανῦν ζῇ μακρὰν τοῦ κόσμου παρηγκωνισμένος καὶ διὰ παντελοῦς λήθης ἀμειφθεὶς ὑπὸ ἀχαρίστου κοινωνίας. Εἶναι ἱκανῶς διδακτικαὶ αἱ ἀναμνήσεις αὗται, μαρτυροῦσαι καὶ τὴν ἀγνότητα καὶ τὸν ζῆλον τῶν παλαιῶν ἐκείνων διδασκάλων, οὓς νῦν τοσοῦτον εὐχερῶς καταφρονοῦσι νεώτεροί τινες ἐκ περιζώματος ἀσκοῦντες τὸν διδάσκαλον καὶ τὸν καθηγητήν.

Δέξαι τὰς φιλικάς μου προσρήσεις.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 18 νοεμβρίου 1886.

Α. Ω.

Πολλοὶ πολλάκις μοὶ εἶπον, ἄπειροι εἰσὶν οἱ συγγράφοντες, σὺ δὲ τί κάμνεις; ἀπήντησα τὸ τοῦ Θεοκρίτου «ὡς μὲν δύναμαι οὐ βούλομαι, ὡς δὲ βούλομαι οὐ δύναμαι»· αἱ ὀλίγισται γνώσεις ἃς ἔχω, δὲν μοὶ δίδουσι τὸ δικαίωμα τῆς συγγραφῆς. Ἔπειτα τί νὰ συγγράψῃ τις; ἱερὰς ἱστορίας; ἢ κατηχήσεις; ἀλλ' αὗται πλειότεραι τῶν ὑπαρχόντων σχολείων· γραμματικάς; ἑλληνικὰς ἱστορίας; γεωγραφίας; ἢ ἀριθμητικάς; ἀλλὰ καὶ αὗται πλειότεραι τῶν μαθητῶν· ὑπάρχουσι πολλοί, οἵτινες τολμῶσι τοῦτο, ἀλλ' οὗτοι ἔχοντες τὰ ἐπίγεια μέσα δύνανται νὰ ἐξοδεύωσι καὶ τὰ συγγραφόμενά των, ἐνῷ ἡμεῖς οὐχί. Ἀλλὰ οἰκτιρῶν ἕνεκα ἀδιαθεσίας καὶ ἀναπολῶν τὸ παρελθόν, θέλων δὲ ἐξ ἄλλου νὰ διασκεδάσω τὴν στενοχωρίαν

μου, ἤρχισα νὰ ῥίπτω ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς ἀναμνήσεις μου μετά τινων παρατηρήσεων.

Εἰσαχθεὶς εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Βασιλικὸν Διδασκαλεῖον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀειμνήστου Κοκκώνη, ἀκούσας τὰ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ μαθήματα καὶ ἐξετασθεὶς κατὰ τὸν τῆς Σχολῆς νόμον ἐξῆλθον, λαβὼν τότε πτυχίον, ὡς καὶ τὸν διορισμὸν διὰ τὴν νῆσον Νάξον. Ἕκαστος βεβαίως ἐννοεῖ, πόσην χαρὰν ᾐσθάνθην ἐν τῇ ἡλικίᾳ ἐκείνῃ τῶν 16 ἐτῶν, λαβὼν τὸ πτυχίον συνάμα δὲ καὶ τὸν ἀέρα τοῦ ὑψηλοῦ ἔργου ἀγνοῶν ὁλοσχερῶς τὸ μέγα τοῦ κόσμου βιβλίον. Ἐπιβὰς τοῦ πλοίου, ἵνα μεταβῶ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον μου, σύννους ἐν τῷ πλοίῳ ἐσκεπτόμην τὰ τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐφθάσαμεν, ἐξῆλθον τοῦ πλοίου εἰς τὴν πόλιν, ἥτις εἶχε τὰς οἰκίας πεπυκνωμένας τὴν μίαν ἐπὶ τῆς ἄλλης, καὶ τὰς ὁδοὺς στενάς, πληρέστατα συμφωνούσας μὲ τὴν μελαγχολίαν μου. Τὴν ἀκόλουθον μετέβην εἰς τὴν σχολὴν ἣν ἔμελλον νὰ διευθύνω, καὶ τὴν ἐπαύριον ἠρξάμην τῶν ἐργασιῶν μου, ἐπικαλεσθεὶς τὴν θείαν ἀρωγήν. Ἡ πληθὺς τῶν μαθητῶν μὲ κατεζάλισεν ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν τακτοποιήσας τοὺς μαθητάς, διευκόλυνα τὴν ἐργασίαν μου.

Ἕτερον δέ τι μ' εὐηρέστησεν ὡς εἰκὸς τὰ μέγιστα, ἡ φυσικὴ τῆς νήσου θέσις. Ἀναχωρῶν τις ἐκ τῆς πρωτευούσης πρὸς τὰ ἐνδότερα, βλέπει ἔνθεν μὲν τοὺς τερπνοὺς κήπους τῶν Ἐγγαρῶν, ἔνθεν δὲ τὴν τάξιν τὴν ὁποίαν ἔχουσιν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐν αὐτοῖς ὀπωροφόρων δένδρων καὶ ἀνθέων. Ἀδύνατον δὲ νὰ εἰσέλθῃ τις ἐντὸς καὶ νὰ μὴ φυλάττῃ ἀναμνήσεις εὑρισκόμενος ἐκτός. Ἄνω τῶν κήπων ἐπὶ λοφίσκου κεῖται ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου μονή, μονὴ ἀρχαιοτάτη, ἐν ᾗ διαιτῶνται καλογραῖαι, αἵτινες διὰ τῶν ἐργοχείρων των καὶ ἄλλων εἰσοδημάτων περιθάλπουσιν, ὡς μοὶ εἶπον φίλοι τινές, τοὺς ἀναξιοπαθοῦντας. Ἐπίσης παρατηρεῖ τις τὰ λειβάδια, καλλιεργημένα καλῶς, καὶ χωρία μεταξύ. Προχωρῶν τις περαιτέρω παρατηρεῖ ἔνθεν μὲν τοὺς κήπους τῶν Μελάνων, ἔνθεν δὲ τοὺς τῆς Ποταμιᾶς κάλλιστα περιποιημένους καὶ μοσχοβολοῦντας· ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτῶν ἐπὶ κρημνώδους λοφίσκου, ἐρείπια μικροῦ ὀχυρώματος κτισθέντος φαίνεται ἐπὶ τῶν Ἐνετῶν. Περαιτέρω βλέπει τις ἐλαιῶνα εἰς τὸν τῆς Τραγαίας δῆμον (κοινῶς Δρυγαλιᾶς), ἐκτεταμένην θάλασσαν ὁμοιάζοντα, καὶ τὰς οἰκίας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ

ἐλαιῶνος καλυπτομένας ὑπὸ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐλαιοδένδρων· ἄνω δὲ αὐτῶν τὰ δύο τῆς νήσου βουνά, τὸ τοῦ Διὸς (κοινῶς Ζία) καὶ τὸ τοῦ Παναρέως (κοινῶς φανάρι, ὡς σχηματίζον φαίνεται ἐπὶ κορυφῆς φανόν). Ἐπ' αὐτῶν δὲ βλέπει τις πλῆθος αἰγῶν βοσκομένων καὶ τοὺς ποιμένας φέροντας εἰσέτι ἔνδυμα ἐνετικόν, δηλ. ἐπὶ κεφαλῆς καλυμμα ἐκ μαύρου ἐρίου τὸ κρανίον μόνον καλύπτον, καὶ περισκελίδα ἐκ λευκοῦ ἐρίου, καὶ διάφορα χωρία εἰς τοὺς πρόποδας καὶ ἄνω αὐτῶν. Πρὸς τὸ πρανὲς δὲ τῶν δύο αὐτῶν βουνῶν κεῖται ὁ λιμὴν Ἀπόλλων, ὀνομασθεὶς οὕτω ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ ὁποῖον σώζεται, ἀλλὰ δυστυχῶς ἄνευ κεφαλῆς. Εἶτα δὲ καὶ δάσος, ἀφ' οὗ ξυλεύονται Θηραῖοι καὶ Ἀμόργιοι, καὶ μέρη τινὰ ἀρκούντως καλλιεργημένα. Τοιαύτη ἡ φυσικὴ τῆς νήσου θέσις.

Ὀλίγιστα μὲν εἰσάγονται εἰς αὐτήν, πλεῖστα δὲ ἐξάγονται σχετικῶς, οἷον ἔλαιον καλλίστης ποιότητος, τυρός, μυζίθρα, ξυνότυρα, τὰ πάντα ἄριστα. ἔτι δὲ καὶ κύτρα, πορτοκάλια, λειμόνια καὶ πολλαὶ ἄλλαι ὀπῶραι· πρὸς δὲ καὶ ἡ σμύρις, ἀξιόλογον διὰ τὸν τόπον εἰσόδημα. Ἀλλ' ἂν καὶ ἡ νῆσος εἶναι εὐφορωτάτη καὶ πλείστας ὅσας ὑλικὰς ὠφελείας ἔχει, οἱ κάτοικοι δὲν φαίνονται δυστυχῶς εὐποροῦντες, πρὸς δὲ ἂν καὶ εἰς τὸν τόπον ὑπάρχουσι σχολεῖα δὲν φαίνονται δυστυχῶς ἀρκούντως διανοητικῶς ἀνεπτυγμένοι· ὑστεροῦσι κατὰ τοῦτο τῶν λοιπῶν νήσων. Ἔχει δὲ ἡ Νάξος ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης τριάκοντα ὡς ἔγγιστα χωρία καὶ ὕδατα ἄφθονα.

Μετατεθεὶς μετά τινα ἔτη εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ἥτις ἀπέχει μόλις τρία μίλια ἀπὸ τῆς Νάξου, εἶδον ἐπίσης νῆσον εὔφορον, ἀλλ' οὐχὶ ὡς τὴν Νάξον. Οἱ ἁπλοῖ λέγουσιν «ὅ,τ' εἶν' ἡ Πάρος κ' ἡ Ἀξιά, δὲν εἶν' τὰ δώδεκα νησιά»· τοῦτο φυσικῶς ἀληθέστατον. Μικρὸς ὢν ἤκουον δωδεκάνησα καὶ ἐνόμιζον ὅτι εἶναι μόνον δώδεκα, ἀλλ' ἐξετάσας εὗρον ὅτι δούξ τις ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐλθών, ἐκυρίευσε τὴν Νάξον προσέλαβε δὲ καί τινας ἄλλας νήσους ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του καὶ τὰς ὠνόμασε Δουκανήσους καὶ οὐχὶ δωδεκανήσους· διότι εἶναι πολὺ πλειότεραι. Δὲν εἶναι ὡς προεῖπον ἡ Πάρος ὡς ἡ Νάξος, οὔτε τόσον μεγάλη, εἶναι ὅμως ἐπίσης καλλιεργημένη, οἱ δὲ κάτοικοί της ἀρκούντως ἀνεπτυγμένοι. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἔτι περισσότερον ἀνεπτύχθησαν διανοητικῶς, διότι καὶ γυμνασιάρχαι καὶ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ ἰατροὶ καὶ ἀξιωματικοὶ ἀνεφάνησαν ἐξ αὐτῆς. Διὰ τοῦτο δὲ εἶναι ἄξιοι ἐπαίνων οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Πάρου· δὲν ὑστεροῦσι δὲ σχετικῶς καὶ οἱ κάτοικοι τῶν λοιπῶν νήσων. Ἀδύνατον δὲ εἶναι παρατηρῶν τις καὶ τὴν ὑποδεεστέραν νῆσον, νὰ μὴ ἴδῃ νέους τινὰς ἀρκούντως ἀνεπτυγμένους καὶ ἱκανοὺς διὰ πᾶσαν ἐργασίαν, εἰ καὶ ἐξοδεύονται ὀλίγιστα. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐρχομένων καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ δὲ ἐν Ἑλλάδι διδάσκαλοι οὐδεμίαν δοκιμάζουσι δυσκολίαν μετατιθέμενοι ἕνεκα τοῦ ὁμοιομόρφου. Εἰς τὴν νῆσον Πάρον ὑπάρχουσι λατομεῖα μαρμάρου περίφημα κατὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ· ἔτι δὲ καὶ ἡ ἐκκλησία Ἑκατονταπυλιανὴ λεγομένη. Λέγουσι δὲ ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης ἦν ὁ αὐτὸς ὁ τῆς Ἁγίας Σοφίας· λέγουσιν ἐπίσης ὅτι ἐργαζόμενος ὁ ἀρχιτέκτων εἰς τὸ κωδωνοστάσιον μεθ' ἑνὸς εὐφυεστάτου εἰς τὴν τέχνην ἐργάτου, φθονήσας ἔσπρωξεν ἐκεῖνον ἵνα καταπέσῃ, ἀλλ' ὁ νέος ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του φαίνεται ἐκράτησε τὸν προϊστάμενόν του ἐκ τοῦ φορέματος καὶ οὕτω κατέπεσαν ἀμφότεροι καὶ ἐφονεύθησαν. Ἐχαράχθησαν δὲ οὗτοι εἰς τὴν βάσιν τῆς θύρας. Ἡ νῆσος, ὡς προεῖπον, εἶναι ἀρκετὰ εὔφορος, τὰ δὲ εἰσοδήματα αὐτῆς ἀρκοῦσιν ἵνα θρέψωσι τοὺς κατοίκους διὰ τὸ ὁποῖον καὶ δὲν ξενιτεύονται ὡς οἱ τῶν ἄλλων νήσων, ἐκτὸς ἐκείνων οἵτινες εἶναι προωρισμένοι διὰ θέσεις ὑψηλοτέρας. Ἓν μόνον ὑπῆρχε τὸ δυσάρεστον εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην, οἱ πυρετοί, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπιδημίαι διάφοροι· ἀλλ' οἱ Πάριοι καὶ τοῦτο τὸ κακὸν ἐξήλειψαν ἀκολούθως κλείσαντες τὴν πλησίον τῆς πρωτευούσης ἁλικήν, ἣν καὶ καλύψαντες διὰ διαφόρων ὑλῶν κατέστησαν τὸν ἄχαριν ἐκεῖνον τόπον, κήπους ἀξιολόγους. Ἔχει δὲ ἡ Πάρος ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης καὶ ἓξ ἔτι ἄλλα χωρία, τὴν Νάουσαν, τὰς Λεύκας, τὸν Κόσταν, τὴν Τσιπίδαν, τὰ Μάρμαρα καὶ τὸν Λαγουλᾶν.

Ἐκ Πάρου μετέβην εἰς Ἀθήνας· ἐκεῖ δὲ μαθὼν ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Σταυροδρομίου ζητοῦσι διδάσκαλον διὰ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου Βάμβα, καὶ ἐρωτηθεὶς ἂν δέχομαι τὴν θέσιν, συνήνεσα καὶ συμφωνήσας ἀνεχώρησα κατευθυνόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐλθὼν ἐνταῦθα μεγάλως ἐθαύμασα τὸ φιλότιμον καὶ φιλόμουσον τῶν ἀνδρῶν τῶν προϊσταμένων εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ Σταυροδρομίου, εἰ καὶ τῶν πλείστων ἀγραμμάτων, διότι ἓν μόνον ἐθήρευον, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς νεολαίας, παρορῶντες πᾶν ἄλλο. Μὲ ἠρώτησαν δὲ ἐν πρώτοις ἐὰν εἶχον πτυχίον ἢ ἀπο-

δείξεις τῆς διδασκαλίας μου, διότι αἱ ἐρωτήσεις ἂς συνήθως ἀπέτειναν πρὸς τοὺς προσληφθησομένους διδασκάλους ἦσαν τοιαῦται· καὶ εἶχον δίκαιον, διότι τὰ πτυχία κατ' ἐμὲ εἶναι μαρτύρια τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἀξίας ἐκείνων οἵτινες τὰ λαμβάνουσιν. Εἰς τὴν συνείδησίν των δὲ βασιζόμενοι, οὐδένα ἤκουον, ἔριδες, μικροφιλοτιμίαι καὶ τὰ τούτων παραπλήσια, ἦσαν ὅλως ἄγνωστα εἰς τοὺς ἀθώους ἐκείνους ἄνδρας, ἔλεγον δὲ κατ' ἐμαυτόν, ἂν οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔχουσι τόσον ζῆλον, ἄμοιροι ὄντες παιδείας, πόσον φιλότιμα θέλουσιν εἶσθαι τὰ τούτων τέκνα, ἂν ἐκπαιδευθῶσι καὶ ἀνατραφῶσι κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν ζῆλον τῶν γονέων αὐτῶν; Ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ ἐκτὸς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, πέντε ἢ ἓξ ἑλληνικὰ σχολεῖα ὑπῆρχον, καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ νὰ ὑπάρχωσι πλειότερα, οἷον τὸ τῶν Ταταούλων, τοῦ Νεοχωρίου, τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, τοῦ Διπλοκιονίου, τὸ τοῦ Φαναρίου, τοῦ Μοχλίου καὶ τῶν Ὑψωμαθείων· τοῦ τελευταίου μαθηταὶ λόγου ἄξιοι εἰσὶν ὁ ἐν Ὑψωμαθείοις διδάσκων Ἰωσὴφ Ξενιάδης καὶ ὁ ἐν τῇ Ἱερατικῇ Σχολῇ διδάσκων Βασίλειος Φωτιάδης· τὰ δὲ δημοτικὰ ἦσαν μᾶλλον γραμματοδιδασκαλεῖα· πρῶτος δὲ εἰσαγαγὼν τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον ἦμην ἐγὼ κατὰ τὸ 1840. Εἶτα δὲ ἦλθον καὶ ἄλλοι συνάδελφοι, εἴχομεν δὲ τότε εἰς τὰς μεγαλειτέρας τάξεις καὶ τὸ συνδιδακτικόν, ἀκολούθως ἐπολλαπλασιάσθησαν οὐ μόνον τὰ δημοτικὰ ἀλλὰ καὶ τὰ ἑλληνικά. Εἰς τὰ ἑλληνικὰ τότε ὑπῆρχεν εἷς καὶ μόνος διδάσκαλος, σπανίως δὲ καὶ βοηθός, εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ εἷς καὶ μόνος, ἂν καὶ τότε τὰ δημοτικὰ σχολεῖα εἶχον διπλασίους μαθητάς, καθότι τότε δὲν ὑπῆρχον παρθεναγωγεῖα, συνεδιδάσκοντο δὲ ἀμφότερα τὰ φύλα· κολακεύομαι δὲ νὰ εἴπω, ὅτι πλειοτέρα πρόοδος ἐγίνετο τότε ἢ σήμερον, ἂν καὶ τὰ ἐξοδευόμενα ἦσαν ἐλάχιστα ὡς πρὸς τὰ σήμερον, καὶ πλειοτέρα τάξις καὶ πειθαρχία ἢ σήμερον· δύναται δὲ ὁ βουλόμενος, ἀναπολῶν τὰ τότε, νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μου. Ἀφοῦ δὲ κατέβη ἐξ οὐρανοῦ τὸ νέον σύστημα (διότι ἐγὼ νέον σύστημα δὲν γνωρίζω), εἶναι τὸ παλαιὸν συνδιδακτικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐφηρμόζετο ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τοῦ προσωπικοῦ· καθότι καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐνταῦθα δὲν δύνανται νὰ διατηρῶσιν ἅπασαι ἐξ ἴσου αἱ κοινότητες τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὸ σύστημα τοῦτο προσωπικόν· δὲν διατείνομαι ὅτι εἷς διδάσκαλος δύναται νὰ ἐργασθῇ ὅσον οἱ τρεῖς ἢ οἱ τέσσαρες, ἀλλ'

ἆρά γε ἔχομεν ἄφθονα τὰ μέσα καὶ μάλιστα ἐν ταῖς δειναῖς ταύταις περιστάσεσι; ζητοῦμεν νὰ ἔχωμεν πάντα κατὰ τὴν ἰδέαν μας, ἀλλ' ἡμεῖς βλέπομεν ὀφθαλμοφανῶς ὅτι εἰς τὰ πλεῖστα τῶν σχολείων μας, καὶ ἂν εἴπω καὶ εἰς ὅλα δὲν ἀπατῶμαι, γίνεται κατ' ἔτος ὑποβιβασμὸς τοῦ μισθοῦ ὅπερ ἀποθαρρύνει τοὺς διδάσκοντας· πρῶτον ζητοῦμεν πολλὰ καὶ ὕστερον κινδυνεύομεν νὰ μὴ ἤμεθα εἰς θέσιν νὰ διατηρήσωμεν καὶ τὰ ὀλίγα. Εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἀντὶ νὰ προσπαθῶσι ν' αὐξάνωσι τὸ προσωπικὸν, ὅπου μάλιστα αἱ κοινότητες εἶναι ἀδύνατοι, νὰ προσπαθῶσι νὰ βοηθῶσι τοὺς ἀπόρους μαθητὰς ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται νὰ καταφεύγωσιν οὗτοι εἰς ξένα σχολεῖα, τὸ ὁποῖον οὐ μόνον ζημίαν ἀλλὰ καὶ μῶμον προξενεῖ εἰς ἡμᾶς. Ἄλλο χειρότερον κακὸν εἶναι ἡ συνεχὴς τῶν βιβλίων ἀλλαγή· πολλοὶ εἰ καὶ στερούμενοι, ἑκόντες ἀέκοντες ἀγοράζωσι βιβλία, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνάγκη ν' ἀλλαγῶσι· ποῦ νὰ εὕρωσιν οἱ δυστυχεῖς οὗτοι τὰ χρήματα πρὸς ἀγορὰν νέων; Ἄλλο τι ἔτι χειρότερον, πᾶσα σχολὴ ἔχει ἴδια βιβλία, ὥστε μαθητής τις ἀπερχόμενος μιᾶς σχολῆς καὶ μεταβαίνων εἰς ἄλλην ἀναγκάζεται ν' ἀκολουθήσῃ τὰ βιβλία ἐκείνης, ἐξ οὗ οὐ μικρὰ προκύπτει βλάβη. Εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν οἱ ἁρμόδιοι ἐμερίμνων περὶ τούτων ὡς δεῖ, ὥστε οὐ μόνον τὰ αὐτὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁμοιόμορφον τῆς διδασκαλίας νὰ καταστῶσι γενικὰ εἰς ἁπάσας τὰς σχολάς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ καιροὺς δύνανται νὰ ἀναφαίνωνται μεθοδικώτερα διδακτικὰ βιβλία. Ἀλλὰ ἡ ἀλλαγὴ αὐτῶν πρέπει νὰ μὴ γίνηται συχνὰ πυκνὰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ἐγκρίσεως τῶν ἁρμοδίων, γνωστοῦ μάλιστα ὄντος ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν εἶναι ἄποροι. Ἤκουσα πολλάκις ἐντὸς βιβλιοπωλείων γονεῖς δυσανασχετοῦντας διὰ τὴν συχνὴν ἀλλαγὴν τῶν βιβλίων. Ἐδίδαξα εἰς πολλὰ μέρη καὶ ἐκ μακρᾶς πείρας γινώσκω μετὰ πόσης δυσχερείας οἱ ἄποροι μάλιστα γονεῖς κατορθοῦσι νὰ ἐξοικονομῶσι τὰ πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των μέσα.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐγὼ ὡς ἡ πεῖρα μὲ ἐδίδαξεν· εὔχομαι δὲ ἕτεροι κρείττονες ἐμοῦ, ἀφορμὴν ἐντεῦθεν λαμβάνοντες, νὰ μελετήσωσι σπουδαιότερον τὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἡμῶν ζήτημα καὶ ὑποδείξωσι τὰ πρὸς πραγματικὴν βελτίωσιν μέσα.

P.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

Εὐχαρίστως δημοσιεύοντες τὰς ἀναμνήσεις ταύτας ἀρχαίου δημοδιδασκάλου, ἂς μαθητὴς αὐτοῦ, ἡμῖν δὲ φίλος σεβαστὸς ἐπὶ τούτῳ ἀπέστειλεν, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὅσα οὗτος παρατηρεῖ, ὀρθὰ καὶ ἀμφισβητήσεως ἀνεπίδεκτα ἐν τῷ συνόλῳ, ἐνέχουσι ὑπερβολήν τινα ἐν μέρει.

Ὀρθὰ καὶ ἀναντίρρητα ὅσα λέγει περὶ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, διότι τὸ σημερινὸν διδακτικὸν σύστημα, τὸ ὑπό τινων ὡς νέον βαπτισθὲν καὶ ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς τοιοῦτο πιστευθέν, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ παλαιὸν συνδιδακτικὸν σύστημα. Ἀναντίρρητα ὅσα παρατηρεῖ περὶ διδακτικῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐντεῦθεν πηγαζόντων κακῶν. Ἀλλ' εἶναι ἄδικος ἡ γενικὴ κατὰ τῆς προόδου τῶν σημερινῶν δημοτικῶν σχολείων καταδίκη. Ὑπάρχουσι βεβαίως πολλὰ τὰ νοσηρὰ καὶ ἐλαττωματικὰ ἐν τῇ δημοτικῇ ἐκπαιδεύσει καὶ οὐκ ὀλίγα σχολεῖα ἐν ἀξιοδακρίτῳ διατελοῦσι καταστάσει, εἴτε ἕνεκα ἐλείψεως μέσων, εἴτε ἕνεκα ἀσυμφωνίας καὶ ἀδελτηρίας καὶ τῆς παρομαρτούσης ἐλεεινότητος τῶν διδασκάλων. Ἀλλὰ ἐκ μερικῶν παραδειγμάτων δὲν δικαιούμεθα νὰ συνάγωμεν γενικὸν κανόνα περὶ τῆς καθόλου ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως. Ὁ λόγος δὲν εἶναι ἐνταῦθα περὶ τῆς γυμνασιακῆς ἐκπαιδεύσεως, ἥτις ἔπρεπε νὰ ἔχῃ σήμερον ἄλλην βάσιν, συμφώνως πρὸς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ κατάστασις τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπαισθητῶς ἐβελτιώθη· οὔτε εἶναι δίκαιον νὰ συγκρίνωμεν ταύτην πρὸς τὴν πρὸ πεντηκονταετίας καὶ ἑξηκονταετίας ἐποχήν, πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀοιδίμου Κοκκώνη καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἐποχήν, ἣν ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ τ' ἀνωτέρω γράφων ἀρχαῖος δημοδιδάσκαλος. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἄλλαι ἦσαν τότε αἱ περιστάσεις, ἄλλαι αἱ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι, ἄλλα τὰ μέσα τῆς ἐκπαιδεύσεως. Σήμερον καὶ διδασκαλεῖα καλῶς κατηρτισμένα ἔχομεν καὶ δημοτικὰ σχολεῖα οὐχὶ ἀνάξια τοῦ ὀνόματος. Ἕνια δὲ τούτων δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὑπόδειγμα τῆς μορφῆς, ἣν δέον νὰ λάβωσι τὰ τῆς κατωτέρας παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως σχολεῖα τῶν ἀρρένων· τοιοῦτον ἐξαιρέτως, ἀληθὲς πρότυπον, ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ὑπάρχει ἡ ἐν Γαλατᾷ σχολὴ, τῶν ἀρρένων, ἥτις ἑπτὰ νῦν ἔχουσα τάξεις καὶ ἓξ διδασκάλους, παρέχει μὲν πλήρη τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν προγυμνασιακὴν ἐκπαίδευσιν, στοιχειοῦσα δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ διδασκομένους καὶ εἰς τὴν τουρκικὴν καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, ἐφοδιάζει καὶ δι' ἐμπορικῶν πρακτικῶν γνώσεων, οἷα ἡ λογιστικὴ καὶ ἡ διτλογραφία. Θὰ ἦτο δὲ ἡ ἐν τῇ δημοτικῇ ἐκπαιδεύσει πρόοδος πολλῷ ὑπερτέρα, εἰ οἱ σημερινοὶ διδάσκαλοι ἐνεπνέοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐκείνης ἱερᾶς αὐταπαρνήσεως, ὑφ' ἧς καὶ οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι διδάσκαλοι, οἵτινες οὐχὶ ἐπάγγελμα βιοποριστικόν, ἀλλ' ἱερὰν ἠγοῦντο ἀποστολὴν τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου, οἱ διδάσκαλοι, λέγομεν, ἐκεῖνοι, οἷς καὶ ὁ ἡμέτερος ἀρχαῖος καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων παρηγκωνισμένος δημοδιδάσκαλος ἀνήκει· εἰ ὑπῆρχεν ἑνότης ἐν τῷ συστήματι τῶν προγραμμάτων καὶ σύστημα ἐν τοῖς διδακτικοῖς βιβλίοις, ἵνα μὴ συχνὰ πυκνὰ καὶ νέον ξεφυτρόνει διδακτικὸν βιβλίον ὑπὸ τοῦ τυχόντος συρραπτόμενον καὶ ἐκδιδόμενον.

Τῇ ἀληθείᾳ τὸ κακὸν τοῦτο εἶναι ἀφόρητον καὶ πρέπει νὰ ἀνακοπῇ ὁ δρόμος τῆς τοιαύτης καταχρήσεως, ἣν προάγει καθαρὰ κερδοσκοπία καὶ ἥκιστα ἠθικὸς συνεταιρισμὸς διδασκάλων καὶ ἐκδοτῶν.

ΙΕ'.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΚΩΔΗΞ

ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΣ.

Χειρόγραφον τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἐπὶ χάρτου μὲν εἰς φύλλον γεγραμμένον, ἀποτεθησαυρισμένον δ' ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς τῶν Ἰβήρων σώζει ἐν τέλει τὰς σημειώσεις, ἃς ὧδε δημοσιεύω μόνον ἐπὶ σκοπῷ 'να δειχθῇ ὅτι βυζαντιναὶ οἰκογένειαι, ἐκ τῶν ἐπωνύμων γνωριζόμεναι, κατῴκουν τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Μεσημβρίαν, ζῶσαν τηροῦσαι τὴν πάτριον εὐσέβειαν. Ἄγνωστος ὁ τὸν κώδηκα τοῦτον

γράψας, περιέχοντα συλλογὴν κανόνων καὶ κανονικῶν ἀποκρίσεων, κτήτωρ δ' αὐτοῦ σημειοῦται Δημήτριος Πρωτοκανονάρχος καὶ ὑπονοῶ ὅτι μεσημβρινός τις λόγιος ἔγραψε τὰς σημειώσεις περὶ ἀφιερωμάτων γενομένων εἰς τὴν μητρόπολιν Μεσημβρίας, ἀμαθὴς δέ τις μετ' ἐκεῖνον συνεπλήρωσε δῆθεν τὸ ἔργον τοῦ πρώτου.

Ἀλλὰ λόγιος τῶν χρόνων ἐκείνων, βυζάντιος πιθανῶς ἢ τραπεζούντιος, διέσωσεν ἐν τέλει τοῦ κώδηκος χρονικά τινα σημειώματα, ἅτινα κρίνω καλὸν 'να δημοσιεύσω σήμερον, ἐν τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, παραλείπων τὰ σιωπῇ ἐξ ἀνάγκης παραπεμπόμενα· ἐκ τῶν σημειωμάτων τούτων φαίνεται ὅτι ὁ γράψας ταῦτα ἦλθεν ἐκ Βενετίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, διέμενεν ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, μετέβη εἰς τὴν Φλωρεντίαν, συγκροτουμένης τῆς αὐτόθι ψευδοσυνόδου καὶ ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πάλιν. Αἱ σημειώσεις εἰσιν αὗται, τηρῶ δ' αὐτὰς ὡς ἔχουσι, προστιθεὶς μόνον τὴν ἀπὸ Χριστοῦ χρονολογίαν:

,ϛϡΓ' (1395) ἦλθον ἀπὸ τῆς Βενετίας· μηνὶ ἀπριλίου ιζ' ἐγένετο καὶ ἡ μάχη ἡ μεγάλη.

,ϛϡΚϛ' (1418) ἰνδικτιῶνος ια', ἐκοιμήθη ὁ ἡγούμενος τοῦ Στουδίου κύριος Ἰγνάτιος ἱερομόναχος, μηνὶ δεκεμβρίῳ κδ'.

,ϛϡΛΑ' (1423) ἐγένετο μητροπολίτης ὁ Τραπεζοῦντος, μηνὶ νοεμβρίῳ ιγ', ἰνδικτιῶνος α'.

,ϛϡΛΕ' (1427) ἰνδικτιῶνος ε', ἦλθεν δέσποινα ἡ κερὰ Μαρία ἀπὲ τὴν Τραπεζοῦντα, μηνὶ αὐγούστῳ λ'.

,ϛϡΜϛ' (1438) ἰνδικτιῶνος α', ἤλθομεν εἰς τὴν Βενετίαν μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ κὺρ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Πατριάρχου κὺρ Ἰωσὴφ εἰς τὴν σύνοδον, μηνὶ φεβρουαρίῳ η', ἡμέρᾳ σαββάτῳ τοῦ ἀσώτου. Μηνὶ μαρτίῳ η', ἤλθομεν εἰς τὴν Φεράραν, εἰς τὸν πάπαν κὺρ Εὐγένιον.

,ϛϡΜΖ' (1439) ἰνδικτιῶνος β', μηνὶ ἰουνίῳ ι', ἡμέρᾳ τετάρτῃ, ἀπεβίω ὁ πατριάρχης Ἰωσὴφ εἰς τὴν Φλωρεντίαν.

τῷ αὐτῷ ἔτει, μηνὶ ἰουλίῳ στ', ἡμέρᾳ δευτέρᾳ ἑνώθην ἡ Ἐκκλησία ἐντὸς τσῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Φλορεντίας.

τῷ αὐτῷ μηνὶ κ', ἐξήλθομεν ἐκ τῆς Φλορεντίας καὶ ἤλθωμεν εἰς τὴν Βενετίαν τῇ κζ'.

,ϛϡΜΗ' (1440) ἤλθομεν ἀπὸ τὴν Φραγγίαν εἰς τὴν Πόλιν μηνὶ ἰανουαρίῳ λα', ἰνδικτιῶνος γ', ἡμέρᾳ κυριακῇ τῆς ἀποκρέου.

τῷ αὐτῷ μηνὶ μαΐῳ ε', ἰνδικτιῶνος γ', ἐγένετον πατριάρχης ὁ κὺρ Μητροφάνης, καὶ ἐλειτούργησε τῆς κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ ἐμνημόνευσαν καὶ τὸν πάπαν Εὐγένιον.

Αἱ σημειώσεις αὗται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δωρησαμένων τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα κτήματα τῆς μητροπόλεως Μεσημβρίας κείσθωσαν εἰς μνημόσυνον εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς εἰς χρῆσιν παντὸς φιλίστορος. Κείσθω δὲ καὶ περὶ Χριστοφόρου Μεσημβρίας ἡ σημείωσις ὅτι παρητήσατο τὸν θρόνον τοῦτον κατὰ μαΐον τοῦ 1607, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς τοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων Νομικῆς συναγωγῆς.

Τὴν σημείωσίν μου ταύτην λαβὲ καὶ δημοσίευσον, φίλε Παλαιολόγε, ἐν τῷ «Ἡμερολογίῳ τῆς Ἀνατολῆς» οἷόν τι τερπνῆς πανδαισίας νωγάλιον, οὗ καλλίτερον ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν ἔχω. Οὐδὲ δύναμαι νὰ προσκομίσω, θλιβερῶν κατὰ τὸν βίον συναντημάτων ἕνεκα. Ὑπισχνοῦμαι βέλτιον εἰς τὸ κατόπιν ἔτος.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ μαΐον τοῦ 1886.

Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

τῶν ἀφιερωθέντων ἐν ταύτῃ τῇ Θεοφρουρήτῳ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΣ

τά τε εὑρεθέντα ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πρώην κυρίου ΙΓΝΑΤΙΟΥ ἀρχιερέως καὶ ὅσα συνάζονται ταυῦν ἀρχερατεύοντος κυρίου ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ· καὶ ἐγράφησαν παρόντων τῶν τιμιωτάτων κληρικῶν τῆς μητροπόλεως.

---

† Ἐν ἔτει ,ΖΡΒ', μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, Ἰνδικτιῶνος Ζ', ἀπὸ δὲ Χριστοῦ γεννήσεως ΑΦΥΔ', ἦλθε νέος ἀρχιερεὺς τῆς αὐτῆς μητροπόλεως ὁ πανιερώτατος κύριος Χριστοφόρος· καὶ εὑρέθησαν Εὐαγγέλια τέσσαρα· τὰ δύο ἐγκοσμημένα, καὶ ἐν βεβραΐῳ ἔχων διαφόρους ἱστορίας· ὅπερ ἀφιερώθη παρὰ τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος κυρίου Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ· καὶ ἓν στάμπινον. †

† Δυσκοπότηρον, ἀστερίσκος, δύσκος μέγας, καὶ θυμιατὸν ἀργυρᾶ.

† Φαιλόνια δύο· τὸ ἓν χρυσοκόκκινον καὶ τὸ ἕτερον πολυσταύριον, καὶ τὰ ἔκαμεν ὁ αὐτὸς σακ...

† Στιχάρια τέσσαρα, δύο ἀρχιερατικὰ κουτουνία καὶ δύο διακονικά, ἓν χρυσοκόκκινον καὶ ἓν κουτουνή.

† Δύο ἐπιγονάτια παλαιὰ, καὶ ἁγία ζώνη· ἐπιμάνικα· ἐπιτραχίλιον μαγκανιστά· καὶ ὠμοφόριον παλαιὸν μαγκανιστόν· † Δύο ἐπιτραχήλια καθημερούσια.

† Βημόθυρον χρυσόν· † Δύο στιχάρια ἀναγνωστικά· † Τακτικὸν τοῦ ἀρχιερέως τυλικτάρι· βεβράϊνον.

† Ποδίες τοῦ Εὐαγγελίου δύο· † Τετρευάγγελον μὲ πραξαπόστολον βαμπακία· † Ἕτερος πραξαπόστολος.

† Χαλία δύο. † Τὰ δώδεκα μηναία· καὶ ἓν βιβλίον ἔχων προφητείαις.

† Ἓν βιβλίον ἔχων εὐχὰς καὶ τὸν ἀκάθιστον ὕμνον· † Καὶ Εὐαγγέλιον ἐξηγητὸν Κυριακοδρόμιον.

† Μεταφραστὰς δύο· Ὀκτώβριος καὶ Νοέμβριος. † Ἓν πανηγυρικὸν ἔχων διαφόρους λόγους.

† Πεντηκοστάρια δύο· † Ἓν συναξάριον παλαιὸν ἐξαμηναῖον.

† ΤΑ ΑΜΠΕΛΙΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ.

Ἓν κομάτι πλησίον εἰς τὸν Κολοκυνθά· ἄλλο πλησίον εἰς τὴν χώραν τῆς Μποτίτζενας· ἄλλο τοῦ Λαγομάτι· παλαιὰ καὶ τὰ ἄφηκαν.

† Εἰς τοῦ Ραυδᾶ τὸ χωρίον, ἓν κομάτι πλησίον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος· διὰ τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ὁ ἀρχιερεὺς κύριος Χριστοφόρος τὸν μάρον ὁποῦ τὸ καλλιέργησεν ἄσπρα ἀφ'. καὶ ἕτερα ἄσπρα φ'. ὁποῦ ἔκαμαν χαντάκη ὁλόγυρα.

† Καὶ ἓν κομάτη τοῦ Τζαλτζῆ καὶ τὸ ἄφῆκαν.

† Μισολάγινα γ' καὶ τὰ ἔκαμαν καινούργια· καὶ ἕτερον ὁποῦ ἀφῆκεν ὁ Τρανὸς ὁ τζαγκάρης. καὶ ἕνας ἀναμισιάρης *.

* χωρῶν ἓν καὶ ἥμισυ τοῦ ἐν χρήσει ἐκεῖ μέτρου.

† ΤΑ ΟΣΑ ΣΚΕΥΗ ΑΦΙΕΡΩΘΗΣΑΝ

ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου

Τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΣ

Κυριου ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ.

† Ἀφιέρωσεν ὁ εὐγενέστατος ἄρχων κὺρ Μανουὴλ ὁ Γλιανὸς ἓν τρικέριον ἀργυροῦν· ἀσπρῶν ϛ', καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται καὶ παῤῥησίᾳ.

† Ἀφιέρωσεν ὁ μακαρίτης ἄρχων κὺρ Δημήτριος ὁ Χρυσολουρᾶς πατερίτζα ἀργυρὴ, ἀσπρῶν ,γσ', καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται καὶ παῤῥησίᾳ.

† Ἀφιέρωσεν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ εὐγενέστατος ἄρχων αὐθέντης Ἰωάννης ὁ Χρυσολουρᾶς τὸν σταυρὸν τὸ γλυπτὸν, καὶ ἔδωκε τὰς ἐξόδους καὶ τὸν ἀσήμωσε· ἕως ἄσπρα ϛ... καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται καὶ παῤῥησίᾳ. [καὶ ἕνα στηχάρι μποχασί· καὶ φελόνι ἓν ταραγὶ μετάξι· καὶ ἕνα Εὐαγγέλιον δεβράϊνο] (*).

† Ἀφιέρωσεν ἡ κυράτζα Καλοῦδα ἀρχόντησα τοῦ μακαρίτου κὺρ Θεοδώρου τοῦ Καππάδοκα τὰ ῥεπίδια τὰ ἀργυρὰ ἀσπρῶν ,ζ... διὰ τὴν ψυχὴν τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Σμαράγδας, ὁποῦ ἔθαψεν εἰς τὴν μητρόπολιν, καὶ ἐγράφησαν εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύονται καὶ παῤῥησίᾳ.

† Ἄφηκεν καὶ ὁ ἄνωθεν κὺρ Θεόδωρος ὁ Καππάδοκας εἰς τὸν θάνατόν του ἄσπρα ,ε... καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται καὶ παῤῥησίᾳ.

† Ἄφηκεν ὁ μακαρίτης κὺρ Θεοδωρίτζης ὁ Καραβοκύρις ἄσπρα ϛ' καὶ ἐθάπτει εἰς τὸν ἄρτικα καὶ ἐπροσήλωσεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ κυρὰ Θεοδώρα ἓν καντήλιον ἀργυροῦν εἰς τὴν Παναγίαν ἀσπρῶν ϛ' ,καὶ κάμνη καὶ τὸ ὠμόφορον ἀσπρῶν ,ε... καὶ ἐγράφησαν εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύονται καὶ παῤῥησίᾳ.

† Ἐπροσήλωσεν ὁ κὺρ Μανουὴλ ὁ ψάλτης ἓν στιχάριον πράσινον καμοχὰ ἄσπρα ,δ... καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται καὶ παῤῥησίᾳ.

(*) Προσθήκη ἀμαθοῦς χειρὸς καὶ ὀλίγῳ μεταγενεστέρας.

† Ἐπροσήλωσεν ὁ κύρ Γεωργίτζης καραβοκύρις ὁ Ὀρφανὸς ἓν καντήλη ἀργυροῦν εἰς τὴν σταύρωσιν ἄσπρα ᾳφ... καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται καὶ παῤῥησίᾳ.

† Ἐμετάθεσεν τὰ κεραμήδια τῆς μητροπόλεως ὁ κὺρ Γεωργίτζης ὁ σούμπασης καὶ ἐξοδίασε ἄσπρα ᾳ.. καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται καὶ παῤῥησίᾳ.

† Ἐπροσήλωσεν ἡ γερόντησα ἡ Καππαδοκίνα Καλοῦδα τὸ ἀμπάρη καὶ μνημονεύεται.

† Ἔδωκεν ὁ Τρανὸς ὁ τζαγκάρης ξυλῆ καὶ ἀσβέστη καὶ ἄλλη ὕλη ἀσπρῶν ,ε... εἰς τὰ κελία καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται καὶ παῤῥησίᾳ.

† Ἔδωκεν ὁ Δῆμος ὁ Σιδεροπούγκης εἰς τὸν θάνατόν του ἄσπρα ᾳ... καὶ μνημονεύεται.

† Ἄφηκεν ἡ κυράτζα Μαρούλα τοῦ Ρωμανοῦ ἓν ὑπογονάτιον, καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται παρρησίᾳ.

† Ἔδωκεν ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος ὁ Πάγκαλος ἄσπρα ᾳ΄ καὶ ἐγράφει εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται, τὰ ὁποῖα τὰ ἐδώκαμεν εἰς τὸ στιχάρι καὶ τὰ ἕτερα ἄσπρα χίλια τὰ ἔδωκαν οἱ χριστιανοί.

† Στρῶμα ἕνα καὶ πάπλωμα ἕνα καὶ δύο προσκέφαλα ἔδωκεν ἡ Εἰρήνη, νὰ μνημονεύεται αὐτὴ καὶ ὁ ἄνδρας της.

† Ἔκαμεν ὁ εὐγενέστατος ἄρχων κυρίτζη Κωνστάκης ὁ Γλιανὸς τὸ ντεβάνιον εἰς τὰ κελία τὸ ἔξω, καὶ ἐξοδίασεν ἄσπρα ,Γ΄... καὶ ἐγράφη εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ μνημονεύεται καὶ παρρησίᾳ.

† Ἐξοδίασεν καὶ ὁ πανιερώτατος ἡμῶν δεσπότης κύριος Χριστοφόρος εἰς τὰ κελία ἄσπρα χιλιάδες δέκα, ἄνευ τὰς πέντε χιλιάδας τοῦ τζαγκάρη· τὰ ὁποῖα ἐκτίστησαν ἐν ἔτει ,ΖΡΕ΄ (δηλ. 1597).

† Ἐξοδίασεν ὁ αὐτὸς εἰς τὸ τζαρδάκη καὶ εἰς τὸ ἀμπάρη καὶ εἰς τὴν ἀνακαίνησιν τῶν κελίων τῶν κάτω ἄσπρα ,δ΄...

† Καὶ εἰς τοὺς δύο σάκκους ἄσπρα χ΄.. καὶ εἰς τὴν πατερίτζα τὴν καθημερούσιον ἄσπρα χ΄

† Καὶ εἰς τὰ κάγγελα τῆς ἁγίας τραπέζου καὶ εἰς τὴν ἁγίαν λόγχην ἄσπρα σ΄...

† Καὶ εἰς τὰ βουτζία καὶ εἰς τοὺς κάδους ἄσπρα ,β΄..

† Καὶ εἰς τὸ κελὴ τῆς καλογραίας ἄσπρα ᾳφ΄..

† Καὶ εἰς τὸ κανδήλη τοῦ ἁγίου Εὔπλου τὸ ἀργυροῦν ἄσπρα ᾳ΄..

† Καὶ εἰς τὸ ἀμπέλη τοῦ Ραυδᾶ, ἔδωκε τὸν μάρον ὁποῦ τὸ καλλιέργησεν ἄσπρα ᾳφ΄.. καὶ εἰς τὸ σίκωμα τοῦ χαντακίου ὁλόγυρα ἄσπρα ,φ΄..

† Ἕνα στιχάρι πανίτικο καὶ ἕνα φελώνι μεταξίτικο· καὶ ἐγράφησαν δύο ὀνόματα εἰς τὴν πρόθεσιν Κεράτζα καὶ Σοφία· καὶ Θωμαῒ τοῦ Σακελαρίου ἡ θεία τὰ ἔδωκεν εἰς τὴν μητρόπολιν νὰ μνημονέβουται ἧς τὴν ἁγίαν πρόσεσι καὶ ἡ τρῖς.

† Ἔδωσε καὶ ὁ Γεώργις τοῦ τζαγκάρι ἄσπρα φ΄ καὶ ἐγράψαμε τὸν Θεόδωρο τὸν ἀδελφό του εἰς τὴν πρόθεσι· καὶ ταδώκαμε εἰς τοῦ Ρ αὐδὰ τὸ ἀμπέλι· τὸν Μανόλη τοῦ μητροπολίτου (*).

ΤΑ ΑΦΙΕΡΩΣΕΝ Ο ΜΑΚΑΡΙΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΣ ΚΥΡ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΕΛΑΒΑΜΕΝ ΑΥΤΑ ΕΚ ΧΕΙΡΟΣ ΚΥΡΙΤΖΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ.

† Δυσκοπώτυρον ἕνα μισῶ ἀσίμη μισῶ πάφιλοσ.

† Πετραχίλια τέσσαρα. † ὑπογονάτια δύο. † πιμάνικα ζηγὲς δύο. † στιχάρια πανίτικα παλαιὰ δύο. † φελόνη πανίτικο ἕνα. † ἀμνὸς μικρός. † καλίματα ἐνέα· ἡ δύο μαγκανιστῆ. † εὐαγγέλιον στάμπα ἕνα. † πανηγυρικὸν μικρὸν ἕνα. † ταχτικὸν μὲ μαῦρον κατηφὲ ἕνα. † ζώνην μία (**).

(*) αἱ δύο τελευταῖαι αὗται σημειώσεις ἐγράφησαν χειρὶ μικρὸν μεταγενεστ.

(**) μεταγενεστέρα χεὶρ καὶ δὴ ἀμαθεστάτη ὑπεσημείωσε καὶ ταῦτα.

ΙΣΤ'.

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΥΠΟ ΦΥΛΛΟΝ ΒΙΒΛΙΟΥ.

ΔΙΗΓΗΜΑ

[Ἐκ τῶν τοῦ Louis Depret.]

I

Καθ' ὃν χρόνον ὑπέστην τὴν φρικτὴν δοκιμασίαν τοῦ νὰ ἴδω θνήσκοντα τὸν πατέρα μου, νέος ἔτι, ἀλλ' ἐξηντλημένος ὡς ἐκ τῶν ἀγωνιῶν τῆς βιοποριστικῆς πάλης, ἐγνώριζον ἔκπαλαι ὅτι ἡ ἐκκαθάρισις τῶν ἐργασιῶν τοῦ πατρός μου οὐδὲν θ' ἀπέφερε περίσσευμα, μ' ὅλον ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη κατέτασσεν ἡμᾶς μεταξὺ τῶν ὀλβίων ἀνθρώπων καὶ μεθ' ὅλην τὴν εὐάρεστον καὶ μεστὴν ἐλπίδων καὶ ὑποσχέσεων ὄψιν εὐρυτάτου ἐργοστασίου, ἐν ᾧ περὶ τοὺς διακοσίους εἰργάζοντο ἐργάται. Ἐθεώρουν μάλιστα ἐμαυτὸν πολὺ εὐτυχῆ ἐὰν διὰ τοῦ προϊόντος τῆς ἐκποιήσεως τοῦ ἐργοστασίου καὶ τῶν μηχανῶν ὅλων καθιστάμην ἱκανὸς νὰ καλύψω ἁπάσας τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ λίαν σεβαστοῦ ἀλλ' ἄμα καὶ ἀτυχεστάτου οἴκου Δελαννοῦ-Ροζὲ καὶ Σας, οὗ τελευταῖον μέλος ἐπιζῶν ὑπῆρξεν ὁ πατήρ μου.

Ἰδοὺ τίνι τρόπῳ, θνήσκων, μὲ ἀπεχαιρέτισε:

«Σοὶ κληροδοτῶ μόνον φιλοπονίαν. Ἡ τύχη δέν μοι ἐπέτρεψε νὰ σοὶ ἀφήσω ἄλλην κληρονομίαν, ἀλλ' αὐτὴ εἶνε καλλίστη, διότι εἶνε πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ. Εὐτυχῶς, δὲν ἀγαπᾷς τὴν πολυτέλειαν. Ἡ ἀγάπη σου πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰ βιβλία, ἣν ἄλλοτε κατέκρινα, μοὶ ἐμπνέει σήμερον τὰς ἀρίστας τῶν ἐλπίδων, διότι αὐτὴ θὰ σὲ σώσῃ, καθισταμένη ὁ μόνος σου πλοῦτος... Καὶ τώρα, ταλαίπωρόν μου τέκνον, συγχώρησόν μοι ἐὰν σοὶ ὁμολογῶ ὅτι μὲ εὐχαρίστησιν ἀπέρχομαι νὰ κοιμηθῶ τὸν ὕστατον ὕπνον πλησίον τῆς μητρός σου καὶ τῶν θείων σου. Ἐπ' ἀληθείας, ὁ πατήρ σου εἶνε πολὺ κεκμηκώς· ὀφείλει νὰ ἡσυχάσῃ πλέον...

Καὶ μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις ἀπέπτη ἡ ἐσχάτη του πνοή. Ἐγὼ

ἤμην ἔξαλλος ἐκ τῆς θλίψεώς μου· ἐνόμιζον τὸ λογικόν μου ἐκφεύγον· ἔκλαιον καὶ ὠλοφυρόμην ἀκαταπαύστως, ὁτὲ μὲν μόνος ἐν τῷ κοιτῶνί μου, ὁτὲ δὲ παραπορευόμενος τὸν ποταμὸν, παρὰ τὸν ὁποῖον ὁ πατήρ μου ἐποίει ἄλλοτε τὸν καθημερινὸν αὐτοῦ περίπατον, ὁτὲ δὲ καὶ ἐνώπιον τῶν ξένων, ἐν μέσῳ ἔτι τῶν νομίμων διατυπώσεων καὶ τῶν λογιστικῶν πράξεων. Φίλος τις παλαιὸς, νομομαθής, μ' ἐβοήθησεν ἵνα ἐξέλθω τοῦ λαβυρίνθου ἐκείνου, περατωθείσης δὲ τῆς ἐπιπόνου ἡμῶν ἐργασίας εἴδομεν ὅτι, μετὰ τὴν ἐξόφλησιν πάντων τῶν πατρικῶν χρεῶν, μοὶ ἀπέμενον ἔπιπλά τινα συνήθη (μὴ ἔχοντα ἄλλως τε ἑτέραν ἀξίαν πλὴν τῆς τῶν ἀναμνήσεων), δεκάδες τινὲς φιαλῶν οἴνου παλαιοῦ, καὶ τὸ ἀσήμαντον εἰσόδημα σμικροτάτης ἐπαύλεως, ἱεροῦ λειψάνου τῆς οἰκογενειακῆς περιουσίας.

Τὸ κτῆμα τοῦτο ἠγόρασε πάλαι ποτὲ ὁ πατήρ μου χάριν τῆς ἀδελφῆς μου Παυλίνης, κόρης ἀσθενεστάτης κράσεως, ἥτις δυστυχῶς ἀπεβίωσεν ἑπταετὴς τὴν ἡλικίαν ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ κτήματι. Μετ' οὐ πολὺ ἐπέρρωτο ν' ἀκολουθήσῃ αὐτὴν καὶ ἡ μήτηρ μου.

Δὲν ἐγήρασα, ἀφ' οὗ εἶμαι μόλις τριακοντούτης· νομίζω ὅμως, ἀναπολῶν ὅλα ταῦτα τὰ πράγματα, ὅτι παρῆλθον αἰῶνες ὁλόκληροι ἀφ' ὅτου ἡ μήτηρ μου, ἡ Παυλίνα καὶ ἐγὼ ἐκοιμώμεθα, ἐξυπνῶμεν ἐν τῇ ἐπαύλει ἐκείνῃ, τὴν ὁποίαν ἐπ' οὐδεμιᾷ τιμῇ δὲν θ' ἀπεφάσιζον νὰ πωλήσω, ἀλλ' εἰς ἣν δὲν τολμῶ πλέον νὰ εἰσέλθω.

Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἐκτεθέντι σμικρῷ καταλόγῳ ἐλησμόνησα νὰ ἀναφέρω τὴν βιβλιοθήκην, συνισταμένην ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξ εἰδικῶν συγγραμμάτων, ξένων πρὸς τὴν γραμματολογίαν, ἐξαιρέσει λαμπρᾶς πλήρους ἐκδόσεως τοῦ Βολταίρου, τεθειμένης ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ θέσει τῆς βιβλιοθήκης.

Ἡ θέσις αὕτη τοῦ Βολταίρου, τὸ ἐνθυμοῦμαι κάλλιστα, ὡρίσθη ὁπότε εἶχον ἀκόμη δεκαπέντε ἐτῶν ἡλικίαν. Ἀλλ' ἡ προφύλαξις ἦν περιττή· δὲν ἐσκεπτόμην τότε τὸν Βολταῖρον, ἀλλ' ἀνῆκον ὅλος εἰς τὴν πλειάδα τῶν Hugo, τῶν Musset, τῶν Dumas.

Μέχρις ὅτου διακανονισθῶσιν ὁριστικῶς τὰ πράγματα τοῦ ἡμετέρου οἴκου καὶ δυνηθῶ νὰ ἐπανακάμψω εἰς Παρισίους, διηρχόμην ὅσας διέθετον ἀνέσεως ὥρας ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ. Μιᾷ δ' ἑσπέρᾳ, ἐκκονίζων τοὺς βολταιρικοὺς τόμους, εὗρον χαρτοφυλάκιον μαῦρον, δερμάτινον, ὅπερ οὐδέποτε ἐγνώρισα ὡς ἀνῆκον εἰς τὸν πατέρα μου. Ἐν τῷ χαρ-

τοφυλακίῳ λοιπὸν τούτῳ, — παρεκτὸς φύλλων τινῶν, ἐν οἷς ἡ πατρικὴ χεὶρ εἶχεν ἐγγεγραμμένας διαφόρους οἰκογενειακὰς χρονολογίας, οἷον τοῦ γάμου τῶν γονέων μου, τῆς γεννήσεως τῆς Παυλίνης καὶ ἐμοῦ, εἶτα δὲ τῶν ἀποθανόντων, προεξάρχοντος θείου μού τινος, ὃν ὑπεργράπων, — εὗρον ἐπιστολὴν ἐπιμελῶς ἐπτυγμένην καὶ ἐσφραγισμένην κατὰ τὸν πρὸ εἰκοσιπενταετίας συρμόν, καθ' ἣν ὀηλονότι ἐποχὴν δὲν ἦτο πολὺ διαδεδομένη ἡ τῶν φακέλλων ἢ περικαλυμμάτων χρῆσις. Ἰδοὺ τί ἐμπεριεῖχεν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, φέρουσα ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ πατρός μου καὶ διατηρηθεῖσα μετὰ πολυσημάντων προφυλάξεων, προερχομένη δὲ ἐξ ἀπωτάτου τόπου.

Ἐν Ἀλγερίῳ, τῇ 21 ὀκτωβρίου, 1837.

Φίλτατέ μοι Φρειδερῖκε,

Μετὰ ζωηροτάτης χαρᾶς ἔμαθον τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ σου, γενομένην τῇ 9 ἱσταμένου μηνὸς, εὐχαριστῶ δὲ θερμῶς ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ σου ὅπως μοι μεταδώσῃς τὴν εἴδησιν. Μετὰ συγκινήσεως βλέπω ὅτι πρὸς ἐμὲ τὸν κατεστραμμένον καὶ τεταλαιπωρημένον, ἴσως δὲ καὶ ἔνοχον, ἐξακολουθεῖς νὰ φέρησαι ὡς πρὸς ἰσχυρὸν καὶ πλούσιον, ὡσεὶ ὅλαι σου αἱ ἐλπίδες ἐπ' ἐμοῦ καὶ μόνου ἐστηρίζοντο, ἐν ᾧ σὺ ἀπ' ἐναντίας εἶσαι ὁ σώσας με ἐκ τοῦ βαράθρου τῆς ἀπωλείας. Τὸ πρᾶγμα εἶνε ἐκ τῶν σπανιωτάτων, δὲν τολμῶ δὲ νὰ προσθέσω ὅτι σὲ τιμᾷ, διὰ νὰ μή σε παροργίσω. Ἔχεις τὴν καλωσύνην νὰ ἐκφράζῃς καὶ θλῖψιν ἐπὶ τῷ ὅτι δὲν ἠδυνήθην νὰ γίνω ἀνάδοχος τοῦ νεογεννήτου υἱοῦ σου· γνώρισον ὅτι ἡ περικοπή σου αὕτη ἀνεβίβασε δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου... Ἆχ! πόσον ἀγαπῶ ἤδη τὸ παιδίον τοῦτο! ἀλλὰ τὸ ἐννοεῖς βέβαια χωρὶς νὰ τὸ εἴπω.

Ἆ! ἐλησμόνησα! Μοὶ ἀπαγορεύεις νὰ σοὶ πέμψω ἀπόδειξιν παραλαβῆς τῶν δεκακισχιλίων φράγκων τὰ ὁποῖα προχείρως μοι ἐδάνεισας ὅπως με σώσῃς ἐκ τῆς φρικώδους μου καταστροφῆς. Ἀλλὰ δὲν δικαιοῦσαι πλέον νὰ μοὶ τὸ ἀπαγορεύῃς, καὶ ἔχω καθῆκον νὰ σοὶ παρακούσω. Ἰδοὺ λοιπὸν ἐν τάξει ἡ ἀπόδειξις παραλαβῆς δεκακισχιλίων φράγκων δανεισθέντων μοι ὑπὸ σοῦ, Φρειδερίκου Δελαννόυ, τῇ 22 σεπτεμβρίου 1837, καὶ ἐξοφλητέων ὁπόταν εὐδοκήσῃ ἡ Θεία Πρόνοια νὰ σὲ μιμηθῇ, ἀγαπητέ μοι Φρειδερῖκε, τουτέστι νὰ μὲ εὐνοήσῃ καὶ μ' εὐσπλαγχνισθῇ.

Διατελῶ ὁ ἐσαεὶ πιστὸς φίλος σου

ΙΩΑΝΝΗΣ, ΚΟΜΗΣ ΔΕ-ΒΙΛΛΕΡΒΟΥΑ.

II

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μ' ἔρριψεν εἰς βαθὺν ρεμβασμόν. Ἀπὸ ἐκπλήξεως εἰς ἔκπληξιν μεταπίπτων, μυρίας ἐσχημάτιζον ἐν τῷ νῷ ἀντιφατικὰς ὑποθέσεις.

Καὶ πρῶτον, ἀπέτεινα πρὸς ἐμαυτὸν τὴν ἐρώτησιν: πῶς ὁ πατήρ μου, βλαστὸς ἀσήμου οἴκου, ἔκδοτος εἰς ἐργατικὸν καὶ τὰ μάλα ἐπίπονον βίον, ἠξιώθη ἐνδείξεων οὕτωσὶ θερμῆς καὶ εἰλικρινοῦς στοργῆς ἐκ μέρους ἀνδρὸς φέροντος τὸ σημαντικὸν ὄνομα τοῦ κόμητος δε-Βιλλερβουᾶ. Τὸ πρᾶγμα ἦν ἁπλοῦν· ὁ κ. Δελαννόυ, ὁ πατήρ μου, ἀποφοιτήσας τοῦ λυκείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ πολυτεχνείου, ἐκεῖ δὲ βεβαίως συνῆψε τὰς πολυτίμους ταύτας σχέσεις, ἃς βραδύτερον καθωράϊσε τὸ αἴσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης.

Τίς ποτε εἶνε ἱκανὸς νὰ εἴπῃ τί θετικὸν καὶ πρακτικὸν ἀναμίγνυται εἰς τοὺς ἰδανικωτέρους ὑπολογισμούς μας;

Συνέλαβον τὴν ἰδέαν ὅτι ἤμην κάτοχος τῆς ὁμολογίας ἑνὸς χρέους, καὶ κάτοχος μάλιστα νομιμώτατος ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας, διότι, ἐὰν καὶ ἐλάχιστον ποσὸν ἐδίδετό ποτε ἀπέναντι τοῦ λογαριασμοῦ, ὁ πατήρ μου, ἄνθρωπος τακτικώτατος εἰς ὅλα, θὰ κατέλειπε βεβαίως σημείωσίν τινα. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι προέκειτο περὶ φιλικῆς ἐκδουλεύσεως καὶ οὐχὶ περὶ πράξεως ἐμπορικῆς, καὶ μάλιστα πρὸς στιγμὴν ἐξεπλάγην ὅτι ὁ πατήρ μου διετήρησε τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο. Τὴν φορὰν ὅμως ταύτην, ἀνέλαβε νὰ μοὶ δώσῃ τὴν ἀπόκρισιν ἡ ἐπιστολή. Μικρὸν κατὰ μικρόν, ὁ ἄφρων χάρτης κατέστη δι' ἐμὲ εὐγλωττότατος καὶ κατέδειξέ μοι ἕνα πρὸς ἕνα πάντας τοὺς ἀποκρύφους λόγους τοὺς ἀναγκάσαντας τὸν πατέρα μου νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐπιστολὴν μετὰ τοσούτου θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ.

Ἐξ ἅπαντος ὁ πατήρ μου μετὰ τὴν 21 ὀκτωβρίου 1837 οὐδεμίαν πλέον ἔλαβεν εἴδησιν περὶ τοῦ κ. δε-Βιλλερβουᾶ, οὗ τὸ ὄνομα οὐδέποτε ἐπρόφερεν ἐνώπιόν μου· ἑπομένως διὰ τρόπου πλαγίου, σιωπηλοῦ, μοὶ ἐκληροδότει τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ἀναγνωρίσω φίλον ἀγαπητὸν, ἐὰν ἔζη καὶ ἐάν ποτε κατὰ τύχην συνήντων αὐτόν.

Καρδίας χρυσῆς ὄνειρον ἀπατηλόν! Ἐκ τοῦ σαφοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ὕφους τοῦ κ. δε-Βιλλερβουᾶ συνεπέραινα κατ' ἀνάγκην ὅτι ὁ εὐπατρίδης οὗτος ἀπέθανεν· ἄλλως, δὲν ἐξηγεῖτο διατί δὲν ἤλθέ ποτε νὰ ἴδῃ τὸν πατέρα μου, ἢ τοὐλάχιστον δὲν τῷ ἔγραψεν ἐπιστολάς τινας.

Ζοφερὸν καὶ μέλαν παρελθὸν μοὶ ἐζωγράφει ἡ ἀνακαλυφθεῖσα ἐπιστολή· ὡς πρὸς τὰ δεκακισχίλια φράγκα, βεβαίως ἡ χρηματικὴ αὕτη συνδρομὴ ἦν ἐκ τῶν κρισίμων ἐκείνων ἐπεισοδίων ἐν σπουδαιο-

τάταις περιστάσεσι, καθ' ἃς ἡ ζωὴ καὶ ἴσως ἡ τιμὴ ἀνθρώπου τινὸς εὑρηνται ἐν κινδύνῳ.

Ὅλα ταῦτα ἦσαν πράγματι πλάνη τῆς φαντασίας μου, εἰς ἣν ἔδιδον πτέρυγας τὸ ἄγνωστον καὶ τὸ μυστηριῶδες. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἦν τὸ αὐτὸ ὡς ἐὰν ἔπλαττον σχέδια πλούτου καὶ τύχης ἐπὶ τῆς ἀποδόσεως τῶν δεκακισχιλίων φράγκων ἅμα τῇ πρώτῃ συναντήσει μου μετὰ τοῦ κ. δε-Βιλλερβουᾶ.

Καὶ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ τοῦ κ. δε-Βιλλερβουᾶ ἐνέβαλέ με εἰς ἀφθόνους σκέψεις. Εἰς οὐδένα τῶν ἐντοπίων ἐφαίνετο γνωστόν, καὶ οὐδεὶς ἑπομένως, μεθ' ὅλας τὰς ἐρεύνας μου, ἠδυνήθη νὰ μοὶ δώσῃ ἐλαχίστην πληροφορίαν. Ἐπὶ μίαν ἢ δύο ἑβδομάδας διετέλουν ὅλος ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μερίμνης καὶ τῶν ἀναζητήσεών μου· ὅτε καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ, μοὶ ἔφερεν ὁ ὑπηρέτης μου τὸ δεῖπνον ἐν τῷ πανερήμῳ ἑστιατορίῳ, μόνος ἐν τῇ τραπέζῃ, μὲ καρδίαν ἐκχειλίζουσαν ἐκ τῆς θλίψεως,—διότι οὐδὲν πενθιμώτερον τῆς μοναξίας ἐν τῷ γεύματι, ἐκτὸς ἐὰν βιάζεταί τις ὑπὸ ἐργασίας ἢ ὑπὸ εὐαρέστου συνεντεύξεως,—ἔλεγον ἐν ἐμαυτῷ μὲ δακρυβρέκτους ὀφθαλμούς: «Διατί νὰ μὴ σ' ἔχω πλησίον μου, ταλαίπωρε φίλε τοῦ περιλημένου μου πατρός! Ἐὰν ἡ καρδία σου εἶνε εἰσέτι ἀλγοῦσα, ἀλλὰ πάντοτε εὐγνώμων καὶ γενναία ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σου, ἐλθέ, θὰ ῥιφθῶ εἰς τὸν τράχηλόν σου, καὶ μὲ ἄφατον χαρὰν θὰ ἴδῃς τότε ὅτι, ἐὰν ὁ Φρειδερῖκος φεῦ! ἀπέθανε διὰ παντὸς δι' ἐμέ, ἀνέζησεν ὅμως διὰ σέ! »

Εὔλογος, ἀλλ' ἀλγεινὴ παραφορὰ ὑπερβολικῆς εὐαισθησίας, εἰς ἣν μόλις ἔφερον ἀντιπερισπασμόν τινα αἱ καθημεριναὶ μέριμναι καὶ συζητήσεις περὶ ὑποθέσεων, οἱ συμβολαιογράφοι, οἱ νομομαθεῖς, τὸ ληξιαρχεῖον, τὸ ἐργοστάσιον καὶ τὰ λοιπά. Μετ' οὐ πολὺ, ἀπηλλαγμένος πάσης ἄλλης φροντίδος, κατώρθωσα νὰ ἐπαναλάμψω εἰς Παρισίους· πρὶν ἢ ἀναχωρήσω ὅμως, ἐπεσκεψάμην ἀρχαίους τινὰς οἰκογενειακοὺς φίλους, ἀποπειραθεὶς ὑστάτην ἀπόπειραν ὅπως μάθω τι περὶ τοῦ κ. δε-Βιλλερβουᾶ· ἀλλ' οὐδεὶς τῶν συγχρόνων τῆς τε νεότητος καὶ τῆς ὡρίμου ἡλικίας τοῦ πατρός μου ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ τί ἐζήτουν.

III

Κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις διαμονήν μου, αἱ ἀσχολίαι καὶ τὸ ῥεῦμα τοῦ χρόνου ὀλίγον κατ' ὀλίγον μ' ἀπεμάκρυναν τῆς περὶ Βιλλερβουᾶ μερίμνης. Μόλις εἶχον τὸν καιρὸν νὰ δίδω καθ' ἑκάστην ἓν δάκρυ εἰς μνήμην τοῦ πατρός μου. Ἡ ὀδύνη μου, ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῇ, ἐφαίνετο ἐπιτεινομένη καὶ ἐκινδύνευσε μάλιστα νὰ λάβῃ τοιαύτην δυσάρεστον τροπὴν, ὥστε εἰδοποιήθην ἀπὸ μέρους ἐπιστήμονος ἰατροῦ, ἐξετάσαντός με ἐν ἀγνοίᾳ μου, ὅτι κάκιστα ἐποίουν περιοριζόμενος εἰς μονήρη βίον, καὶ ὅτι, ἐὰν ἤθελον νὰ σωθῶ τῆς ἐπαπειλούσης με καταστροφῆς, ὤφειλον νὰ παραδοθῶ εἰς βίον ὅλως ἐξωτερικὸν καὶ θορυβώδη, νὰ ἐπανίδω τοὺς φίλους μου, νὰ διασκεδάσω. Ἀπήντησα δὸς ὑπόσχεσιν ὅτι «θὰ σκεφθῶ».

Δὲν ἔπρεπε νὰ διστάσω. Ἄλλως τε, ἡ θέσις μου ὑπὸ λογικὴν ἔποψιν, αἱ τῆς πείρας συμβουλαὶ, τὸ ἄγριον τῆς ἐρημίας, τὸ ἐλαττωματικὸν τῆς ἐνδιαιτήσεως, ἡ ὁσημέραι αὔξουσα φρίκη τοῦ βίου τῶν ξενοδοχείων, τὸ θέαμα πολλῶν συνομηλίκων μου ἐντρυφώντων εἰς τὰς ἡδύτητας τοῦ συζυγικοῦ βίου, αἱ ζωηραὶ ἀναμνήσεις μυρίων ὅσων περιπετειῶν τῆς νεανικῆς μου ἡλικίας... πρὸ πάντων δὲ, λεπτόν τι καὶ βαθὺ αἴσθημα καταλαβὸν ἀρτίως τὴν καρδίαν μου... πάντα ταῦτα μὲ ἔφερον πρὸς τὸν γάμον.

Διὰ νὰ καταλήξω εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο, βεβαίως ἠκολούθησα μακρὰν ὁδόν. Περιουσίαν πλέον δὲν εἶχον. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ θέσις μου ὡς ἀρχισυντάκτου τῆς ἐφημερίδος *** καὶ τὰ μέχρι τοῦδε εἰσοδήματα ἐκ τῆς ἐργασίας μου μοὶ ἐπέτρεπον νὰ προσλάβω σύντροφόν τινα τοῦ βίου μου μετρίων κλίσεων. Κατ' εὐτυχίαν, δὲν ἤμην ἠναγκασμένος νὰ προσπατταλευθῶ εἰς τοιαύτας ταπεινὰς σκέψεις. Ἤλπιζον... ἐπίστευον... ἠγάπων... καὶ ἠγάπων γυναῖκα ὡραίαν τήν τε καρδίαν καὶ τὴν μορφήν.

Ἡ κόρη αὕτη, ἣν ἐγνώριζον ὑπὸ τὸ ὄνομα Ματθίλθη Φερνανδὲς, εἶχεν ἐκθέσει σπουδαίας τοπογραφίας ἐν τῇ τελευταίᾳ καλλιτεχνικῇ ἐκθέσει, εἶδον δὲ αὐτὴν τὸ πρῶτον παρὰ τῷ φίλῳ μου ἰχνογράφῳ Λ***, εἰς οὗ τὴν σύζυγον ἔδιδεν ἡ Ματθίλδη μαθήματα ζωγραφικῆς.

Κυριακήν τινα, ἐν ᾧ ἐγευμάτιζον παρὰ τῷ φίλῳ μου Λ***, οὗτος μοὶ εἶπεν αἴφνης:

«Ἀπόψε νὰ καλλιώπισθῇς μὲ τρόπον κἄπως ἐξαιρετικὸν καὶ νὰ ἔλθῃς... θὰ ἦνε καὶ πολλαὶ κυρίαι. Δὲν θὰ κάμωμεν μουσικὴν, ἀλλὰ μὴ φοβῆσαι νὰ στενοχωρηθῇς· ἐννοῶ ὅμως νὰ ἦσαι ὡς ἔνεστι ἐράσμιος. Ποῦ νὰ σοὶ τὰ λέγω;... Αἴ, ἔλα, ἠσύχασε· θὰ σ' ἐξηγηθῶ... πρόκειται διὰ μίαν ἀναγνώστριάν σου, δηλαδὴ ἀναγνώστριαν τῆς ἐφημερίδος σου, νέαν εὐαίσθητον καὶ καθὼς πρέπει, ἥτις ὠχρίασε καὶ ἠρυθρίασε συγχρόνως ἅμ' ἀκούσασα ὅτι σε γνωρίζομεν, καὶ ὅτι μάλιστα ἔχεις τὴν καλωσύνην νὰ συγγευματίζῃς μεθ' ἡμῶν. Πιστεύεις ὅτι ὑπερηφανεύθην καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐγὼ, ἁπλοῦς ἰχνογράφος; Τί ἀφέλειαν ἔχουσι φαντασίαι τινές! ὑποθέτουν ἥρωα μυθιστορήματος τὸν κατασκευαστὴν μυθιστορημάτων!... Συγχώρησόν με διότι ἐπρόφερα λόγους, τοὺς ὁποίους φέρει εἰς τὰ χείλη μου ἡ ἀδημονία μου ὅταν βλέπω τὰ γράμματα ἐπισκιάζοντα τὰς τέχνας τῆς ζωγραφικῆς... Λοιπὸν, εἶσαι εἰδοποιημένος τώρα· θὰ ἔλθῃς ὅπως σε εἶπα;»

Ἀπεδέχθην ἀμέσως τὴν πρόσκλησιν τοῦ φίλου μου, οὗ ἀπεχωρίσθην μετὰ θερμὴν καὶ ἐκφραστικὴν χειραψίαν. Ὅτε ἐπανῆλθον, ὁ φίλος μου ἦν ἀπών· εὗρον δὲ μόνην τὴν σύζυγον αὐτοῦ, γυναῖκα εὐειδεστάτην καὶ ἐρασμίαν, καθημένην παρὰ τὴν ἑστίαν ἐν τῷ τερπνῷ ἑστιατορίῳ, ὅπου παρετέθειτο τράπεζα μετὰ πέντε παροψίδων.

«Καὶ ὁ Γεώργιος; δὲν εἶν' ἐδῶ, κυρία;

— Μὴ ἀνησυχεῖτε· θὰ ἔλθῃ ὀγρήγορα. Εἶδα ὅτι ὁ καιρὸς ἐσκυθρώπασε κἄπως, καὶ φοβουμένη μὴ μᾶς τὰ χαλάσῃ, ἔστειλα τὸν Γεώργιον νὰ φέρῃ μὲ ὄχημα δύο κυρίας, τὰς ὁποίας περιμένομεν εἰς τὸ δεῖπνον, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία, χωρὶς νὰ σᾶς εἶδέ ποτε, σᾶς γνωρίζει ὡς ἐκ τῶν ἔργων σας.»

Ἐὰν οὐδέποτε ἔλαβέ τις εἰς χεῖρας τὸν κάλαμον, δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ βεβαίως πόσον εὐπρόσδεκτοι εἶνε αἱ τοιούτου εἴδους συστάσεις ἢ παρουσιάσεις, καὶ πῶς ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ τις μόνον τὴν φήμην τοῦ νὰ μᾶς θαυμάζῃ, διὰ νὰ προηγῆται αὐτοῦ τὸ ἄρωμα πασῶν τῶν ἀγαθῶν ἰδιοτήτων καὶ ἀρετῶν. Καὶ ἂν ἔτι πρόκειται περὶ ἀνοήτου τινὸς, ἢ περὶ δυσειδοῦς τινος πλάσματος, τὸ ἄγνωστον τὸ θαυμάζον ἡμᾶς καθίσταται εἰς τὰ βλέμματά μας ὂν ἱερὸν καὶ ἕλκει τὴν ἡμετέραν περιεργίαν· ἀλλ' ὅταν σοι λέγῃ τις ὅτι τὸν θαυμασμὸν τοῦτον αἰσθάνεται καλλιτέχνις πεφημισμένη, νέα καὶ περικαλλὴς, ἡ περιεργία σου μετατρέπεται ἀμέσως εἰς ἐρωτικὴν ἀνυπομονησίαν.

Ὁ Γεώργιος εἰσῆλθε μετ' ὀλίγον, χειραγωγῶν γυναῖκα ὑψηλὴν καὶ ἰσχνὴν, ἡλικίας ὡς ἔγγιστα πεντήκοντα ἐτῶν, ὄπισθεν δὲ αὐτῶν, ἀκριβῶς εἰς καιρὸν ὥστε νὰ μοὶ ἀφαιρεθῇ πᾶσα ἰδέα ἀπάτης, ἐπεφάνη νεᾶνις ἔχουσα βοστρυχωτὴν μέλαιναν κόμην καὶ ὀφθαλμοὺς ἐν οἷς ἔλαμπε πνεῦμα καὶ ἀγαθότης. Τὸ καταθέλξαν με δὲν ἦτο τὸ ῥαδινὸν ἀνάστημα τῆς κόρης, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ζωὴ ἡ φαινομένη ὅτι ἐνέπνεεν αὐτὴν ὁλόκληρον, ἡ εἰλικρίνεια τοῦ ἤθους, ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ χαρὰ ἡ ἐζωγραφημένη ἐπὶ τῶν ὡραίων αὐτῆς χαρακτήρων. Δὲν ἐννοῶ διὰ τῆς περιγραφῆς ταύτης ὅτι τὸ πρόσωπον τῆς Ματθίλδης ἐφαιδρύνετο πάντοτε διὰ τοῦ γέλωτος· ἦτο φιλομειδὴς, ἀλλὰ καὶ σοβαρά· ἐπὶ πᾶσι δὲ, ἦτο γενναιόψυχος, μετὰ καρτερίας πολλῆς βλέπουσα ἀντιπαρερχομένας τὰς μεγίστας τῶν δυστυχιῶν, ὡς ὁ καλὸς στρατιώτης μεταχειρίζεται τοὺς παρερχομένους πυροβολισμοὺς ἢ τὰς μελλούσας μάχας. Ἀκούων καὶ βλέπων αὐτὴν, ἠσθάνθην οἱονεὶ ἀναγεννώμενον ἐμαυτόν. Ἄλλως τε, οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἔκαμεν ὑπαινιγμὸν περὶ τῆς φιλολογικῆς μου ἀξίας, μόνον δὲ, πρᾶγμα ἀλλόκοτον, ἐφαίνετο τὰ μάλα ἐνδιαφερομένη ὑπὲρ ἐμοῦ, κατεχομένου πάντοτε ὑπὸ μελαγχολίας καὶ λύπης. Ἡ συνοδεύουσα αὐτὴν γυνὴ, ὑψηλόφρων τὸ ἦθος καὶ πενθηφοροῦσα, οὐδόλως ὡμίλει καὶ κατὰ πάντα τὰ φαινόμενα ἐποδηγετεῖτο ὑπὸ τῆς Ματθίλδης, ἥτις ἦτο θεία.

Ἀνέκαθεν εἶχον συνήθειάν τινα, συνήθειαν μωρὰν ἴσως, νὰ δυσπιστῶ πρὸς τὴν πρώτην εὐνοϊκὴν ὄψιν παντὸς πράγματος· μ' ὅλα ταῦτα, δὲν ἠδυνήθην τῇ φορᾷ ταύτῃ ν' ἀντιστῶ εἰς παράδοξόν τινα ἕλξιν, ἔχουσαν διπλοῦν τὸ αἴτιον· πρῶτον, ἡ νεᾶνις ἐφάνη δείξασα πρὸς ἐμὲ συμπάθειαν, προερχομένην πάντως ἐκ καρδίας γενναίας καὶ εἰλικρινοῦς· δεύτερον, ὁ Γεώργιος εἶχε βεβαίως «τὴν ἰδέαν του»· διότι πῶς ἄλλως ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ συνάντησις πλάσματος οὕτως λαμπρῶς πεπροικισμένου ὑπὸ τῆς φύσεως, καὶ φίλου, εἰς ὃν ἀκαταπαύστως ἔλεγεν: «Ἐντὸς διετίας θὰ ἦσαι τριάκοντα δύο ἐτῶν· καιρὸς εἶνε νὰ νυμφευθῇς.» Ἐν τούτοις, οὐδὲ λέξιν ἀνέφερε περὶ συνοικεσίου. . . . . .

. . . . . .

Ἐπανερχομένας τὰς δύο γυναῖκας εἰς τὸν οἶκόν των, τὰς συνώδευσα ἐγώ. Τετέλεσται· ἤμην ἐρωτόληπτος.

IV

Ὅτε παρεκάλεσα τὸν Γεώργιον νὰ κάμῃ ἐπισήμως τὴν περὶ γάμου πρότασιν, μὲ ἠσπάσθη καὶ ἀπῆλθε πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς μετ' ἤθους ἀνθρώπου βεβαιοτάτου περὶ τῆς ἐπιτυχίας. Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἔτρεφε καὶ ἡ σύζυγός του· καὶ ἐγὼ δὲ αὐτὸς τὸν περιέμενον μετὰ γαλήνης καὶ ἐμπιστοσύνης, πλέων ἐν ὠκεανῷ εὐδαιμονίας.

Ματαιότης τῶν ἀνθρωπίνων ὀνείρων!

Ὁ Γεώργιος ἐπανέκαμψε τῇ ἑσπέρᾳ λίαν ὀψὲ, ἔχων μανιῶδες τὸ ἦθος. Προσεποιήθη ὅτι δὲν μᾶς εἶδεν, οὔτε μὲ ἤκουσεν ὁπότε ἐψιθύριζον μετὰ γλυκυπίκρου ἐγκαρτερήσεως «Ἠρνήθης;», καὶ ἤρξατο μονολογῶν ὡς ἀκολούθως:

«Ὦ! γυναῖκες, γυναῖκες! ἰδοὺ μία (ἐξ αὐτῆς κρίνατε περὶ τῶν ἄλλων) τῆς ὁποίας ἡ ἀθῴα καρδία ποτὲ δὲν ὡμίλησε. Μένει ὡς παγωμένη εὐθὺς τὴν πρώτην φορὰν καθ' ἣν ἀκούει τὸ ὄνομά σου· μόλις σὲ βλέπει, φαίνεται ὅτι σὲ λατρεύει. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τοῦτο κἄπως μὲ ἐξέπληξεν, ἀλλ' ἐγὼ πρεσβεύω ὅτι ὑπάρχουσιν ἕλξεις μυστηριώδεις ψυχῶν συναντηθεισῶν ἄλλοτε, ἐν κόσμῳ προγενεστέρῳ... Πηγαίνω νὰ τῆς ζητήσω τὴν χεῖρα, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σου· τὸ ἦθός της μαρτυρεῖ ὅτι τὸ πρᾶγμα τῇ φαίνεται φυσικώτατον· πῶς ν' ἀμφιβάλω ποτὲ ὅτι μέλλει νὰ μοὶ ἀποκριθῇ «Ναὶ» καὶ νὰ κλαύσῃ ἐν ταῖς ἀγκάλαις μου;... Καὶ ὅμως οὔτε τὸ «Ναὶ» αὐτὸ εἶπεν, οὔτε ὑγράνθησαν οἱ ὀφθαλμοί της!... «Γεώργιε, μοὶ εἶπεν ἀκολούθως μὲ »γλυκεῖαν φωνὴν, ἀγαπῶ καὶ ἐκτιμῶ τὸν φίλον σας· οὐδεὶς ἕτερος ἐν »τῷ κόσμῳ ἠδύνατο νὰ ἑλκύσῃ τὴν καρδίαν μου ὅσον αὐτός· ἀλλὰ »δὲν ἐλπίζω νὰ καταστῶ σύζυγός του. Ῥητῶς σᾶς τὸ λέγω· ἕνεκα »λόγων ἀποκρύφων καὶ ἀμετακλήτων, δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ τὸν »ὑπανδρευθῶ πρὶν ἢ παρέλθῃ χρόνος τις, ὃν ἀδυνατῶ νὰ προσδιορίσω, »ἀκριβῶς δὲ τὸ ἀόριστον τοῦτο τῆς προθεσμίας οὐδεὶς φρόνιμος ἄν»θρωπος δύναται νὰ περιμένῃ.» Καὶ ἡ τολμῶσα νὰ λαλῇ τοιουτοτρόπως πρὸς ἐμὲ εἶνε κόρη εἰκοσαετὴς, ἔχουσα σῴας τὰς φρένας, γυνὴ μὲ κρίσιν!» ἀνεβόησε μετ' αὔξοντος ἐρεθισμοῦ ὁ Γεώργιος.

Ἤρχισε καὶ ἐμὲ νὰ κυριεύῃ ἐρεθισμός· ἀλλ' ἡ κυρία Λ***, καίτοι

συνεμερίζετο τὴν ἀδημονίαν ἡμῶν, ἠθέλησε νὰ μετριάσῃ πως τὸ δεινὸν τῆς καταστάσεως, λέγουσα:

«Ἀόριστος προθεσμία... εἰμπορεῖ νὰ ᾖνε δύο μῆνες, ἢ καὶ δύο ἔτη.»

Οὐδεμίαν ἔδωκα προσοχὴν εἰς τοὺς φρονίμους τούτους λόγους, μετὰ δύο δὲ ἡμέρας, χωρὶς νὰ ἐπανίδω τὴν Ματθίλδην, ἀπῆλθον εἰς Περιγόρδην, ἔνθα διατρίβει φίλος μού τις, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκα ἄλλοτε ὑπόσχεσιν νὰ διέλθω χρόνον τινὰ παρ' αὐτῷ.

V

Ματαίως ἐπεζήτουν τὴν λήθην καὶ τὴν γαλήνην εἰς τοὺς μακροὺς περιπάτους, εἰς τὰς θηρευτικὰς συγκινήσεις, εἰς τὰς διαχύσεις τῆς φιλίας, εἰς τὸ γελοῖον θέαμα τῆς περὶ ἡμᾶς γαληνιαίας καὶ γραφικωτάτης φύσεως· ὁ ὕπνος μὲ ἀπέφευγεν, ὁ δὲ νοῦς μου ἐπέτα πρὸς τοὺς Παρισίους, καὶ ὁσημέραι ἠσθανόμην αὔξουσαν τὴν ἀθυμίαν καὶ τὴν μελαγχολίαν μου.

Φαντάσθητε ἤδη ποία ὑπῆρξεν ἡ ταραχή μου ὁπότε πρωΐαν τινὰ μοὶ ἐπέδωκεν ὁ γραμματοκομιστὴς φύλλον τι τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Καλῶν Τεχνῶν», ἐν ᾧ ὑπῆρχε κατακεχωρισμένον ἐκτενὲς ἄρθρον περὶ τῆς Ματθίλδης Φερνανδὲς, ὅπερ ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ καλάμου ἀνθρώπου κεκτημένου μεγάλην αὐθεντείαν περὶ τὴν τέχνην τῆς ζωγραφικῆς. Δὲν προέβην πέραν τῆς ἑξῆς περικοπῆς:

«Ἡ Ματθίλδη Φερνανδὲς (τουτέστιν ἡ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦτο »κρυπτομένη δεσποινὶς δε-Βιλλερβουᾶ, θυγάτηρ τοῦ κόμητος) εἶνε ὁ »τελευταῖος γόνος ἀρχαίου οἴκου τῆς Γιρόνδης. Ὁ πατὴρ αὐτῆς, ἀπο»στερηθεὶς ἕνεκα ἀτυχῶν [κερδοσκοπιῶν λαμπρὰν κληρονομικὴν πε»ριουσίαν καὶ σωθεὶς ἐκ τῶν τελευταίων καταστροφῶν διὰ τῆς γεν»ναίας ἀρωγῆς παιδικοῦ φίλου (οὗ τὸ ὄνομα διέμεινεν ἱερὸν διὰ τὴν »κληρονόμον τῶν] Βιλλερβουᾶ), κατέλιπε τὴν Γαλλίαν ὅπως ἐγκα»ταστῇ ἐν Ἀλγερίᾳ, ὅπου διέπρεψε διὰ περιφανῶν γεωργικῶν δοκι»μίων, ἀξιωθεὶς καὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ ἱππότου, ἀλλ' οὐχ ἧττον διατε»λέσας πένης [ὡς τὸ πρότερον. Τῆς ἐν λόγῳ καλλιτέχνιδος λαμπρὰν »εἰκόνα, ἐξαισίως ἐπιτυχῆ, ἄρτι περατωθεῖσαν, ἠγόρασε κατ' αὐτὰς τὸ »μουσεῖον τῶν Βορδιγάλων ἀντὶ τοῦ τιμήματος δεκακισχιλίων φράγ»κων...»

Τὸ φύλλον τοῦτο μοὶ ἐπέμπετο ὑπὸ ταινίαν, ἐφ' ἧς τεταραγμένη γυναικεία χεὶρ ἐπέγραψε τὸ ὄνομά μου.

Τῇ ἐπιούσῃ, μεσημβρίᾳ ἀκριβῶς, ἔκρουον τὴν θύραν τοῦ ἐργαστηρίου τῆς ὡραίας καλλιτέχνιδος. Ὁ πρῶτος ἡμῶν χαιρετισμὸς ὑπῆρξεν ἓν δάκρυ· μεθ' ὃ, ἡ Ματθίλδη μοὶ εἶπε τοὺς ἑξῆς ἁπλουστάτους λόγους:

«Οὐδὲ δύο μῆνες παρῆλθον, ὡς ἐφρόνει ἡ κυρία Λ***.»

Ἐπηκολούθησαν στιγμαὶ εὐτυχίας οὐράνιαι, ἃς ἐπεσκίασε σμικρὸν νέφος ὅτε ἡ Ματθίλδη ἠθέλησε νὰ μὲ ἀναγκάσῃ νὰ δεχθῶ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῆς κύλινδρον τραπεζικῶν γραμματίων.

«Εἶνε ἡ τελευταία θέλησις τοῦ πατρός μου, εἶπεν· ἀνέλαβον ἐπισήμως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ὑπανδρευθῶ πρὸ τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους του.

— Ὑπήκουσας, δεχομένη με ὡς σύζυγον· ἤδη ὀφείλεις νὰ ὑπακούσῃς εἰς ἐμὲ, διαθέτουσα τὰ χρήματα ταῦτα καθ' ὃν τρόπον σὺ αὐτὴ ἐπιθυμεῖς.»

Τὰ λοιπὰ ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, πᾶσα δὲ φρόνιμος ἱστορία λήγει ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς εὐδαιμονίας.

Γ. Δ. Ξ.

ΙΖ'.

ΠΑΡΑΔΟΞΟΙ ΙΔΙΟΤΡΟΠΙΑΙ.

Δὲν εἶναι σπάνια τὰ παράπονα τῶν ἀνδρῶν διὰ τὸ ψιμύθιον τῶν γυναικῶν· ἀλλὰ νομίζω, ὅτι δι' ὅλου δὲν ἔχουσι δίκαιον οἱ ἄνδρες· διότι τίς ἐδίδαξε τὰς γυναῖκας νὰ ἐπιτηδεύωσι τὰ τοιαῦτα; Ἡ κουφότης τῶν ἀνδρῶν. Τίς ἐκ τῶν ἀνδρῶν δὲν ἀρέσκεται βλέπων τὴν τερατώδη πολλάκις διαστροφὴν τῶν γυναικῶν καὶ διὰ τοῦ ψιμυθίου καὶ διὰ τοσούτων ἄλλων ἐπινοήσεων αὐτῶν πάλιν τῶν ἀνδρῶν; Οὐδείς· καὶ ἐὰν ὑπάρχῃ τις, αὐτὸς σεμνολογεῖ μόνον. Τούτων οὕτως ἐχόν-

των, παρακαλῶ νὰ κηρυχθῶσιν αἱ γυναῖκες ἀνεύθυνοι πάσης ἐνοχῆς διὰ τὰ ψιμύθια τοῦ προσώπου καὶ διὰ τὰς διαστροφὰς τοῦ σώματος. Ἐκεῖνος, ὅστις ἀπὸ κυρίου γίνεται δοῦλος οὐχὶ τῆς γυναικός, ἀλλὰ τῶν στολισμάτων τῆς γυναικὸς ἂς πληρώσῃ τὰς ποινὰς τῆς κουφονοίας αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐννοῶ νὰ ἀνοίξω λογαριασμοὺς οὔτε πρὸς τοὺς ἄνδρας, οὔτε πρὸς τὰς γυναῖκας· καλῶς γνωρίζω τί θὰ εἴπῃ ἀγὼν καὶ πάλη πρὸς τοὺς ἐντρυφῶντας εἰς τοὺς λειμῶνας τῆς ἀπάτης καὶ τῶν ὀνείρων. Ἐνεθυμήθην τὸ ψιμύθιον καὶ τὴν δι' αὐτὸ οὐχὶ σπανίαν κατηγορίαν τῶν γυναικῶν παρὰ τῶν ἀνδρῶν, ἐπειδὴ ἐπιθυμῶ νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχήν, τῶν ὀξυδερκεστέρων τοὐλάχιστον, εἰς ἄλλου τινος εἴδους ψιμύθιον, ὅπερ εἶναι πολὺ ἐπικινδυνότερον τοῦ ψιμυθίου τῶν γυναικῶν, καὶ ὅμως περὶ αὐτοῦ οὐδεὶς συνήθως γίνεται λόγος, οὐδὲν παράπονον, οὐδεμία κατηγορία κατ' αὐτοῦ. Ἐννοῶ τὸ κοινωνικὸν ψιμύθιον, τὸ ψιμύθιον, ὅπερ πάντες ἀνεξαιρέτως φέρομεν ἐπὶ τοῦ προσώπου, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ αὐτὰ δὲ ἀπό τινος τὰ μικρὰ παιδία.

Τὸ ψιμύθιον τοῦτο ἔχει πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὸ ψιμύθιον τῶν γυναικῶν, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸ ἀποκρύπτει τὸ ἀληθὲς καὶ πραγματικὸν καὶ παρουσιάζει τι ψευδὲς καὶ ἐπίπλαστον. Δὲν εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ περιγράψω αὐτὸ καθ' ὅλην τὴν ἐντέλειαν· ἀρκεῖ νὰ ὑποδείξω πῶς δύνασθε νὰ διακρίνητε αὐτό, ἐὰν μετὰ προσοχῆς παρατηρήσητε ἕνα ὁποιονδήποτε ἄνθρωπον ἐκ τῆς τάξεως ὑμῶν. Καὶ ἰδοὺ πῶς. Συναντᾶτε καθ' ὁδὸν ἕνα φίλον λεγόμενον, καὶ αὐτὸς ἀμέσως προσηνέστατα χαιρετᾷ ὑμᾶς μειδιῶν καὶ τρόπον τινα εὐφραινόμενος, διότι συνήντησεν ὑμᾶς. Καὶ ὅμως συχνώτατα συμβαίνει ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὁ φίλος λεγόμενος, νὰ ἔχῃ ἀντιπάθειαν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ν' ἀντιπράττῃ καθ' ὑμῶν, ἢ καὶ νὰ ῥαδιουργῇ καθ' ὑμῶν. Ἀδιάφορον! Ἡ εὐγενὴς συμπεριφορά, δηλαδὴ τὸ ἀπεχθὲς τοῦτο κοινωνικὸν ψιμύθιον, ἀπαιτεῖ νὰ φανῇ προσηνὴς καὶ μειδιῶν.

Ἐν ᾧ δὲ τὸ ψιμύθιον τῶν γυναικῶν δὲν εἶναι τοσοῦτο διαδεδομένον, τὸ κοινωνικὸν ὅμως ψιμύθιον ἐμφιλοχωρεῖ πανταχοῦ, μέγα δὲ ἐργοστάσιον, ἐν ᾧ παρασκευάζεται αὐτὸ καὶ πωλεῖται, εἶναι ἡ κοινωνία. Ὅσον δὲ περισσότερον ἀναπτύσσεται μία κοινωνία, ἐπὶ τοσοῦτο πολλαπλασιάζεται καὶ αὐξάνει καὶ ἡ χρῆσις τοῦ κοινωνικοῦ

ψιμυθίου. Ἂν δὲ τολμήσῃ τις νὰ εἴπῃ τι κατὰ τῆς χρήσεως αὐτοῦ, ὀνομάζεται ἀγροῖκος, βάναυσος, χυδαῖος, ἄνθρωπος τέλος ἀνάγωγος καὶ ἀνάξιος τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἁπλότης καὶ ἀφέλεια τρόπου, συμπεριφορὰ φυσικὴ καὶ ἀνεπιτήδευτος, εἶναι σήμερον ὡς μία κυρία, ἥτις δὲν ἐννοεῖ νὰ διαστρέψῃ ἑαυτὴν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν διὰ τῶν ἐπιθεμάτων τοῦ συρμοῦ. «Πόσον εὔμορφος εἶναι ἡ κυρία Π., ἀλλὰ δὲν γνωρίζει νὰ στολίζεται· δὲν ἔζησεν εἰς κοινωνίαν ἀνεπτυγμένην.» Καὶ ἡ πονηρὰ αὕτη γυναικεία κατηγορία τροποποιεῖται ὑπὸ τῶν ἁπλοϊκωτέρων ἀνδρῶν εἰς ὕβριν κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἀποτροπιάζεται τὸ κοινωνικὸν ψιμύθιον.

Ἀλλὰ τί νὰ γείνῃ τέλος πάντων; θὰ ἐρωτήσωσιν ἴσως τινὲς ἐξ ἐκείνων, ὅσοι βαρὺν αἰσθάνονται ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου αὐτῶν πνεύματος τὸν ἀπεχθῆ ζυγὸν τοῦ κοινωνικοῦ ψιμυθίου. Ἐγὼ δὲν ἔμαθον νὰ διδάσκω, ἢ μᾶλλον ἀπέμαθον ἀπὸ τοῦ νὰ διδάσκω τοὺς ἀνθρώπους, ἀφ' ὅτου ἔμαθον, ὅτι δύο ὦτα ἔχομεν οὐχὶ διὰ νὰ ἀκούωμεν πολλά, ἀλλὰ διὰ νὰ εἰσέρχωνται, ὅσα ἀκούομεν, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς καὶ νὰ ἐξέρχωνται ἀπὸ τοῦ ἄλλου. Ἀλλ' ὅμως καὶ πάλιν δὲν διστάζω νὰ εἴπω τὴν γνώμην μου προκειμένου περὶ τοσοῦτο γενικοῦ καὶ ὀλεθρίου κακοῦ. Ἂς παύσωμεν λοιπὸν νὰ εἴμεθα πίθηκοι, βεβαιοῦντες τὰς δοξασίας τῶν δαρβινιστῶν, καὶ ἂς γείνωμεν ἄνθρωποι, ἢ μᾶλλον, ἂς προσπαθήσωμεν νὰ μὴ γείνωμεν πίθηκοι, ἂν πράγματι ἐγεννήθημεν ἄνθρωποι. Ὀφείλω ὅμως νὰ εἴπω καθαρὰ ὅ,τι αἰσθάνομαι· τοῦτο δὲ εἶναι, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχουσι καὶ πολλοὶ ἐκ φύσεως πίθηκοι, οἵτινες ἀποπλανῶσι συνήθως καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ οὕτως αὐξάνει τὸ πιθηκολόγιον.

Ποῦ δὲ νὰ στρέψῃ τις τὸ βλέμμα καὶ νὰ μὴ ἴδῃ τὰ στίγματα τοῦ κοινωνικοῦ ψιμυθίου! Ἂς μοι εἴπωσιν οἱ ἁρμόδιοι τί γίνεται εἰς τὰς συνήθεις ἐπισκέψεις, εἰς τοὺς χοροὺς καὶ τὰς ἑσπερίδας, εἰς τὰς ἑορτὰς τῶν ὀνομάτων καὶ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως. Μὰ τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν ἐγὼ δὲν εὑρίσκω τί ποτε γελοιωδέστερον τῆς μετατροπῆς ἐκείνης ἢ διαστροφῆς, ἣν ὑφίσταται ὁ δυστυχὴς ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα ἡ δυστυχεστέρα γυνὴ εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας. Ἐγὼ ἂν ἠδυνάμην θὰ κατήργουν πάσας ταύτας τὰς ἀφορμὰς τῆς διαστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ πολυτίμου χρόνου, καὶ θὰ συνίστων τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸν φυσικώτερον τῶν πατέρων ἡμῶν βίον. Εἴπατέ μοι, παρακαλῶ, τί θὰ εἴπῃ νὰ κλεισθῇ τις τὴν ἡμέραν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκίαν προγυμνάσας ἑαυτὸν εἰς παντοῖα ψευδολογίας καὶ χαριεντισμοῦ εἴδη, καὶ νὰ περιμένῃ τηλεγραφήματα καὶ ἐπιστολὰς καὶ ἐψιμυθιωμένους φίλους;

Ἀλλὰ μήπως περιορίζεται τὸ κοινωνικὸν ψιμύθιον μόνον εἰς τοὺς ζῶντας; Δυστυχῶς δὲν ἀφίνονται ἥσυχοι καὶ αὐτοὶ οἱ νεκροί, οὓς ἐνίοτε ἀκαλλαίσθητος ῥήτωρ τερατοποιεῖ, νομίζων ὅτι ἐγκωμιάζει καὶ ἀπαθανατίζει. Καὶ ὅμως καὶ εἰς τοῦτο δυνάμεθα νὰ μιμηθῶμεν τοὺς πατέρας ἡμῶν, οἵτινες ἠγάπων μᾶλλον τὰ ἔργα ἢ τοὺς λόγους. Χωρὶς δὲ νὰ μὲ ἐνδιαφέρῃ ἂν θὰ μὲ ὀνομάσωσιν ἀγροῖκον καὶ ἀνάγωγον, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι τὸ ἐπ' ἐμοὶ κατήργησα πολὺ μέρος τῆς χρήσεως τοῦ κοινωνικοῦ ψιμυθίου καὶ εὗρον ἀρκετὴν ἀνάπαυσιν. Δὲν ἐπισκέπτομαι τοὺς λεγομένους φίλους μου οὔτε ἐκτάκτως οὔτε κατὰ τὰς ἑορτάς· περιώρισα τῶν χαιρετισμῶν τὴν φλυαρίαν· ἐθεώρησα τοὺς χοροὺς στενοχωροῦντας ἀντὶ νὰ διασκεδάζωσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀφῆκα τοὺς νεκροὺς ἡσύχους εἰς τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἐπὶ γῆς κατοικίαν. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπηλλάγην τοιουτοτρόπως ἀπὸ ἓν μέγα βάρος, ἔστρεψα καλλίτερον τὴν προσοχήν περιζ μου, καὶ εἶδον ὅτι ὅπως εἰς τὸ τῶν γυναικῶν ψιμύθιον ὑπάρχει συνήθως καὶ δηλητήριον, οὕτω καὶ εἰς τὸ κοινωνικόν, ἐξ οὗ καὶ προέρχονται φοβεραὶ κοινωνικαὶ νόσοι· μία δὲ ἐξ αὐτῶν, ἡ ἐπικινδυνοτέρα πασῶν, εἶναι ἡ χαλκῖτις νόσος. Ὅστις προσεβλήθη ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ταύτης μιασματικῆς νόσου πληροῖ πάντοτε τὰ θυλάκια αὐτοῦ ἐκ παντοίων κιβδήλων νομισμάτων, ἀδιαφόρων ὅλως ἐάν τινες θὰ ἐξελέγξωσιν αὐτὸν ἐπὶ κιβδηλείᾳ. Ἀλλὰ πῶς ἐμφανίζεται καὶ ποῦ συνήθως ἐνδημεῖ ἡ φοβερὰ αὕτη νόσος πιστεύω νὰ ἐννοῶσιν, ὅσοι εἶναι προσεκτικοὶ ἄνθρωποι· ἐγὼ δέ, βοηθείσης νῦν εὐκαιρίας, θὰ ἐκθέσω δι' ὀλίγων τὰ κατ' αὐτήν.

Ὡς εἶπον ἡ φοβερὰ αὕτη μιασματικὴ νόσος ἔχει τὴν παθογένειαν αὐτῆς εἰς τὸ κοινωνικὸν ψιμύθιον. Δὲν διέλαθε πιστεύω τὸν προσεκτικὸν ἀναγνώστην μου, ὅτι ἐκεῖναι ἐκ τῶν γυναικῶν ποιοῦνται μεγαλειτέραν χρῆσιν, εἴτε ἂν ἐπιτρέπηται νὰ ἐκφρασθῇ τις ἁπλούστερον, παράλογον κατάχρησιν τοῦ προσωπικοῦ ψιμυθίου, ὅσαι ἔχουσι πολλὰ τοῦ προσώπου ἐλαττώματα καὶ οὐδὲν ἐνίοτε στόλισμα. Τὸ αὐτὸ λοιπὸν συμβαίνει καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν ψιμύθιον, οὗτινος ἡ μεγαλειτέ-

ρα κατανάλωσις γίνεται παρὰ τοῖς χρεωκόποις πάσης προσωπικῆς ἀξίας καὶ ἱκανότητος. Ἡ κοινωνία ὁπωσδήποτε τρέχει, προχωρεῖ, καὶ δὲν ἐννοεῖ νὰ σταματήσῃ χάριν τοῦ Γ. ἢ τοῦ Π. Τί λοιπὸν νὰ κάμωσιν οἱ ταλαίπωροι οὗτοι ἄνθρωποι; Νὰ μείνωσι μόνοι εἰς τὰς ἐρήμους τῆς ἰδίας ἀθλιότητος; Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι αὐτοκτονία. Ἀκούουσιν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ μίαν φωνὴν ἐκ τῶν νερτέρων παρακελεύουσαν αὐτὴν ἐπανειλημμένως· «Ψιμύθιον! Ψιμύθιον!» Καὶ ἰδοὺ προβαίνουσιν εἰς τὸ μέσον ἐψιμυθιωμένοι μέχρις ἀφορήτου ἀηδίας. Ἀλλ' ἀφοῦ κατήντησαν οὕτω προσωπιδοφόροι καὶ νέοι περιπλανώμενοι ἱππόται, δὲν φοβοῦνται οὐδέν, δὲν αἰσχύνονται οὐδένα. Τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη καὶ ἡ ἀγυρτεία εἶναι πάντοτε τὸ κύριον ἄρθρον τῆς ἡμερησίας διατάξεως τοῦ βίου αὐτῶν. Τὰ θυλάκια αὐτῶν ἅπαντα εἶναι ὑπερπεπληρωμένα ἐκ παντοίων νομισμάτων κιβδηλείας, καὶ αὐτοὶ ζῶσιν ἐν τοιαύτῃ ἀνέσει, ἐν οἵᾳ ἀδυνατεῖ ὁ ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου αὐτοῦ τρώγων τὸν ἄρτον ἀψιμυθιώτος ἢ ὀλίγον ἐψιμυθιωμένος ἄνθρωπος.

Μίαν ἡμέραν συνήντησα καθ' ὁδὸν ἕνα ἐξ ἐκείνων, οἵτινες φοβερὰ πάσχουσιν ἐκ τῆς χαλκίτιδος νόσου,—καὶ οἱ τοιοῦτοι δυστυχῶς δὲν εἶναι ὀλίγοι,—καὶ ἐν ᾧ συνήθως ἀποφεύγω νὰ πλησιάζω τοιαῦτα μολυσματικὰ ὄντα, δὲν γνωρίζω πῶς τότε ἐπεθύμησα ἐκ περιεργίας νὰ πλησιάσω αὐτὸν καὶ νὰ ἴδω μέχρι τίνος φθάνει παρ' αὐτῷ ἡ πρόοδος τῆς φοβερᾶς νόσου. Εἶχον ἀκούσει, ὅτι κατέφαγε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ καὶ τὰ ὦτα, τὸ δὲ στόμα μετέβαλεν εἰς ἀδιέξοδον λαβύρινθον παντοίας ψευδολογίας. Ἐπλησίασα καὶ ἐχάρην, διότι ὁ δυστυχὴς αὐτὸς χαλκιτιδικὸς διετήρει ἔτι σῶας τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ, πλὴν διεστραμμένας ὅλως καὶ ἠλλοιωμένας· τὸ στόμα ὅμως αὐτοῦ πράγματι εἶχε γείνει ἀπύλωτον δοχεῖον πάσης ψευδολογίας. Ἠρώτησα αὐτὸν περί τινος ζητήματος νωποῦ καὶ εἰς πάντας σχεδὸν γνωστοῦ, καὶ αὐτὸς εὐχερέστατα καὶ μετὰ ἀπεραντολογίας χειμάρρου μοὶ ἐξέθηκεν ὡς τὴν ἀγνὴν ἀλήθειαν πᾶν ὅ,τι ἦτο τερατώδες ψεῦδος. Ὁ ταλαίπωρος εἶχεν ἐπὶ τοσοῦτο δηλητηριασθῇ ἐκ τῆς καταχρήσεως τοῦ κοινωνικοῦ ψιμυθίου, ὥστε ἔπασχεν ἀνίατα. Ἀλλὰ τὸ εὐχάριστον δι' αὐτὸν ἦτο, ὅτι δι' ὅλου δὲν ἐνόει τὴν φοβερὰν νόσον, ἥτις κατέτρωγε τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, καὶ μετὰ ἀγαλλιάσεως πανταχοῦ ἐζήτει νὰ ἀνταλλάσσῃ τὰ κιβδηλα νομίσματα, καὶ ἠπάτα σὺχὶ ὀλίγους.

Τὸ μέγα δυστύχημα διὰ τὴν κοινωνίαν εἶναι, ὅτι ἐν ᾧ περὶ τοσού-

των ἄλλων νόσων λαμβάνονται παντοῖα προφυλακτικὰ μέτρα, ὅταν εἶναι μιασματικαί, περὶ τῆς νόσου ταύτης σὐδεμία ἐλήφθη πρόνοια. Ὑπάρχουσι μάλιστα καὶ κοινωνικοὶ ἰατροὶ διαμφισβητοῦντες τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, ὅπως καὶ οἱ τῶν σωμάτων ἐπιστήμονες ἰατροὶ ἀρνοῦνται τὴν ὕπαρξιν νοσημάτων τινῶν θεραπευομένων παρ' ἀνεπιστημόνων. Καὶ ὅμως τοὐλάχιστον 10—15 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν εἰς οἱανδήποτε κοινωνικὴν τάξιν πάσχουσιν ἐκ τῆς φοβερᾶς ταύτης νόσου καὶ μεταδίδουσιν αὐτὴν εὐχερῶς καὶ εἰς ἄλλους. Καὶ ἰδοὺ πῶς. Πρόκειται νὰ ἐγκωμιάσωσί τινα; Δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ μελετήσωσι τὰ κατ' αὐτόν, νὰ ἴδωσι τί ἔπραξε καὶ τί δὲν ἔπραξε· λαμβάνουσιν ἐκ τοῦ σωροῦ τοὺς τύπους τῶν ἐγκωμίων, καὶ μάλιστα τοὺς πλέον θεωρητικούς, καὶ χύνουσιν εἰς αὐτοὺς ἕνα θεόρατον ἐγκώμιον, ἐκπλῆσσον τοὺς θεατάς. Δὲν διστάζουσι δὲ νὰ προχωρήσωσι καὶ περαιτέρω ἔτι, καὶ νὰ κατακρημνίσωσι τὸ ἐφ' ἑαυτοὺς τὰ ἐγκώμια ἄλλων, ἅτινα δὲν ἐχύθησαν κατὰ τὴν μέθοδον τῆς χαλκίτιδος νόσου, καὶ νὰ εἴπωσιν, ὅτι μόνος ἐγκωμίων ἄξιος εἶναι ἐκεῖνος, μεθ' οὗ τὸ δὴ λεγόμενον τὰ εἶχον καλά. Πρόκειται πάλιν νὰ κατηγορήσωσί τινα; Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἁπλούστατον καὶ εὐχερέστατον. Τὰ λεξικὰ ὅλων τῶν γλωσσῶν ἔχουσι λέξεις καὶ τύπους ἐκφράσεων δηλοῦντας τὸ πονηρόν, τὸ ἀπρεπές, τὸ ἀνάρμοστον, τὸ ἐπιβλαβές, καὶ ὅ,τι ἄλλο θέλῃς. Εὑρὲ αὐτάς, καὶ ἔχεις πρόχειρον πάντοτε τὸ κατηγορητήριον τοῦ ἐναντίου.

Ἀλλὰ ὑπομονή, ἐὰν τὸ πρᾶγμα περιωρίζετο μέχρι τούτου τοῦ σημείου. Ἡ κοινωνία εἶναι πολλάκις πονηρὰ καὶ ὕποπτος, καὶ δὲν ἀρκεῖται εἰς λόγους, ὅσον κομψοὶ καὶ χαρίεντες, ἢ φοβεροὶ καὶ ἀπειλητικοὶ καὶ ἂν εἶναι. Ζητεῖ ἐνίοτε λογαριασμούς, καὶ οὐχὶ λόγους. Οἱ τοῦ ψιμυθίου καὶ τῆς χαλκίτιδος νόσου ὀπαδοὶ δὲν στενοχωροῦνται καὶ τότε, καὶ ῥίπτουσιν εἰς τὸ κοινὸν ἄπειρα κιβδηλα νομίσματα κατηγορίας, ἅτινα δὲν διακρίνουσιν εὐκόλως ἅπαντες, ἢ τοὐλάχιστον ἀφ' οὗ λάβωσιν αὐτὰ καὶ ἐναποθέσωσιν εἰς τὸ ἴδιον βαλάντιον. Ἰδοὺ λοιπόν, ὅτι ἐπιτυγχάνεται τὸ ποθούμενον, ἔστω καὶ πρὸς καιρόν, διότι ὁ καιρὸς εἶναι χρῆμα, κατά τι ἀγγλικὸν λόγιον. Θὰ παραξενευθῶσιν ἴσως πολλοὶ ἐὰν εἴπω, ὅτι ἀφ' οὗ πολλάκις ἠπατήθην, ἀπεφάσισα τοῦ λοιποῦ μήτε ὀβολὸν νὰ δέχωμαι παρ' οὑτινοσδήποτε, — καὶ μάλιστα παρὰ τῶν ἐγνωσμένων κιβδηλοποιῶν, ἢ φορέων ὁλοκλήρου συλλογῆς κιβδήλων νομισμάτων,—χωρὶς νὰ δείξω αὐτὸ προηγουμένως εἰς τὸ

ἀργυραμοιβικὸν κατάστημα τοῦ φίλου μου Ἀληθίωνος. Εἶναι πενιχρὸν καὶ παρηγκωνισμένον σήμερον, ἐν ᾧ ἄλλοτε ἦτο μέγα καὶ περίφημον, καὶ ἐγὼ ἐντρέπομαι νὰ συστήσω αὐτὸ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς στενωτέρους φίλους μου. Εὑρίσκεται εἰς τὸ ἕβδομον πάτωμα τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου, ἀλλ' ἠρειπωμένου νῦν χανίου τῆς παρρησίας ἐν τῇ στενωπῷ ἐλέγχου.

ΤΙΜΩΝ.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

Παραδόξους ἰδιοτροπίας ἐπιγράφει μετὰ δηκτικῆς εἰρωνίας ὁ γράφων τὰς ἠθικοκοινωνικὰς ταύτας σκέψεις· διότι ἰδιοτροπίας παραδόξους θὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὰς ἡ κοινωνία, ἡ τὴν ἰδιοτροπίαν καὶ τὸ συμφέρον ὡς πρακτικῆς διανοίας καὶ νοημοσύνης προϊὸν γεραίρουσα, ἡ τὴν ἀγυρτείαν τοῦ τυχοδιώκτου ὡς ἱκανότητα καὶ ἀξίαν θαυμάζουσα καὶ τιμῶσα, ἡ κοινωνία, ἐν ᾗ τὰ πάντα ἀληθῶς σήμερον ψιμύθιον καὶ προσωπεῖον! Ψιμύθιον καὶ προσωπεῖον ἡ φιλογένεια· ψιμύθιον καὶ προσωπεῖον ἡ φιλομουσία· ψιμύθιον καὶ προσωπεῖον ἡ φιλανθρωπία· ψιμύθιον καὶ προσωπεῖον ἡ θρησκεία· ψιμύθιον καὶ προσωπεῖον ἡ ἐπιστήμη καὶ τὰ γράμματα· προσωπεῖον τὸ καθῆκον, προσωπεῖον ἡ φιλία. . . . . !

Κωμῳδοὶ ἀλλήλους διακωμῳδοῦντες! σχοινοβάται καὶ ταχυδακτυλουργοὶ ἀλλήλους θαυμάζοντες καὶ ἀλλήλους ἀπατῶντες, ἰδοὺ τὸ σύνολον τῆς κοινωνίας τῶν προσωπιδοφόρων!

Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τολμηροί τινες παροδῖται ἐκτείνουσι τὴν χεῖρα ὅπως ἀποσπάσωσί τινος τὸ προσωπεῖον. Ἀλλ' εὐθὺς οἱ περὶ αὐτὸν μεγάλοι προσωπιδοφόροι συνασπίζονται ἵνα κωλύσωσι τὴν χεῖρα τοῦ αὐθάδους παροδίτου, φόβῳ μὴ τῶν μικρῶν ἀποκαλυπτομένων ἔλθῃ κατόπιν καὶ τῶν μεγάλων ἡ σειρά. Οὐδὲ προσέχει τις εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχαίου φιλοσόφου, ἣν ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον ἐκπέμπων ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς αἰωνιότητος: Ἄνθρωποι ποῦ φέρεσθε...! Ἡ φωνὴ αὕτη ἀποπνίγεται ὑπὸ τῆς ὠργῆς τῶν μαινομένων καὶ τῶν βακχευομένων προσωπιδοφόρων. . . . . !

Τοιαύτη ἡ ὄψις τοῦ μεγάλου θεάτρου τοῦ καλουμένου κοινωνίας, οὗ τὴν εἰκόνα σκιαγραφεῖ ὁ ἡμέτερος Τίμων. Οἱ μὴ προσωπιδοφόροι θὰ μελετήσωσιν αὐτὴν ἐπισταμένως, οἱ ἄλλοι, οἱ ἐν αὐτῇ ἐγκατοπτριζόμενοι, θὰ προσβλέψωσι πρὸς αὐτὴν καγχάζοντες καὶ οἰκτείροντες τὴν ἁπλότητα καὶ ἀφέλειαν τοῦ γράφοντος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι γεγραμμένον ὅτι θὰ κορδακίζῃ αἰωνίως προσωπιδοφοροῦσα ἡ κοινωνία, πρὸς ὕβριν τῆς ὠχριώσης ἀρετῆς! Ἀγρία θὰ ἐξεγερθῇ ἡμέραν τινὰ ἡ γλευαζομένη σήμερον τιμιότης καὶ ἀποσπῶσα βιαίως, θὰ καταρρίψῃ τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ προσωπεῖα, πατάσσουσα καὶ στηλιτεύουσα τοὺς κατορχουμένους τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων!

ΙΗ'.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ.

ΖΑΝΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ.

Πρὶν ἢ διετία συμπληρωθῇ ἀπὸ τῆς 27ης μαρτίου 1884, νωποῦ ἔτι ὄντος τοῦ τάφου τοῦ Γεωργίου Ζαρίφη, πίπτει, ἐξαπίνης ὑπὸ τοῦ θανάτου βληθείς, καὶ ὁ Ζαννῆς Στεφάνοβικ Σκυλίτζης! Ἡ κοινωνία ἡμῶν τέλεον ἀπορφανίζεται καὶ διὰ τοῦτο ἔτι βαρυτέραν αἰσθάνεται τὴν νέαν ἀπώλειαν καὶ ἔτι μείζονα ὑπολογίζει τὴν συμφοράν! Ἡ ἀπαισία ἡμέρα τῆς 2ας μαρτίου ὑπῆρξεν ἡμέρα μεγάλου πένθους, ἀλλὰ καὶ περιφανοῦς ἐκδηλώσεως ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν ἱερὰν μνήμην ἐκείνου, περὶ οὗ προσηκόντως δύναται νὰ λεχθῇ τὸ γραφικόν: «Διῆλθεν εὐεργετῶν!»

Μακρὸς καὶ μεστὸς διδαγμάτων ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ Ζαννῆ Στεφάνοβικ, βίος μεγάλην ἐγκλείων ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ μεγάλας περιπετείας, περιπετείας, ὧν ἡ λύσις ἔτι ἅπαξ ἀποδεικνύει ὅτι ἐν ἅπασι τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν ὁ φιλόσοφος παρατηρητὴς ἀνευρίσκει ψηλαφητῶς τὰ ἴχνη τῆς θείας οἰκονομίας καὶ ἐνορᾷ ὀφθαλμοφανῶς τὸν τὰ πάντα διέποντα καὶ κυβερνῶντα δάκτυλον τῆς ἀνωτάτης Προνοίας!

Σκιαγραφίαν ἁπλῆν ποιούμενοι ὧδε τοῦ ἀποιχομένου μεγάλου ἀνδρός, δὲν προτιθέμεθα, ἀλλ' οὐδὲ δυνάμεθα, νὰ ἀνελίξωμεν ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ, ἐξετάζοντες τοῦτον ἐν τοῖς καθέκαστα καὶ ἀναψηλαφῶντες πάσας τὰς πράξεις καὶ πάντα τὰ ἔργα, ἅτινα ἐκεῖνος, ἄλλα μὲν ἐν ἄκρᾳ μυστικότητι καὶ ἐχεμυθίᾳ, ἄλλα δὲ ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ἀνωνυμίας ἐτέλει. Ὀλίγα, ἀλλὰ καὶ μόνα δυνάμενα νὰ μαρτυρήσωσι τὴν ἀκραιφνῆ καὶ ἀνεπιτήδευτον φιλογένειαν καὶ φιλομουσίαν αὐτοῦ, τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀγαθότητα, ἣν ἐνέκλεισεν ἡ μεγάλη καὶ συμπαθὴς ἐκείνη καρδία· ὀλίγα δὲν ἴσχυσεν, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ν' ἀποκρύψῃ ἀπὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ κόσμου ἡ ἄκρα ταπεινοφροσύνη τοῦ ἀληθοῦς τούτου τοῦ Χριστοῦ μαθητοῦ, ἐπιζητοῦντος ἐν τῇ πράξει τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ἰδίας αὐτοῦ συνειδήσεως ἀγαλλίασιν καὶ οὐχὶ τοὺς ματαιοδόξους ἐπαίνους καὶ τὰ ἐγκώμια τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι τοῦτο ὑψίστης καὶ ὑπερτάτης ἀρετῆς γνώρισμα, ἀρετῆς σπανίας ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, καθ' ἃς τὰ πάντα γίνονται πρὸς τὸ θεαθῆναι, ἐλατήριον ἔχοντα τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν καὶ τὴν κενοδοξίαν!

Βλαστὸς τῆς ἀριστοτέκνου, ἀλλὰ πολυπαθοῦς Χίου, ἐγεννήθη τῷ 1806 ἐκ γονέων ἐπιφανῶν, τοῦ Στεφάνου Σκυλίτζη καὶ τῆς Ὑπατίας Καλβοκορέση. Τῷ 1822 μαθητεύων ἐν τῇ τότε ἀκμαζούσῃ τῆς γενετείρας γῆς σχολῇ, ἣν ἐλάμπρυνον διάσημοι τοῦ γένους διδάσκαλοι, οἷοι ὁ γέρων Τσελεπῆς, ὁ Βαρθαλάχος, ὁ Βάμβας, ἀπάγεται εἰς Σμύρνην, ἄγων τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἕνεκα τῶν γνωστῶν ἐκ τῆς ἱστορίας γεγονότων, ὅτε τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστησαν ἥ τε μήτηρ αὐτοῦ, χήρα ἀπὸ δεκαετίας ἤδη, ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς Ἰωάννης καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Φανὴ Π. Ῥοδοκανάκη. Ἀλλὰ πατρικοῦ φίλου συντόνῳ προνοίᾳ σώζεται ἐκεῖθεν εἰς Λιθόρνον, ὅπου εὑρίσκοντο ἤδη ἡ μήτηρ καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ, ὑπὸ τῆς αὐτῆς φιλανθρώπου χειρὸς ἁπαλλαγεῖσαι, κατέφυγε δὲ βραδύτερον καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης. Ἐκ Λιθόρνου ἀποστελλόμενος μετ' οὐ πολὺ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ὑπάλληλος τοῦ καταστήματος Ῥοδοκανάκη, ἀπέρχεται, πρὶν ἢ καταβῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, εἰς Ῥωσσίαν, ἔνθα διατρίψας ἐπί τινα χρόνον καὶ τυχὼν τῆς ρωσσικῆς ὑπαγενείας, ἀνθ' ἧς βραδύτερον ἐκτήσατο τὴν τοσκανικὴν (ἰταλικὴν νῦν), ἦλθεν ἐνταῦθα, φέρων τὸ πατρωνυμικὸν Στεφάνοβιτς. Δὲν παρῆλθε δὲ πολὺς χρόνος καὶ ὁ μὲν ἐφάμιλλος αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἰωάννης ἐγίνετο ἀρχηγὸς σπουδαίου ἐμπορικοῦ οἴκου ἐν Λιθόρνῳ, διακλαδωθέντος κατόπιν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐκεῖθεν μέχρις Ἰνδιῶν, οὗτος δὲ ἵδρυεν ἕτερον ἐν Κωνσταντινουπόλει, τιθεὶς τὰς βάσεις τοῦ μετὰ ταῦτα μεγαλείου αὐτοῦ. Ἐκ μικρῶν ὁρμηθεὶς κατέστη μετ' οὐ πολὺ κάτοχος μεγάλης περιουσίας, καρποῦ ἀκαταπονήτου, ἀλλὰ καὶ τιμίας ἐργασίας, ἀπεραμίλλου φιλοπονίας καὶ δραστηριότητος, συνδυαζομένης μετ' ἐκτάκτου εὐφυΐας καὶ συνέσεως καὶ δὴ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ ἐκείνου πνεύματος, ἐφ' ᾧ διεκρίθησαν καὶ τόσα ἄλλα μεγαλώνυμα τῆς Χίου τέκνα, λαμπρύναντα τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ τιμήσαντα τὴν γειναμένην πατρίδα καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐσχατιαῖς τοῦ τε παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου, ἀνύψωσεν εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς τιμῆς καὶ δόξης τὸν ἐμπορικὸν καὶ μετὰ ταῦτα τραπεζιτικὸν αὐτοῦ οἶκον, ἄσυλον ἀναβεῖξας αὐτὸν τῆς πτωχείας καὶ ὀρφανίας, στήριγμα τῆς παιδείας καὶ τῶν γραμμάτων καὶ θεραπευτήριον πάσης ἐθνικῆς ἀνάγκης, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς εὐλογίας καὶ χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὃν εἶχε μόνον μάρτυρα ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ τῶν ἔργων τῆς εὐποιΐας καὶ ἐλεημοσύνης.

Μέγα ἤδη καὶ περιφανὲς κεκτημένος ὄνομα, ὥριμος δὲ ὢν καὶ τὴν ἡλικίαν, ἔλαβε σύντροφον τοῦ βίου αὐτοῦ γυναῖκα ἀνταξίαν τῶν τε ἀρετῶν καὶ τῆς περιφανείας τοῦ οἴκου αὐτοῦ, τὴν Ἑλένην Μαχαιρᾶ, εἰς διάσημον τῆς Χίου οἶκον ἀνήκοντος καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντος. Καρποὶ τοῦ γάμου τούτου ὑπῆρξαν ἐννέα τέκνα, ὧν τρεῖς ἐπέζησαν υἱοί, Δημήτριος, Ἰωάννης καὶ Παῦλος, γόνοι ἀνταξιοι τοῦ μεγάλου αὐτῶν πατρός.

Μέτοχος δὲ οὕτω πάσης εὐδαιμονίας, ἀλλὰ καὶ μέχρι τρυγὸς πιὼν τὸ ποτήριον τῆς θλίψεως καὶ τῆς ὀδύνης, ὅπερ ἐπότισεν αὐτῷ ὁ ἀπηνὴς θάνατος, ἀναρπάσας ἀλλεπαλλήλως τέσσαρας υἱοὺς καὶ τὴν μόνην αὐτοῦ θυγατέρα, δεκαπέντε δὲ ἔτη πρὸ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ σύμβιον, ὑπέμεινεν ἀγογγύστως τὴν σκληρὰν ταύτην δοκιμασίαν, παραμυθίαν καὶ καρτερίαν ἀντλῶν ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀκραδάντου πίστεως καὶ ἀδιασείστου πεποιθήσεως αὐτοῦ καὶ δὴ ἐκ τῆς μελέτης τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων!

Οὕτως ὁσίως καὶ ἐναρέτως τελέσας τὸν στεφανίτην δρόμον τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐνδόξου σταδιοδρομίας αὐτοῦ, καὶ ἐν ἄκρᾳ γαλήνῃ καὶ

ἡσυχίᾳ παραδοὺς τῷ πλάστῃ τὸ μακάριον αὐτοῦ πνεῦμα, κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον πλήρης ἡμερῶν, προπεμπόμενος πανδήμως εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ ὑπὸ μυρίων στομάτων, παόντων τε καὶ ἀπόντων, εὐλογούμενος.

Τοιοῦτος ἐν σκιαγραφίᾳ ὁ βίος τοῦ ἀοιδίμου Ζαννῆ Στεφάνοβικ Σκυλίτζη, οὗ τὴν ἀπώλειαν τοσοῦτον ἐθρήνησε καὶ ἐπένθησε καὶ θρηνήσει ἔτι ἐπὶ μακρὸν ἡ ἡμετέρα κοινωνία, βίος ἀρετῆς, δικαιοσύνης, ταπεινοφροσύνης, εὐσεβείας, φιλανθρωπίας καί, συνελόντι εἰπεῖν, χριστιανικωτάτης καὶ ἐθνοπρεπεστάτης πολιτείας.

Ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου ἀνδρῶν, οἷος ὁ Ζαννῆς Στεφάνοβικ, εἶναι σήμερον φαινόμενον σπάνιον, σήμερον, ὅτε τὰ πάντα κατέλαβε καὶ καταλυμαίνεται νάρκη καὶ μαρασμός, ὅτε ἡ κοινωνικὴ ἔκλυσις ἀκατάσχετος βαίνουσα διέφθειρε καὶ τὸ ἦθος καὶ τὸ φρόνημα! Ἐσβέσθη διὰ παντὸς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο πῦρ, ὅπερ ἐθέρμαινε τὰς μεγάλας τῶν πατέρων ἡμῶν ψυχάς, αἵτινες ἦσαν, ὀρθότερον εἰπεῖν, αὐτὴ ἡ ἑστία τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου πυρός! Διὰ τοῦτο τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν πράγματα κατέρρευσαν, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐμαράνθησαν καὶ κατέπεσαν βίᾳ ἐλπίδος ἀνορθώσεως! Νεκροὶ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχήν, ἀνακινοῦμεν καὶ ταράττομεν τὴν ἱερὰν κόνιν τῶν πατέρων ἡμῶν, ἐκ τῶν τάφων ἐκείνων πειρώμενοι ν' ἀντλήσωμεν φῶς καὶ ζωήν, ὅπως ζαλβανίσωμεν τὸ νεκρωθὲν ἡμῶν πνεῦμα καὶ τὸ καταπεσὸν φρόνημα! Ἐκείνων τὸν βίον διηύθυνε καὶ καθωδήγει ἡ πίστις καὶ οὐχὶ ἡ ἀμφιβολία καὶ ὁ σκεπτικισμός! Τὴν πολιτείαν αὐτῶν καὶ τὰς πράξεις ἐρρύθμιζε καὶ ἐκανόνιζεν οὐχὶ ἡ κενοσπουδία, οὐχὶ ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ἰδιοτέλεια, ἀλλὰ τὸ καθῆκον καὶ ἡ ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος αὐταπάρνησις! Ἐκ τῆς πίστεως καὶ τῶν μεγάλων αὐτῶν παραδόσεων ἤντλουν μὲν ἐκεῖνοι θάρρος καὶ καρτερίαν ἐν ἡμέραις πονηραῖς, ἐνεπνέοντο δὲ τὰς μεγάλας ἀρχάς, δι' ὧν ἐμεγαλούργουν, κλείζοντες καὶ μεγαλύνοντες τὸ ἔθνος αὐτῶν, δι' ὅπερ καὶ μόνον ἔζων καὶ εἰργάζοντο!

Τῆς μεγάλης ταύτης γενεᾶς λείψανον ἦν καὶ ὁ Ζαννῆς Στεφάνοβικ. Τὰς μεγάλας τῆς γενεᾶς ταύτης ἀρχὰς ἐδιδάχθη καὶ ἐνεπνεύσθη καὶ ὁ Ζαννῆς Στεφάνοβικ καὶ τὰς ἀρχὰς ταύτας παρέδωκε δι' ἀγράφου διαθήκης τοῖς ἀνταξίοις αὐτοῦ υἱοῖς καὶ κληρονόμοις, οὓς ἐδωρήσατο τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῷ ἔθνει ἡμῶν. Καὶ εἶναι τοῦτο ἡ μεγίστη τῶν δωρεῶν καὶ τὸ πολυτιμότατον παντὸς ἄλλου κληροδότημα αὐτοῦ! Εἶναι

τοῦτο ἡ μόνη παρηγορία, ἥτις δύναται νὰ μετριάσῃ τὴν ἀπώλειαν καὶ τὴν στέρησιν τοῦ πατρός!

Ἐντεῦθεν τὴν παρηγορίαν ἀντλεῖ καὶ ἡ ἡμετέρα κοινωνία ἔχουσα ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἕνα τούτων τῶν υἱῶν, ὅστις, ἀχώριστος τοῦ περιφιλημένου πατρός, εἶδε κλειομένους τὸ ὕστατον τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ἤκουσεν ἐκ στόματος τὴν τελευταίαν παραγγελίαν αὐτοῦ καὶ κατέλαβεν ἐπαξίως τὴν θέσιν, ἵνα συνεχίσῃ τὰς πράξεις καὶ τὰ ἔργα ἐκείνου καὶ λαμπρύνῃ οὕτω ἔτι μᾶλλον τὴν ἱερὰν αὐτοῦ μνήμην, ἣν καὶ ἡμεῖς, λιτὸν φόρον σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης τελοῦντες, ἀφιεροῦμεν τὴν τοῦ ἕκτου τούτου ἔτους τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς» ἔκδοσιν, φέρουσαν καὶ τὴν σεπτὴν καὶ προσφιλῆ τοῦ ἀοιδίμου εἰκόνα, ὡς τηλαυγὲς πρόσωπον.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΠΑΠΑΦΗΣ.

Ἐνῷ τὸ ἔθνος ἡμῶν σύμπαν ἐθρήνει τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου Ζαννῆ Στεφάνοβικ Σκυλίτζη, ἐκ τῶν ἐφημερίδων ἐγνώσθη ἅπασι ὅτι ἐν τῇ νήσῳ Μελίτῃ ἀπεβίωσε τῇ 5/17 φεβρουαρίου 1886 ὑπερενενηκοντούτης πρεσβύτης, Ἕλλην τὸ γένος, τὴν πατρίδα δὲ Θεσσαλονικεύς, Ἰωάννης Παπάφης τοὔνομα.

Τίς οὗτος ὁ Ἰωάννης Παπάφης; Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πανταχόθεν προβληθεῖσα ἐρώτησις, τοσοῦτο δὲ μᾶλλον ἐπηύξανεν ἡ τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ περιεργία, ὅσῳ βαθμιαίως ἀπεκαλύπτετο ὅτι ὁ τέως ἄγνωστος οὗτος ἀνήρ, ὁ ἐν τῇ ξένῃ ἀνδρωθεὶς καὶ ἐργασθεὶς καὶ πλουτίσας, ἀπάσης τῆς οὐκ εὐκαταφρονήτου αὐτοῦ περιουσίας γενικὸν κληρονόμον κατέστησε τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα Θεσσαλονίκης, δι' ἰδιαιτέρας αὐτοῦ διαθήκης, ἐν καιρῷ ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων τῆς πρωτευούσης δημοσιευθείσης, καθορίζων τὸν σκοπόν, ὑπὲρ οὗ βασιλικὴν ὄντως δωρεὰν ἐποιεῖτο.

Ἐκ τῶν ἤδη περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐξακριβωθεισῶν εἰδήσεων ἀρυόμενοι παρατίθεμεν ὧδε συντόμους βιογραφικὰς περὶ αὐτοῦ σημειώσεις.

Ὁ Ἰωάννης Παπάφης ἐγεννήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ τῷ 1792 ἐκ πα-

τρὸς μὲν Νικολάου Παπάφη, ἐμπόρου, μητρὸς δὲ ἀνηκούσης εἰς ὀνομαστὸν καὶ φιλοπόλιδα τῆς Θεσσαλονίκης οἶκον, τὸν τοῦ Δ' Ἀναστάση, οὗ μέλος, ὁ καὶ θεῖος τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Παπάφη, ἦν ὁ πολὺς Ἰωάννης Δ' Ἀναστάσης, μεγαλέμπορος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐπιστήθιος φίλος τοῦ χεδίβου Μεχμὲτ Ἀλῆ πασᾶ. Πάντες οἱ πρόγονοι καὶ συγγενεῖς τοῦ Ἰωάννου Παπάφη διεκρίθησαν ἐπὶ μεγίστῃ πρὸς τὴν γειναμένην πατρίδα ἀφοσίωσει καὶ ἀγάπῃ. Δύο δὲ τούτων ὁ Νικόλαος Κανέλλης (*) πρὸ τοῦ αἰῶνος τούτου ἐν Βενετίᾳ ἀποθανών, καὶ ὁ Ἀντώνιος Νινῆς, ἐν Βενετίᾳ ὡσαύτως ἀποδιώσας, ἀπὸ πολλοῦ φέρονται ἀναγεγραμμένοι ἐν τοῖς μεγάλοις εὐεργέταις τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, σπουδαῖα ταύτῃ καταλιπόντες κληροδοτήματα οὗτοί τε καὶ ὁ προμνημονευθεὶς Δ' Ἀναστάσης, οὗ τὸ ὄνομα μεγαλην ἐκτήσατο φήμην.

Τοιούτων οἴκων γόνος ὁ Ἰωάννης Παπάφης ἔτυχε παιδιόθεν, ὡς εἰκός, ἐπιμεμελημένης ἀγωγῆς καὶ ἰσχυρᾶς συγγενικῆς προστασίας. Ἀποπερατώσας ἐν Θεσσαλονίκῃ τὰς ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς ἐν ἡλικίᾳ 16 ἐτῶν, μετέβη τῷ 1808 εἰς Σμύρνην παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἀφοῦ δὲ ἐπὶ διετίαν ἐγυμνάσθη παρ' αὐτῷ τὰ ἐμπορικά, προσελήφθη τῷ 1810 εἰς τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατάστημα τοῦ θείου αὐτοῦ Δ' Ἀναστάση. Οὗτος τὰ μάλιστα περιποιηθεὶς τὸν νεαρὸν αὐτοῦ ἀνεψιὸν καὶ κατιδὼν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὴν εὐφυΐαν καὶ δραστηριότητα αὐτοῦ, συνέστησεν ὑποκατάστημα ἐν τῇ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀκμαζούσῃ ἐμπορικῶς τε καὶ ναυτικῶς νήσῳ Μελίτῃ, διευθυντὴν αὐτοῦ ἀναδείξας τὸν Ἰωάννην Παπάφην, μετά τινος Ἰταλοῦ Βαρατάνη, ὃν ἔδωκεν αὐτῷ συνεταῖρον. Ἀλλὰ μετὰ μικρόν, ὡς ἐκ τοῦ ἀσυμβιβάστου τῶν χαρακτήρων τῶν δύο συνεταίρων, τὸ ὑποκατάστημα τοῦτο διελύθη, ἔκτοτε δὲ ὁ Ἰωάννης Παπάφης ἐπεδόθη μόνος εἰς τὸ μεσιτικὸν ἔργον ἐν εὐρυτάτῳ κύκλῳ.

Φύσει δραστήριος καὶ ὀξὺς τὸν νοῦν, ταχέως ἐξετιμήθη καὶ ἐκτήσατο τὴν ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην τοῦ ἐν Μελίτῃ ἐμπορικοῦ κόσμου, ἰδίᾳ δὲ τὴν τοῦ διαπρέποντος τότε ἐκεῖ ἐμπορικοῦ οἴκου Χάντερ. Ἐκμαθὼν τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν προήχθη ἐν βραχεῖ χρόνῳ, καταστὰς

(*) Τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην καὶ τὴν φήμην φέρει νῦν ὁ ἐκ τῶν ἐγκριτοτέρων σήμερον ἐν Αἰγύπτῳ ἡμετέρων ὁμοεθνῶν Ἀντώνιος Κανέλλης.

μετ' οὐ πολὺ κυβερνητικὸς μεσίτης. Οὕτω διὰ τῆς ἐργατικότητος καὶ ἄκρας φειδοῦς αὐτοῦ κτησάμενος σπουδαίαν περιουσίαν, ἀπεσύρθη τῷ 1840 τοῦ ἐμπορίου· ἐνησχολεῖτο δ' ἔκτοτε εἰς ἀγοραπωλησίας κυβερνητικῶν χρεωγράφων, ἀνταποκρινόμενος πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ καταστήματος τῶν ἐν Λονδίνῳ ἀδελφῶν Βάριγκ. Ἔχων δὲ διατεθειμένας τὰς ὥρας τῆς σχολῆς αὐτοῦ εἰς ἀνάγνωσιν ἑλληνικῶν, ἰταλικῶν καὶ ἀγγλικῶν συγγραμμάτων, ἦν ὁ τακτικώτερος καὶ ὑπομονητικώτερος τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ λονδινείου «Χρόνου» καὶ τοῦ «Οἰκονομολόγου».

Ἀξιοσημείωτα δὲ χαρακτηριστικὰ τοῦ βίου τοῦ Ἰωάννου Παπάφη εἰσὶ καὶ τάδε· Διαρκούσης τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ναύαρχος τοῦ ἐν τῇ Μεσογείῳ βρεττανικοῦ στόλου, ἐκτιμῶν τὰς γνώσεις τοῦ ἀνδρὸς παρέλαβεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Ἑλλάδα, ὅθεν ὅμως μετ' ὀλίγον ἀνεχώρησεν, ἐπανακάμψας εἰς Μελίτην. Ἡ κατὰ τὸ 1836 ἀποσταλεῖσα εἰς Μελίτην ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ παρ' αὐτοῦ ἐλάμβανε συμβουλὰς καὶ πληροφορίας, κατὰ δὲ τὰς δημοσίας αὐτῆς συνεδριάσεις ὁ Παπάφης ἠγόρευεν ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων καὶ συμφερόντων τῆς θετῆς αὐτοῦ πατρίδος, οἱ δὲ Μελιταῖοι ἀνομολογοῦσιν ὅτι αὐτῷ κατὰ μέγα μέρος ὀφείλονται αἱ τότε χορηγηθεῖσαι αὐτοῖς πολιτικαὶ ἐλευθερίαι. Ὁ διάσημος Ἄγγλος οἰκονομολόγος Γεώργιος Λέβης ἐμπιστευτικὴν διετήρει ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Παπάφη, οὗ τὸ πρακτικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος μεγάλως ἐξετίμα, ἐπίσης δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἥτις, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, διὰ κολακευτικωτάτης ἐπιστολῆς παρεκάλεσεν αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὴν γενικὴν ἐξέλεγξιν τῶν προμηθειῶν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς, ὅπερ ὅμως ὁ Παπάφης ἀπεποιήθη, τοῦτο μὲν ἕνεκα τοῦ δυσχεροῦς τῶν περιστάσεων, τοῦτο δὲ ἕνεκα τοῦ προκεχωρηκότος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Παπάφη. Πρὸς χαρακτηρισμὸν δὲ τῶν εὐαγγελικῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ δὴ τῆς φιλογενείας τοῦ ἀνδρὸς ἀρκοῦσι δύο γνωσταὶ αὐτοῦ πράξεις.

Διερχομένου τῷ 1827 ἐκ Μελίτης τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστρίου, νέος τότε ὢν ὁ Ἰωάννης Παπάφης ἐνεχείρισεν αὐτῷ πεντακισχίλια βίστηλα, ἤτοι 25 χιλ. φράγκων, ὅπως διαθέσῃ ταῦτα ὑπὲρ φιλανθρωπικῶν ἐν Ἑλλάδι ἔργων, ἀποδιώσας δὲ

ἅπασαν τὴν σπουδαίαν αὐτοῦ περιουσίαν κατέλιπε τῇ ἑλληνικῇ κοινότητα Θεσσαλονίκης. *Ab uno disce omnia.*

Τοιοῦτος ἐν ἁπλῇ καὶ ἀπερίττῳ σκιαγραφίᾳ ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Παπάρης, οὗ τὸ ὄνομα οὐ μόνον ἀνεγράφη ἐν τῇ στήλῃ τῶν μεγάλων τῆς κοινότητος Θεσσαλονίκης εὐεργετῶν, δικαίως καταλαβὸν τὴν πρωτίστην μεταξὺ αὐτῶν θέσιν, ἀλλὰ καὶ ἀνεξιτήλοις ἐχαράχθη γράμμασιν ἐν τῇ μνήμῃ παντὸς φιλοπόλιδος Θεσσαλονικέως, παντὸς φιλοπάτριδος Μακεδόνος καὶ ἐν γένει παντὸς ὁμοεθνοῦς.

ΜΩΥΣΗΣ ΑΛΛΑΤΙΝΗΣ.

Σκιαγραφοῦντες τὸν βίον τοῦ μεγάλου τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Θεσσαλονίκης εὐεργέτου Ἰωάννου Παπάρη, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ μὴ ἀναμνησθῶμεν καὶ ἑτέρου τῆς πόλεως ταύτης κλεινοῦ τέκνου, ἑτέρου σεβασμίου πρεσβύτου, ἑτέρου μεγάλου φιλανθρώπου, τοῦ πρὸ τετραετίας καὶ ἐπέκεινα ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς προσφιλοῦς μὲν αὐτῷ, ἴσα δὲ φιλούσης ταύτην Θεσσαλονίκης, ἁφαρπαγέντος ὑπὸ τοῦ Χάρωνος, Μωϋσέως Ἀλλατίνη!

Δὲν ἦτο Ἕλλην, οὐδὲ χριστιανὸς ὁ Μωϋσῆς Ἀλλατίνης, ἀλλ' Ἰσραηλίτης τὸ γένος καὶ Ἰουδαῖος τὸ θρήσκευμα. Πλὴν οὐδεὶς ἴσως ἄλλος ἐνεπνέετο πραγματικώτερον ἐκ τῆς ἀρχῆς· «Οὐκ ἔνι Ἕλλην, οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος.» Τύπος ἀνεξιθρησκείας καὶ φιλανθρωπίας, ἠγάπα καὶ ἐβοήθει ἐπίσης ὁμοθρήσκους καὶ ἑτεροθρήσκους. Εὐεργετῶν δὲ διηνεκῶς τὴν ἰσραηλιτικὴν κοινότητα, οὐδέποτε ἐλησμόνει τοὺς Ἕλληνας καὶ Τούρκους συμπολίτας αὐτοῦ. Ἦτο καὶ οὗτος εἷς τῶν ἐξαιρετικῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες δὲν ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἔθνος, ἀλλ' εἰς σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα· διὸ καὶ ἀμερίστου ἀπήλαυε τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ πάντων ἀνεξαιρέτως, ἄνευ διακρίσεως φυλῆς καὶ θρησκεύματος· θανὼν δὲ προεπέμφθη μέχρι τῆς ὑστάτης αὐτοῦ κατοικίας οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ὁμοθρήσκων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν Θεσσαλονικέων, ἐξόχως δὲ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ, ἴσα πενθήσαντος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐπιφανοῦς πολίτου καὶ ἐξαιρετικὰς ἀποδόντος αὐτῷ τιμάς. Τοιούτου ἄρα ὑπάρ-

ξαντος τοῦ Μωϋσέως Ἀλλατίνη, βεβαίως οἱ ἀναγνῶσται τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς» δὲν θὰ ἀναγνώσωσιν ἄνευ ἐνδιαφέροντος, εἰ καὶ βραδέως, βραχείας τινὰς σημειώσεις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Ὁ Μωϋσῆς Ἀλλατίνης ἐγεννήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 8 Ἰουλίου 1809 ἐκ τοῦ Λαζάρου Ἀλλατίνη καὶ τῆς Ἄννης Μορδούργου, ἔρηβος δὲ τὴν ἡλικίαν ἀπεστάλη εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων αὐτοῦ σπουδῶν καὶ ἐκμάθησιν τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Καὶ τὰς μὲν ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς συνεπλήρωσεν ἐν Λιβόρνῳ, τοῦ δὲ διδακτορικοῦ πτυχίου ἔτυχεν ἐν τῇ ἰατρικῇ ἀκαδημίᾳ τῆς Πίζης, τὴν ἄδειαν δὲ τοῦ μετέρχεσθαι τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα ἐχορήγησεν αὐτῷ ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ ἰατρικὴ Ἀκαδημία. Ἐπανακάμψας εἰς Θεσσαλονίκην ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰατρικῆς, κτησάμενος ἐν βραχεῖ πολυπληθῆ πελατείαν καὶ φήμην σοφοῦ ἅμα καὶ φιλανθρώπου ἰατροῦ. Πλὴν ἐπελθὼν ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ νεώτεροι αὐτοῦ ἀδελφοὶ ἦσαν ἔτι παῖδες, ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μεγάλου ἤδη ἐμπορικοῦ οἴκου τοῦ πατρός, συνδυάσας οὕτω τὴν τέχνην τοῦ Ἀσκληπιοῦ πρὸς τὴν τοῦ ἐμπολαίου Ἑρμοῦ.

Τῷ 1838 μετέβη εἰς Τοσκάνην τῆς Ἰταλίας, ἔνθα καὶ ἐνυμφεύθη τὴν εὐγενῆ δεσποινίδα Ῥόζαν Μορτέρα. Ἐπανελθὼν μετὰ ἓν ἔτος εἰς Θεσσαλονίκην ἐπεδόθη ὅλως εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐμπορίου, ἐπελάβετο δὲ ἐκθύμως τοῦ ἔργου, ὅπερ ἔμελλε βραδύτερον νὰ δοξάσῃ αὐτόν. Πρώτιστον μέλημα αὐτοῦ ἦν ἡ σύστασις σωματείου πρὸς περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἀσθενῶν. Ἐν διαστήματι δ' ὀλίγου χρόνου καὶ ἄλλα πλεῖστα συνετελέσθησαν φιλανθρωπικὰ ἔργα, τῇ εἰσηγήσει καὶ γενναιοφροσύνῃ αὐτοῦ. Ἰδίᾳ ὅμως τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, πᾶσαν τὴν δραστηριότητα καὶ πάσας τὰς φροντίδας, ἀφιέρωσεν εἰς ἔργον μέγα καὶ δυσχερές, τὴν ἠθικὴν δηλονότι καὶ διανοητικὴν ἀναγέννησιν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁμοθρήσκων αὐτοῦ, ὧν τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν βαρυθυμῶν ἔβλεπε. Τῷ 1856 δαπάναις αὐτοῦ ὡς καὶ τοῦ παιδικοῦ φίλου Σολομῶντος Φερνανδέζ, γενικοῦ νῦν διευθυντοῦ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Société générale de l'Empire Ottoman, ἱδρύεται ἐν Θεσσαλονίκῃ σχολὴ καλῶς κατηρτισμένη. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη λαμπὰς ἣν ὁ Μωϋσῆς Ἀλλατίνης ἀνῆψε πρὸς φωτισμὸν τῆς ἐν βαθεῖ σκότει

ἀμαθείας καθευδούσης Ἰσραηλιτικῆς νεολαίας, ἐναυάγησε κατὰ τῶν σκοπέλων τῶν προλήψεων, αἵτινες ἐθεώρουν τὴν λαϊκὴν ἐκπαίδευσιν ἀντικειμένην εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀρχάς, καὶ μετὰ τετραετῆ βίον ἡ σχολὴ αὕτη διαλύεται. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐχαλάρωσε τὰς προσπαθείας τοῦ ἔντιμου φερωνύμου Μωϋσέως τοῦ νέου Ἰσραήλ, ἐκ τῆς πείρας διδαχθέντος ὅτι τὸ ἔδαφος ἔδει νὰ καλλιεργηθῇ πρότερον ἐπιμελῶς, ἵνα καταστῇ πρόσφορον εἰς σπορὰν καὶ καρποφορίαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, τῷ 1860, ἱδρύετο ἐν Παρισίοις ἡ «Παγκόσμιος Ἰσραηλιτικὴ Ἕνωσις», σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνύψωσιν τῶν ἐν Ἀνατολῇ Ἰσραηλιτῶν. Ἡ ἵδρυσις τοῦ ἰσχυροῦ τούτου σωματείου ἐμπνεύσασα νέον σθένος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἀλλατίνη, ὑπεβοήθησε τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγαλεπηβόλου σχεδίου αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ἀναλαβὼν τὴν προεδρίαν τῆς ἐπιτροπίου ἐπιτροπῆς τῆς «Παγκοσμίου Ἰσραηλιτικῆς Ἑνώσεως», κατέλιπε πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν καὶ τῇ συμπράξει τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Δαρείου καὶ Σολομῶντος ὡς καὶ τῇ ἀντιλήψει τοῦ προμνημονευθέντος Φερνανδέζ, ᾧ ἀνετέθη ἡ προεδρία τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτροπῆς τῆς «Ἰσραηλιτικῆς Ἑνώσεως», ἐχώρησεν ἐρρωμένως εἰς τὸ ἀναμορφωτικὸν αὐτοῦ ἔργον, ὑπὲρ οὗ ἀπέταξεν ἑαυτόν, τὴν περιουσίαν καὶ πάσας τὰς εὐρείας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ σχέσεις αὐτοῦ. Οὕτω δὲ διὰ τῶν ὑπερανθρώπων αὐτοῦ προσπαθειῶν ἡ ἰσραηλιτικὴ κοινότης τῆς Θεσσαλονίκης ἐκτήσατο καλὴν σχολὴν τῶν ἀρρένων, καλὸν παρθεναγωγεῖον μετ' ἰδιαιτέρου νηπιαγωγείου· πρὸς δὲ καὶ ἓν ἱεροσπουδαστήριον (Ταλμοὺδ Τορά). Τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκπαιδευτηρίων τούτων, ἐν οἷς ὑπὲρ τοὺς διςχιλίους παῖδες ἐκπαιδεύονται, δὲν ἐβράδυναν νὰ καταστῶσι ψηλαφητά· τὸ ἐθνικὸν συναίσθημα τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ πολυαρίθμων Ἰσραηλιτῶν ἀνεζωογονήθη· ἐκεντήθη ἡ φιλοτιμία πρὸς δημοσίας συνεισφοράς· πλεῖσται φιλεκπαιδευτικαί, φιλανθρωπικαὶ καὶ ἀλληλοβοηθητικαὶ ἀδελφότητες συνέστησαν· τὸ πρὸς περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἀσθενῶν σωματεῖον ἀνασυνέστη καὶ ἡ ἐξόντωσις τῶν ἀρχαίων προλήψεων ἐπετεύχθη κατὰ τὸ ἐνόν.

Ἀλλὰ ἀφωσιωμένος ὁ Μωϋσῆς Ἀλλατίνης εἰς τὸ ἔργον τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἐν γένει βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν ὁμοεθνῶν καὶ ὁμοθρήσκων αὐτοῦ, οὐδόλως ἐλησμόνει τοὺς ἑτεροθρήσκους καὶ ἑτεροεθνεῖς συμπολίτας αὐτοῦ. Ἰταλοί, Ἕλληνες,

Τοῦρκοι, πάντες, ὡς ἔρθημεν εἰπόντες, ἀπήλαυον τῆς ἀγάπης καὶ τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ. Οἱ Ἰταλοὶ αὐτῷ κυρίως ὀφείλουσι τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ βασιλικὴν ἰταλικὴν σχολήν, ἣν καὶ γενναίως ἐπροικοδότησεν. Ὁ Ἀλλατίνης, πολίτης αὐτὸς Ἰταλὸς ὤν, ὑπῆρξεν ἐπίσης ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἰταλικῆς εὐεργετικῆς ἑταιρίας. Πρὸς τοὺς Ἕλληνας δὲ ἐξαιρετικὴν ὅλως ἔτρεφε συμπάθειαν, πρόθυμος ἀείποτε ἀρωγὸς εἰς πᾶν φιλεκπαιδευτικὸν ἢ φιλανθρωπικὸν τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑλληνικῆς κοινότητος ἔργον. Περὶ πολλοῦ δὲ ποιούμενος τὴν διατήρησιν φιλικῶν σχέσεων μετὰ τῶν κατὰ καιροὺς ὀρθοδόξων μητροπολιτῶν καὶ τῶν προκρίτων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Θεσσαλονίκης, ἐκ τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ μελημάτων εἶχε τὴν ἀδελφικὴν συμβίωσιν τῶν δύο συνοίκων λαῶν. Οὐχ ἧττον δὲ καὶ οἱ Μουσουλμάνοι συμπολῖται αὐτοῦ πολλὰ ἔλαβον δείγματα τῆς ἀνεξιθρησκείας τοῦ Μωυσέως Ἀλλατίνη, μὴ λείποντος καὶ δι' ἔργων νὰ ἐκδηλοῖ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ πρὸς τὸ κρατοῦν ἔθνος ἐπὶ τῇ ἀπ' αἰώνων χορηγουμένῃ τοῖς ὁμοθρήσκοις αὐτοῦ φιλοξενίᾳ.

Τοιοῦτον ὄντα τὸν Μωϋσέα Ἀλλατίνην, δικαίως πάνυ ζῶντα μὲν ἐτίμησαν διὰ παρασήμων αἱ κυβερνήσεις Τουρκίας, Ἑλλάδος, Αὐστροουγγαρίας καὶ Ἰταλίας, θανόντα δὲ τῇ 20 σεπτεμβρίου τοῦ 1882 πλήρη δόξης, ἁπαξάπας ὁ τῆς Θεσσαλονίκης λαὸς ἐκήδευσε καὶ τὰς ὑψίστας τιμὰς εἰς τὸ γεηρὸν αὐτοῦ σκῆνος διὰ τῶν ἀντιπροσωπευουσῶν αὐτὸν κοινοτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν ἀπένειμεν.

Ἡ ἀπώλεια τοῦ χρησιμωτάτου καὶ εὐεργετικωτάτου τούτου ἀνδρὸς ὑπῆρξε μεγίστη οὐ μόνον τοῖς ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁμοεθνέσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἐν γένει τῷ ἰσραηλιτικῷ ἔθνει, ὅπερ δικαίως «κοπετὸν ἐκόψατο μέγαν ὅτι ἔπεσε δυνατὸς ἐν Ἰσραήλ»!

Ἀλλὰ στερηθέντες τοῦ κοινοῦ πατρός, εὗρον ἐν τοῖς ἀνταξίοις ἐκείνου κληρονόμοις Λαζάρῳ, Αἰμιλίῳ, Καρόλῳ, Οὔγῳ καὶ Ροβέρτῳ, τὴν αὐτὴν στοργὴν καὶ προστασίαν, τὴν αὐτὴν φιλανθρωπίαν καὶ γενναιοφροσύνην. Τὰς ἀρετὰς δὲ ταύτας κατὰ τὸ εὐγενὲς παράδειγμα ἐκείνου εὐγενῶς ἀσκοῦντες οὗτοι, ἄνευ διακρίσεως θρησκείας καὶ ἐθνικότητος, διαιωνίζουσι τὴν μνήμην καὶ παρ' ἅπασι μακαριστὸν ποιοῦσι τὸ ὄνομα τοῦ κλεινοῦ αὐτῶν τοκέως.

ΙΘ'.

ΜΥΘΟΣ.

Τίς δὲν γνωρίζει, ὅτι τὰ πτηνὰ ἐξέλεξαν βασιλέα τὸν ὑψιπέτην ἀετόν, ὅστις στήνει τὴν φωλεάν του εἰς ὑψηλοὺς ἀπορρῶγας βράχους, καὶ ἐκεῖθεν πετᾷ εἰς τὰ αἰθέρια ὕψη καὶ ἐπισκοπεῖ τὰ πάντα, μόνον δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς τροφῆς τὸν καταβιβάζει εἰς χθαμαλώτερα μέρη; Ἀλλὰ καὶ τότε ἁρπάζει τὴν τροφὴν καὶ τὴν ἀναβιβάζει εἰς τὰ ὕψη· διότι δὲν ἀρέσκεται νὰ χρονοτριβῇ ἐκεῖ ὅπου τόσα ἑρπετὰ σύρονται ἐπὶ τῆς χαμαλίας των. Τοιοῦτος ἦτο πάντοτε ὁ ἀετός, ὑψηλὰ μεταιωριζόμενος καὶ ἐκεῖθεν δι' ὄμματος ὀξυτάτου παρατηρῶν τὰ πάντα. Ὅλοι ἐθαύμαζον αὐτόν, καὶ τὰ πτηνὰ ἐκαυχῶντο, διότι εἶχον τοιοῦτον βασιλέα. Ἀλλ' ἡ χαμαὶ ἕρπουσα χελώνη καὶ τὰ χαμαιπετῆ ἐκεῖνα ὄρνεα, τὰ ὁποῖα μάτην φέρουσι τὰ πτερά, δὲν ἠρέσκοντο εἰς τὸν αἰθέριον ἀετόν, καὶ ἤθελον νὰ ἔχωσι ταπεινότερον κύριον καὶ βασιλέα. Ἡ χελώνη μάλιστα, σχετισθεῖσα στενώτερον μὲ τὴν χῆνα, δὲν ἐβίστασε νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἀετὸν εἰς μίαν συναναστροφὴν ὀρνέων καὶ ἑρπετῶν, καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι ἐξ ὑπερηφάνίας ὁ ἀετὸς τοῦτο πράττει καὶ ζητεῖ πάντοτε τὰ αἰθέρια ὕψη.

Ἔμαθεν ὅλα αὐτὰ ὁ ἀετός· διότι τὸ ὀξύτατον βλέμμα του ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ διακρίνῃ τῶν χελωνῶν καὶ τῶν χηνῶν τὴν συνωμοσίαν, ὅπου καὶ ὁ ὄφις ἐξήμει τὸ δηλητήριόν του. Κατέρχεται λοιπὸν εἰς τὴν γῆν καὶ προσκαλεῖ ὅλα τὰ πτηνὰ εἰς συνέδριον. Ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ, καὶ ὁ λόγος του ἦτο πλήρης τόνου καὶ δυνάμεως. Ἐξέθηκε πῶς διὰ τῆς στάσεώς του ἐτίμησε τὸ βασίλειον τῶν πτηνῶν, καὶ πῶς ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ φροντίζῃ καὶ διὰ τὰς χῆνας καὶ διὰ τοὺς κολοιούς. Ἀλλὰ καὶ αὐτῆς, εἶπε, δὲν εἶχε παρίδει τῆς ξένης τοῦ βασιλείου του χελώνης τὴν δυστυχίαν, καὶ ἐσκέπτετο νὰ βοηθήσῃ αὐτήν. Ἀλλὰ μανθάνω, προσέθηκεν, ὅτι τινὲς ἐξ ὑμῶν παραπονεῖσθε ἐναντίον μου· δὲν θέλω νὰ ὑπάρχωσι παράπονα ἐναντίον μου, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐγὼ δὲν ἐζήτησα τιμὰς καὶ δόξας, ἀλλὰ ὑμεῖς μὲ ἐξελέξατε ἀρχηγόν. Ὅστις λοιπὸν

ἔχει τι ἐναντίον μου, ἂς ἔλθῃ φανερὰ νὰ τὸ εἴπῃ· καὶ ἂν ὅλοι δὲν μὲ ἀνέχεσθε, ἐγὼ εἶμαι ἕτοιμος νὰ σᾶς ἀφήσω. Πλὴν αὐτῆς τῆς χελώνης τὴν δυστυχίαν δὲν θέλω νὰ παρίδω. Ἐλθέ, χελώνη μου, ἴδού ἐγὼ σὲ προορίζω διάδοχόν μου. Νομίζεις, ὅτι δύνασαι νὰ πετάσῃς, ὅπου καὶ ἐγὼ πετῶ, καὶ μάλιστα φρονιμώτερα καὶ τακτικώτερα. Δὲν σὲ φθονῶ διὰ τοῦτο, τουναντίον δὲ χαίρω, ἐὰν ἀπὸ τοῦδε θὰ ἔχω ἕνα τοιοῦτον σύντροφον εἰς τὰ αἰθέρια ταξείδιά μου. Καὶ ἰδοὺ ἡ ἀνόητος χελώνη προσπαθεῖ νὰ πετάσῃ, προβάλλουσα τοὺς ἐρρυτιδωμένους πόδας της καὶ τὴν ἀπεχθεστάτην κεφαλήν της. Ὅλα τὰ πτηνὰ γελῶσιν, ὁ δὲ ἀετὸς οἰκτείρων τὴν ἄγνοιαν τοῦ ἑρπετοῦ, προτείνει νὰ τὸ βοηθήσῃ διὰ νὰ πετάσῃ. Καὶ δέχεται τὸ ἀνόητον τὴν πρότασιν, νομίζον ὅτι ἐξ ἅπαντος πλέον θὰ γείνῃ ἄλλος ὑψιπέτης ἀετός.

Οἱ ὄνυχες τοῦ ἀετοῦ τὴν ἀνεβίβασαν πολὺ ὑψηλά, ἐφαντάσθη τότε, ὅτι καὶ αὐτὴ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνύψωσίν της καὶ ἤρχισε πάλιν νὰ ἀνοηταίνῃ. Ἰδοὺ ἕξαλλος ἐκ χαρᾶς καὶ μεθ' ὑπερηφανίας καὶ μωροῦ στόμφου λέγει· ἰδοὺ πῶς καὶ ἐγὼ τὸ τετράποδον ἑρπετὸν δύναμαι νὰ πετάσω· τί ἔχεις σὺ πλειότερον ἀπὸ ἐμέ; Ἐγὼ μάλιστα ἔχω καὶ τὸ προτέρημα νὰ φέρω καὶ αὐτὸ τὸ στερεὸν περικάλυμμα, τὸ ὁποῖον μὲ προφυλάσσει ἀπὸ τὰ βέλη τῶν κυνηγῶν. Αἴ, λοιπόν, γελῶν μετὰ θυμηδίας ὁ ἀετός, λέγει εἰς τὴν χελώνην· θέλεις νὰ σὲ ἀφήσω νὰ πετάσῃς; Καὶ μήπως ἔχω πλέον τὴν ἀνάγκην σου; ἀναφωνεῖ τὸ τετράποδον ἑρπετόν· σὲ εὐχαριστῶ, ὅτι μὲ ἀνεβίβασες ἕως ἐδῶ· τοῦ λοιποῦ φρόντιζε νὰ μὴ πέσῃς σύ· διότι ἐγὼ δὲν ἐννοῶ νὰ σὲ βοηθήσω εἰς τίποτε. Ἠλέησεν ὁ μεγαλόθυμος ἀετὸς τὸ δυστυχισμένον αὐτὸ τετράποδον ἑρπετὸν καὶ τὸ ἀφῆκεν ἐπί τινα καιρὸν νὰ βόσκῃ ἐπάνω εἰς τοὺς βράχους πλησίον εἰς τὴν φωλεάν του. Ἐκεῖνο ὅμως δὲν ἐνόει νὰ ἀλλάξῃ τρόπους· ἔγεινε πλέον ἀετός, ὡς ἐνόμιζε, καὶ μάλιστα καί τι περισσότερον, ἀφ' οὗ μάλιστα ἤρχισαν χαμαιπετῆ τινα πτηνὰ νὰ τὴν θαυμάζουν, καὶ ὅσα ἐφοβοῦντο τὸ ὀξυδερκὲς τοῦ ἀετοῦ ὄμμα.

Μίαν λοιπὸν ἡμέραν βλέπων ὅλα ταῦτα ὁ ἀετὸς ἐπλησίασε τὴν χελώνην καὶ τῇ λέγει· Λοιπόν, χελώνη μου, τί σκέπτεσαι νὰ κάμῃς; Θέλω νὰ κάμω, λέγει ἐκείνη, ἓν ταξείδιον εἰς τὸν αἰθέρα, διὰ νὰ μὲ ἴδωσι καλλίτερον οἱ φίλοι μου καὶ οἱ σύντροφοί μου. Καλῶς, λέγει ὁ ἀετός· ἰδοὺ δὲν εἶσαι πολὺ μακράν· δοκίμασον. Καὶ ἡ δοκιμὴ ἦτο φοβερὰ ἀποτυχία. Βοήθησόν με, λέγει τὸ δυστυχισμένον τετράποδον

ἁρπετόν, βοήθησόν με ὀλίγον, ἀετὲ ἀδελφέ μου. Τώρα λοιπὸν ἔγεινα ἀδελφός σου; Μάθε, ὅτι ἡ ἐπιείκεια δὲν εἶναι ἀναισθησία, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον μωρία. Κατάβα ἐκεῖ, ὅπου σὲ ἁρμόζει νὰ ἔρπῃς καὶ νὰ ἀναπνέῃς τὸ χῶμα, καὶ ἄφες ἡμᾶς νὰ ἀναμετρῶμεν τὰ αἰθέρια ὕψη, διὰ τὰ ὁποῖα σὺ δὲν ἐγεννήθης. Καὶ οὕτω λαμβάνει αὐτὴν ὁ ἀετὸς διὰ τῶν ὀνύχων του καὶ τὴν ἀφίνει ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου τῆς φωλεᾶς του. Τί ἀπέγεινεν ὅλοι τὸ γνωρίζουσι, καὶ ὁ νοῶν νοείτω τί ὁ μῦθος λέγει.

ΤΙΜΩΝ.

ΠΟΙΗΣΕΙΣ.

ΕΩΘΙΝΟΝ.

Δὲν ἀξίζει ἓν δάκρυ ὁ βίος,
καὶ μωρὸς ποῦ 'ς τὸν κόσμον θρηνεῖ,
ἡ ψυχὴ ποῦ πενθεῖ αἰωνίως
καὶ τὸν Πλάστην αὐτῆς λησμονεῖ.

Ὡς πνοὴ τῶν ζεφύρων εἰς δάση,
εἰς λειμῶνας τερπνοὺς σταματῶ
πρὶν ὀδύνης ἓν νέφος μὲ φθάσῃ
χρυσαλλὶς εἰς τὰ ἄνθη πετῶ.

Δὲν φροντίζω ἡ γῆ ἂν σφαδάζῃ,
ἂν ὁ πόντος κυκᾶται δεινῶς
δι' ἐμὲ πᾶσα θλῖψις κοπάζει
'ς τῶν ἀνθέων τὰ μύρα κοινῶς.

Μὲ μαγεύουν, μὲ τέρπουν, μὲ θέλγουν
εἰς ἐκστάσεις μὲ φέρουν νοός,
τὴν αὐγὴν ὅταν μάλιστα λέγουν
πόσον μέγας ἐστὶν ὁ Θεός.

Ἂν ἀρώματα χύνῃ ὁ κρῖνος
καὶ τοὺς πόνους ἡμῶν συγκερνᾷ,
τί νὰ εἴδῃ ἀπαύστως ἐκεῖνος
ποῦ μ' ἓν βλέμμα τὸ πᾶν κυβερνᾷ!

Τί ἀκτῖνας φωτὸς καὶ σοφίας
τί ἀστέρας παντοῦ φαεινούς!
Ὁ ἐτάζων νεφροὺς καὶ καρδίας
καὶ ζωὴν χορηγῶν εἰς νεκρούς.

Ἂν βορρᾶς ἐκ τῶν ῥάβδων ὀργίλος
εἰς ἰτέας μὲ ῥίψῃ πικρὰς
καὶ ἐκεῖ εἰς τὸν Πλάστην αἰμύλως
πάντα ἄσμα θὰ ψάλω χαρᾶς.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΠΕΛΟΝΗΣ.

ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ.

Νὰ σὲ ψάλω, ὦ Σελήνη;...
ἀλλ' ὑμνήθης ὑπὸ τόσων·
ἀρχαιόθεν ἡ ὀδύνη
ἐκ σοῦ ἤντλησε τὴν θρόσον.

Εὐμοιρούντων καὶ δυσμοίρων
ὕμνον ἤκουσας καὶ στόνον,
ἀλλ' ἀπάθητος καὶ εἴρων
σελαγίζεις ἀπ' αἰώνων.

Πλὴν καὶ οὕτω μὲ ἐξαίρεις
καὶ τὸ φῶς σου μὲ ἡδύνει
καὶ τὸν ἔρωτα μοὶ φέρεις
ἐν τῇ μνήμῃ, ὦ Σελήνη.

Ὦ! εἰπέ μοι τὴν αἰτίαν!
ὅταν νύκτωρ ἀνατέλλῃς
τὴν ἐρῶσάν μου καρδίαν
τί βιαίως διαστέλλεις;

Ἐν ᾧ ἔκθαμβος προσβλέπω
τὴν ὠχράν σου λαμπηδόνα,
τὴν διάνοιάν μου τρέπω
πρὸς ἀόρατον εἰκόνα.

Θεωρῶ, πλὴν δὲν σὲ βλέπω...
ἐν ᾧ βλέπω τὸν αἰθέρα,
διατί καὶ πάλιν ῥέπω
πρὸς ἐγκόσμιον ἀστέρα;

Ἀγαπῶ ἐκείνην μόνον!
τὸ γνωρίζεις, ὦ Σελήνη·
μὴ δὲν ἤκουσας τὸν πόνον
τῆς ψυχῆς μου ἐν γαλήνῃ;...

Συνενοῦσιν ἀμφοτέρας
θεῖον νῆμα, θεῖοι ἔροι·
Σὺ ῥωτίζεις τοὺς αἰθέρας,
τὴν καρδίαν μου ἡ κόρη.

Ἀλλ' ἐν τούτοις διαφέρεις
ἐν πολλοῖς τοῦ ἐρωτός μου
σὺ τυφλώττουσα μαρμαίρεις
χάριν σύμπαντος τοῦ κόσμου.

Καθ' ἡμέραν μεταβάλλεις
τὴν χροιάν σου καὶ τὸ σχῆμα
καὶ ἑκάστοτε παρ' ἄλλοις
τὸ γοργόν σου τρέπεις βῆμα.

Ἀλλ' ἡ κόρη εἶνε μία
καὶ θὰ εἶνε αἰωνίως
τῆς καρδίας μου καρδία
καὶ τοῦ βίου μου ὁ βίος.

Ἐν τῷ Πέραν, κατὰ νοέμβριον 1886.

Θεοδωρος Μοσχοπουλος.

ΑΠΟΚΤΗΣΙΣ.

Ὦ, τέλος, τὴν ἀπέκτησα, τὴν ἔχω
πλησίον μου, νυκτός τε καὶ ἡμέρας·
εἰς ταύτην μόνην ἀτενῶς προσέχω
καὶ εὗρον τῆς μονώσεως τὸ πέρας!

Ἐγγύς της παραδείσους διατρέχω
καὶ ἐντρυφῶ εἰς τέρψεις ὑπερτέρας.
Ἐξαίφνης πλήν... μὲ θάκρυα τὴν βρέχω
καὶ βάσανός μου γίνεται τὸ γέρας!...

Ἐκείνη εἶνε!... πλήν... δὲν εἶν' ἐκείνη!...
Ὁποῖον κάλλος, χάρις ἅμα πόση!
ἀλλά... τὸ πῦρ δὲν εἶν' ἐν τῇ ἑστίᾳ!...

Ἡ ἡδονὴ καθίσταται ὀδύνη!...
Ὁ τόσος ὄλβος, ὃν μοι ἔχει δώσει,
εἶν' ἡ εἰκών της μόνη ἡ γλυκεῖα!

Τῇ 6 δεκεμβρίου 1886.

Ιωαν. Δ. Ταντάλιδης.

ΞΕΧΝΙΟΥΝΤΑΙ ΟΛΑ.

Όλα τοῦ κόσμου τὰ θεϊνὰ μαραίνονται καὶ σβύνουν
σὲ κάθε νέο πάτημα τοῦ φτερωμένου χρόνου·
φεύγουν 'σὰν ὄνειρο κι' αὐτὰ καὶ ἴχνη δὲν ἀφίνουν,
γιατὶ σφαλνοῦνε ἡ πληγαῖς, μὲ τὸν καιρὸ, τοῦ πόνου.
Ξεχνιοῦνται, σβυοῦνε, χάνονται, τὰ τρώει ἡ σκωριά,
καὶ κάθε δύο βήματα ἀλλάζουνε θωριά...

Τὸ γέλοιο, ἡ ξεφάντωσες, οἱ ὅρκοι, τὰ παιχνίδια,
ἡ λύπη, ἡ στενοχωριὰ, ὁ ἔρωτας, οἱ πόνοι·
νὰ βλέπῃς τὸ παιδάκι σου νεκρὸ σὲ δυὸ σανίδια,
τὴ μάνα σου, τὸ φίλο σου, 'ς τοῦ Χάρου τὸ σεντόνι,
τώρα νὰ κλαῖς ἢ νὰ γελᾷς, θενἄρτῃ μιὰ φορὰ
νὰ τὰ ξεχάσῃς ὅλ' αὐτὰ 'ς τοῦ χρόνου τὰ φτερά...

Όλα ξεχνιοῦνται· τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ ἐπίσης·
τὴν ἴδια τύχη ἔχουνε 'ς αὐτὸν τὸν κόσμον ὅλα.
Παντοῦ θὰ δῇς τὸ μαρασμὸ, παντοῦ ὅπου γυρίσῃς,
εἴτε σὲ λουλουδα χλωρὰ, ἢ 'ς ἄστρα φεγγοβόλα,
παντοῦ, δεξιὰ κι' ἀριστερὰ, σὲ πλοῦτο, 'ς ἐμμορφιά...
Όλα περνοῦν καὶ μένει μιὰ σβυσμένη ζωγραφιά...

Ναὶ ὅλα! Ἀλλ' ἐξαίρεσις ὑπάρχει 'ς ἕνα μόνο·
ὁ χρόνος τὸ 'φοβήθηκε αὐτό, δὲν τὸ πειράζει.
Τὸ τρέφει μᾶλλον. Καὶ αὐτὸ δίνει τροφὴ 'ς τὸν πόνο,
καὶ αἰωνίως σφάζεται τὸ στῆθος καὶ σπαράζει...
Αὐτὸς ὁ πόνος ὁ βαρύς, ὁ πόνος ὁ κακὸς
εἶνε 'ς τὰ στήθη τοῦ ἀνδρὸς ἡ πτῶσις γυναικός!

Σ' τὸν Ἅδη τὸν ἀκολουθεῖ, τὰ κόκκαλα βυζάνει...
διώχνει τοὺς βοῦλους τῆς φθορᾶς, ὄρνια, σκουλήκια διώχνει,
κι' αὐτός, σκουλῆκι φοβερὸ ἀλύπητα δαγκάνει
κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὸ πτῶμά του πάντα γερό... τὸ σπρώχνει...
Ξεχνιέται πόνος 'σὰν αὐτόν; ἰδοὺ μία στιγμὴ
τῆς ἀπιστίας γυναικός, ὡς ποῦ μᾶς πολεμεῖ.

Κατηραμένη ἡ στιγμὴ αὐτή, κατηραμένη.
Εἶνε ἀρρώστια ποῦ εὐθὺς 'ξαπλώνεται, πετάει...,
'ποῦ μέσ' 'ς τὰ σπλάγχνα τοῦ ἀνδρὸς ριζόνεται καὶ μένει,
κι' ἀνοίγει στόμα φοβερὸ νὰ καταπιῇ... νὰ φάῃ...
Δὲν 'μοιάζει τούτη ἡ στιγμὴ δὲν 'μοιάζει ἀλλοίμονῆς
ἂν ὅλοι ὅλα τὰ ξεχνοῦν, αὐτὴν ὅμως κανείς...

Κ. ΚΑΣΤΕΛΑΡΗΣ.

Κ' ἐγὼ πάντα σ' ἐνθυμοῦμαι ὅταν δὲν σὲ λησμονῶ.

[Κατὰ μίμησιν τοῦ Goldsmith.]

Σ' ἐννοῶ κ' ἐννοοῦμαι
φίλη Θεανώ.
Μ' ἀγαπᾷς, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι,
Κ' ἐγὼ πάντα σ' ἐνθυμοῦμαι
ὅταν δὲν σὲ λησμονῶ.

Ἐὰν τὸν χειμῶνα βλέμμα
ῥίπτῃς με, ῥιγῶ.
Ἂν τὸ θέρος πῶς ἠρέμα
ἱδρὼς ὅλον μου τὸ σῶμα
γίνεται, τὸ ξέρω 'γώ.

Εἶσαι τύραννος σφριγῶσα.
Κι' ὅταν μ' ἐντροπὴ
θέλω νὰ σὲ πῶ καμπόσα,
μένει ἄναυδος ἡ γλῶσσα,
γιατί δὲν ἔχει νὰ 'πῇ.

Μ' ἔκαμες νὰ μὴ προσέχω
τίποτε, μωρὸς
εἰς τὰ ἴχνη σου νὰ τρέχω
πάντοτε... ὁσάκις σ' ἔχω
κατὰ σύμπτωσιν ἐμπρός.

—

Πάντ' ἀγάπα με, ὦ νέα
κόρη, εἰδεμὴ
θὰ χαθῶ, ἔσο βεβαία,
ἅμα ἔλθῃ ἡ μοιραία
τοῦ θανάτου μου στιγμή.

Γ. Α.

ΑΝΑΜΝΗΣΙΣ.

Ὦ, ἐνθυμοῦμαι τὰς τερπνὰς τοῦ βίου μου ἡμέρας,
Θερμῶς ὁπόταν τὴν φαιδρὰν καὶ μάγον Ἀστασίαν
Ἠγάπων, ἡ ψυχή μου δὲ ἐπέτα εἰς αἰθέρας
Καὶ εἶχον εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν εὐτυχίαν.

—

Ναί, ἦμην τότε εὐτυχής. Ποῦ εἶν' ἐκεῖν' οἱ χρόνοι!
Τὴν ἔβλεπον ὡς ἄγγελον, πετῶσαν χρυσαλλίδα,
Πλὴν τώρα, φεῦ! τὸ στῆθός μου μαστίζουν μόνον πόνοι
Καὶ ἔχασα τὴν μόνην μου καὶ προσφιλῆ ἐλπίδα.

—

Χθὲς ἔτι καστανοὺς αὐτῆς βοστρύχους μὲ ἐθώρει,
Χθὲς ἔτι ἡ θερμὴ αὐτῆς μὲ ἔθλιβεν ἀγκάλη.
Μ' ἠτένιζε περιπαθῶς ἡ ἐρωτύλη κόρη
Καὶ σήμερον τὸ βλέμμα της διεκδικοῦσιν ἄλλοι.

—

Γυνή, γυνή! ἀείποτε προδότις καὶ δολία,
Ὑπὸ τὸ στῆθος ἔχιδναν ἀντὶ καρδίας κρύπτεις,
Πλανᾷς, ἀλλ' εἰς ἓν αἴσθημα ποτὲ δὲν ὑποκύπτεις,
Καὶ εἶσαι ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν Κακία.

Α. Ε.

ΘΑ ΣΙΩΠΗΣΩ.

Θὰ σιωπήσω· ἡ σιγὴ τοὺς τάφους περιβάλλει,
Εἶνε ἡ γλῶσσα τῶν νεκρῶν καὶ τῆς ἀπελπισίας.
Θὰ σιωπήσω· ἡ ψυχρὰ καρδία μου δὲν πάλλει,
Δὲν ἀγαπᾷ τὴν ταραχὴν, μισεῖ τὰς φωνασκίας.

—

Θὰ σιωπήσω· ὅταν νὺξ τοὺς οὐρανοὺς σκιάσῃ,
Βυθίζεται ἐν τῇ σιγῇ ὅλη ἡ οἰκουμένη.
Θὰ σιωπήσω· ὅταν τις πᾶν ὄνειρόν του χάσῃ,
Καλλίτερον σιωπηλὸς ἐπὶ τῆς γῆς νὰ μένῃ!

—

Θὰ σιωπήσω· ἐν καιρῷ χειμῶνος παγετώδους,
Δὲν ψάλλει ἀλλὰ σιωπᾷ ἡ Φιλομήλα πλέον.
Θὰ σιωπήσω· ψάλλουσι μόνον εἰς τὰς τριόδους
Στίφη ἀθλίων πυργιτῶν ἓν ἆσμα ἀγοραῖον.

—

Θὰ σιωπήσω· οἱ νεκροὶ σιωπηλοὶ κοιμῶνται
Ἐπιθυμ' ἡ καρδία μου τοῦ τάφου τὴν γαλήνην.
Θὰ σιωπήσω· τὴν σιγὴν αὐτὴν ἐὰν φοβῶνται
Οἱ ζῶντες ἴσως δὲν ἴδω εἰς τὸ ἑξῆς Ἐκείνην.

Βηρυτὸς, τῇ 27 ὀκτωβρίου 1886.

Ν. ΚΑΠΠΥΡΟΔΑΕΙΣ.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΥΣ.

(Βυζαντινὸν ἐπίγραμμα.)

Ὀρρυανασπασίδαι, ῥινεγκαταπηξιγένειοι,
σακκογενειοτρόφοι, καὶ λοπαδαρπαγίδαι,
Εἱματανωπερίβαλλοι, νηλιποκαιβλεπέλαιοι,
νυκτιλαθραιοφάγοι, νυκτιπαταιπλάγιοι,
μειρακιεξαπάται, καὶ συλλαβοπευσιλαβηταί,
δοξοματαιόσοφοι, ζηταρετησιάδαι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

GÉNÉALOGIE DES MAUROCORDATO
DE CONSTANTINOPLE
ET AUTRES DOCUMENTS CONCERNANT CETTE FAMILLE,

Publiés par E. LEGRAND.—Paris, 1886, σελ. XI+73.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ὁ ἐν Παρισίοις ἀκάματος νεοελληνιστὴς Legrand ἐξέδωκε συλλογὴν διαφόρων κειμένων, ἀναφερομένων εἰς τὴν γενεαλογίαν τῆς ἀρχαίας καὶ ἐπισήμου οἰκογενείας τῶν Μαυροκορδάτων, ἧς ἀνταξίοι ἀπόγονοι τυγχάνουσιν ὁ ἐν Πετρουπόλει νῦν πρεσβευτὴς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως N. Μαυροκορδάτος καὶ ὁ ἐν Παρισίοις διατρίβων φιλογενέστατος καὶ ἑλληνοπρεπέστατος πρίγκηψ Γεώργιος Μαυροκορδάτος. Τὸ βιβλίον κοσμεῖται διὰ τῆς εἰκόνος τοῦ ἐξ ἀπορρήτων Ἀλεξάνδρου, τοῦ ἑτέρου Ἀλεξάνδρου, τοῦ ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων διαπρέψαντος, καὶ τοῦ Μαυροκορδατικοῦ οἰκοσήμου. Τὰ δὲ κείμενα ἐπιγράφονται ὧδε:

1. Γενεαλογία τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Μαυροκορδάτων.
2. Σειρὰ τοῦ γένους τῶν Μαυροκορδάτων κατὰ χρονολογικὴν τάξιν μέχρι τοῦ 1742 ἔτους.
3. Ἐπιτάφια.
4. Nicolai Maurocordati laudatio.
5. I. Hoelbii, Commentatio de litterarum studiis Joann. Nicolai Maurocordati principis Wallachiae.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Πρόλογος . . . . . σελ. ε'

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Ἐκλείψεις.—Ζῴδια καὶ Ἡλιοβρόμιον . . . . . σ. 1
Μηνολόγιον καὶ Σεληνοβρόμιον . . . . . » 4
Τὸ μηνολόγιον εἰς τροπάρια . . . . . » 16
Ἡμερολόγιον Μουσουλμανικόν . . . . . » 26
Ἡμερολόγιον Ἰουδαϊκόν . . . . . » 27
Ἑορταὶ τῶν δημοσίων γραφείων . . . . . » 28

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Ἱστορικὴ πραγματεία περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς προφορᾶς αὐτῆς . . . . . » 29
Ἐπιστημονικαὶ ἀποπλανήσεις Ἕλληνος ἰατροῦ . . . . . » 49
Ἀνέκδοτα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα . . . . . » 66
Ἐγκαθίδρυσις ἀρχιεπισκόπου ἐν Ἑπτανήσῳ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας . . . . . » 70
Μηχανικαὶ σημειώσεις . . . . . » 72
Μελαγχροινοὶ καὶ Ξανθοί . . . . . » 75
Κριτικὴ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι . . . . . » 79
Κατὰ πόσον εἶναι ἱστορικῶς ἀκριβὴς ἡ κοινὴ χριστιανικὴ χρονολογία . . . . . » 93
Συκοφαντίαι κατὰ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου . . . . . » 104
Παλαιογραφικὴ ἐκδρομή . . . . . » 115
Ἐξαίρετον παρηγκωνισμένον ποίημα . . . . . » 120
Περὶ τῶν ἀπαρεμφατικῶν λειψάνων ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ. » 132

Καὶ πάλιν τὸ ζήτημα τῶν ἀπαρεμφατικῶν τύπων . . . . σ. 148
Ἀναμνήσεις ἀρχαίου δημοδιδασκάλου . . . . . » 170
Ἀνέκδοτος κώδηξ τῆς μητροπόλεως Μεσημβρίας . . . » 177
Κληρονομία ὑπὸ φύλλων βιβλίου (διήγημα ἐκ τοῦ γαλλικοῦ) . . . . . » 184
Παράδοξοι ἰδιοτροπίαι . . . . . » 194
Νεκρολογία. . . . . » 201
Μῦθος . . . . . » 212
Ποιήσεις . . . . . » 214
Βιβλιογραφία . . . . . » 222

SISMANI OGLIO
NEGARO